

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

N. F. KATANOV'UN "MATERİALİ K İZUÇENİYU KAZANSKO-TATARSKOGO NAREÇİYA (KAZAN-1898)" ADLI ESERİNDEKİ METİNLER ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (İNCELEME- METİN- DİZİN)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

PELİN TÜLÜMEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. AHMET TURAN TÜRK

Çanakkale- 2022

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM BİLİM DALI

**N. F. KATANOV'UN "MATERİALİ K İZUÇENİYU KAZANSKO-
TATARSKOGO NAREÇİYA (KAZAN-1898)" ADLI ESERİNDEKİ METİNLER
ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (İNCELEME- METİN- DİZİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN: PELİN TÜLÜMEN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK**

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Pelin TÜLÜMEN tarafından Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK yönetiminde hazırlanan ve **29/07/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “N. F. Katanov’un ‘Materialı k İzüçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya (Kazan-1898)’ Adlı Eserindeki Metinler Üzerine Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizin)” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK

.....

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

.....

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 29/07/2022

.....

Doç. Dr. Yener PAZARCIK
Enstitü Müdürü

.././2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Pelin TÜLÜMEN

29/07/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK'e, yüksek lisans eğitimim boyunca ders aldığım hocalarıma, çalışmamızın hazırlanması sırasında karşılaştığım bazı sorunların çözümünde görüşlerine başvurduğum Doç. Dr. Hüseyin DURGUT'a teőekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen değerli eşim Uğur TÖLÜMEN'e, kendilerinin zamanlarından feragat ederek bu zorlu süreçte aslında birlikte yol aldığımız, sevgili kızlarım Sudem ve Ada Tanem'e teşekkür ederim.

Hayatımın her evresinde bana destek olan, aramızdaki mesafeye rağmen varlıklarını her zaman yanımda hissettiğim sevgili babama ve anneme, çalışmam boyunca bana ve çocuklarıma desteğini esirgemeyen sevgili Emine anneme, emekleri için şükranlarımı sunuyorum.

Pelin TÖLÜMEN
anakkale, HAZİRAN 2022

ÖZET

N. F. KATANOV'UN "MATERİALİ K İZUÇENİYU KAZANSKO-TATARSKOGO NAREÇİYA (KAZAN-1898)" ADLI ESERİNDEKİ METİNLER ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ (İNCELEME- METİN- DİZİN)

Pelin TÜLÜMEN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK

29/ 07/ 2022, 312

Ünlü Türkoloji Profesörü Nikolay Federoviç Katanov'un Türkoloji bilimine önemli katkıları bulunmaktadır. Katanov, araştırma gezilerinde, ağız derlemelerini birinci ağızdan dikkatle kaydederek bu derlemelerin transkripsiyonunu yapmıştır. Onun çalışmalarının büyük bir kısmı, dönemin siyasi durumundan dolayı yayınlanmamıştır. Katanov'un bu çalışmaları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yavaş yavaş gün yüzüne çıkarılmıştır. Özellikle Arap harfleriyle yazılan Erken Dönem Tatar Türkçesi metinlerinin okunması açısından yardımcı olan bu çalışmalar, Türkoloji açısından da önemli kaynaklardır. Bu çalışmada, Erken Dönem Tatar Türkçesi hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz, Katanov'un "Materialı k İzuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya" (Kazan-Tatar Lehçesi Üzerine Materyaller) adlı eserinde yer alan metinlerden; Arap harfleriyle yazıldıktan sonra, Kiril harfleriyle transkripsiyonu yapılmış olan metinlerin incelemesini yaparak iki alfabeli metinler arasındaki ses, biçim ve yazım farklılıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Çalışmamız *Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın *Giriş* kısmında, N. F. Katanov'un Hayatı, Çalışmaları ve Metinler hakkında bilgiler verildikten sonra, Arap harfleriyle yazılan Tatar Türkçesi Metinler ve Yazım

hakkında bilgiler verilmiştir. *Dil İncelemesi*, Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. *Metin* bölümü, Transkripsiyonlu Metinler, Metinler ve Türkiye Türkçesine Aktarma biçiminde üç başlık altında ele alınmıştır. Türkiye Türkçesine aktarma sırasında mümkün olduğunca Tatar Türkçesinin dil özellikleri korunmaya çalışılmıştır. *Gramatikal Dizin* bölümü ise Söz Dizini ve Özel İsim Dizini olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Söz Dizini ve Özel İsim Dizininde geçen sözlerin sıklıkları madde başının altında köşeli parantez içerisinde verilmiştir. Çalışmanın *Sonuç* kısmında ise tüm bu çalışmaların neticesinde ulaştığımız bulgular paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: N. F. Katanov, Tatar Türkçesi, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Dil İncelemesi, Dizin

ABSTRACT

LANGUAGE ANALYSIS OF THE TEXTS IN N. F. KATANOV'S "MATERIALI K İZUÇENİYU KAZANSKO-TATARSKOGO NAREÇİYA (KAZAN-1898)" (ANALYSIS-TEXT-INDEX)

Pelin TÛLÛMEN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Turkish Language and Literature

(Advisor/Supervisor)

Doç. Dr. Ahmet Turan TÛRK

29/ 07/ 2022, 312

The famous Turkology Professor Nikolay Federoviç Katanov has made significant contributions to the science of Turkology. During his research trips, Katanov carefully recorded oral compilations from the first mouth and transcribed these compilations. A large part of his work has not been published due to the political situation of the period. These works of Katanov were gradually brought to light after the collapse of the Soviet Union. These studies, which help in terms of reading early Tatar Turkish texts written especially in Arabic letters, are also important sources from the point of view of Turkology. Turkish-Tatar dialect of Kazan is written in Arabic letters, and then the texts deciphered in cyrillic letters are examined to reveal the sound, form and spelling differences between the two alphabets in Katanov's work "Materiali k Izuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya (Materials on the Kazan-Tatar Dialect)", in which we can learn about the Tatar Turkish of the Early Period. Our study consists of five parts: Introduction, Language Review, Text, Index and Conclusion. In the Introduction of our study, after providing information about N. F. Katanov's life, Work and Texts, information was given about Tatar Turkish Texts written in Arabic Letters and Spelling. Language Analysis is examined under two titles: Phonology and Format Information. The text section is discussed under two titles in the form of Transcription and Transmission to Turkish in Turkey. During Turkish translation, the grammatical features of Tatar Turkish were tried to be preserved as much as possible. The Grammatical index section has been evaluated under two

titles: the Dictionary and the Private Name Index. The frequencies of the words mentioned in the Index of Words and the Special Name Index are given in square brackets under the title of the article. In the final part of the study, the findings that we reached as a result of all these studies were shared.

Keywords: N: F. Katanov, Tatar Turkish, Phonology, Morphology, Shape Knowledge, Language Study, Index

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
ÖN SÖZ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Nikolay Federoviç Katanov'un Hayatı ve Eserleri	4
1.1.1. Hayatı	4
1.1.2. Çalışmaları	12
1.2. Metin Özetleri	23
1.3. Yazım	33

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

2.1. Ses Bilgisi.....	51
2.1.1. Ünlü Değişmeleri	51
2.1.2. Ünsüz Değişmeleri.....	60
2.2. Biçim Bilgisi	68
2.2.1. İsim Çekimi.....	68
2.2.2. Fiil Çekimi	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. Transkripsiyon.....	84
3.1.1. Arap Harfli Türkçe Metinler ve Kiril Harfleriyle Yapılan Transkripsiyonları Hakkında	86
3.2. Metinler	87
3.2.1. Metin 1	87
3.2.2. Metin 2	93
3.2.3. Metin 3	95
3.2.4. Metin 4	98
3.2.5. Metin 5	103
3.2.6. Metin 6	108
3.2.7. Metin 7	112
3.3. Türkiye Türkçesi Aktarma	147
3.3.1. Metin 1	147
3.3.2. Metin 2	148
3.3.3. Metin 3	149
3.3.4. Metin:4	149
3.3.5. Metin 5	151
3.3.6. Metin 6	152
3.3.7. Metin 7	155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN

4.1. SÖZ DİZİNİ	164
4.2. ÖZEL AD DİZİNİ	297

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	305
ÖZGEÇMİŞ	312

SİMGELER VE KISALTMALAR

Yabancı Diller ve Türk Yazı Dilleri Kısaltmaları

Ar.	Arapça
Çin.	Çince
Far.	Farsça
Rum.	Rumca
Rus.	Rusça
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tat.	Tatar Türkçesi
OAİE	Kazan Üniversitesi Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti

Diğer Kısaltmalar ve İşaretler

~	Denklik gösterir.
>	Bir biçimden başka bir biçime gidişi gösterir.
<	Bir biçimin başka bir biçimden gelişini gösterir.
+	İsim çekim eklerinin önünde kullanılır, msl. +lAr.
-	Fiil çekim eklerinin önünde kullanılır, msl. -GAn.
/	Bir biçim birimin farklı sesçil biçimlerini ayırır msl. -d ₁ /-d ₂ .
Ø	Sıfır biçim birimi gösterir.
bkz.	bakınız
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diğerleri

TABLolar

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Hâl Çekiminin Kiril ve Arap Harfleri ile Yazılmış Şekilleri	68
Tablo 2	I. Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri	72
Tablo 3	II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri	73
Tablo 4	Emir Kipi Çekimlerinin Kiril ve Arap Harfleri ile Yazılmış Şekilleri	77
Tablo 5	Transkripsiyon Alfabetesi	84-85

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No:	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	N. Fedoroviç Katanov	4
Şekil 2	N. Fedoroviç Katanov	5
Şekil 3	Söz Varlığı	304

ÖN SÖZ

Kıpçak grubu Türk yazı dillerinden biri olan Tatar Türkçesinin zengin bir edebiyatı vardır. Aynı zamanda bugünkü Kıpçak grubu Türk yazı dilleri arasında, yazı dili geleneği en eski olan Tatar Türkçesidir. Bu edebi gelenek Rus işgali ile bir kopukluk yaşamış olsa da Türkistan ve Osmanlı tesiriyle devam eden klasik yazı dilini 19. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. Bu süreç içerisinde Arap harflerini kullanan Tatar Türkleri, bu alfabe ile çok sayıda eser de vermiştir.

Türkoloji açısından önemli bir isim olan Katanov, 19. yüzyıl sonlarında gerçekleştirdiği inceleme gezilerinde bazı derlemeler yapmıştır. Bu derlemelerin ağız özelliklerine dikkat ederek, transkripsiyonlarını en doğru şekilde yapmaya özen göstermiştir. Biz de bu çalışmada Katanov'un 1898 yılında hazırlamış olduğu "Materyalı k İzuçeniyyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya (Kazan-1898)" adlı eserindeki bulunan metinlerden, Arap harfleri ile yazılan ve daha sonra bunların Kiril harfleri ile transkripsiyonu yapılan metinler üzerinde çalışmayı tercih ettik.

Çalışmamız, *Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın *Giriş* kısmı, *N. F. Katanov'un Hayatı ve Çalışmaları, Metinlerin Özetleri ve Yazım* başlıkları ve bu başlıklara ait alt başlıklardan oluşmaktadır. İnceleme bölümü *Dil İncelemesi* başlığı altında *Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi* olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde metinde yer alan ses bilgisi ve biçim bilgisi öğeleri mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca ilgili konulara ait olarak metinden bulunan örnekler, transkripsiyonu yapılmış metin üzerindeki satır numaraları ile gösterilmiştir. Dil incelemesi yapılırken metnimizde bulunmayan yapılara yer verilmemiştir. Bu durum tekrara düşmemek amacıyla çalışma içerisinde ayrıca belirtilmemiştir.

Metin bölümü; *Transkripsiyonlu Metinler, Metinler ve Türkiye Türkçesine Aktarma* biçiminde iki başlıktan oluşmaktadır. *Transkripsiyon Metinler* bölümünde Kiril harfli metin esas alınmıştır. Ancak söz başı /y-/ ve /c-/ meselesi ile ilgili durumunun bulunduğu sözcüklerde Arap harfli metindeki yazım esas alınmıştır. Ayrıca bu bölümde transkripsiyonu yapılan metinlerde satır numaraları, parantez içinde yazılarak verilmiştir. *Gramatikal Dizin* bölümü, *Söz Dizini* ve *Özel İsim Dizini* olarak iki başlık altında hazırlanmıştır. *Söz Dizini* ve *Özel İsim*

Dizini bölümlerinde geçen sözlerin Arap harfli ve Kiril harfli metinde bulunan yazım farklılıkları gösterilmiştir. Çalışmanın *Sonuç* bölümünde, yaptığımız bu çalışmaların neticesinde ulaştığımız bulgular değerlendirilmiştir.

Pelin TÜLÜMEN- ÇANAKKALE, 2022

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Çalışmamızın bu bölümünde Nikolay Federoviç Katanov'un hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra incelemesi yapılan metinlerin özetlerine ve Arap harfli ve Kiril harfleriyle yazılan metinlerin yazım bilgisi hakkında incelemelerine yer verilmiştir.

1.1.Nikolay Federoviç Katanov'un Hayatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Nikolay Federoviç Katanov, 6 Mayıs (Yeni takvime göre 19 Mayıs) 1862'de, Yenisey şehrinde (şimdi Hakasya Cumhuriyeti olan) Abakan'ın sol kıyısında, Askiz köyünün kuzeydoğusundaki 17 km uzaklıkta bulunan İzyum (Üzüm) bozkır yerleşim bölgesinde doğmuştur (Özsoy, 2018: 44).

Şekil 1. N. Fedoroviç Katanov

Katanov, otobiyografisinde Hakaşça adı ve soyadının “Xızıl oğlu Pora” olduğunu belirtmiştir. Vaftiz töreni, Rahip Nikolayev günlerinde olması sebebiyle, çoğu doğulu çocuğun adı gibi Katanov'un adı da “Nikolay” olarak vaftiz edilmiştir. Kardeşinin adı da Nikolay olduğundan, Katanov, ödev imzalarını II. Nikolay diye imzalamıştır (Kokova, 1998:7).

Katanov, S. A. Vengerov'un 1897'deki sözlüğüne yardımcı olmuş ve bu yardımcı olduğu bölümde kendi otobiyografisine yer vermiştir. Burada Katanov, babasının Sagay kabilesinden, annesinin ise Kaş kabilesinden bir Tatar olduğunu ifade etmiştir (URL-1).

Katanov, 1869 yılında Halk Eğitim Bakanlığı'nın Askiz'de açtığı tek sınıflık okulda Rusça okuma yazma derslerini almıştır. Onun bu okuldaki öğretmeni aynı zamanda amcası olan Efim Semenoviç Katanov'dur.

Katanov'un babası 1874 yılında vefat etmiştir. Bu üzücü olayın ardından öğretmeni ve aynı zamanda amcası olan Efim Semenovîç'in yanında kalmıştır. Amcası o dönemde hem öğretmenlik hem de Askiz Duması yazmanlığı yapmaktadır. Katanov, amcasının yanında Rus yazı sanatını öğrenmiştir. Bu dönemde resmi yazışmalarla tanışan Katanov, iktidarın yolsuzluklarına ve yanlış yapılan birçok devlet işlerine de tanık olmuştur. Katanov'un kendi halkına olan merakı, ilgisi ve onlara hizmet etme isteği de bu dönemde belirmiştir (Kokova, 1998:8).

Şekil 1. N. Fedoroviç Katanov

Askiz'den sonra Katanov, 1876 yılında Krasnoyarsk Lisesine gitmiştir. 1876-1884 yıllarında başarılı bir öğrenci olarak her zaman dikkat çekmiştir. Öğrenciliği döneminde V. V. Radlov, A. M. Castren ve N. A. Kostrov'un eserleriyle tanışmıştır.

Katanov bir bilim adamı olması yönündeki ilk adımlarını, Krasnoyarsk'ta, Coğrafya Derneği'nin Doğu

Sibirya Şubesinin üyesi olan tarih ve coğrafya öğretmeni A. K. Zavadsky-Krasnopolski'nin etkisi altında atmıştır (URL-2). Zavadskiy, Katanov'u Sagay ağzına ait metinleri derlemeye ve halkıyla ilgili bilgiler toplamaya, onların geleneklerini araştırmaya yönlendirmiştir.

Katanov, Krasnoyarsk'ta öğrenci olduğu yıllarda İlminskiy'le yazışmaya başlamıştır. Onun tavsiyeleri üzerine Sankt-Petersburg Üniversitesi'ne gitmek için çalışmıştır. Bu amaca ulaşmak için başarılı bir öğrencilik geçirmiş olan Katanov, 1884 yılında Krasnoyarsk Lisesi'nin tarihinde ilk defa verilen altın madalyayı almaya hak kazanmıştır (URL-3).

Krasnoyarsk Lisesi'ndeyken Altay bölgesinde eğitimin yayılması için çaba göstermiştir. Katanov, üniversite birinci sınıftan itibaren, kendi halkının atasözlerini, bilmecelelerini ve özlü

sözlerini derlemeye başlamıştır. Daha sonra bu derlemeleri Radlov tarafından yayınlanmıştır. İlk bilimsel yayını, 1883 yılında öğrenci olduğu dönemde yapmıştır (Kokova, 1998).

15 Ağustos 1884 tarihinde Sankt-Petersburg Üniversitesi'ne başlamıştır. 1884-1888 yıllarında, Sankt-Petersburg Üniversitesi, Doğu Dilleri Fakültesi'nin Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca sınıfında eğitim almıştır. Üniversitede, o dönemde tanınmış doğubilimciler, I. N. Berezin (1818-1896), N. I. Veselovsky (1848-1918), V. V. Radlov (1837-1918), Kazan ve Sankt-Petersburg Doğubiliminin diğer öğretmenleri ve bilimsel rehberleri görev yapmıştır. Çalışma yıllarında Coğrafyacı ve Etnografist G. N. Potanin (1835-1920), "Sibirya İncelemesi" dergisinin editörü N. M. Yadrinsev'le, Türkolog ve misyoner N. I. İlminski'yle (1822-1891) ve diğer doğubilimciler ve halk bilimcilerle arkadaş olmuştur. (URL-4). Berezin'den Türk ağızları dersini almış, Radlov'un yanında da Türk fonetiğini incelemiştir. Katanov genç doğubilimci bir öğrenci olmasına rağmen öğretmenlerinin desteğiyle, Sagay ağızı ve Hakas dili üzerine derlemeler yapmış ve ilk bilimsel çalışmalarını da bu yıllarda hazırlamıştır. Katanov'un yazdığı eserlerde bulunan bibliyografya listesi, bu çalışmaların 1885-1888 yıllarında yapıldığını göstermektedir (URL-5).

Katanov'un düşüncelerinin oluşmasında ve geleceğini şekillendirmesinde etkili olan bir diğer isim de Yadrinsev olmuştur. İki isim Katanov'un üniversite yıllarında tanışmış ve arkadaş olmuştur. Katanov'un, otobiyografisinde "*unutulmaz perşembeler*" diye ifade ettiği toplantılar, Yadrinsev'in evinde gerçekleşmiştir. Bu toplantılara Katanov ile Yadrinsev'in öğrencileri ve V. İ. Semenskiy, N. İ. Naumaov, G. N. Potanin, M. V. Pevtsov, E. Y. Petri, V. V. Radlov, V. P. Vasilyev, İ. P. Minaev, A. M. Skabiçevski, D. N. Mamin- Sibiryak gibi daha birçok isim katılmıştır. Katanov, bu toplantıların kendisi üzerindeki etkisine otobiyografisinde yer vermiştir (Kokova, 1998:18).

Katanov, kendi halkı olan Doğu Sibirya ve çevresindeki halkın eğitimine çok önem vermiştir. Sibirya halklarının eğitim ve öğretimine destek veren yardımlaşma derneklerinin aktif katılımcısı ve konuşmacısı da olmuştur. O dönemin siyasal durumunun bir sonucu olarak Katanov, dernek faaliyetlerinden dolayı polisin dikkatini çekmiş ve takip edilmiştir. Bunun sonucunda 28 Mayıs 1887 yılında polis, Katanov'a kendi isteğiyle öğrenci olduğu sürece herhangi bir topluluğa üye olmayacağına ve izinsiz derneklere girmeyeceğine dair bir yazı

imzalatmıştır. Böylece Katanov kendini siyasal durumdan soyutlamış ve sadece bilime adamıştır (Kokova, 1998:19).

Sankt-Petersburg Bilimler Akademisi ile Coğrafya Derneği, 1889-1892 yılları arasında Kuzey Moğolistan, Doğu Türkistan, Doğu ve Batı Sibirya'ya Türk halklarının dillerini ve sözlü geleneklerini incelemek amacıyla bilimsel bir gezi düzenlemiştir. Bu gezi, akademisyenler V. P. Vasilyev ve V. V. Radlov'un talebi üzerine düzenlenmiş ve yine bu akademisyenler tarafından gezi için Katanov tavsiye edilmiştir. Bu gezi Katanov'un hayatında bir dönüm noktası ve bağımsız bilimsel faaliyetlerinin de başlangıcı olmuştur. Bu gezide topladığı veriler ve materyaller, onun bilimsel olarak çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Sonuç olarak Katanov, bu inceleme gezisi sayesinde bilgisini ve bakış açısını genişletmiştir (URL-6).

İnceleme gezisi sonrasında Katanov, dayısının evlat edindiği kızı Aleksandra İvanovna Tihonova'yla evlenmiştir. Eşi Aleksandra, Minusinsk Lisesi'nden mezun olmuştur. Aleksandra lise döneminde başarılı bir öğrenci olmuş ve birçok yabancı dil öğrenmiştir. Katanov'a her zaman destek olmuş, onun için çeviriler yapmış, hatta Katanov'un isteği üzerine bazı dergilerin özetini çıkarmıştır (Kokova, 1998:32).

Katanov, başarılı, disiplinli, azimli bir kişilik olmasına rağmen, her zaman bir doğulu olarak görülmüştür. Çocukluk döneminden itibaren yaşadığı maddi zorluklar, Katanov evlendikten sonra da devam etmiştir. Evlenip, Sankt-Petersburg'a döndükten sonra, Doğu Dilleri Fakültesi'nin ona söz vermiş olduğu profesörlük görevini almayı umut etmiştir. Ancak bu söz yerine getirilmemiştir. 1893 yılını yarı zamanlı çalışan bir profesör olarak geçirmiştir. Bu dönemde yine de boş durmamış, seyahati sırasında elde ettiği materyalleri incelemiştir. 1893'ten 1922'ye kadar Türk-Tatar Edebiyatı Bölümü'nde çalışmıştır (URL-7).

Katanov, 1893 yılında Sibirya, Türkistan ve Orenburg şehirlerindeki halk liselerine müfettiş olarak atanmak için başvuruda bulunmuştur. Bu konuda Prof. Dr. V. R. Rozen ona yardımcı olmuş ve Rozen, dönemin Milli Eğitim Bakanına tavsiye mektubu yazmıştır. Bunun sonucunda Katanov, Türk-Tatar edebiyatı sınavlarını başarıyla kazanmış ve Türk-Tatar ağızları öğretmeni olarak Kazan'a gönderilmiştir (Kokova, 1998:33-34).

Kazan'da çalışmalarına devam eden Katanov, yazılı edebiyatı olmayan boyların sözlü kültürlerinin özgünlüğünü ve onların incelemeye değer olduğunu savunmuştur. Ayrıca Katanov, Rus bilim adamlarının bugüne kadar bu konularla ilgili derin bir inceleme yerine yüzeysel olarak ilgilendiklerini ifade etmiştir (Kokova, 1998:33-34).

Katanov, 1894'te Kazan Üniversitesi Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Derneği'nin aktif üyesi olmuştur. Dernek üyesi olan Katanov, 8 Nisan'da bu derneğin sekreteri olarak seçilmiştir. Burada toplum kütüphanesini ve yayın haberlerini düzenlemiştir (URL-8). Kurumun yayın organı "*İzvestiya*" dergisinde düzenli olarak raporlarını yayınlamıştır (Kokova, 1998: 37).

1894-95 ve sonraki eğitim yıllarında Katanov, Türk-Tatar dili, Türk-Tatar boylarının incelenmesi, Türk kabilelerinin yaşamı ve yabancıların Türkler hakkında anlatıları, Türk-Tatar edebiyatı tarihi, Türk ağızlarının karşılaştırmalı grameri dersleri; Arapça ve Farsça kursları, Kazan ve Bulgar Hanlıklarındaki mezar anıtları ve Altın Ordu sikkelerindeki kitabeler isimli özel kurslar vermiştir (URL-9). Üniversitede ise sadece zorunlu olmayan; Türk Dili, Türk Edebiyatı, özellikle Osmanlı ve Çağatay Edebiyatı, Türk Tarihi, Türk Etnografyası ve folkloru gibi seçmeli dersleri vermiştir (Eren, 1998:186). Bu dönemde Katanov hâlâ kadro dışı profesör olarak görevini devam ettirmektedir.

Katanov'un miras olarak bıraktığı müze faaliyetleri ve koleksiyonları önemlidir. Onun hayatında özellikle Minusinsk Kütüphanesi'nin önemli bir yeri olmuştur. Kendisi, "Sibiryalı olan ve vatanını seven biri için kütüphanenin çıkarları her zaman değerlidir" diyerek, müze faaliyetlerine verdiği önemi belirtmiştir. Katanov, 1905-1917 yılları arasında Tarih ve Etnografik bölüm müdürü ve Kazan Müzesi Konseyi başkanı olarak çalışmıştır. Müzenin başkanlığını yaptığı sırada çoğu yurt müzesini, Volga ve Sibiry'a'daki dernekleri desteklemiştir. Ayrıca o, bu kütüphanenin katalog ve bilimsel çalışmalarına da yardımcı olmuştur (Kokova, 1998:43-49).

Katanov, 1896-1899 yıllarında her yaz Minusinsk ve Ufa'ya inceleme ve araştırma yapmak için bir dizi seyahatler gerçekleştirmiş ve daha sonra bu seyahatlerinde aldığı notları "*Dilbilim-etnografi araştırma*" gezisi adıyla rapor yayınlamıştır. Katanov'un yaptığı bu araştırma gezileri sırasında toplamış olduğu materyalleri, eşi A. I. Katanova, 1920-1930 yılları arasında, paylaşmıştır (Eren, 1988: 186-187).

Katanov, ilk yurt dışı seyahatini 1900 yılında gerçekleştirmiştir. Avusturya, İtalya, Fransa, Belçika ve Almanya’da doğu el yazmalarını incelemiştir (URL-10). Burada Katanov, özellikle Uygur Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi el yazmalarını görmüştür. Bu gezi sayesinde o, yurt dışında bulunan meslektaşlarıyla tanışmış ve sıkı ilişkiler kurmuştur. Ülkesine döndükten sonra da onlarla yazışmaya devam etmiştir. Birçok dil bilen Katanov, meslektaşlarıyla mektuplaşırken onların ana dilleriyle yazışmıştır (Kokova, 1998).

Katanov’un Türkoloji alanındaki zirvesi, 7 Aralık 1903’te Sankt-Petersburg Üniversitesi’nde savunduğu “*Uryanhay Dili Araştırma Deneyimi*” doktora tezi olmuştur¹. Katanov’un bu temel çalışması, 1899-1903 yıllarında Kazan Üniversitesi Bilim adamlarının notlarında yayınlanmıştır. Katanov’a bilimsel ve öğretim faaliyetlerinin adil bir değerlendirmesi olarak 1907 yılında, Karşılaştırmalı Dilbilim Doktorası derecesi verilmiştir. Üniversite’nin profesörleri A. I. Aleksandrov ve V. A. Bogoroditsky’nin savunma sonrasındaki raporlarında, Katanov’un doktora derecesi için, bilimsel iş gezileri ve seyahatleri, zengin dilsel, etnografik ve tarihi materyallerin toplanması ve yayınlanması, gözlemlerin doğruluğu, titizliği ve çok yönlülüğü kaydedilmiştir (URL-11).

1904 yılında Katanov, Yakutistan’a sürgün edilmiş olan E. K. Pekarskiy’in cezasının kaldırılması için Sankt-Petersburg Bilimler Akademisi’yle yazışmalarda bulunmuştur. Bunun sonucunda 1905 yılında sürgün kaldırılmış ve akademinin yardımıyla Pekarskiy Sankt-Peterburg’a yerleşmiştir. Katanov daha sonra Pekarskiy’in “*Slovar Yakutskogo Yazıka*”² adlı sözlüğü hazırlamasında da ciddi yardımlarda bulunmuştur. Bu sözlüğün yayınlanmasından sonra Pekarskiy, SSCB şeref üyesi unvanıyla onurlandırılmıştır. Katanov ise hala kadro dışı profesör olarak kalmaya devam etmiştir (Kokova, 1998:61).

¹ Katanov’un doktora tezi “Uryanhay (Tuva) Dilinin İnceleme Uygulaması ve Bu Dil ile Diğer Türk Kökenli Diller Arasında İlişkiler” adlı eserinin temelini oluşturmuştur.

² Pekarskiy tarafından hazırlanan “Slovar Yakutskogo Yazıka”dır. Atatürk’ün talimatıyla 1937 yılında “Yakut Dili Lûgati” adıyla Türkçeye çevrilen bu sözlüğün ilk cildi Yakut Dili Sözlüğü adıyla 1945 yılında yayınlanmıştır.

Katanov'un yetiştirdiği öğrenciler arasında Sergey Malov, Zeki Velidi Togan gibi önemli Türkologlar vardır. O ayrıca, Çuvaş dilbiliminin kurucusu Nikolay İvanoviç Aşmarin'in yetişmesinde de katkı sahibi olmuştur. Aşmarin'in Çuvaşça gramerinin yazımında bu çalışmayı inceleyerek bir yol gösterici olmuştur (İnalçık, 2020).

Katanov, 1905 yılında Doğu dillerinde otoriteye sahip bir uzman olarak, Sibiry halkı okullarında okutulmak üzere yayınlanacak ders kitaplarının redaktörlüğü yapmak için Kazan Eğitim Dairesinde çalışmıştır. Bu dönemde Katanov, Sankt-Petersburg'da Sibiry halklarının eğitimiyle ilgili yapılan toplantılarda da görev almıştır (Kokova, 1998:67).

1906 yılının sonunda Katanov, "Kazan Geçici Basın İşleri Komitesi"nin bir üyesi olmuştur. Bu komitede Katanov, Tatar Türkçesi ve diğer dillerde yazılan kitapların incelenmesi, çevirisi ve sansürlenmesi işleriyle ilgilenmiştir (URL-12). Kazan'da bulunan Rus sansür memuru M. N. Pinegin üstlerine, Yayın İşleri Merkez Yönetimine, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi yayımları üzerinde müfettişlik görevi yapması için Katanov'u öneren bir mektup yazmıştır. Katanov, bu görevi maddi zorluklar çektiği dönemde, zor bir görev olduğunu bilerek kabul etmiştir. Burada çalıştığı sürede derin ruhsal mücadeleler vermiştir (Kokova, 1998).

1906-1916 yıllarında Kazan Geçici Komitesi'nde sansürcülük işinde çalışan Katanov, Arapça, Farsça ve Doğu dillerinde en az beş yüz el yazması eseri ve belgeleri incelemiştir (URL-13). Yayın İşleri Komitesinde, Çeviri Komisyonu'nun işlerini ve bölgenin vasiliği görevlerini yürütmüştür. 1907 yılında ise Çeviri Komisyonu'nun başkanlığına atanmıştır. Bu konumlarda bulunan Katanov, en çok yararı sağlamak, değerli ve nitelikli çalışmaların yayınlanmasına yardımcı olmak için elinden geleni yapmıştır. Kendinden ödün veremeyen Katanov, uygun görülmeyen eserlerin, mümkün olduğunca esere uygun varyantlarının düzenlenmesini sağlayarak yayınlanmasına yardım etmiş ve yazarlara destek olmuştur. Katanov, özellikle ilk Tatar proeter, G. Kulahmetov'un "Yaş Gömer" adlı drama eserinin, V. D. Smirnov tarafından uygunsuz görülmesinden sonra, eserin bazı yerlerini uygun şekilde çıkartıp yayınlanmasına yardımcı olmuştur (Kokova, 1998:80-83).

Katanov, hem Sibiryalı halklarından biri olması hem de sansür kurulundaki değerlendirmeleri sonucunda diğer sansürcülerle ters düşmüştür. Bu durumun sonucu olarak Katanov, jandarmanın şüpheliler listesine alınmıştır. Özellikle “Karimov Kardeşler”in davasıyla birlikte Kazan Bölge Mahkemesi tarafından Panislamist düşünceler yaymakla suçlanmıştır (Kokova, 1998:83).

Katanov, uzun yıllar süren sansürcülük işiyle zor zamanlar geçirmiştir. O Eylül 1912’de, Yayın İşlerinden Sorumlu Geçici Kazan Komite başkanına, komitedeki görevinden ayrılmak istediğini belirten bir dilekçe yazmıştır. Komite başkanı bir yıl daha göreve devam etmesi ricaında bulunmuştur. Fakat o, kendi şartlarını koyarak sadece komite üyelerinin emriyle elde bulunan eserleri çevirebileceğini belirtmiştir. Katanov bu teklifi kadro dışı profesör olarak aldığı maaşla geçinemediği için kabul etmiştir. Ayrıca bu sansürcülük görevi onun bilimsel olarak yapacağı çalışmalarına engel olduğu gibi fiziksel ve ruhsal olarak da yıpranmasına sebep olmuştur. Bütün bunların sonunda Katanov, 17 Mayıs 1916 yılında komitedeki danışmanlık görevinden hastalığını öne sürerek ayrılmıştır. Böylece sansürcülük hayatı da sona ermiştir (Kokova, 1998:87-96).

Katanov, 1914 yılında dokuz bin ciltlik, yaklaşık yirmi iki dildeki el yazmalarının oluşturduğu zengin kütüphanesini yaşadığı sıkıntılar sebebiyle, o dönemin Türk başvekili olan Hilmi Paşa’ya satmıştır. Bugün onun bu kütüphanesi İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde bulunmaktadır (Eren, 1998).

1917 yılının Ekim ayında, daha sonra Doğu Akademisine dönüşen Kuzey Doğu Arkeoloji ve Etnografi Enstitüsü açılmıştır. Bu enstitüde Katanov, doğu arkeolojisi, doğu nümizmatigi, Altın Ordu tarihi ve bölge kaynaklarına genel bir bakış adlı dersleri vermiştir. 1919 yılının şubat ayında Rusya’da yapılan bir araştırma sonucu kendisi Kazan Üniversitesi profesörü seçilmiş, 1921 yılında da Toplum Bilimleri Profesörü unvanı verilmiştir (Kokova, 1998).

Son yıllarını yaşadığı bu dönemde yaptığı bu çalışmaların yanında Sibiryalı halklarının eğitimiyle de ilgilenmiştir. Çuvaş kadın okulu gibi yeni okulların inşası vb. konularda Kazan ve Ufa Dergilerinde yayınlar yapmıştır. Bulgar Hanlığı’na ait harabeleri incelemiştir. Keşif gezileriyle ilgili ayrıntılı raporlar “*İzvestiya*” dergisinde yayınlanmıştır. Çalışmaları bunlarla

kalmamış 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başında, Kiril alfabesine dayanan “Başkurt Türkçesi için alfabe” yazmıştır. (URL-14).

1920 yılının kış aylarında hastalanan Katanov, 1920 yılının Mart ayında vefat etmiştir. B. V. Miller, akademisyen S. F. Oldenburg’a yazdığı mektubunda Katanov’un sonbahardan bu yana hasta olduğunu, vücudunun sağ tarafının felçli olduğunu ve 10 Mart’ı 11 Mart’a bağlayan gece Katanov’un öldüğünü belirtmiştir. Katanov’un mezarı bugün Kazan’da Arskiy mezarlığında bulunmaktadır (Kokova, 1998:106-116).

Katanov hakkında çok şey yazılmıştır. Onun bilime ve Türkolojiye olan katkısı tartışılmazdır. O, tam anlamıyla bir şarkiyatçı, dil bilimci, tarihçi, arkeolog, halk bilimci ve etnografıdır. Vatanına halkına olan sevgisi, çalışmaya olan tutkusu onu köyünden çıkarıp dünyaca ünlü bir bilim insanı yapmıştır. Zor ekonomik şartlar altında geçen hayatı ve aynı zamanda ruhsal olarak aldığı derin yaralar onun erken yaşta dünyadan ayrılmasına da sebep olmuştur. Döneminde kendisinin değeri her ne kadar bilinmese de onun çalışmaları, bugün hâlâ birçok bilimsel çalışmaya öncülük etmektedir. Yurt içi ve yurt dışında birçok eseri yayınlanmıştır ve halen yayınlanmayı, incelenmeyi bekleyen çalışmaları bulunmaktadır.

1.1.2. Çalışmaları

Ünlü Türkolog Katanov, ardında bıraktığı önemli çalışmalarla günümüz Türkolojisine kaynaklık etmektedir. Gün yüzüne çıkarılmayı ve incelenmeyi bekleyen sayısız eserleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümde, Katanov’un bu eserleri arasından yayınlanan çalışmalarına yer verilmektedir.

Katanov, Krasnoyarsk Lisesi Tarih ve Coğrafya öğretmeni Zavadskiy’in etkisiyle öğrenim yıllarında kendi halkının bilmecelerini, atasözlerini ve özlü sözlerini kaydetmeye başlamıştır. Katanov’un kaydettiği bu notlar, daha sonra V. V. Radlov tarafından “*Obraztsi Narodnoy Literaturi Tyurskih Plemen*” ismiyle yayınlanan eserin dokuzuncu cildinde yer almıştır. Bu çalışmada, Katanov tarafından derlenen ve çevrilen, Soyotların, Abakan Tatarlarının ve Karagasların ağızlarıyla ilgili metinler yer almaktadır (Kokova, 1998:2).

Katanov'un ilk bilimsel çalışması 1883 yılında “*Opisanie şamanskogo bubna i kostyuma sagayskogo plemeni*”dir. Onun bu çalışması G. N. Potanin'in “*Oçerki Severo-Zapadnoy Mongolii*” adlı kitabında yayınlanmıştır. Ayrıca Katanov; Radlov ve A. A. Kastren tarafından yayınlanan Hakas Türkçesi metinlerinin karşılaştırmasını da yapmıştır (Kokova, 1998:13).

Katanov, 420 sayfadan oluşan (*Tatarskiy Yazık (Sagayskoe Nareçiyeye I, Gramaratika, Etimologiya i Sintaksis)*) isimli çalışmasının I. bölümünü on iki yaşındayken öğrenci olduğu dönemde (1882, Krasnoyarsk) tamamlamıştır. Bu eser yayınlanmamıştır ve Katanov, daha sonraki yıllarda bu çalışmasının yayınlanması için birçok yere başvuruda bulunmuş fakat sonuç alamamıştır. Bir diğer çalışması olan “*Gramatika Sagayskogo Yazıka*” (*Sagay Dilinin Grameri*) adlı eseri Hakas Dili tarihi ve diyalektolojisi alanlarında önemli bir çalışmadır. Bu eserin ön sözünde, Sagay ve ona yakın olan boyların kültürleri hakkında bilgiler vermiştir (İshakov, 2004).

1884 yılında Katanov, Sankt-Petersburg Üniversitesi'ne başlamıştır. Radlov, Veselovskiy ve Berezin'in öğrencisi olduğu sırada Sagay ağızıyla ilgili derlemeler yapmış ve bu derlemeleri dergilerde yayınlamıştır (Kokova, 1998:15).

Bilimler Akademisi ve Rus Coğrafya Kurumu tarafından Sibirya, Moğolistan ve Doğu Türkistan'a bir araştırma gezisi düzenlenmiştir. Bu gezinin amacı Doğu Türk Boylarının dilini ve geleneklerini öğrenmek olmuştur. Bahsedilen araştırma gezisi için seçilen Katanov, düzenli olarak Radlov'a raporlar yazmıştır. Daha sonraki yıllarda Radlov'un da belirttiği gibi, Katanov'un araştırma raporlarında etnografya ve Türkoloji açısından önemli ve ilgi çekici bilgiler yer almıştır. 9 Ocak 1980 tarihinde Tarih-Filoloji Bölümünün toplantısında alınan kararla bu rapor olarak yazılan mektupların İmparatorluk Bilimler Akademisi Bültenlerine ek olarak basılmasına karar verilmiştir. Bu eserin günümüzde “*Sibirya ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar*” ismiyle yeni basımları bulunmaktadır.

Katanov; Sibirya, Moğolistan ve Doğu Türkistan'a yapmış olduğu araştırma gezisinde, dil ve etnografiyle ilgili aldığı notları günlükler halinde düzenlemiş ve üniversiteye raporlar

şeklinde göndermiştir. Yazmış olduğu bu notlar günlükler halinde Kazan Üniversitesi'nde (1894) yayınlanmıştır.

1. Uryanhay bölgesindeki gezi günlüğü; 9 Mart 1889-4 Eylül 1889, 461 sayfa

2. Yenisey vilayeti, Minusinsk bölgesi gezi günlüğü; 4 Eylül 1889-18 Ocak 1890, 432 sayfa.

3. Yenisey vilayeti, Minusinsk bölgesine yapılan gezi sırasında tutulan günlük, 21 Eylül 1889-12 Ocak 1889, 651 sayfa.

4. Minusinsk bölgesi ve Orta Asya gezi günlüğü, 10 Mayıs 1890-29 Ekim 1890, 520 sayfa.

5. Minusinsk bölgesi ve Orta Asya gezi günlüğü (karalama), 10 Mayıs 1890-12 Haziran 1890, 474 sayfa

6. Orta Asya gezi günlüğü (karalama), 24 Şubat ve 26 Ağustos, 1008 sayfa

7. Orta Asya gezi günlüğü (tamamlanmış karalama defteri), 22-26 Ağustos, 260 sayfa.

8. Orta Asya gezi günlüğü, 24 Şubat-21 Ağustos 1891, 905 sayfa.

Gezi sırasında tuttuğu günlükler toplam 4714 sayfadan oluşmaktadır (İshakov, 2004). Katanov'un dil ve kültür üzerine topladığı materyaller, derlediği metinler ve çevirileri aşağıda listelenmiştir:

1. Yenisey vilayeti, Minusinsk bölgesi, 4 Eylül 1889-12 Ocak 1890, karalama şeklinde yazılan Türk lehçelerine ait metinler ve çevirileri.

2. Tuva bölgesi, 2 Haziran-4 Eylül 1889, Tuva lehçesini öğrenme kaynakları ve gezi sırasında karalama şeklinde not aldığı günlük, 698 sayfa.

3. 4 Şubat-21 Mart 1890, Karagas lehçesine ait metinlerin karalama şeklinde tutulduğu defter, 102 sayfa.

4. Minusinsk bölgesinde derlenen Türk lehçelerine ait metinler, 146 sayfa.

5. 14 Temmuz-29 Ekim 1890 tarihlerinde derlemiş olduğu Türk lehçelerine ait metinlerin çevirisi, 190 sayfa.

6. 14 Temmuz-29 Ekim 1890 tarihlerinde derlemiş olduğu Orta Asya Türk lehçelerine ait metinler, 146 sayfa.

7. 14 Temmuz-29 Ekim 1890 tarihlerinde derlemiş olduğu Orta Asya Türk lehçelerine ait metinler, 190 sayfa.

8. 24 Şubat 1891-16 Nisan 1898 tarihleri arasında derlemiş olduğu Orta Asya Türk lehçeleri metinlerinin müsvedde şekli, 2384 sayfa.

9. Yenisey vilayeti, Minusinsk bölgesinde 1 Temmuz-12 Ekim 1892 tarihleri arasında derlenen Türk lehçelerine ait metinler, 86 sayfa.

10. Çuğuçake şehri, 9 Ekim 1892, Kaşgar lehçesiyle yazılmış Çin kanununun tercüme nüshası.

11. Sibirya ve Çin gezisi, 1891-1892, Türk boylarına ait bezemeler, eşyalar ve zil resimleri.

Katanov'un, araştırma gezisi sırasında derlediği ve çeviri yaptığı metinler toplam 4444 sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca Katanov, gezi sırasında etnografik malzemeler de toplamıştır. Ancak Kazan'da, demirbaş listesinde bu malzemelere ait kayıtlar, şu an yoktur (İshakov, 2004). Bu malzemelerin bazıları şu şekildedir;

1. Rukopisi Zapiski, cilt I, Türk, Tatar, Kırgız, Moğol, Türkmen ve diğer boylar hakkında.

2. Rukopisi Zapiski, cilt II. (Türk, Tatar, Kırgız, Moğol, Türkmen ve diğer boylar hakkında) Farsça yazılan Kur'an'dan notlar ve Müslüman geleneklerine ait materyaller).

Katanov, zor şartlar altında gerçekleştirdiği bu gezi sırasında birçok materyal toplamıştır. Kendisi daha sonra toplamış olduğu materyalleri yayına hazır hale getirmiştir. Ancak dönemin siyasi ortamı bu çalışmaların yayınlanmasına imkân vermemiştir. Katanov, bu sebeple yayına hazırladığı çalışmalarından çok azını yayınlatabilmiştir (İshakov, 2004).

1. Kaçinskaya Legenda Osovtoreni Mira, 2 Haziran 1881, (Yenisey vilayeti, Minusinsk bölgesi, Kaçin lehçesiyle yazılan çalışmadır.).

2. A. Şifner'in "Sagayskiye Nazvaniye 13 Lunnih Mesyatsev Goda" makalesine ek olarak yazılmıştır. Bu kaynakların bir parçası Almanya'da Almanca yayınlanmıştır (İshakov, 2004).

Katanov, Doğu Türkistan'a yaptığı araştırma gezisinde Tesin Köyü karşısında Zareçnoy dağında, Tuba Nehri kıyısında bulunan Eski Uygur Kitabelerini kopyalamıştır (Kokova, 1998:22). Dört yıl süren araştırma gezisi sırasında günlük yaşam, kültür, dil bilimi, folklor, etnografya, tarih ve arkeoloji ile ilgili zengin bir birikim elde etmiştir.

Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Kurumu'nun "İzvestiya" isimli yayın organında Katanov'un çok sayıda yayınına yer verilmiştir. Bu yayınlar, Katanov'un Kazan Hanlığı'nın

tarihiyle ilgili Bolgarı-Usponskoe köyüne yaptığı gezilerde, köyün harabeleri ve yeni buluntularının incelemeleri ile ilgili notlarından oluşmuştur. Onun bu notlarında Bulgar ve Kazan Hanlıklarıyla ilgili önemli bilimsel bilgilere yer verilmiştir (Kokova, 1998:40).

Katanov, “*Deyatel*” isimli alkole karşı olan topluluğun oluşturduğu bu dergide yayınlar yapmıştır. Onun 1898 yılında “*Deyatel*” dergisinin 10. Sayısında yer alan “*Orta Asya Müslümanlarının (Sartlar) Sarhoşlukla İlgili Hikayelerine Bir Bakış*” isimli yazısı dikkat çekicidir. Katanov, aynı zamanda bu derginin 1896’dan 1901 yılına kadar redaktörlük görevini de üstlenmiş ve doğu bibliyografyası çalışmasının temellerini de bu dergide atmıştır (Kokova, 1998:42).

Katanov, Sibiryalı halkıyla ilgili kitaplara ve şarkiyat çalışmalarına dokuz yüze yakın tanıtma, özet ve rapor yazmıştır. Onun bibliyografyalarında ve kataloglarında 7000’e yakın Rusça, Doğu ve Avrupa dillerinde olan kitaplar yer almıştır (Kokova, 1998:44).

1896-1899 yılları arasında Katanov, Minusinsk ve Ufa şehirlerine yapmış olduğu geziler ile ilgili “*Dil Bilim-Etnografi Araştırma Gezileri*” isimli 103 sayfalık ayrıntılı bir rapor yazmıştır. O, bu gezi sonucunda, Minusinsk Tatarlarının (Hakas), Ruslardan demircilik, marangozluk, saraççılık, çizmecilik, fiçicilik gibi meslekleri öğrendiklerini ve bunların sonucu olarak da Minusinsk Tatarlarının dillerine birçok Rusça kelimenin girmiş olduğunu ifade etmiştir (Kokova, 1998:49).

1898 yılında Katanov; Sagay, Beltir, Koybal, Kaçın isimli Türk boylarında, şaman inançlarıyla ilgili araştırmalar yapmak için Abakan’ın üst bölgelerine seyahat etmiştir. Bu gezisinde daha çok Sagay’da kalmıştır. Burada halk edebiyatı örneklerini kaydetmiş ve eski kurganları, sulama kanalları vb. kalıntıları başarılı bir ressam gibi tasvir etmiştir. Katanov, ilgisini çeken, o güne ve daha eski zamana ait eşyaları kendi parasıyla satın almıştır. Bunları daha sonra Kazan Üniversitesi Yurt Müzesi’ne teslim etmiştir (Kokova, 1998:49).

Katanov’un araştırma gezileri devam etmiştir. Hristiyan Tatarların, Meşçeryakların, Toptyarların ve Başkırlerin yaşadığı Ufa şehrinin Belebeev ve Menzen kasabalarına iki yıl

boyunca düzenli olarak gitmiştir. Burada halkın yaşayışlarını, inançlarını ve dillerini incelemiş ve 12 köyü ziyaret etmiştir. Bu sayede atasözleri, masal, şarkı, bilmece vb. sözlü halk ürünlerini derlemiştir (Kokova, 1998:50).

Katanov, yurt dışına ilk defa 1900 yılında çıkmıştır. Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa'da bulunan nadir kitapları ve el yazmalarını incelemiştir. Bu seyahatin sonunda kendi yaşamının temel çalışması olan “*Opit İssledovaniya Uryanhayskogo Yazıka s Ukazaniem Glavneyşih Rodstvennih Otnoşeniy Ego k Drugim Yazıkom Tyurskogo Kornya*” isimli eserini yazmıştır. Bu çalışma yaklaşık 1600 sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca hem yurt içi hem de yurt dışında büyük ilgi görmüştür (İshakov, 2004). Katanov'un adı geçen ünlü eserde bilimsel açıdan değerlendirdikleri kısaca aşağıda verilmiştir.

1. Uryanhay (Tuva) sesleri dile aktarılmak istenildiğinde Arapçaya ve İliminskiy'in üslubuna uygun olmadığı ve sadece Rusçaya aktarılmasının mümkün olduğu.

2. Rusça transkribi yeterli olmasına rağmen bazı işaretleri ilave etmek gerekmektedir.

3. Herhangi bir lehçeyi detaylı bir şekilde öğrenmek için tarihî-mukayeseli yöntem gerçekleştirmelidir.

4. Tuva Dili, Fin-Ugor grubunda değil, Türk grubundadır.

5. Çağdaş lehçelerden Tuva lehçesi, Sayan gruplarına, özellikle de Karagas grubuna yakındır.

6. Fiil çekimleri, Tuva lehçesinde fonetik kuralları gibi isimlerden meydana gelir.

7. Yabancı kelimelerin tümü, Tuva dilinin kurallarına uymaktadır.

8.Ünsüz uyumu “st”, “ed” (“lc”), “tt” ilk başta ünlülerden oluşan birleşik zarflar iki heceden teşekkül etmektedir.

Katanov bu ünlü çalışmasında yalnızca Tuva lehçesini belirtmekle kalmamış, diğer Türk lehçelerin morfolojik özelliklerini de karşılaştırmıştır (İshakov, 2004).

Katanov’un tez çalışması beş yıl boyunca Kazan Üniversitesi “*Bilim Adamları Notları*”nda yayınlanmış ve 1903 yılında da ayrı basım olarak çıkmıştır (Kokova, 1998:52). SSCB muhabir üyesi Dmitriyev, Katanov’un “*Opıt İssledovaniya Uryanhayskogo Yazıka*” adlı tez çalışması için “üstadlık tezi” diye ifade etmiştir. Bu çalışma Türkoloji için günümüzde de önemli bir kaynakça olarak görülmektedir (Kokova, 1998:53).

Yakutistan sürgünü olan E.K. Pekarskiy’in “*Slovar Yakutskogo Yazıka*” adlı sözlükte düzenlemelerini ve yirmi beşinci sayfadan kırk beşinci sayfaya kadar Moğolcayla karşılaştırmalarını yapmıştır (Kokova, 1998:61).

1905 yılında doğu dillerinde otoriteye sahip bir uzman olarak Kazan Eğitim Dairesi’nde çalışmış ve okul kitaplarında redaktörlük yapmıştır (Kokova, 1998:72).

Katanov, 1907-1916 yılları arasında Kazan Yayın İşleri Komitesi’nde görev almıştır. Bölge mahkemesinde Arapça, Farsça, Türkçe, Tatar Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Başkurt Türkçesi kitaplarını kontrol etmiştir. Eylül 1907’de Çeviri komisyonunun başkanlığına atanmıştır.

Bir müzecilik tutkusu olan Katanov, OAİE bünyesinde bulunan arkeoloji ve nümizmatik müzesini kurmuştur. Kendi özel koleksiyonunun çoğu Nümizmatik Müzesi’nde yer almıştır. Katanov’un çeşitli müze koleksiyonları da bulunmaktadır. Kazan’da bulunan 34 koleksiyoncunun hikayesine yer verdiği “*Neskolko slov o Kazanskih Kolleksionerah*” isimli makalesi 1920 yılında “*Kazanskiy Vestnik*”de yayınlanmıştır (Kokova, 1998:76-77).

1920 yılında Arap harfleriyle yazılı, akademik transkripsiyonlu Tatarca kelimeler ve özenle çizilmiş tablolarında bulunduğu 240 sayfalık eseri “*Vostoçnoya Hronologiya*” Kazan’da yayınlanmıştır (Kokova, 1998:105).

Katanov, 36 yıllık çalışma hayatı boyunca arkeoloji, etnografi, tarih, dil bilimi, edebiyat ve doğu halk bilimi adına 382 bilimsel makale yayınlamıştır (Kokova, 1998:109).

Katanov’un kütüphanesi, Osmanlı hükümeti tarafından satın alındıktan sonra, İstanbul Üniversitesi’nde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü kurulmuş ve burada bulunan kütüphaneye “*Katanov Kütüphanesi*” ismi verilmiştir. Bu büyük kütüphanede Türkoloji alanında elli altı bin kitap bulunmaktadır (Kokova, 1998:110).

Katanov’un el yazmalarından oluşan Sintszyan, yani Doğu Türkistan’ın Kazak ve Uygur dillerindeki masal ve şarkıları, eşi Aleksandra İvanovna, W. Bang’a vermiştir (Kokova, 1998:111).

1947 yılında Katanov’un el yazmalarının ikinci fasikülü, K. G. Menges tarafından Berlin’de yayınlamıştır. Bahsedilen eserde Uygurcanın ve diyalektlerinin bulunduğu etnografik ve dil bilimi materyalleri yer almaktadır (Kokova, 1998:111).

1962 yılında SSCB Bilimler Akademisi “*N. F. Katanov (Yaşamı ve Faaliyetleri)*” isimli bir kitap yayınlamıştır. Bu çalışma Filoloji Bilimleri doktoru olan Sankt-Petersburg Üniversitesi profesörü S. N. İvanov’un adaylık tezinden geliştirilmiştir (Kokova, 1998:113).

Ölümünden önce yayınladığı son çalışmaları ise şöyledir;

“*Çuvaskie Slova v Bolgarskih i Tatarskih Pamyatnikah*” Kazan, 1920.

“*Tatarskie Rasskazi o Staroy Kazani*” OAİE’nin “*İzvestiya*” isimli yayın organında, 1920, cilt 30”.

“Neskolko Slov o Kazanskih Kolleksionerah” isimli makale, 1920, Nu. 7-8.

“Kazanskiy muzeyniy Vestnik” isimli dergide Katanov’un son yayını olan *“Epigrafiçeskiy Pamyatnik Volskoy Bulgarii”*.

Aşağıda bulunan Katanov’un temel çalışmaları ise şu şekildedir;

1. Pismo iz Sibirii Vostoçnogo Turkestana, Zapiski Akademii Nauk. Prilojeiyae k 23 tomu. 1893, 1-114s.

2. Materyalı k İzuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya. Tekst, Uçenie, Zapiski Kazanskogo Universiteta. kn 12 1897,1-32 s,7 -8, 1898. 33 168 str.

3. Materiyalı k Uzuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya. Ruskiy Perevod. Uçenie Zapiski Kazanskogo Universiteta. Kniga 5-6, prilojenya. 1899. 1-113. str.

4. Otçet o Lingvistiçeskoj Poezdke v 1898 g Belebeevskiy Uezd. Ufimskoy Gubernii. Uçenir Zapiski Kazanskogo Universiteta Kniga 7-8. 1901g 1-124 str.

5. Kratkiy tatarsko- russkiy slovar. gç Kazan. 1912, 265 str. Fotografirovanoe İzdanie.

6. Transkriptsiya i Slovar k Poslovitsam, Rasskazam Pervoy Çasti “Turkskoy Azbuki G. N. Ahmatova, Kazan, 1913, 64 str. Fotografirovanoye İzdanie.

7. Çuvaşskie Slova v Bulgarskih i Tatarskih Pamyatnikah. Kazan, 1920, 13 str.

8. Opıt izsledovaniya uryanxayskogo yazıka s ukazaniyem glavneyşix rodstvennix otnoşeniy ego k drugim yazıkam tyurkskogo kornya, N. F. Katanov Kazan, 1903 Tipolitografiya

9. Sibirya ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar (Çev. Burçak OKKALI), N.F. Katanov Ankara, 2008: TDK Yayınları.

10. Oçerki uryanhayskoy zemli, Kızıl: Müzey antropologii i etnıgrafı imeni petra velikogo (kunstkamera), N. F Katanov, 2011, TİGİ.

Katanov'un Türkoloji için bırakmış olduğu miras, benzersiz bir içeriğe sahiptir. Çoğu yayınlanmamış ve hala gün yüzüne çıkmayı bekleyen birçok çalışması bulunmaktadır. Katanov, kendisini dil bilimci ve Tatar-Türk diyalektolojisi alanında çeviri uzmanı olarak ifade etmektedir. Bilimsel çalışmalar için bu çalışmalar vazgeçilmez kaynaklardır.

1.2. Metin Özetleri

Çalışmamızın bu bölümünde incelemesi yapılan metinlerin özetlerine yer verilmiştir. Masal, hikâye, kıssa gibi türlerde bulunan metinlerin konuları hakkında kısa bilgiler verilmiş ve bu metinlerin bazılarının günümüzde halk arasında yaşadığı örneklerinden bahsedilmiştir. Metinler bize halkın inancı, gelenekleri ve yaşayış şekilleri hakkında da bilgi vermektedir. Özellikle metinlerde yer alan “çay” konulu şiir, bize gündelik yaşamda çayın Tatar halkı için ne kadar önemli olduğu gibi konularda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Metin 1

Bu hikâyede anlatılmak istenen, bir insana elbiseler de giydiren, eğitimler de versen, önüne dünyalar da sersen özü neyse ona dönecektir. Ne yaparsan yap insanın özünü değiştiremeyeceğini sondaki sözle ifade etmiştir. “Katranı kaynatsan olur mu şeker, cinsi batasınca mutlaka cinsine çeker” deyiminde olduğu gibi, kötü soylu kişiye iyi özellikler kazandırmak için ne kadar uğraşılırsa uğraşılınsın özünde olan kötülük asla değişmeyeceği anlatılmak istenmiştir.

Ülkenin birinde bir padişah vardır. Bu padişahın ülkesinde bir karı koca sefere çıkarlar. Ancak o ülkede bulunan bir hırsız bunların yolunu kesip bütün mallarını, kıyafetlerini çalar. Daha sonra hırsız, kadına tecavüz eder ve kadın hırsızdan gebe kalır. Günler aylar geçtikten sonra hırsız bunları bırakır. Karı koca bir şehre varır, doğum vakti gelir ve çocuğun doğumundan sonra onu bir cami bahçesine bırakırlar.

Bir gün ülkenin padişahı caminin yanından geçer ve çocuğu görür. Padişahın da hiç çocuğu yokmuş. Kimi kimsesi var mı diye sorar ve daha sonra onu evlatlık olarak alır. Kendisinden sonra padişah olarak tahta geçeceğini de herkese ilan eder.

Oğlan sarayda bir güzel bakılır, eğitimler alır. Herkes çocuğa hayrandır. Günler geçer Allah'ın mucizesi padişahın bir kızı olur. Günler, yıllar geçer ve kız büyür. Oğlan bu kıza âşık olur. Bu kız benim kardeşim olmasaydı ben bununla evlenirdim diye içinden geçirir.

Padişah, kızın evlenme vakti geldiğini ve kendisine denk bir padişah oğluyla evleneceğini duyurur. Toy hazırlıkları yapılması için emir verir. Bunu duyan oğlan derdini açmak için bir arkadaşıyla bir alime giderler. Oğlan bu alime “Bir bahçenin bir meyvesi olsa bu meyvede olgunlaşınca bahçenin sahibi bu meyveden yiyebilir mi?” diye sorar. Alim de yiyebileceğini söyler. Ancak arkadaşı onun durumunu anlamış ve “Allah eğer bize bu meyveyi yemeyin diyorsa, yemememiz gerekir” diye söyler. Ancak oğlan “Alimden daha mı iyi bileceksin!” diyerek tersler ve doğru saraya gidip padişahın kızını kaçıır.

Hizmetçiler, oğlanın kızı kaçırdığının görür ve feryat figan padişaha haber verirler. Padişah öfkeyle, askere hemen ata binmeleri ve peşlerinden gitmeleri için emir verir. Padişah hemen “Kanı bozuktan vefa beklenmezmiş!” diye söyler. Oğlanı evlat edindiğine çok pişman olur.

Oğlan bir çukura saklanmış bekler. Padişah tam oradan geçerken onu tutup öldürür. Bunu gören asker, padişahları öldüğü için dağılıp giderler. Oğlan da kızı alıp bir şehre gider. Hırsız babası gibi, onun izinden hırsızlık yapar. Haram ilişkiden doğmuş oğlandı, özüne döndü.

Metin 2

Bu metinde örümcek ve karıncanın hikayesi anlatılır. Kuran’da da geçen örümcek ve karıncanın kisasına kısaca değinilmiştir.

Âdem peygamber dünyaya geldiğinde Allah, onun idrarından bu iki hayvanı yaratır. Âdem peygamber bu iki hayvanın yürüdüğünü görünce şaşırır ve “Yarabbi bu iki hayvanı neden yarattın benim çocuklarıma neslime bunların bir faydası var mıdır?” diye sorar. Allah, “Ya Âdem bu iki hayvanı senin neslinden iki dostum için yarattım. Karınca Süleyman Peygambere öğüt verir” der. Bunu da “Sure-i Neml” de anlattığını söyler. Örümceği de Hz. Muhammed kafirlerden kaçarken mağaraya girer ve örümcek ağ örür. Kafirler gelip baktığında eğer peygamber burada olsaydı ağ bozulurdu derler. İşte bu iki hayvanın yaratılmasının sebebi budur.

Metin 3

Ayın ikiye bölünmesi olayı İslam inancına göre bazı hadislerde ve Kur'an'da Kamer Suresi'nde geçmektedir (Çelebi, 2000: 343-345). Bu metinde, ay dolunay halinde iken bir gece Muhammed'in el işaretleriyle ikiye ayrılması mucizesinden bahsetmektedir.

Çok vakit öncesi kafirler Hz. Muhammed'e gün ortasında, öğle vaktinde gece olup yıldızlar görünsün diye söylerler. Hz. Muhammed dua eder ve gün batar, gece olur ve yıldızlar görünür.

Kafirler bu da yetmez, şimdi de "Ay ikiye bölünsün, yarısı gökte kalsın, yarısı da senin eteğine düşsün" derler. Hz. Muhammed elini kaldırır, işaret eder. Ay ikiye bölünü ve dedikleri gibi yarısı gökte yarısı Hz. Muhammed'in eteğine düşer.

Sonra ay eskisi gibi olsun derler ve Hz. Muhammed'in işaretleriyle ay eski haline döner. Önceki gibi yine gündüz olsun derler ve Hz. Muhammed'in duasıyla yine gündüz olur.

Kafirler durmaz, Hz. Muhammed'in "Tanrına söyle bizim atalarımızı diriltsin, onlarda senin peygamberliğine şahit olsun ve iman getirsinler" diye belirtirler. Peygamber elini kaldırıp dua ederken Cebrail (a. s.) ona bir ayet getirir. Bunu gören kafirler kaçır hiçbiri de iman getirmezler.

Metin 4

531-579 yılları arasında Sasani hükümdarlığı yapmış olan Nuşirevan padişah hakkında bir hikayedir. Nuşirevan adaletiyle ünlüdür (Tefazzulî, 1995:255). Bu metinde yer alan hikâyede de onun nasihatleri yer almaktadır. Doğru bir insan olmak, başarılı ve adaletli olmak gibi vb. konularda öğütleri bulunmaktadır.

Metin 5

Bu metinde yer alan hikâye, günümüzde çoğu bölgede hala bilinen bir hikayedir (URL-15). Ancak her masalda ve hikâyede olduğu gibi, her bölgede anlatıcılar tarafından ekleme ve çıkarmalar yapmaktadır. Bu hikâyede, iç içe geçmiş iki hikâyeye yer almaktadır. Öküz, eşeğe nasihat vermek için aç gözlü bir oduncunun hikayesini anlatmaktadır. Kendini beğenmişlik, aç gözlülük ve bencillikle ilgili olaylardan, ders çıkarma açısından genellikle eşek ve öküz metaforu bu hikayemizde yer almaktadır.

Hikayemizde bir eşek ve bir öküz dost olup yola çıkmıştır. Bir süre sonra acıkmışlar ve bir bahçenin kenarında durmuşlar. Yemişleri gören iki dost bahçeye dalmışlar. Eşek karnını doyurduktan sonra anırmaya başlamış. Hemen öküz onu uyarmış ve bahçıvanların gelip onları yakalayacağını söylemiştir. Ancak eşek bu uyarıyı dikkate almamış hatta öküzü kıskançlıkla suçlamıştır. Eşek, öküzün doğasında şairlik olmadığını söylemiş ve öküzün güzel sesi olmadığı için kendisini kışkandığını söylemiştir. Öküz, eşeğe eğer böyle anırmaya devam ederse başlarına oduncunun başına gelen bela gibi, bir bela gelecektir, diye söylemiş ve ona oduncunun hikayesini anlatmıştır. “Vaktiyle bir oduncu vardır, dağa odun kesmeye gider. Bir gün yine dağa odun kesmeye gider ve beş altı adamın oturup önlerindeki tastan durmadan bir şeyler yiyip içtiğini görür ve şaşırır. Onların yanına gidip sohbet etmek ister. Bu adamlar meğer peridir. Oduncuya; “Dile bizden ne dilersen!”, diye söylerler. Oduncu önlerindeki tası ister. Fakat periler, bu tasın korunmasının çok zor olduğunu ve tasın başına bir şey geldiğinde eskisinden daha kötü bir hale gelebileceğini söyler ve oduncuyu uyarırlar. Oduncu onların sözlerini dinlemez, “Ben korurum” diye, yine de tası ister. Periler oduncuya tası verir. Oduncu da çok kısa zamanda büyük bir servete kavuşur. Bir gün bütün dostlarını evine yemeğe misafir eder. Arkadaşlarına ziyafet vermek isteyen oduncu yemekte bütün bu zenginliğe kavuşmasına yardımcı olan tası onlara gösterir. Ancak tas bir anda elinden düşer ve paramparça olur. Oduncu, tas parçalandıktan sonra eskisinden daha fakir ve perişan hale gelir.

Öküz bu hikâyeyi eşeğe anlatmış ve sende bu oduncu gibi vakitsiz anırırsan bizde oduncudan daha kötü hale geliriz der. Eşek öküzü dinlemez başlar anırmaya. Bahçıvanlar eşeğin sesini duyar ve koşarak bahçeye gelirler. Hemen ikisini de yakalayıp “Allah bize kurbanı kesmek için öküz göndermiş” diyerek öküzü kesmişler ve bir güzel kavurma yapıp yemişler. Öküz ölüp kurtulmuştur. Kendini beğenmiş bencil eşek ise ömrünün sonuna kadar yük taşımıştır.

Metin 6

Çay, lezzetiyle, sosyal ve kültürel rolüyle her zaman toplumun bir parçası olmuştur. Elde edilen kaynaklarda çayın ilk defa Budist- Asya toplumlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Çay ile özdeşleşen hatta ona mistik görevler yükleyen, şifa kaynağı olduğuna inanan toplumların hayatına ise çok daha sonraki yüzyıllarda girmiştir. Tibet, Çin ve Japonya'dan ihraç ürünü olarak dünyaya yayılması ise VIII. yüzyıldan sonrasında olmuştur. Kazan bölgesinde halkın çay ile tanışması 18. yüzyılın sonlarındadır. Bu tarihlerden sonra ise çay öyle bir hal almıştır ki artık Tatarlar ile özdeşleşir hale gelmiştir. Çay artık Tatar toylarının olmazsa olmazı olmuştur. Kendilerine has sıcak ve soğuk olarak demleme şekilleri oluşturmuşlardır (ABAŞİN, 2020).

Bu çalışmada yer alan metin, çay hakkında yazılmış bir şiirdir. Metinde şair, bu memlekette çayın lezzetinin benzersiz olduğundan ve başka hiçbir yerde bu lezzeti bulamayacaklarından bahsetmiştir. Devamında sadece lezzetiyle değil ayrıca şifa kaynağı olduğundan da bahsetmiştir. Bu çay, soğuk algınlığından tutun da her türlü derde iyi gelmektedir. Çay demlenen evin, gönlünün hoşluğundan, muhabbet ve sevgisinden bahsedilmiştir. Şair çaysız kalmamak için Allah'a yalvarmaktadır. Çayın şifasından, güzelliklerinden bahsettikten sonra çay demlemenin şartlarından da bahsetmiştir. Nasıl bir suyla demlenmeli, hangi kaşıkla karıştırılmalı ve bunun gibi yapılması gereken ve içine bal eklenmesi gibi gerekliliklere de yer verilmiştir.

Bu metinde görüldüğü üzere halkın sözlü geleneklerine, şiirlerine konu olan çayın Tatarlar arasında büyük bir öneme, sosyal ve kültürel değere sahip olduğunu anlamaktayız.

Metin 7.

Bu çalışmada yer alan metinlerin içerisinde en uzun olan metindir. Bu metin, Türk-İslam tarihi ve bilim tarihi açısından büyük bir öneme sahip İbn-i Sînâ hakkındadır. İbn-i Sînâ'nın tam ismi, Ebû Alî el-Huseyn ibn Abdullah'tır. 980 tarihinde Buhara şehrinin Afşene köyünde doğmuş ve 1037 tarihinde Hemedan veya İsfahan'da vefat ettiği kaynaklarda geçmektedir. Felsefe, geometri, tıp, lügat, astronomi gibi pek çok alanda, yaşadığı dönemin en başarılı eserlerini yazmıştır (Yıldız, 2019:538-555).

İbn-i Sînâ'nın Türk kültürü üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Kısa süren ömrüne rağmen farklı coğrafyalarda farklı şekillerde üne sahip olmuştur. Onunla ilgili menkıbe, efsane, destan, fıkra, halk hekimliği, simya ile ilgili bilgisi halk arasında sözlü geleneğe yer almakta ve bugün hala yaşamaktadır. Fakat onunla ilgili bu anlatıların çoğu yaşamış olduğu hayattan çok farklı olduğu ve bu anlatıların zamanla efsaneleştiği görüşleri bulunmaktadır. O sözlü geleneğe gerçekleştirdiği başarılarıyla, insanların merak ettiği bir kişilik olmuş ve halkın ihtiyaç duyduğu konularda ideal bir kişilik olarak yaşamıştır.

Halk anlatılarında, İbn-i Sînâ, şaman, büyücü, sihirbaz, hekim, evliya ve fıkra tipi insan özelliklerine sahip olmaktadır. O toplumun yanlışlarına, düzenin bozukluğuna, hoş görüden yoksun insanlara, yoksulluk, rüşvet, menfaat gibi sorunlara karşı zekasıyla çözüm bulmakta ve cezalandırmaktadır. Bu anlatılarda onun zekâsı ve ürettiği çözümler aslında Türk kültür hayatını da yansıtmaktadır.

Bu çalışmada yer alan metinde de İbn-i Sînâ'nın hoş görüsüzlüğe karşı kendince cezalandırma ve ders vermesini ele alan bir hikâye yer almaktadır.

İbn-i Sînâ Mısır'dan döner ve Buhara şehrinde doğduğu yer olan Şaca' denilen yere gelir. Burada öğrencileri ve hocalarıyla görüştüktan sonra bir vakit burada yaşamaya karar verir. Geçimini sağlamak için de simya kuvvetini kullanır. Adamın biri ondan, güzel esen, havası nefis bir yerde, bir ev ister. İbn-i Sînâ'da simya gücüyle bu evi ona verir.

Bir şehrin su başı görevinde bulunan askeri bu evin yanından geçer ve bu evin burada olmaması gerektiğini söyler. Ardından evi askerlerine yıktırır. Bunu gören ev sahibi feryat eder, üzülür. Su Başı ile tartışan ev sahibi soluğu, evi satın aldığı İbn-i Sînâ'nın yanında alır. Evin ayıplı çıktığını ve parasını geri istediğini söyler. İbn-i Sînâ, bu defa ona padişahın sarayında olan yeli onun evine göndereceğini söyler. Simya kuvvetiyle padişahın sarayında olan yeli onun evine gönderir.

Bir vakit sonra padişah sarayında ter içinde kalmıştır. Yardımcılarına pencerelerin açık olup olmadığını sorar. Pencereler açıktır ancak hiç yel esmez. Bahçeye çıkar nefis bir yel eser.

Ancak zaman biraz zaman geçer ve padişah yine saraya girer ve hiç yel esmez. Vezirlerinden birini yanına çağırır ve durumun akıbetini sorar. Vezir biraz beklemek gerektiğini söyler ama yel sonraki gün de esmez. Vezirin teklifi üzerine padişah ailesiyle birlikte vezirin sarayına yerleşir.

Diğer tarafta İbn-i Sînâ eşiyle sohbet ederken padişahın sarayında olan yeli bir adama sattığından bahseder ve eşi aynı havanın kendi evinde de esmesini ister. Daha sonra İbn-i Sînâ bu konuştuklarının aralarında kalmasını ve kimseye söylememesini, eşine tembihler.

İbn-i Sînâ'nın eşi bir gün hamama gider. Padişahın eşinin tanıdıkları da hamamdadır. Burada padişahın sarayında yelin hiç esmemesi üzerine kadınlar sohbet etmektedir. İbn-i Sînâ'nın eşi dayanamaz ve bu yeli eşinin simya gücüyle bir adama sattığını söyler. Hamamdaki kadın doğrudan padişahın hanımının yanına gider ve olayı anlatır. Padişahın eşi de doğru padişahı bulup duyduklarını bir bir söyler.

Padişah hemen vezirlerini çağırır. İbn-i Sînâ'nın kim olduğunu sorar ve ne yapmak gerektiği konusunda onlara danışır. Padişah, hemen bir asker çağırır ve İbn-i Sînâ'yı saraya getirmesini emreder. Asker İbn-i Sînâ'nın evine gider ve durumu anlayan İbn-i Sînâ askerle birlikte saraya gelir. Padişah İbn-i Sînâ'yı görünce üstü başına bakar ve fakir bir insan olduğunu görür, ona yer göstermez, hor görür. İbn-i Sînâ selamını verip bekler. Padişah, sarayında olan yeli onun sattığını söyler ve İbn-i Sînâ'yı suçlar. İbn-i Sînâ, böyle bir şeye gücünün yetemeyeceğini söyler. Ancak padişah, İbn-i Sînâ'ya eşinin hamamda söylediklerinden bahseder. İbn-i Sînâ hemen padişaha kadınların sözlerinin kulağa alınmaması gerektiğini ve onların sözlerinin padişah meclisinde konuşulmaması gerektiği konusundan söz eder. Padişah ise sinirlenir ve İbn-i Sînâ'yı saraydan kovdurur.

İbn-i Sînâ, padişahın onu küçük ve hor görmesinden rahatsız olur. Padişaha ders vermesi gerektiğine karar verir. Ona öyle bir ders vermeli ki, bir daha kimseye o gözle bakmamalı, diye düşünür.

Eve gelen İbn-i Sînâ, eşine bağırır, çağırır ve kavga ederler. Ona hamamda söylediklerinden dolayı kızar. İbn-i Sînâ'nın eşi evin kapısının önünde oturup ağlar. Bu sırada yaşlı cadaloz bir kadın geçer. Bu yaşlı cadaloz kadın hile yapmakla ünlüdür. İbn-i Sînâ'nın karısına halini sorar ve yardımcı olmak istediğini söyler. Derdini anlatan İbn-i Sînâ'nın karısına, üzülmemesini, bunun intikamını birlikte alacaklarını söyler. Birkaç gün geçtikten sonra bu yaşlı cadaloz kadın İbn-i Sînâ'ya gelir ve evinin hiç hava almadığını, hasta olduğunu ve biraz yel esse kendisine iyi geleceği gibi sözler söyler. İbn-i Sînâ da kadına acır, dayanamaz. Daha önce sattığı adamın evinden yeli simya kuvveti ile alıp, yaşlı cadaloz kadının evine gönderir. Yaşlı cadaloz kadın eve gidip bakar, yel esmektedir. Birkaç gün bekledikten sonra padişahın yanına gidip İbn-i Sînâ'nın yeli nasıl çaldığını anlatırken yelin bir önceki sahibi padişahın huzuruna gelir. O da İbn-i Sînâ'nın yeli onun evinde aldığı konusunda şikâyette bulunur. Padişah olayı anlar ve sinirlenir. Hemen vezirlerini toplar ve İbn-i Sînâ'nın evine asker gönderir. Askerler, hızlıca İbn-i Sînâ'nın evine giderler. Ancak İbn-i Sînâ onlarla gelmek istemez. Askerler bu konuda ısrarcı olunca İbn-i Sînâ simya kuvvetiyle dua okur. Askerler artık İbn-i Sînâ'nın neresinden tutarsa elinde kalır. İbn-i Sînâ'nın kolunu tutsalar, askerlerin elinde kolları kalır. Bu olay karşısında askerler korku içinde saraya dönerler ve olayı anlatırlar. Padişah onlara gerekirse bir sepete doldurup getirmelerini emreder. Askerler tekrar İbn-i Sînâ'nın evine döner ve yere dökülen bütün vücut parçalarını sepete koyup saraya getiriler. Padişahın emriyle sepeti boşalttıklarında sepetin içinde siyah bir köpek çıkar. Bu durum karşısında padişah ve vezirler şaşırıp kalır. Vezirler, İbn-i Sînâ'nın pek bir marifetli olduğunu, onun bu şekilde yenmenin zor olduğunu padişaha söylerler. İbn-i Sînâ ise askerler onu almaya geldiğinde simya kuvvetiyle bir köpek suretine bürünüp gizlice saraya girmiş, olanları kapı arkasından dinler. Bütün bu olanların yaşlı cadaloz kadının işi olduğunu anlar. Eve dönerken bu kadından nasıl intikam alacağını düşünür.

İbn-i Sînâ eve geldiğinde yaşlı cadaloz kadınla eşinin kapı önünde oturduğunu görür. Yaşlı cadaloz kadına selam verdikten sonra, gitmeden onun yanına da uğramasını söyler. Yaşlı kadın İbn-i Sînâ'nın yanına uğrar ve İbn-i Sînâ ona padişahın yanından geldiğini bir adamın onu şikâyet ettiğini anlatır. Yaşlı cadaloza aslında onu yanına çağırmasının sebebinin farklı olduğunu söyler. İbn-i Sînâ, yaşlı cadaloza bir hastalığı olduğunu ve bu hastalığının derdine de sadece onun yardım edeceğini söyler. İbn-i Sînâ yaşlı cadaloza yardım ettiğini şimdi de onun yardımını beklediğini söyledikten sonra, ne yapması gerektiğini anlatır. Yaşlı cadaloz ise nasılsa benim şikâyet ettiğimi anlamamış, bende istediğini yapayım, kurtulayım, diye içinden

geçirir. İbn-i Sînâ, yanan bir ağaç parçasını onun kadınlık organına sokacağını anlatır. Yaşlı cadaloz korkmuş olsa da bunu yapmaya mecbur kalır. Hemen bir ağaç parçasını sobada yanan ateşle tutuşturan İbn-i Sînâ, bu ağaç parçasını yaşlı cadalozun kadınlık organına sokar. Feryat eden kadın, bağırarak koşup İbn-i Sînâ'nın evinden çıkar. İbn-i Sînâ'simya kuvvetiyle şehrin bütün ateşlerinin yaşlı cadalozun kadınlık organına hapseder. İntikamını aldığı için mutludur.

Diğer tarafta şehrin bütün ateşlerinin yok olduğunu fark eden halk ne olduğunu anlamak için padişahın huzuruna çıkar. Padişah ve vezirler de şaşkındır. Bunu yapanın İbn-i Sînâ olabileceğini düşünürler. Padişah, İbn-i Sînâ'nın bunu neden yapmış olabileceğini anlayamaz. Vezirlerinden birisi padişahın söz alır ve İbn-i Sînâ'ya hor gözle baktığını, onu aşağıladığını söyler. Asker gönderip getirmektense vezir, kendisi İbn-i Sînâ'nın evine gidip onu saraya davet etmek ister. Güzellikle, hoş sohbetle bu işi çözebileceklerini anlatır. Padişah bu öneriyi kabul eder ve veziri İbn-i Sînâ'nın evine yola çıkar.

İbn-i Sînâ'nın evine gelen vezir, padişahın onu davet ettiğini söyler ve İbn-i Sînâ ile vezir saraya doğru yola çıkar. İbn-i Sînâ her şeyin farkında olarak padişahın huzuruna çıkar. Ona selamlar ve övgülü sözler söyler. Padişah ise bir önceki karşılaşmasının aksine ona lütuflarda ve ikramlarda bulunur. Söz, ateş konusuna gelince İbn-i Sînâ, bu konuda onun hiçbir günahı olmadığını ama bunu yapanın kim olduğunu bildiğini belirtir. Yaşlı cadaloz kadının bütün ateşi kadınlık organına hapsettiğinden bahseder. Bu kadının her türlü hile ve büyüde marifetli olduğundan bahseder. Padişah bu olayın aslını anlasa da İbn-i Sînâ'ya adeta yalvarır. İbn-i Sînâ, bu yaşlı cadalozun evine bir asker gönderilmesini ve bu askerin, bir bal mumu meşalesini yaşlı cadalozun kadınlık organına sokması gerektiğini tavsiye eder. Tutuşup tutuşmadığını ve sözlerinin doğru olup olmadığını göreceklarını söyler. Padişah hemen askeri gönderir. Asker yaşlı cadalozun evine gider ve onun kadınlık organında ateş olduğunu ve meşaleyi tutuşturacağını anlatır. Yaşlı cadaloz itiraz etse de asker yaşlı cadalozu yatırdığı gibi meşaleyi kadınlık organına sokar ve çıkardığında bakar ki meşale tutuşmuş yanmaktadır. Doğru saraya doğru yola çıkar. Askeri elinde tutuşmuş meşaleyle gören halk şaşırır. Ateşi nasıl yaktığını sorarlar ve askerin elinden meşaleyi almak isterler. Asker, onlara yaşlı cadalozun kadınlık organında olduğunu anlatır ve halk hemen yaşlı cadalozun evine koşar.

Yaşlı cadaloz ona rahat verilmeyeceğini anlar ve kaçıp gitmesi gerektiğini düşünür. Bir yandan da kadınlık organının ateşler içinde yandığından acı çekmektedir. Evden uzaklaşmak isteyen yaşlı cadaloz kapıdan çıkmak üzereyken evine doğru gelen kalabalığı görür ve ne yapacağını düşünür. Evin arka tarafında olan tuvalete saklanır. İçeri giren kalabalık evin çürük tahtalarından düşer, ama hemen toparlanıp yaşlı cadalozu bulurlar. Yaşlı cadalozu yatırdıkları gibi kadınlık organından herkes ateş almak için uğraşır. Yaşlı cadaloz ne kadar bağırırsa da kimse onu dinlemez. Ellerinde zor kurtulan yaşlı cadaloz şehrin dışında dere kenarında dinlenir.

Asker, elinde yanan meşaleyle padişahın huzuruna çıkar. Bunu gören padişah ve vezirler şaşkınlık içerisinde bakar. Padişah İbn-i Sînâ'nın marifetine hayran kalır.

Şehir halkı ertesi gün olduğunda ateşin yine yok olduğunu görür. Bu defa yaşlı cadalozun nerede olduğunu bilen yoktur. Ne yapacaklarını düşünen şehir halkı meydanda toplanır. Yaşlı cadaloz ise dere kenarında oturur ve yanan kadınlık organına su serpip biraz ferahlamak ister. Yaşlı cadaloz kadınlık organına su serptikçe dumanlar çıkar. Meydanda toplanan halk arasından bu dumanı görenler olur. Ve duman olduğu yerde ateşin de olacağını fark eden kalabalık, dumanın olduğu yere doğru koşar. Dere kenarında yaşlı cadalozu yakalayıp şehre getirirler. Aralarında birer bekçi belirleyerek yaşlı cadalozu bir yere kapatırlar. Ne zaman ateşe ihtiyaçları olsa, gidip yaşlı cadalozun kadınlık organından ateşi alırlar. Yaşlı cadalozda aylarca, günlerce bu şekilde acı çekerek sonunda helak olur.

1.3.Yazım

Çalışmamızın bu bölümünde, Kiril harfli metin ile Arap harfli metinlerde yapılan edisyon kritik ile elde edilen yazım bilgisi hakkında bilgi verilmiştir. Ünlüler ve ünsüzler adıyla iki başlık olarak ele alınan bölümde bahsedilen yazım bilgisi ile ilgili, Arap harfli ve Kiril harfli metinden üçer örneğe yer verilmiştir. Bazen de yazım bilgisi ile ilgili durumları göstermesi için her bir duruma birer örnek verilmiş ve üçten fazla örnek olmuştur.

Ünlülerin Yazılışı

/a/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /a/; /a/, /ā/, /ȧ/, /á/ harfleriyle, Arap harfli metinde /ʾ/ harfiyle gösterilmiştir.

/a/: Bu harf, Kiril harfli metinde başta, ortada ve sonda /a/ harfiyle transkrip edilmiştir. Arap harfli metinde /a/ harfi; Türkçe kelimelerde başta olduğu zaman /ā/ harfiyle gösterilirken Arapça ve Farsça kelimelerde başta olduğu zaman /ʾ/ harfiyle gösterilmiştir. Ortada /ʾ/ ve /ى/ harfleriyle ve bazen de Arap yazım kuralına uygun olarak bu ses için bir harf gösterilmemiştir. Sonda /ʾ/ ve / ʾ/ harfleriyle gösterilmiştir.

انكلادى/ аңнады/ añnadı “anladı” 39

اعلى در / агла-дыр/ aġla-dır “iyidir” 250

بىلاساندان / Баласыннан/ balasınnan “çocuğundan” 14

ياپوشمه / Дабышма/ yabışma “yarışma” 127

/ā/: Bu harf, Kiril harfli metinde ortada ve sonda /ā/ harfiyle transkrip edilmiştir. Arapça ve Farsça sözcüklerde ikili kullanımların söz konusu olduğu örnekler de bulunmaktadır.

سراینده /сарайында/ sarayında “sarayında”305 ~ سراى ننگ /сарāйынын/ sarāyının “sarayının” 373

حمامه/хамамға/ ḥamamğa “hamama” 319 ~ حمامان/хамāmнан/ ḥamāmnan
“hamamdan” 325

پادشاه/патша/ patša “padişah” 377 ~ پادشاه/патшā/ patšā “padişah” 381

/ā/: Bu harf, Arap ve Kiril harfli metinde sadece ortada bulunmaktadır. Arap harfli metinde /ʾ/ harfiyle gösterilirken Kiril harfli metinde /a/ harfiyle transkribe edilmiştir.

قورصاغى/көрсәғы/ kūrşāğı “gursağı” 8

يولدوزلار/Цөндөзләр/ yündüzlār “yıldızlar” 73

دشمان/дөшмән/ dūšmān “düşman” 101

/á/: Bu harfin kullanımı sadece Arapça sözcüklerde görülmektedir. Kiril harfli metinde başta, ortada ve sonda /á/; Arap harfli metinde başta /ʾ/, sonda /ى/ harfiyle kullanımına rastlanılmıştır. Arap harfli metinde ortada kullanımı, Arap yazım kuralına uygun olarak herhangi bir harf gösterilmeden yapılmıştır.

محمد/мухáммät/ Muḥámmet “Muhammed” 70

اصلا/асыла/ áşıla “asla” 521

حتى/хáтта/ ḥátta “hatta” 551

‘akıl sözcüğünün aynı metin içinde /a/ harfi ile ikili kullanımı da tespit edilmiştir.

ناقصابالعقل/нāкысабу'л-áкыл/ “nāqışabu'l ákıl” 321

عقلی/акылы/ akıl “akıl” 344

/e/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /e/; /ä/, /i/, /ā/ ve /ä/ harfleri ile, Arap harfli metinde /ʾ/, /ا/ harfleri ile gösterilmiştir.

/e/: Bu ünlü, Kiril harfli metinde /ä/ harfiyle gösterilmiştir. Arap harfli metinde klasik imlanın da etkisiyle başta, bu harfin kullanımı görülmemektedir. Ortada bazen /ʌ/ harfiyle gösterilmiş, bazen de Arap yazım kuralına uygun olarak bir harf gösterilmemiştir. Sonda ise /ʌ/ ve /ə/ harfleriyle kullanımı bulunmaktadır.

ارمه لك كا /äpämälǰkkä/ *eremelikke* “çalılığa” 7

اولكانچه كا /ölǰänçgä / *ülgençege* “ölünceye” 86

كئيفيتچه /käyfiǰätçä/ *keyfiyetçe* “keyfiyetçe” 564

حرام /Äpäm/ *Erēm* “haram” 54

حلل دن /älälǰän/ *elelden* “helalden” 112

باغلاپ /bäyäläp/ *beylep* “bağlayıp” 336

/i/: Kiril harfli metinde bu ünlü için /i/ harfi kullanılırken, Arap harfli metinde başta /i/, ortada /ɨ/ harfleri kullanılmıştır. Bazen de Arap harfli yazım kuralına uygun olarak, ortada bu ünlüyü gösteren herhangi bir harf kullanılmamıştır. Sonda ise bu ünlü /ɨ/ harfi ile gösterilmiştir.

كئيوملرئ /kijǰmñärǰn/ *küyimnerin* “elbiselerini” 6

ئكئسى /ikǰsi / *ikisi* “ikisi” 152

الاكئروب /iläktǰrip / *ilektirip* “ele geçirip” 561

/ē/: Kiril harfli metinde /ē/ harfiyle gösterilen ünlünün Arap harfli metinde başta kullanımına rastlanılmamıştır. Arap harfli metinde ortada ve sonda /ʌ/ harfiyle kullanımı görülmektedir.

هلاك /hälāk/ *helēk* “helak” 052

بلا /bälā/ *belē* “bela” 182

حاجئ /āǰät/ *ēcet* “hacet” 113

/ë/: Kiril ve Arap harfli metinde bu harfin kullanımı sadece ortada görülmektedir. Kiril harfli metinde /ë/ harfiyle gösterilmiştir. Arap harfli metinde bazen Arap yazım kuralına uygun olarak bir harf kullanılmamışken bazen de /ʌ/ harfi kullanılmıştır.

دنیاغا/дөнөжәгә/ *dünÿyęge* “dünyaya” 56

اويرانگان/өйрәнгән/ *ıyręngen ğadetınçe* “öğrendiği adetince” 428

كوزال/гөзәл/ *ğüzəl* “güzel” 493

/i/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /i/, /i/ ve /ī/ harfleri ile, Arap harfli metinde /i/, /ى/ harfleri ile gösterilmiştir.

/i/: Bu harfin sonda kullanımı görülmemektedir. Kiril harfli metinde başta ve ortada /i/ harfiyle gösterilen ünlü Arap harfli metinde başta /إ/ ve /ي/ harfleri ile kullanılmıştır. Arap harfli metinde ortada, bazen Arap harfli yazım kuralına uygun bu ünlüyü gösteren herhangi bir harf kullanılmamış bazen de /ي/ harfi kullanılmıştır.

يباردی/Йибәрди/ *yiberdi* “gönderdi” 9

كىلدى/килди/ *kildi* “geldi” 261

ايرتهسى/Иртәси/ *irtesi* 550

اظهار/изгәр/ *izgār* “ortaya çıkmak” 115

/iy/: Kiril harfli metinde tespit edilen bu diftong, Kiril harfli metinde /ī/ harfiyle gösterilirken Arap harfli metinde /ي/ harfiyle gösterilmiştir.

فقير/فakīr/ *faḳiyr* “fakir” 17

تحسين/täxciñ/ *teḥsiyn* “tahsin” 31

تكليف/täklīf/ *tekliyf* “teklif” 100

/ı/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /ı/, /ы/ harfi ile, Arap harfli metinde /ى/ ve harfi ile gösterilmiştir.

/ɪ/: İncelenen metinlerde bu harfin başta kullanımına rastlanılmamıştır. Arap harfli metinde ortada, Arap yazım kuralına uygun olarak bu ünlüyü gösteren herhangi bir harf yazılmamıştır. Sonda ise /ى/ harfi ile gösterilmiştir.

بۇلارنى /быларны/ *bıların* “bunları” 9

يارتىسى /Цартысы/ *yartısı* “yarısı” 75

خاىىتى /хасыжаты/ *hāşıyatı* “faydası” 194

/ü/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /ü/, /ø/ harfi ile, Arap harfli metinde /و/, /او/ harfleri ile gösterilmiştir.

/ü/: Arap harfli metinde başta /او/, ortada /و/ harfleri ile gösterilirken bazen de ortada, Arap harfli yazım kuralına uygun olarak sözcük içinde bu ünlü için herhangi bir harf gösterilmemiştir. Arap harfli metinde, bu harfin sonda kullanımına rastlanılmamıştır. Ancak Kiril harfli metinde başta, ortada ve sonda kullanımları bulunmaktadır.

قوتلور /қөтөлөр/ *qütülür* “kurtulur” 200

اولوغ /өлө/ *ülü* “ulu” 138

بوزدردى /бөздөрдө/ *büzdürdü* “bozdurdu” 268

/ű/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /ű/, /ë/ harfi ile, Arap harfli metinde /و/, /او/ harfleri ile gösterilmiştir.

/ű/: Kiril harfli metinde bu ünlü için başta, ortada ve sonda /ë/, Arap harfli metinde bu ünlü için başta /او/, ortada /و/ harfi kullanılmıştır. Bu harfin sonda kullanımı Arap harfli metinde görülmemektedir.

اوكراتمك /өйрәтмәк/ *üyrëtmek* “öğretmek” 24

بوتون /бөтөн/ *bütün* “bütün” 26

دنياهه /дөнһөйәдә/ *dünüyëde* “dünyada” 293

بوكلى /Цөклө/ *yüklü* “yükülü/ hamile” 8

/u/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /u/, /y/ ve /ȳ/ harfleri ile, Arap harfli metinde /و/ ve /و/ harfleri ile gösterilmiştir.

/u/: Arap harfli metinde başta /و/, ortada /و/ harfiyle kullanılırken sonda kullanımına rastlanılmamıştır. Kiril harfli metinde başta, ortada ve sonda kullanımını /y/ ile gösterilmektedir.

اوقودى / укыды / *uqıdı* “okudu” 282

قولى / кулы / *qulı* “eli” 394

بولسون / булсын / *bulsın* “olsun” 511

/uv/: Kiril harfli metinde /ȳ/ ile gösterilen bu yapı Arap harfli metinde /و/ harfi ile gösterilmiştir

قيلغوجى لاردان / кылучылардан / *qıluvçılardan* “yapıcılarından” 141

توغرى / тўры / *tuvrı* “doğru” 266

ملعونه / малбўнә / *malğuvne* “koca karı” 515

/ū/: Arapça ve Farsça sözcüklerde bulunan uzun /ū/ ünlüsü, Kiril harfli metinde /ȳ/ harfi ile gösterilirken Arap harfli metinde ise /و/ harfi ile gösterilmiştir. Kiril ve Arap harfli metinde sadece ortada kullanımını bulunmaktadır.

مغبولك / мағбўннык / *mağbūnnıq* “makbullük” 111

حصولى / хусўлы / *huşūlı* “husulü” 125

حضور / хузўр / *huzūr* “huzur” 275

/ü/ Ünlüsü

Kiril harfli metinde /ü/; /ȳ/ ve /ȳ/ harfleri ile, Arap harfli metinde /و/, /و/ harfleriyle gösterilmiştir.

/ü/: Kiril ve Arap harfli metinlerde, bu harfin kullanımına rastlanılmamıştır. Kiril harfli metinde başta ve ortada /ÿ/ harfi kullanılırken; Arap harfli metinde başta /او/, ortada /و/ harfleri kullanılmıştır.

اولگان / ÿлгән/ *ülgen* “ölen” 84

سوزم / сÿзим/ *süzim* “sözüm” 136

اوکوزی / ÿгізі/ *ügizi* “öküzü” 149

/üv/: Kiril harfli metinde bu yapı /ÿ̄/ ile gösterilirken Arap harfli metinde /و/ harfi ile gösterilmiştir.

کورساتو / күрсәтÿ̄/ *kürsetüv* “gösterme” 134

رنجکوی / рәнҗитÿ̄чи/ *rencitüvçi* “rencide edici” 135

اوتو / ÿтÿ̄/ *ütüv* “geçmiş” 261

Ünsüzlerin Yazılımı

/b/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /b/, /б/ harfi ile gösterilirken Arap harfli metinde /ب/ harfi ile gösterilmiştir.

/b/: Kiril ve Arap harfli metinlerde, bu harfin sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

بلکلی / bilikli/ *bilikli* “bilgili” 39

تجریه / таҗрибә/ *tacribe* “tecribe” 127

کبک / күбүк/ *kübük* “gibi” 157

/c/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /c/, /Ц/ harfi ile gösterilirken Arap harfli metinlerde ise /ج/ harfi ile gösterilmiştir.

/c/: Kiril ve Arap harfli metinlerde, bu harfin sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

خوaja / kyЦа / *kuca* “hoca” 4

جیل نی / Цилні / *cilni* “yeli” 276

جماعت / Цамағат / *camağat* “cemaat” 562

/ç/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /ç/, /ч/ harfi ile; Arap harfli metinlerde ise /چ/ harfi ile gösterilmiştir.

/ç/:

يالانغاچ / Даланҗач / *yalanğaç* “çıplak” 5

ایکنچی / ікінчі / *ikinçi* “ikinci” 23

چقورغە / чөкөрҗа / çŷkŷrgâ “çukara” 50

/d/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /d/, /д/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /د/ harfi ile gösterilmiştir.

/d/: Kiril ve Arap harfli metinlerde, bu harfin sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

يىدى / Ыйди / *yidi* “yedi” 8

يانىندە / Яныннда / *yanında* “yanında” 150

دوچار / дөчәр / *düçar bul-* “yakalanmak” 264

/f/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /f/, /ф/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ف/ harfi ile gösterilmiştir.

/f/:

فقير / факір / *faķiyr* “fakir” 17

وفات / waфāt / *wařāt* “vefat” 20

لاتيف / латіф / *latiyf* “latif” 156

/g/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /g/, /г/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /گ/, /ع/ harfleri ile gösterilmiştir.

/g/: Kiril harfli metinlerde başta, ortada ve sonda kullanılan harfin, Arap harfli metinlerde sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

كوزال / көзәл / *güzəl* “güzel” 22

يگت / Ыгит / *yigit* “yiğit” 30

كوكارچن / күгәрчін / *kügercin* “güvercin” 67

Arap harfli metinlerde /ع/ harfi ile yazılan sözcükler ön damak ünsüzleri ile kullanıldığında, Kiril harfli metinde /g/ harfi kullanılarak yazılmıştır.

عمر / gümip/ *gümir* “ömür” 20

عسكر / gäckäp/ *gesker* “asker” 48

اعتبار / igtibār/ *igtibār* “itibar” 96

/ğ/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /ğ/, /ɣ/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ع/, /ع/, /ق/ harfleriyle gösterilmiştir.

/ğ/: Arap harfli metinlerde sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

وقت / баҗыт/ *bağıt* “vakit” 34

غارغه / ɣарɣа/ *ğarğa* “karga” 66

چقارلار / чыҗарылар/ *çığarılar* “çıkarırlar” 155

Arap harfli metinlerde /ع/, harfi ile yazılan bazı sözcükler art damak ünsüzleri ile kullanıldığında, Kiril harfli metinlerde /ğ/ harfi kullanılarak yazılmıştır.

شعر / шыҗыр/ *şığır*/ *şı‘ır* “şiir” 158

شجع / шаҗағ/ *şaçağ* “Şaca” 260

علماسی / ɣуламасы/ *ğulamāsı* “uleması” 262

/h/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /h/ sesi; /h/; Arap harfli metinlerde /ه/ harfi ile gösterilmiştir.

/h/:

جهان/ Ҷihān/ cihān “cihan” 2

هلاک/ hālāk/ helēk “helak” 51

شاه/ shāh/ ṣāh “şah” 400

/h/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /h/, /x/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ح/, /خ/, /ه/ harfleri ile gösterilmiştir.

/h/:

آخر/ ахыр/ aḥır “ahir/ evvel” 9

حالدن حال کا/ халдән халгä/ ḥalden halge “halden hale” 95

مکروه / мәкрүх/ mekrūḥ “mekruh/ kötü” 159

/k/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde/k/, /k/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ك/ harfleriyle gösterilmiştir.

/k/:

ایکینچی/ ікінчі/ ikīnçī “ikinci” 23

کوک/ кӱк/ kük “gök” 74

ایشاک/ ішәк/ işek “eşek” 149

/q/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /q/, /k/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ق/, /ح/, /خ/ harfleri ile gösterilmiştir.

/q/:

قىزغە/ кызға/ kızğa “kıza” 29

اوزاق / ۋزاق/ *üzâk* “uzak” 64

باقچه غه / бакчаға/ *bağçağa* “bahçeye” 304

Arap harfli metinde başta /ح/ ve /خ/ harfleri ile yazılan sözcük Kiril harfli metinde /қ/ harfi ile yazılmıştır.

خواجه / куца/ *kuca* “hoca” 4

خاتونين / катынын/ *katının* “hatunun” 14

حيوان نى / кайбанны/ *қайваннı* “hayvanı” 58

/l/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /л/, /л/, /л/ harfleri ile, Arap harfli metinlerde /ل/, /لا/ harfleri ile gösterilmiştir.

/ل/:

بلا / бала/ *bala* “çocuk” 15

كوزال / гөзәл/ *güzêl* “güzel” 22

ليمون / лимун/ *limün* “limon” 249

/ل/:

ديديلر / діділәр/ *didiler* “dediler” 67

جيل / Цил/ *cil* “yel” 276

لاكتروب / ілектіріп/ *ilektirip* “ele geçirip” 561

Kiril ve Arap harfli metinlerde /ل/ harfi, sözcük başında Arapça ve Farsça sözcüklerde görülmektedir.

لكن / лақін/ *lakin* “lakin” 111

لايق / Іәйық/ *läyık* “layık” 145

لذیز /lāzīz/ *lezīz* “leziz” 190

/m/ Ünsüzü

; Kiril harfli metinlerde /m/, /М/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /م/ harfi kullanılmıştır.

/m/:

ارمه لك كا /äpämäliḳkā/ *eremelik* “çalılık” 7

هیچ کم /iç-kiḡm/ *içkim* “hiç kimse” 32

مرتبہ /mäptäbä/ *mertebe* “mertebe” 98

/n/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /n/, /Н/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /ن/ harfi ile gösterilmiştir.

/n/:

نیچہ /niçä/ *niçe* “nice” 4

کون /көн/ *kün* “gün” 8

مندفع /мөндәғәғ/ *mündēğit eyle-* “yok etmek” 206

/ñ/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /ñ/, /Н/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /نك/ harfleri ile gösterilmiştir.

/ñ/: Kiril ve Arap harfli metinlerde, başta kullanımına rastlanılmamıştır.

تتكرنك /täñriḡä/ *teñriñe* “tanrına” 79

صونك /суһ/ *suñ* “sonra” 82

سرهنك /cäphäñ/ *serheñ* “asker” 331

/p/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /p/, /п/ harfi ile, Arap harfli metinlerde /پ/ harfiyle gösterilmiştir.

/p/: Arap harfli metinlerde sözcük sonunda kullanımına rastlanılmamıştır.

پادشاه / патша / *patşa* “padişah” 2

تابدی / тапты / *taptı* “buldu” 15

ادب / әдәп / *edep* “edep” 24

/r/ Ünsüzü

Kiril harfli metinde /r/, /р/ harfi ile, Arap harfli metinde /ر/ harfiyle gösterilmiştir.

/r/:

اوغرى / уры / *urı* “hırsız” 2

روزگار / рәзгәр / *rüzgâr* “rüzgâr” 310

گۆرگۆر / гөп гөп / *gür gür* “gür gür” 528

/s/ Ünsüzü

Kiril harfli metinde /s/, /с/ harfiyle, Arap harfli metinde /س/, /ص/ harfleri ile gösterilmiştir.

/s/:

قورصاغى / көрсағы / *kürşâkı* “karnı” 8

سكز / сиріз / *sigiz* “sekiz” 9

بیس / бас / *bes* “yaşlı” 85

/ʃ/ Ünsüzü

Kiril harfli metinde /ʃ/, /ш/ harfi ile, Arap harfli metinde /ش/ harfi ile gösterilmiştir.

/ʃ/:

بولمش / булмыш / *bulmuş* “olmuş” 52

شكايت / шикāят / *şikāyet* “şikāyet” 435

أشامق / ашамак / *aşamak* “yemek yemek” 563

/t/ Ünsüzü

Kiril harfli metinde /t/, /т/ harfi ile, Arap harfli metinde /ت/, /ط/ harfleriyle gösterilmiştir.

/t/: Bu ünsüz, transkripsiyonlu metinde /t/ harfiyle gösterilmiştir.

حقارت / хакāрāt / *hakāret* “hakaret” 350

بوتاقلى / бөтāқлы / *bütāqlı* “budaklı” 545

توتوب / төтөп / *tütüp* “tutup” 560

طلباسى / тулабāсы / *tulabāsi* “öğrencileri” 263

/w/ Ünsüzü

Kiril harfli metinde /w/, /w̄/ ve /w̄/ harfleriyle gösterilirken Arap harfli metinde /و/, /و/ harfleri ile gösterilmiştir.

/uw~v/: Kiril harfli metinde başta kullanımı görülmemektedir, ortada /ūv/ ve /v/ şeklinde kullanılmıştır. Arap harfli metinlerde başta ve sonda kullanımına rastlanılmamıştır.

توغرى / тўры / *tuwrı* “doğru” 100

صوم / сўым / *suwım* “suyum” 126

قاورداق / қаурдақ / *ķawurdaķ* “kavurma” 185

دعوى / дау/ daw “dava”

/üv~v/: Kiril harfli metinlerde Ortada /üv/ ve /v/ şeklinde geçmektedir. Arap harfli metinlerde /و/ harfiyle gösterilmektedir.

كۆرساتو / күрцәтү / kürsetüw “göstermeye” 134

رنجتكوجى / рәнЦитүчи / rencitüwçï “rencide edici” 135

اوتتوندن / үтiнүñнән / ütiniwinnen “ricasından” 508

/y/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /y/, /Ц/ ve /й/, /j/ harfleriyle gösterilirken Arap harfli metinlerde /ى/ harfiyle gösterilmiştir.

اى / ай/ ay “ay” 009

كويديلار / куйдылар / kuydılar “koydular” 16

اوكراتمك / өйрәтмәк / üyrêtmek “öğretmek” 24

Söz başı /y/- /c/ meselesinden dolayı metinler, klasik imla olan Arap harfli metinlerin yazımı dikkate alarak transkripsiyon edilmiştir.

Tatar Türkçesi /y/ ve /c/ seslerinin ön seste kullanımı açısından diğer lehçelerden farklılık gösterir. Bu durum Tatar Türkçesinin kendi iç yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır ve aynı zamanda Tatar Türkçesinin içerisindeki ağızlardan bulaşma olarak yorumlanabilir. Çünkü /y/-ve /c-/'li kullanımlara İdil Bulgarlarına ait mezar taşlarında da rastlanılmıştır. Ayrıca DLT'de Kıpçak Türkçesi için /y/- ve /c-/'li kullanımlar da görülmektedir. Günümüzde Mişer ve Sibiry ağızları ön seste /y/- Orta (Kazan) grup ağızları ise ön seste /c-/ seslerinin kullanımı ile de anlaşılmaktadır. Tarihi dönemde olduğu gibi günümüzde de Tatar yazı dilinde ve ağızlarında /y-/ sesinin /c-/ sesine göre ön seste daha fazla kullanımı bulunmaktadır. Tatar Türkçesinin yazı dili olarak kullanılması 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir. Orta (Kazan) gruba ait ağzın yazı dili olarak seçilmesi ve bu grubun ön seste c- sesini kullanması sonucu zamanla yaygın olarak kullanılan ön seste /y-/, yerini ön seste /c-/ kullanımına bırakmıştır (Alkaya, 2017: 24-38).

يولدا / Юлда/ yulda “yolda” 4

یدی / Циді/ *yidi* “yedi” 8

یاننده / Цанында/ *yanında* “yanında” 150

/y/: Kiril harfli metinlerde /j/ harfiyle gösterilen ünsüz, Arap harfli metinlerde /ی/ harfiyle ve iki ünlü arasında kalan yönelme ekinin bulunduğu durumlarda /غ/ harfiyle yazılmıştır. Sadece ortada kullanımına rastlanılmıştır.

دنیاغه / дөнөјағә/ *dünñyêge* “dünyaya” 56

قویاش / көјаш/ *kŷyaş* “güneş” 72

سیمیا / сіміја/ *simÿā* “simya” 264

/z/ Ünsüzü

Kiril harfli metinlerde /z/, /з/ harfiyle gösterilirken Arap harfli metinlerde /ذ/, /ز/ harfleriyle gösterilmiştir.

/z/:

لذیز / läzīz/ *leziz* “leziz” 19

زوان ده / заманда/ *zamanda* “zamanda” 149

ترزه لر / täpəzälär/ *terezeler* “pencereler” 288

Eklerin Yazımı

{-DI}

Görülen geçmiş zamanın olumlu çekimi iyelik kökenli kişi ekleri ile yapılmıştır. Arap harfli metinde daima “-دی” şeklinde kullanılırken Kiril harfli metinde ötümlü seslerden sonra {-dI}, ötümsüz seslerden sonra {-tI} şeklindedir. Bu ek Arap harfli metinde bitişik yazılmıştır.

کوردم / күрдїм/ *kürdım* “gördüm” 447

بیراتدک / Цараттың/ *yarattıñ* “yarattın” 62

کیلیدی / کیلیدی/ *kildi* “geldi” 261

ایتدک / **әйттік** / *eyttik* “söyledik” 415

استادنکز / **істадігіз** / *istedigiz* “istediniz” 482

طاشتدی لار / **ташыттылар** / *taşittılar* “taşittılar” 186

İKİNCİ BÖLÜM DİL İNCELEMESİ

Bu bölümde incelenen metinde yapılan edisyon kritik ile elde edilen farklılıklar ses bilgisi ve biçim bilgisi başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.1.Ses Bilgisi

Çalışmamızın bu bölümünde Kiril harfli metinler ile Arap harfli metinlerde yapılan edisyon kritik ile elde edilen ses bilgisel farklılıklar ortaya konulmuştur. Arap harfli metinlerde klasik imlada korunan bazı seslerin Kiril harfli metinlerde seslerde görülen kısalma, incelme, daralma, yuvarlaklaşma, düşme vb. ses olayları görülmektedir. Bu ses olayları ve ses bilgisel özellikler gösterildikten sonra bunlarla ilgili üçer örnek verilmiştir.

2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Ünlü İncelmesi

/a/ ~ /á/

Arap harfli metinde /a/ ünlüsü, Kiril harfli metinde incelererek /a/ ile /e/ arasında bir ünlü olan /á/ harfi ile yazılmıştır. Bu harf metinlerde, aşağıdaki üç Arapça sözcükte görülmüştür. Türkçedeki “dikkat” ve hakikat” gibi sözcüklerde görmüş olduğumuz ince /a/ meselesinin birebir benzeri olmasa da benzer durumu burada da görülmektedir (Ergin, 2013: 57).

محمد/ мухаммät/ Muḥámmet “Muhammed” 70

اصلا/ асыла/ áşıla “asla” 521 ~ اصلا/ асыла/ asıla cil eseri kalmadı “asla yel eseri 287

حتى/ хатта/ ḥátta “hatta” 551

خير/ хájjir/ ḥáyır efendim bu işni min kılmadım “hayır efendim, bu işi ben yapmadım.”
508-509

‘akıl sözcüğünün aynı metin içinde düz ve geniş olan /a/ harfi ile kullanımı da tespit edilmiştir.

ناقصابالعقل/ нăқысабу'л-ăкыл/ “năқыşabu'l âķıl” 321 ~ عقلی/ акылы/ aķıl “akıl” 344

Ünlü Düzleşmesi

Bazı sözcüklerde bulunan yuvarlak ünlüler dudak uyumunun etkisiyle Kiril harfli metinde düz ünlü ile yazılmıştır.

/u/ ~ /ı/

قالدوروب / калдырып / *qaldırıp* “kaldırıp” 5:

باغونوردی / бағындырды / *bağındırdı* “boyun eğdirdi” 32:

قايغو / кайғы / *qayğı* “kaygı” 96

Soru ekinin Kiril harfli metinde /-/ işaretiyle birleştirilerek daima {+мы/+мі} şeklinde düz ünlüyle yazıldığı tespit edilmiştir.

أشار مو / ашар-мы / *aşar-mı* “yer mi?” 37

توكل مو / төгөл-мі / *tügül mī* “değil mi?” 105

بولور مو / булар мы / *bıların faydası benim ulannarım -üçün bular-mı?* “Benim oğlanlarım için bunların faydası olur mu?” 61

Arap harfli metinde soru ekinin {می} şeklinde düz ünlülü yazılmış ikili kullanımları da bulunmaktadır.

بولور می / булыр-мы / *bulır mı?* “Olur mu?” 156

Kiril harfli metinde “каршы” şeklinde düz ünlüyle yazılan edatın, klasikleşmiş imlanın etkisiyle, Arap harfli metinde “قارشو” şeklinde yuvarlak ünlüyle yazılmış ikili kullanımları bulunmaktadır.

آنك قلچينه قارشو / анын кылычына каршы / *anın kılıcına karşı* “onun kılıcına karşı” 33

شمال غه قارشى آقغان / шамалға каршы аккан / *şamālğa karşı aqқан* “kuzeye karşı akan”

/u/ ~ /a/

ترشورمن/ тырышармын/ *tırışarmın* “uğraşırım” 173

آقوررغه/ акыраpђа/ *aķıraręa* *ęereket itti*. “Bağırmaya hareket etti” 152

ایسدرورکا/ isticpäręä/ *cilni istirerge nię ķudretim bar?* “yeli estirmeye ne kudretim var?”341

/ü/ ~ /i/

کیوملرین/ кійіmnәрін/ *kıymnerin* “elbiselerini” 6

اوگوت/ үгит/ *ügıt* “öğüt” 64

اوتور/ үтір/ *ütir* “öldür” 407:

Ünlü yuvarlaklaşması

Kırçak Türkçesinin en önemli ses olaylarından biri ünlü yuvarlaklaşmasıdır (Alkaya, 2021:178). İncelenen metinlerde yuvarlaklaşmanın düzenli olduğu görölmektedir. İlk hecede bulunan yuvarlak sesin etkisiyle sonraki hecelerde bulunan geniş ünlüler yuvarlaklaşmıştır.

/a/ ~ /â/

İlk hecede veya kendinden önceki hecede bulunan yuvarlak sesin etkisiyle /a/ sesine göre yuvarlaklaşan bir ünlüdür. Tatar Türkçesi için karakteristik olan bu ünlü (Serebrenikov, 2011: 24) metinde tespit edilmiştir.

قورصاęی/ көрсәђы/ *ķırşâęı* “gursağı” 8

یولدوزلار/ Үндөзләp/ *yündüzlâr* “yıldızlar” 73

دشمان/ дөшмән/ *düşmân* “düşman” 101

/a/ ~ /ê/

Geniş, yuvarlak, ön damakta yuvarlaklaşan /e/ ile /ö/ arasında bir ünlüdür. Bu ünlü, ilk hecesinde veya kendinden önceki hecelerde ön damak, yuvarlak ünlü olduğunda yuvarlaklaşmanın etkisiyle ortaya çıkmıştır.

دنیاغا/дөнөҗәгә/ *dünñyęge* “dünyaya” 56

اويرانگان/өйрәнгән/ *ıyręngen gadetınçe* “öğrendiği adetince” 428

كوزال/гөзәл/ *güzəl* “güzel” 493

/a/ ~ /ǘ/

الفت/өлфәт/ *ǘlfet* “ülfet” 149

اوكراتمك/өйрәтмәк/ *ıyrętme* “öğretmek” 24

دلە دن/төлкөдән/ *tǘlkǘdән* “tilkiden” 356

/ü/ ~ /ǘ/

Tatar Türkçesi ve Başkurt Türkçesinde /ü/ ünlüsünün /ǘ/ ünlüsüne dönmesi karakteristiktir. (Serebrenikov,2011:29).

اوكراتمك/өйрәтмәк/ *ıyrętme* “öğretmek” 24

بوتون/бөтөн/ *bütǘn* “bütün” 26

دنیاده/дөнөйәдә/ *dünñyede* “dünyada” 293

/i/ ~ /ǘ/

یوکلّی/Үөклө/ *yǘklǘ* “yüklü” hamile” 8

تورلی/төрлө/ *tǘrlǘ* “türlü” 39

عذرمنی/гөзөрөбөзнө/ *gǘzǘrǘbǘznǘ* “özürümüzü” 442

/ı/ ~ /ǘ/

معجزانی/мөҗәзәһәні/ “mucizeni” 83

بوزدردی/бөздөрдө/ *bǘzdǘrdǘ* “bozdu” 268

بيورمشی در/бөйөрмөш-тыр/ *bǘyǘrmǘştır* “buyurmuştur” 162

Ünlü Genişlemesi

İncelenen metinlerde tespit edilen ünlü genişlemesi, dudak uyumu sonucunda ortaya çıkan ses olaylarıdır.

/u/ ~ /ü/

Tatar ve Başkurt Türkçesinde /u/'nun /ü/ ünlüsüne dönüşmesi karakteristik bir özelliktir. (Serebrenikov, 2011: 29).

Genel Türkçede ilk hece dışında /o/ ünlüsü bulunmaz. Fakat çalışmamızdaki metinlerde güçlü bir dudak uyumu görülmektedir. İlk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan sözcüklerin sonraki hecelerinde bulunan düz ünlülerde yuvarlaklaşma görülmektedir. Bu ses olayının diyalektik bir özellik olduğu düşünülmektedir. Özellikle Sibiryada Tatar Türkçesinde bulunan güçlü yuvarlaklaşma durumu açısından benzerlik görülmektedir (Alkaya, 2021:104).

بوروج غه / бөрөчкә / *bürüçkä* “borca” 140

يومشاق لق / Цөмөшақлық / *yümüşäqlık* “yumuşaklık” 486

خصوصنده / хөсөсөндә / *hüşüşündä* “hususunda” 503

/i/ ~ /ü/

عذرمنى / гөзәрөбөзнө / *güzürübüzñü* “özürümüzü” 442

يوكروب / Цөгөрөп / *yǰǰırǰp* “koşup” 384

تورلى / төрлө / *türlü* “türlü” 39

من توكل / миң-төгөл / *min-tǰǰıl* “ben değil” 340

كورمك توكل / күрмак-төгөл / *kürmak-tǰǰıl* “görmek değil” 349

Yükleme hâl eki III. Tekil kişi iyelik ekinde genellikle düz ünlülü kullanılırken bir örnekte kendinden önceki geniş-yuvarlak ünlüden sonra iyelik ekinin yuvarlak ünlüyle kullanımı görülmüştür.

İncelenen metinlerde genellikle “+nI” şeklinde ve daima düz ünlülü kullanılan yükleme hâl ekinin yanında “+n” şeklinde kullanımı da tek örnekte tespit edilmiştir. Yükleme hal ekinin bu kullanımı Oğuzca bir özellik olarak görülmektedir. Ayrıca yükleme hâl ekinin bu kullanımı, Kazan ardı Kreşin ağızlarında da III. teklik iyelik ekinin üzerine “+n” şeklinde gelmektedir (Alkaya vd., 2018: 358-359).

يورزين /Цѣзѣн/ *yüzün* “yüzünü” 23

Ünlü Daralması

/a/ ~ /ı/

/y/ sesinin daraltıcı etkisinden kaynaklanan bir ses olayıdır.

اونكغانچه / уңајынчы/ *uñayınçı* “onayınca” 372

بولماي / булмай/ *bulmıy* “olmuyor” 18

قارايق / карыјык / *süylêşip qarıyık nıy eyter* “konuşup bakalım, ne söyler?”.330

مونداين / мындыјын/ *mındıyın* “bunun gibi” 351

/ö/ ~ /ü/

Yuvarlak, dar, ön damak ünlüsüdür. Türkçe sözcüklerde genellikle ilk hecede ve ön damak sesleriyle kullanılmıştır. Tatar Türkçesinde /ǔ/ ünlüsünün /ü/ ünlüsüne dönüşmesi karakteristiktir (Serebrenikov, 2011: 29). Bu ünlü, transkripsiyonlu metinde /ü/ harfiyle gösterilmiştir.

اولكان / ѱлгән/ *ülgen* “ölen” 84

سوزم / сүзім/ *süzim* “sözüm” 136

اوکوزی / ѱгізі/ *ügizi* “öküzü” 149

Ünlü Düzleşmesi

/u/ ~ /ı/

قالدوروب/ калдырып/ *qaldırıp* “kaldırıp” 5

صالوندى/ салынды/ *salındı* “yerleştirdi” 54

أستونك ده/ астында/ *astında* “altında” 129

سبكان صايون/ сипкән-сајын/ *sipken-sayın* “serptikçe” 555

موننك/ мынын/ *minin sırına* “bunun sırına” 297

بولارنى/ быларны / *bıların kıtqârıp yiberdi* “bunları çözüp gönderdi” 9

Zarf-fiil eki /-p/ Kiril harfli metinde dar ünlülü yardımcı ses alırken Arap harfli metinde daima /و/ harfi ile yuvarlak ünlülü yazılmıştır.

قالدوروب/ калдырып/ *qaldırıp* “kaldırıp” 5

یتوب/ Үтіп/ *yitip* “yitip” 14

منوب/ миңіп/ *mınıp* “binip” 48

{-IrgA}

Zarf-fiil {-IrgA} eki Kiril harfli metinde {-äprä/ -арға (-erge/-arğa)} şeklinde düz ünlü ile yazılırken Arap harfli metinde genellikle {-ورغا} şeklinde yuvarlak ünlüyle yazılmıştır. {-r}; {-Ar} sıfat-fiil ekiyle {+GA} yaklaşma hâl ekinin birleşimiyle oluşan bu ek (Zekiyev vd. 2002: 302; Tumaşeva 1978: 160; Tenişev 1988: 487) Tatar Türkçesine özgüdür (Öner 1998: 234). (Türk, 2020: 278) Bu ek zarf-fiil eki olarak da kullanılmaktadır.

قیلورغا/ кылырға/ *iḥyā kılrğa* “ihya etmeye kadir idi” 358

آقوررغه/ акырарға/ *aqırarğa ħereket itti*. “Bağırmaya hareket etti” 152

ألوررغه/ алырға/ *üzı-de ut alırğa kıaysı cehennemge barasın bılmes-ıdı*. “kendisi de ateş almak için hangi cehenneme gideceğini bilmezdi” 470

{-kınça/ -ğınçı}

Zarf fiil {-kınça/ -ğınçı}, {-ınçı} ekleri, Kiril harfli metinde {-ҒЫНЧЫ/ -(j)ҒИҢЧИ} şeklinde düz ünlüyle yazılırken Arap harfli metinde {-غونچه-} yuvarlak ünlülü yazılmıştır.

ايتماينچه /итмијинчи “*kabūl itmīyīnçī bīr meçit işiğī tūbūnā kuydılar*” “kabul etmeyince bir cami kapısına bıraktılar”15

اشاتقونچه /ашаткынча/ *aşatkınça* “üyünce”38

بولغونچه /булғынчы/ *bulğınçı* “olunca” 438

Zarf-fiil Kiril harfli metinde Kiril harfli metinde zarf fiil eki /п/ harfiyle yazılırken Arap harfli metinde /ب/ harfiyle yazılmıştır. Ayrıca Kiril harfli metinde yardımcı /ы/ ünlü dar ünlüyle ve kendinden önceki hecelerde yuvarlak ünlü bulunması sebebiyle /ө/ yuvarlak ünlüyle yazılmıştır.

تاينانوب راق /тајаныпрак/ *tayanıbraq* “dayanarak” 360

تارتوب راق /тартыбрак/ *tespīhīn tartıbraq* “tespini çekerek” 360

بولوب راق /булыбрак/ *kūñilsız bulıbraq tūrūr* “gönülsüz olarak durur” 361

/ü/ ~ /i/

کیوملرین /кijimnärin/ *kīyīmnerin* “elbiselerini” 6

تیشوکندن /тішігіннән/ *tişğinnen* “deliğinden/ mağaradan” 9

اوکوزی /үгізі/ *ügizī* “öküzü” 149

/U/ ~ /A/

Belirsiz gelecek zamanın hikayesi olarak {-ap} /{+ä} + {-ыҗы /-ijj} biçimi tespit edilmiştir. Arap harfli metinde {-i-} ek fiile duyulan geçmiş zaman eki “-دی” biçimiyle ayrı yazılırken Kiril harfli metinde /j/ harfi kullanılmış ve /-/ işareti ile eklenmiştir.

بيله لر ایدی /біләләп-iji/ *bu balanı urıdan ikenin bileler iyī* “bu çocuğun hırsızdan olduğunu bilirlerdi” 15

ألور ایدم / булмаца алар-ыјым/ қарындашым bulmasa min minı alar ıyım “kardeşim olmasa ben bunu alırdım” 30

قالور ایدی / калыр-ыјы/ қullarında یت ağzāsı қалır ıyı “ellerinde köpeğın parçaları kalıyordu”420

Ünlü Kısalması

/ā/ ~ /a/

Arapça ve Farsça sözcüklerde ikili kullanımların söz konusu olduğu durumda kısalma yaşayan /ā/ ünlüsü, metinlerde /a/ harfiyle gösterilmiştir.

سر اینه / сарајында/ sarayında “sarayında”305 ~ سر اى ننگ / сарāјынын/ sarāyının “sarayının” 373

хамамге / хамамға/ ħamamğa “hamama” 319 ~ хамамнан / хамāmнан/ ħamāmnan “hamamdan” 325

پادشاه / патша/ patşa “padişah” 377 ~ پادشاه / патшā/ patšā “padişah” 381

Ünlü Türemesi

Ortada

/Ø/ ~ /ı/

اصلا / асыла/ ásıla awā kirmiy “asla hava girmiyor” 370

Sonda

/Ø/ ~ /ı/

عهد / аhdі/ ehdī “söz verme” 109

2.1.2. Ünsüz Değişmeleri

Ötümlüleşme

/p/ ~ /b/

Kiril harfli metinde iki sözcükte, ulamanın etkisiyle /b/ sesi kullanıldığı görülmektedir.

قایتاروب آل / кайтарыб ал / *qaytarıb -al aqçamrı bir* “geril paramı ver” 271

صاتوب / сатыб / *kışıden şatıb-aldım* “birinden satın alıverdim” 286

توتوب / төтөб / *qultıgınnan tütüb-alıp* “kolundan tutuverip” 396

/k/ ~ /ğ/

یوقی نی / Цубыны / *yıgını* “yokunu” 206

صوغوب / суғып / *bızrı ırıp, şugıp, bağdan çıkarırlarlar* “bizi döverek bağdan çıkarırlar”

155

یقلوب / қыбылып / *işekrı yıgılıp ülgençege-қadarı arkasına yük artıp* “eşegi yıkılıp ölünceye kadar arkasına yük koyup...” 186

Ötümsüzleşme

/b/ ~ /p/

Türkçe sözcüklerde, /p/ sesinin söz başında kullanımı /b/ > /p/ değişimi olan sözcüklerin başında görülmektedir.

تابدی / тапты / *taptı* “buldu” 15

سببلی / cäbänli / *sebepli* “sebepli” 163

/ğ/ ~ /k/

بوروج غه / бөрөчкә / *bürüçkä* “borca” 140

/d/ ~ /t/

سائل لك دن / cäjillıqtän / *seyillikten* “sefillikten” 264

ايتدك/ айттиќ/ *eyttik* “söyledik” 415

Akıcılaşma

/ğ/ ~ /y/

باغلاب/ бәйләп/ *beylep* “bağlayıp” 336

Sızıcılaşma

/b/ ~ /v/

وقت/ бағыт/ *Bağıt yitkeç kızını patşadan istediler* “vakit geçince kızı padişaftan istediler” 34

وقت/ бағыт/ *Ewel bağıt küñ urtas* ‘ıdı “Evvel vakit gün ortasıydı” 70

وقتى/ бағыты/ *ēr işnin bir bağıtı bar* “Her işin bir vakti var” 155

Aynı kelimenin /v/ harfiyle ikili kullanımları da bulunmaktadır.

وقتى/ уақыты/ *qatınının bala tabar waqıtı yitiş* “kadının doğum vakti gelip” 14

وقت ده/ уақытта/ *serheñner kilgen waqıtta* “askerlerin geldiği vakitte” 419

وقت ده/ уақытта/ *ēr kım ēcet waqıtta ut kilip alar ıdı* “herkes istediği vakitte gelip ateş alıyordu” 563

Süreksizleşme

Başta

/h/, /h/ ~ /q/

Sızıcı /h/ ~ /h/ ünsüzünün /q/ ünsüzüne dönüşmesi Nokrat ağızı ve Mişer ağızlarında da görölmektedir (Alkaya, 2021:243).

خواجه/ қуца/ *qusa* “hoca” 4

خاتونين/ қатынын/ *qatının* “hatunun” 4

خبر/ кабәр/ *qaber* “haber” 46

حيوان نى / кайбанны / *qayvanrı* “hayvanı” 58

حيران / кайран / *qayrān* “hayran” 376

/h/ ~ /g/

همتسىز / гиммәтсіз / *Gimmetsız* “himmetsız” 106

/‘/ (ayın) ~ /g/

عهد / аhdі / *ehdī* “söz verme” 109

عذرمنى / гөзөрөбөзнө / *güzürübüznü* “özürümüzü” 442

/‘/ (ayın) ~ /ğ/

ابو على سينا / абӯ-Ғалӣ- сина / *Abuv- Galıy-Sinē* “Abu Gali Sina” 260

علماسى / Ғуламасы / *ğulamāsı* “uleması” 262

/v/ ~ /b/

وقت / бағыт / *Bağıt* “vakit” 34

/m/ ~ /b/

ايتارمز / ітәрбіз / *gilēç iterbız didiler* “ilaç yararız” 451

کیلکانمز / кілгәнбіз / *kilgenbız* “geldik” 154

بلامز / біләбіз / *bilebız* “biliyoruz” 473

Ortada

/h/ ~ /g/

شهرکا / шәһәрә / *şegerge* “şehre” 13

اظهار / ізгәр / *izğār* “ortaya çıkmak” 115

ماهر در / магыр-дыр/ *mağır-dır* “mahirdir” 324

‘ (ayın) ~ /ğ/

شعر / шыбыр/ *şığır/ şı‘ır* “şiiir” 158:

اعلى در / агла-дыр/ *ağla-dır* “iyidir” 250

ساعت ده / сағатта/ *sagatta* “saatte” 301

شفاعتچی / шафағатчы/ *şafağatçı* “şefaatçi” 368

Sonda

شجع / шацағ/ *Şaçag* “Şaca” 260

ضايع / зәйығ/ *hemmesi zāyığ bulıp evvelgiçe fakiyr buldı* “hepsi kaybolup öncekinden de fakir oldu” 179

Ünsüz Benzeşmesi

Kiril harfli metinde bazı eklerde bulunan /n/ sesi, kendisine komşu olan diğer ünsüzü etkileyip kendisine benzeterek “tam benzeşme” yaşamıştır.

آنكلادی / аңнады/ *añnadı* “anladı” 39

اوتتوندن / үтіңүнән/ *ütiniwinnen* “ricasından” 508

Ünsüz Düşmesi

Kiril harfli metin ile Arap harfli metin karşılaştırıldığında /ح/, /ه/, /س/, /ت/, /ك/, /غ/ harflerinin Kiril harfli metinde düşürüldüğü tespit edilmiştir. Bu düşme esnasında uzama, kısalma gibi ses bilgisi olayları da meydana gelmiştir.

Türkçenin tarihî dönemlerinden günümüze çoğu Türkçe ve alıntı sözcüklerde ünsüz düşmesi gerçekleşmektedir. Ünsüz düşmesi başta, ortada ve sonda görülebilmektedir.

Başta

/ه~/|Ø|

ههچ/Īç / Īç “hiç” 530

هنرن/ ĩnärĳn/ ünern “hünerini” 53

هر/ Āp/ ěr “her” 563

هنرمند/ ĩnärmänt/ ünernent “hünernend” 323

همان/ äm-än/ em-än “hemen” 46

/ح~/|Ø|

حاضر/ äzĳp/ ězĳr “şimdi” 71

حاجت/ äĳät / ěcet “hacet” 563

حرام/ Āpām/ Erēm “haram” 54

حلل دن/ äläldän/ elelden “helalden” 112

حاجت/ äĳät/ ěcet “hacet” 113

حلل دن/ äläldän/ elelden “helalden” 112

Ortada

/ه~/|Ø|

الله ننگ/ Алланын/ Allanın “Allah’ın” 189

/اغ~|Ø|

يغلا دى / **Цылады**/ ылadı “ağladı” 363

اوغرى / **урынын**/ *urının* “hırsızın” 3

اونكغانچە / **уңајынчы**/ uñayınçı “onayınca” 372

/ات~|Ø|

دوست لق / **дуслык**/ *duslık* “dostluk” 97

/اس~|Ø|

مسجد / **мачіт**/ *meçit* “mescid” 15

/ال~|Ø|

كىلتور سانك / **кітірсән**/ *kitirsen* “getirsen” 221

Sonda

/ات~|Ø|

دوست / **дус**/ *dus* “dost” 97

/اغ~|Ø|

اولوغ / **өлө**/ *ülü* “ulu” 3

/اك~|Ø|

ترك / **тірі**/ *tiri* “diri” 103

Ünsüz Benzeşmesi

Kiril harfli metinde bazı eklerde bulunan /n/ sesi, kendisine komşu olan diğer ünsüzü etkileyip kendisine benzetererek “tam benzeşme” yaşamıştır.

آنكلادى/ аңнады/ añnadı “anladı” 39

اوتتوندىن/ үтiнүннән/ ütñüwñnen “ricasından” 508

موندان/ мыннан/ minnan-suñ “bundan sonra” 91

“Min” zamirinin Kiril harfli metinde ayrılma hâl eki /n/ sesinden sonra {+nän} şeklinde kullanılırken Arap harfli metinde {+دان} şeklinde yazılmaktadır.

من دن/ мiннән/ minnen alıp “benden alıp” 381

Yakın Benzeşme

ایمدى/ инді/ İndi “şimdi” 399

کیوملرین/ кiйiмнәрің/ kÿïmnerÿn “giysilerini” 6

كم دن/ кiмнән/ kÿmmen aldıñ? “Kimden aldın?” 269

Ünsüz Türemesi

دلہ دن/ төлкөдән/ tülküden “tilkiden” 356³

Sürekli Ünsüzler Arasında Değişim

/n/ ~ /ñ/

II. tekil kişi zamirinin ilgi hâli ile çekimi iki örnekte tespit edilmiştir ve daima /n/ ile {+ñ} gösterilmiştir.

³ Arap harfli metinde bir yazım yanlışı olabileceği düşünülmektedir. Yazarın “ك” harfini unutmuş olabilir.

سننك اوغلان ل رنكدان /сінің ұланнарыннан/ *sinĩñ ulannarıñnan* “senin oğlanlarından”
62*63

سننك تاوشنك نی /сінің таушыңны/ *sinĩñ tawşıñnı* “senin sesini” 160

/ñ/ ~ /n/

“Ul” zamirinin ilgi hâli ile çekimi Kiril harfli {+нын} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {+ننك} şeklinde yapılmıştır.

آننك /анын/ *anın fatwāsına* “onun fetvasına” 44

“bız” zamirinin ilgi hâli çekimi Kiril harfli metinde {+нің} şekli ile /n/ ile yazılırken Arap harfli metinde {+ننك} şeklinde /ñ/ ile yazılmıştır.

بیزننك /бізнің/ *bızññn ülgenn atalarıbıznı* “bizim ölen atalarımızı” 84

Kiril harfli metinde “sız” zamirinin ilgi hâli çekimi {+нің} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {+ننك} şeklinde yapılmıştır.

سزیننك /сізнің/ *sızññn sarāyığızdan* “sizin sarayımızdan” 380

Kiril harfli metinde “alar” zamirinin ilgi hâli çekimi {+нын} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {+ننك} şeklinde yapılmıştır.

آلارننك /аларнын/ *Ĝamnarı bulsa alarnın* “gamları olsa onların” 255

Hece Düşmesi

Hece düşmesi, birbirine benzeyen seslerin bulunduğu hecelerden birinin düşmesi olayıdır.

اوغل لى قا /улықка/ *ullıqqa* “oğulluğa” 19

نیشلادنك /ній-ішләдің/ *nıy-ışledĩñ*? “Ne yaptın?” 460

2.2. Biçim Bilgisi

Çalışmamızın bu bölümünde, Kiril harfli metinler ile Arap harfli metinlerde yapılan edisyon kritik ile elde edilen biçim bilgisel farklılıklar ortaya konulmuştur. Biçim bilgisel farklılıklar gösterildikten sonra üçer örnek verilmiştir.

2.2.1. İsim Çekimi

Tablo 1

Hâl Çekiminin Kiril ve Arap Harfleri ile Yazılmış Şekilleri

Hâl Çekimi	Kiril Harfli	Arap harfli
<i>İlgi Hâli</i>	{+нын/ +ниң/ +ниң}	{+ننك}
<i>Yükleme Hâli</i>	{+н}, {+ны} III. Tekil kişi iyelik ekinden sonra {+н}, {+ны}	{+نى} III. Tekil kişi iyelik ekinden sonra {ن+}, {+نى}
<i>Bulunma Hâli</i>	{+да}, {+дä}, {+та}, {+tä}	{+ده}
<i>Ayrılma Hâli</i>	{+дан/ +дän}, {+нан/ +näн} ve {+тан/ täн}	{+دان { , }+دن}

İsimlerde Hâl Çekimi

İsimler; sözcük grupları, edatlar ve fiillerle farklı ilişki içerisine girer ve bu ilişkinin durumuna göre de farklı şekillerde bulunurlar. Hâl ekleri de isimlerin isimlerle, edatlarla ve fiillerle farklı ilişkiler kurmasına yardımcı olan biçim birimlerdir (Ergin, 2013: 226).

İlgi Hâli Eki

Arap harfli metinde ekli kullanımlar birkaç örnek dışında genellikle kök ve gövdeden ayrı yazılmıştır. Ayrıca ilgi hali çekimi Arap harfli metinde daima {+ننك} şekliyle kullanılırken Kiril harfli metinde {+нын/ +нің} şeklinde kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Kiril harfli metinde ekin /н/ ve /н/ ile ikili kullanımları görülmektedir. Bu ikili kullanım bir diyalektik özellik olarak görülmektedir. Özellikle Kazan Ardı, Tümen Kama, Nogaybek ve Tav Yagı ağızlarında ilgi durum ekinin +nın/ +nın olarak da kullanımı bulunmaktadır (Alkaya, E. vd., 2018: 357). Bu kullanımın geçtiği metinlerin, adı geçen ağızlardan derlenmiş olabileceği düşünülmektedir.

خواجه ننگ قوللارين / куцанын кулларын/ *kucanın kulların* “hocanın kollarını” 6

خاتون ننگ قورصا غى / катыннын көрсағы/ *katınının kũrsağı* “kadının karnı” 8

كشى ننگ بر باقچه سى / кiщiнiң бiр бакчасы/ *kışının bĩr baqçası* “kişinin bir bahçesi” 36

پيغمبر ننگ ايتا كينه / пагамбәрнiң итәгiнә/ *pağamberniñ itekine* “peygamberin eteğine” 76

Bulunma Hâli

Bulunma hâlinin çekimi, Arap harfli metinde daima {+د+} şeklinde ve çoğunlukla ayrı yazılırken Kiril harfli metinde ünlü ve ünsüz uyumuna uyarak {+да}, {+дä}, {+та}, {+тä} şeklinde yapılmıştır.

طرفده / тарафта/ *tarafıta* “tarafıta” 46

كوك ده / күктä/ *kükte* “gökte” 76

باقچه ده / бакчада/ *bağçada* “bahçede” 291

Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli eki için Kiril harfli metinde {+дан/ +дән}, {+тан/ тән} ve {+нан/ +нән} şeklinde, Arap harfli metinde {+دان+} ve {+دن+} şeklinde yazılmaktadır.

Arap harfli metinde klasik imlaya uyularak daima /d/ harfiyle {+دان+/دن+} şeklinde yazılırken Kiril harfli metinde ötümsüz ünsüzlerle biten bir sözcükten sonra {+тан/+тән} şeklinde yazılmaktadır.

اوکنوچ دن / үкiнiчтән/ *ükiniçten* 130

قاراماس دان / карамастан/ *ğaramastan* “bakmadan” 527

اطراف دان / атрәфтан/ *aträftan* “etraftan” 534

Arap harfli metinde ayrılma hâli eki daima /d/ harfiyle {+دان+/دن+} şeklinde yazılırken Kiril harfli metinde genizsi /m/ ve /n/ ünsüzleri ile biten sözcüklerden sonra bugünkü Modern Tatar Türkçesinde olduğu gibi {+нән/+нан} şeklinde yazılmıştır. Sözcükte bulunan art damak ve ön damak ünsüzlerine göre ekin ünlüsü uyuma girmektedir.

تيشوكندن / тишiғiннән/ *tişikinnen* “deliğinden” 9

اوزمدن / үзiмнән/ *üzimnen* “kendimden” 20

Андан / аннан/ *annan* “ondan” 110

Yön Gösterme Hali

“Ul” zamirinin yön gösterme hâli ekiyle çekime girmiş şekli araya zamir n’si alarak [+Һар] şekliyle yapılırken Arap harfli metinde [л̣+] şeklinde yapılmıştır. Yönelme hâli Tatar Türkçesinde +ğa/ +ge, +қа/ +ke ekleriyle yapılırken III. teklik kişi zamirinin çekimlenmesinde “+ñar” eki kullanılması diyalektik bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Kazan Ardı Kreşin ağzında seyrek de olsa zamir çekiminde “+ñar” eki kullanıldığı görülmektedir (Alkaya, E. vd., 2018: 361). Bu kullanımın görüldüğü metnin Kreşin Tatar ağzında derlendiği düşünülmektedir.

آنکا/ аҺар/ *añar igtibār qılma* “ona itibar etme” 96

آنکا/ аҺар/ *anar wezirimni yiberip* “ona vezirimi göndererek” 412

آنکا/ аҺар/ *Eger añar hilēf tursāgız* “eğer ona karşı durursanız” 478

Zamirler

Belirsizlik Zamiri

Belirsizlik zamiri “*neste*” Kiril harfli metinde sözcük “Һәктә” şeklinde yazılırken Arap harfli metinde “نرسه” şeklinde yazılmıştır.

نرسه/ һәктә/ *faydalı neste tile!* “Faydalı şey iste!” 172

2.2.2. Fiil Çekimi

Fiiller, zamana, harekete ve şahsa bağlanmış bir hareketi karşılayan sözcüklerdir. Fiil çekimi fiilin kök veya gövdesine getirilen eklerle yapılmaktadır (Ergin, 2013, s. 281).

Kişi Ekleri

Kişi ekleri çekim eki almış fiilin doğrudan ilişkisi olan kişiyi ifade etmektedir (EKER, 2003, s. 299). Kişi ekleri; I. Tip, II. Tip kişi ekleri ve emir çekimi olmak üzere üç türdür. Aşağıdaki tabloda I. ve II. tip kişi eklerinin tablosunu vermiş bulunmaktayız. Emir çekimini ayrı bir başlıkta değerlendirileceğinden dolayı burada tablo olarak yer verilmemiştir.

I.Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri

I. tip kişi ekleri zamir kökenli kişi ekleriyle yapılmaktadır. Şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılmaktadır.

Tablo 2

I.Tip (Zamir Kökenli) Kişi Ekleri

	Teklik		Çokluk	
	Kiril Harfli	Arap Harfli	Kiril Harfli	Arap Harfli
I.	-мiн/- мын	من-	-биз/-быз	مز-
II.	-сын,- сiн	سن-	сiз-, сiз-	سز-
III.	∅	∅	-лар/ -läp -нар/-näp	لار, لار-

II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri

II. tip kişi ekleri iyelik kökenli kişi ekleriyle yapılmaktadır. Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılmaktadır (Ergin, 2013: 286).

Tablo 3

II. Tip (İyelik Kökenli) Kişi Ekleri

	Teklik		Çokluk	
	Kiril Harfli	Arap Harfli	Kiril Harfli	Arap Harfli
I.	-м	م-	-к, -к	ك-, -ق
II.	-н/-н,	نك-	-гиз, - быз	نكز-
III.	∅	∅	лар/ нар/ нар-	لار-, لار

Bildirme Kipleri

Zaman bildiren çekimli fiiller, şekil bakımından bildirme kipleri içinde yer almaktadır (ERGİN, 2000: 289). Geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman bildirme kipleri şekilleridir.

Basit Çekimler

Geçmiş Zaman

Duyulan Geçmiş Zaman

{-GAN} ~ {-mİŞ}

İncelenen metinde buzaman için kullanılan {-mİŞ} eki, Oğuzca bir özellik olmasına rağmen bu dönem içerisinde Tatar Türkçesinde kullanılmış olduğu metinde tespit edilmiştir.⁴⁵ Ayrıca duyulan geçmiş zaman ekinin {-ġAN/-ġÄN} şekli sadece 3. teklik ve 1. çokluk şahısın çekiminde görülmüştür. 2. tip şahıs ekleri ile çekimlenmiştir. Arap harfli metinde “-غان-”, “-كان-” şeklinde ve bitişik yazılmıştır.

کیلگәнбіз/ kılġänbüz/ *kilgenbüz* “geldik” 154

کرکان ایکان/ kırġän iġän/ *baġğa işek kîrġen îken dip* “eşek girmişmiş” 184

صالغان/ Үөрт салġан/ *yurt salġan* “ev kurmuş” 267

توتاشمش/ төташмыш/ *kürdî balawuz.ġa ut tütâş-mış ġûp ġûp yanar* “tutuşmuş” 529

هلاک بولمش/ häläk bulмыш/ *patşaları helêk bulmuş patşasız nÿy işlesîner* “padiğahları helak olmuş padişahsız ne yapsınlar” 52

بیورمش در/ бөјөрмөш-тыр/ *büyürmüştür* “buyurmuştur” 162

Geniş Zaman

⁴ Bkz. Z. Korkmaz. (1974). *Eski Türkçede Oğuzca Belirtiler*. Türkoloji Dergisi.

M Öner. (2018) *Tatarcada Yeni Morfemler*, 308-314.

⁵ Mustafa Öner, burada “-mİŞ” yapısıyla ilgili her ne kadar donuklaşmış bir öge olarak gösterse de “Tarihi Tatar Türkçesi Grammatikası” yazarı Hisamova bu ekin Tatar Türkçesinde hala sıfat-eylem eki olarak kullanıldığını göstermektedir. Bkz. M. Öner. (2018) *Tatarcada Yeni Morfemler*, 308-314.

Bkz. M. F. Hisamova. (2017). *Tatar Tilinin Tarihi Grammatikası*.

Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

{-mA-} + {-y}

Şimdiki zaman ifadeli geniş zamanın olumsuzu{-mA} + {-y} şeklindedir. Metinde 2. ve 3. teklik şahıs çekimlerinin olumsuz şekilleri dışında örnekleri görülmemektedir. Şimdiki zaman ifadeli geniş zaman çekimi 2. tip şahıs ekleriyle çekimlenmiştir. Bugün Tatar Türkçesinde şimdiki zaman ifadeli geniş zamanın olumsuzu /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle {-мый/-мій} şeklini almıştır, ancak Arap harfli metinde daha eskicil şekil olan{مای-} ve {می-}şekli birlikte kullanılmıştır.

بیلمای سن /білмій-сің/ *bilmıysın* “bilmiyorsun” 158

قیلمای سن /кылымйсын/ *igtibār kılmaysın* “etmiyorsun” 477

چقمی /чыкмый/ *çıkmy* “çıkıyor” 466

ایسمى در /ісмій-дір/ *ismeydir* “esmiyor” 370

آیامی مز /ајамыйбыз/ *ayamybız* “esirgemeyiz” 170

Gelecek Zaman

Belirsiz Gelecek Zaman

Belirsiz gelecek zamanın olumlu çekimi Kiril harfli metinde {-ыр/-ір} şeklinde gösterilirken Arap harfli metinde {ور-}, {ار-}, {ر-} şeklinde gösterilmiş ve ek bitişik yazılmıştır.

{-Ir}, {-er}

Arap harfli metinde ek kendinden önceki yuvarlak ünlü etkisiyle {ور-} biçimiyle yazılsa da Kiril harfli metinde daima düz ünlülü yazılmıştır.

آلورمن /алырмын/ *üç alırmın* “öç alırım”427

بیرورمн /бірірмің/ *kil akçañnı birirmın* “akçanı veririm” 279

آلورسن /алырсын/ *alırsın* “alırsın” 277

آچولور /ачылыр/ *açılır* “açılır” 222

کورورسنز /күрірсіз/ *gacāyıp sangatlar kürırsız didi* “acayip sanatlar görürsünüz” 479

Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri zaman ifadesi taşımaz. Şart, İstek, gereklilik ve emir kipi olmak üzere dört tasarlama kipi bulunmaktadır (Ergin, 2013, s. 289).

Emir Kipi

Tablo 4

Emir Kipi Çekimlerinin Kiril ve Arap Harfleri ile Yazılmış Şekilleri

	Teklik		Çokluk	
	Kiril Harfli	Arap Harfli	Kiril Harfli	Arap Harfli
I.	-ijim/- ЫЈЫМ/ -өжөм	-aim	-ijik/- ЫЈЫК	-aik
II.	-rij/- БЫЛ	-gil/- كل	-rijz/- БЫЗ	-nik/- نكز
III.	-syn/- -cın	-sun	-cınär	-sunär

Emir kipi I. tekil kişi çekimi {-ijim/-ыјым/ -өжөм} ekleri ile II. tip kişi ekleri yapılmaktadır.

Kiril harfli metinde arka damak sesleriyle yapılan çekimlerde {-ыјым} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {-aim} şeklinde yapılmıştır.

بیرایم / біріјім / (kişigeni yuk şul aqçanı) biriyim “vereyim” 443

چاقرایم / чакырыјым / çakıruım “çağırayım” 486

Kiril harfli metinde geniş yuvarlak ünlülerle yapılan çekimlerde {-өжөм} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {-ایم} şeklinde yapılmıştır.

تورایم / төрөжөм/ *türüyüm* “durayım” 356

Emir kipinin olumsuz I. tekil kişi çekimi Arap harfli metinde daha eskicil olan {-mA} şeklinde yapılırken Kiril harfli metinde /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle {-мыжым/ -мijim} şeklinde yapılmıştır.

آلدانمایم / алданмыжым/ *aldanmıyım* “aldanmayayım” 127

بولمایم / булмыжым/ *kaugılı bulmıyım* “kaygılı olmayayım” 104

چیکمایم / чикмijim/ *dünyede zehmet çikmıyım* “dünyada zahmet çekmeyeeyim” 124

Emri kipinin II. tekil kişi çekimi hem Kiril harfli metinde hem Arap harfli metinde bazı yerlerde eksiz, bazı yerlerde {- Ғыл/ -гij}, {- غل/ -کل} şeklinde yapılmaktadır.

آيورماغل / ајырмаҒыл/ *ayırmağıl* “ayırma” 225

صالغل / салҒыл/ (*kulak*) *salğıl* “kulak ver” 232

ایزماکل / izmäğil/ *izmegil* “ezme” 241

Emir kipi III. tekil kişi çekimi {-сын/ -сij} ekleri ile yapılırken Arap harfli metinde {-سون} şeklinde yuvarlak ünlülü şekilleri tespit edilmiştir.

بولسون / булсын/ *patşa bulsın didi* “padişah olsun, dedi.” 20

آطلانسون / атлансын/ *tiz ğesker atlansın* “tez asker atlansın!” 47

کورنسون / күрiнсijн/ *yünlüzlâr küriñsün* “yıldızlar görünsün” 72

يورسون / барсын/ (*bir edem kündirigiz*) *barsın* “gitsin” 515

Emir kipinin olumsuz şekli III. tekil kişi çekiminde {-ma/-mä}; {-ما} eki getirilerek yapılmıştır. II. Tip şahıs çekimiyle çekimlenmiştir ve ayrı yazılmıştır. Ayrıca Arap harfli metinde şahıs çekimi {-سون} şeklinde yuvarlak ünlüyle yapılırken Kiril harfli metinde {-сын/ -сij} şeklinde dar ünlüyle yapılmıştır.

توكولماسون / түгүлмәсін/ *yüz suvım tügïlmesïn diseñ* “yüz suyum dökülmesin dersen” 126

یرتولماسون / Զыртылмасын/ *perdem yırtılmasın diseñ* “yırtılmasın” 128

بلماسون / бїлмәсін/ *Eger düşmân sıırımı bïlmesïn* “eğer düşman sırrımı bilmesin...” 101

Emir kipi I. çoğul kişi çekimi Arap harfli metinde {-انك-} şeklinde yapılırken Kiril harfli metinde bugünkü Tatar Türkçesinde olduğu gibi {- ійік/-ыжык} şeklinde yapılmıştır.

بیرایک / бірїік/ (*ēr nïy maqsūdïñ bulsa eyt birïyïk didï*) *birïyïk* “her ne maksadın olsa söyle verelim, dedi.” 168

قارایق / карыжык / *süyleşip qarıyık nïy eyter* “konuşup bakalım, ne söyler?”.330

ایتایک / ітїйік/ *sábir itïyïk belki iser* “sabredelim, belki gelir” 295

Emir kipi II. çoğul kişi çekimi {-гїз/ -җыз, -өң} ekleri ile yapılırken Arap harfli metinde {-نك, -نك} şeklinde yapılmıştır.

قارانكز / караҗыз/ *karağız* “bakın” 288

ایده نكز / әйдәгїз/ *eydegız* “söyleyin” 332

كوندرنكيز / күндірігїз/ *bir edem kündırıgız* “gönderiniz” 515

Emir kipinin II. çoğul kişi çekiminde bir örnekte {-гїз/ -җыз} şeklinde olması gereken ekin {-өң} şeklinde örneği tespit edilmiştir. Bugünkü Tatar Türkçesi metinlerinde hiç görülmeyen bu şekil Oğuzca ya da Çağatayca bir özellik olarak değerlendirilebilir (Korkmaz, 1995; Akar, 2018). Kiril harfli metinde ekin çekimi, kendinden önceki yuvarlak ünlün etkisiyle {-өң} şeklinde yuvarlak ünlüyle yapılırken Arap harfli metinde {-نك} şeklinde yapılmıştır.

بیورنك / бөјөрөң/ *büyürïñ* “buyrun” 297

Aynı metinde sözcüğün emir kipinin II. çoğul kişi çekiminde {-җөз} şeklinde yapılan ikili kullanımı görülmektedir.

بیورنكز / бөјөрөҗөз/ *karçık eyt-tï büyürügüz* “kocakarı cevap verdi, buyurunuz...” 444

Emir kipi 3. çoğul kişi çekimi Kiril harfli metinde ek, kendinden önceki genizsi sesin etkisiyle {-сыннар/-сіннәр} şeklinde yapılırken Arap harfli metinde {-سونلار/-سونلر} yuvarlak ünlüyle yapılmıştır.

بولسونلار/ булсыннар/ (*ēzīr*) *bulsınnar* “olsunlar” 35

کیتورسونلر/ китірсіңнәр/ *pağamberliğıne iman kitirsınner* “senin peygamberliğine iman getirsinler” 85

قىلسونلار/ кылсыннар/ *emel kılsınnar diseñ* “kılsınlar- yapsınlar” 137

Emir kipinin olumsuz şekli 3. çoğul kişi çekiminde {-mA} eki getirilerek yapılmıştır. Şahıs çekimi, Arap harfli metinde {-سونلر} şeklinde yuvarlak ünlüyle yapılırken Kiril harfli metinde kendinden önceki genizsi sesin etkisiyle {-сіннәр} şeklinde yapılmıştır.

ایتماسونلر/ ітмәсіңнәр/ *zam itmesınner diseñ* “zametmesinler dersen...” 129

کولماسونلر/ көлмәсіңнәр/ *minnen külmėsınner diseñ* “bana gülmecinler dersen...” 129

Birleşik Çekimler

Hikâye Birleşik Çekimi

Duyulan Geçmiş Zamanın Hikayesi

{-GAn} ~ {-Ip türür} ~ {-mİş}

İncelenen metinlerde duyulan geçmiş zamanın hikayesi çekimi için Kıpçak bir öge olan {-GAn}ekinin yanı sıra, Çağatayca {-Ip türür} yapısı ve Oğuzca bir özellik olan {-mİş} yapısının birlikte kullanımları tespit edilmiştir.

{-GAn} + {ıyı}

{-GAn} ekli duyulan geçmiş zamanın hikayesi çekimi {i-} ek fiilin üzerine {-dI} bilinen geçmiş zaman ekini alarak 2. tip şahıs ekleri ile yapılmıştır. Arap harfli metinde {-دی} biçimiyle yazılırken Kiril harfli metinde {-ыжы/-iji} biçimiyle yazılmıştır. Ek fiil ile yapılan çekim, Arap harfli metinde ayrı yazılmıştır.

الغان ایدم / алған-ыжым / *alğan idım* “almıştım” 273

صائقان ایدی / сатқан-ыжы / *bir edemge satқан ıdı* “bir adama satmıştı” 374

بیرگان ایدنک / біргән-іжін / *birgen idñ* “vermiştin” 443

{-Ip türür} + {i-}+ {-dI}

Duyulan geçmiş zamanın hikayesi çekiminde {-ип төрөр-ыжы} şekli iki örnekte tespit edilmiştir. Buradaki örnekte kullanılan duyulan geçmiş zaman eki {-ип төрөр} yapısı Çağatayca bir özelliktir. Zarf- fiil /-p/ Kiril harfli metinde dar ünlülü /ы/ yardımcı sesini alırken Arap harfli metinde /و/ harfi ile yuvarlak ünlülü yazılmıştır. Ayrıca Kiril harfli metinde “-Ip turur” yapısı ve “i-” ek fiili /-/ işareti ile birleştirilerek yazılmıştır.

قاراب تورور / қарап төрөр-ыжы / *tik çitten қарап тұрur ıyı* “köşeden bakmıştı” 423

ایشتوب تورور / ішітіп төрөр-ыжы / *hemmesin işitip тұрur ıyı* “hepsini duyuyordu” 424

{-mIş}+ {i-}+ {-dI}

{-мыш/-miş} ekli duyulan geçmiş zamanın hikayesi çekimi {i-} ek fiilinin üzerine {-ijj/ -ыжы} şeklinde bilinen geçmiş zaman ekini alarak 2. tip şahıs ekleri ile yapılmıştır. Olumsuz çekiminde örneklere rastlanılmamıştır.

كىلمىش ايدى / kilmış ijji/ *hanasına kilmış iyi* “hanesine gelmişti.”318

كوندرمش ايدى / күндірmiş-ijji/ *kündür-miş *i-yi* 391

چىغارمىش ايدى / чыгармыш-ыжы/ *çığarmış idi* “çıkarmıştı” 419

Olumsuz Çekimi

{-mes} + {i-}+ {-di}

Hikâye birleşik çekiminin olumsuz çekimi {-mac/-mâc} biçiminin üzerine {i-} ek fiili ve duyulan geçmiş zaman {-di} biçimi getirilerek {-ijji/ -ыжы} şeklinde yapılmaktadır. Arap harfli metinde “د” harfi ile “ايدى” biçiminde ayrı, Kiril harfli metinde /j/ harfi ile {-ijji} biçiminde /-/ işareti kullanılarak yazılmıştır.

كىتىماس ايدى / kitmâc-ijji/ *kitmes-iyi* “gitmezdi” 427

بىلماس ايدى / bilmâc-ijji/ *bilmes-iyi* “bilmezdi” 468

باسماس ايدى / басмас-ыжы/ *kügercın yūmūrka basmas-ıy* “güvercin yumurta basmazdı”

FİİLİMSİLER

İsim-Fiil (Masdar)

{-w} ~ {-mAk / -mAq}

İncelenen metinde isim-fiil eki olarak Tatarca {-w} ekiyle birlikte Oğuzca veya Çağatayca bir öge olan {-mAk/-mAq} ekinin kullanıldığı örneklere rastlanılmıştır (Eackmann, 2014; Akar, 2018).

اوتتوندن / үтiнүїннән / *ütinüwinnen* 508

تورورغه / төрәүгә / *türâwğa* “durmaya”551

سويلامك / сөйләмәк / *tuvrı sŷylĕmek eçidır* “doğru söylemek acıdır” 100

يمك دن / Үмәктән / *ikmegin yimekten* “ekmeğini yemekten” 106

قاچمك دان / качмактан / *Qaçmaktan başqa çara yuq* “kaçmaktan başka çare yok” 538

Zarf- Fiil

Bu örnekte Zarf-fiil eki {-Ip} araya yardımcı /y/ sesini almıştır. Kıpçak Türkçesinde ve Çağatay Türkçesinde zarf fiil eki {-p} şeklindedir. Oğuz Türkçesinde zarf-fiil {-p} ekinin yardımcı sesi zamanla ekleşmiş ve ekin bünyesinde dahil olmuştur. Buradaki kullanım da Oğuzca bir özellik olarak görülmektedir.

ضورايوب / зурайып / *katınının kŷrsâğı zurayıp* , *yidi-sigiz ay buldı* “kadının karnı büyüyüp yedi sekiz ay oldu.” 8

Sıfat-Fiil

Geniş zaman sıfat-fiil eki {-vçı/ -vçı} eki Kiril harfli metinde {-vçы (-uvçı)/ -vçı(-üvçı)} şeklinde yazılırken Arap harfli metinde {-غوچی (-güçı)~ -كوچی (-güçı)} şeklinde yazılmıştır

رەنجكۈچى بولما / рәнҗитүчи булма / *rencitüvçı bulma* “rencide edici olma”135

قىلغۇچى / қылғучылардан / *ğadillik kıluvçılardan bulıym* “adillik edicilerden olayım” 141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

Bu bölümde incelenen metinlerin transkripsiyonlu metinlerine ve Türkiye Türkçesine aktarılmış metinlerine yer verilmiştir.

3.1. Transkripsiyon

Tablo 5

Transkripsiyon Alfabeti

Kiril Alfabeti	Arap Alfabeti	Transkripsiyon	Türkiye Türkçesi
ö	و	ü	ö
o	و	ü	o
ä	ا	e	e
ï	ى	ı	i
Н	ك ن	ñ	n
x	خ	h	h
y	او	u	u
ÿ	او	ü	ü
J	د	d/ y	d/ y
ī	ى	Iy/iy (sonda)	ıy/ iy
Ф	ف	f	f
ı	و	w	v
а	ا	â	a
б	ب	b	b
ч	چ	ç	ç
м	م	m	m
г	ك	g	g
д	د	d	d
һ	ى	y	y
К	ك	k	k
k	ق	ķ	k

Л	ل	l	l
п	پ	p	p
р	ر	r	r
с	س	s	s
т	ت	t	t
h	ه	h	h
ш	ش	ş	ş
ы	ی	i	i
з	ظ	z	z
з	ذ	z	z
з	ز	z	z
l	ل	l	l

Tablo 5'in devamı

3.1.1. Arap Harfli Türkçe Metinler ve Kiril Harfleriyle Yapılan Transkripsiyonları Hakkında

Katanov'un yaptığı inceleme gezilerinin Doğu Türkistan, Tuva ve Moğalistan bölgelerine yapmış olduğu bilinmektedir. Kendisi bu gezilerde bölgede yaşayan halkların dili, gelenek ve göreneklerini incelemiş ve ayrıca yaptığı derlemeleri birinci ağızdan dikkatle ve özenle not alarak transkripsiyon ettiğini de yine kendi tuttuğu raporlarda belirtmiştir.

.Katanov, "Materyalı k İzuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya" adlı eserinde hakiye, Hz. Muhammed'in mucizelerinden ve kıssalardan oluşan metinlerin yanı sıra "çay" hakkında yazılmış bir de şiir bulunmaktadır. Ayrıca metinlerde geçen hikayelerin çoğu günümüzde de hala geçerliliğini korumakta ve halk arasında bilinmektedir. Bu eserler Türk kültür ve geleneklerini yansıması açısından önemlidir.

Adı geçen eserde Katanov, metinleri Arap harfleriyle verdikten sonra hemen arkasından Kiril harfleriyle transkribe edilmiş şekline de yer vermiştir. Metinler karşılaştırıldığında erken dönem Tatar Türkçesi hakkında bilgi sahibi olunmasına yardımcı olacak bilgiler elde edildiği düşünülmektedir. Özellikle Arap harfli metinde klasik imlanın da etkisiyle kullanılan seslerin Kiril harfli metinde farklı şekilde yazıldığı görülmektedir.

3.2.Metinler

3.2.1.Metin 1

(2) Cihān sarayında bīr patşa⁶ bar-ıdı⁷. Wa ul patşanın⁸ memleketinde bīr urı⁹ (3) bar-ıdı¹⁰. Ul urının¹¹ ulinnan¹² i-kīm¹³ ūtūlmadı, wa tağı ul memlekette¹⁴ bīr ūlū¹⁵ (4) kuca¹⁶ bar-ıdı¹⁷. Ul kuca¹⁸ bīr-nie mal-bīlen katının¹⁹ alıp²⁰ seferge ıtı²¹. Yulda (5) barganda ul urıga²² ūrātılar²³. Urı²⁴ bıların²⁵ alap yalanqa aldırıp²⁶ ūzlerin wa (6) kiyimnerin²⁷ ūzinin²⁸ tūrā- tūrġān aw tiiġine uyıp²⁹ kucanın³⁰ ulların beylep, bīr (7) eremelikke taladı. atın³¹ urı³² -bīlen ġayı³³ ġiyretde³⁴ buldılar. Bīr-nie kūnnēn³⁵ (8) -suñ atın³⁶ urıdan³⁷ yūklū³⁸

⁶ padiah

⁷ idī

⁸ padiahnıñ

⁹ uġrı

¹⁰ idī

¹¹ uġrınıñ

¹² ulından

¹³ hi kim.

¹⁴ Memleket de

¹⁵ ūlūġ

¹⁶ huca

¹⁷ idī

¹⁸ huca

¹⁹ hātunın

²⁰ alup

²¹ ıdı

²² uġrı ġa

²³ ūrādılar

²⁴ uġrı

²⁵ buların

²⁶ aldurup

²⁷ kiyūmlerin

²⁸ ūzinin

²⁹ uyup

³⁰ hucanıñ

³¹ hātun

³² uġrı

³³ 'ay

³⁴ 'ıretde

³⁵ kūndēn

³⁶ hātun

³⁷ uġrıdan

³⁸ yūklī

buldı. Kŭnnen-kŭn³⁹katının⁴⁰ qŭrşâğı zurayıp⁴¹, yidî (9) -sigiz ay buldı. Aħır ul urı⁴² bılarnı⁴³ kŭtkârup⁴⁴ yiberdi. Bılar⁴⁵ tağı ıaw tişğinnen⁴⁶⁴⁷ (10) çığıp⁴⁸

* لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

(13) dip, bîr ıarafka⁴⁹ yŭz tŭtŭp, kittiler⁵⁰; bîr ŧeherge⁵¹ barıp⁵² kirdiler. Ul ŧeherde⁵³ bîr (14) urın⁵⁴ tabıp⁵⁵ anda tŭrdŭlâr⁵⁶. Katının⁵⁷ bala tabar waqtı yitip⁵⁸ balasinnan⁵⁹ kŭtŭldı. Bîr ir (15) bala taptı⁶⁰. Wa bılar⁶¹ bu balanı urıdan⁶² ikenin bileler-ıdı; kabŭl itmiyınçı⁶³ bîr meçit⁶⁴ işğı (16) tŭbŭnâ⁶⁵ kuydılar. Bîr kŭn paıŧa⁶⁶, ul meçitten⁶⁷ uzğanda kŭrip⁶⁸ “bu kım balası?” dip ŧŭradı. (17) ŧundağı kişiler “bu balanın⁶⁹ atası anası faķıyr, terbiye kılar⁷⁰ ħalleri yuk -şunun⁷¹ ŭçŭn (18) mında⁷² ıaşlap-kitken-dir!” dip cawâp birdiler. Ul paıŧanın⁷³ balası iç⁷⁴ bulmıy⁷⁵-iken

39 kŭnden kŭn

40 ħâtunıñ

41 zurayıp

42 uğrı

43 bılarnı

44 kŭtkârup

45 bılar

46 tişğinden

47 tişğinden

48 çığıp

* “lâ ħavle velâ kuvvete illa billâhil aliyyil azîm”

49 ıarafka

50 kitdi ler

51 ŧeherge

52 barıp

53 ŧeherde

54 urın

55 tabıp

56 tŭrdılar

57 ħâtunıñ

58 yitip

59 balasından

60 tapdı

61 bılar

62 uğrıdan

63 itmeyınçı

64 mescid

65 tŭbine

66 paıŧah

67 mescidden

68 kŭrip

69 balanıñ

70 kılar

71 şunıñ

72 mında

73 paıŧahıñ

74 ħiç

75 bulmay

(19) merħemet itip⁷⁶, ullıķķa⁷⁷-balalıķķa⁷⁸ ķabul itip⁷⁹ üzi aldı wa eytti⁸⁰: “Eger Ĥuday Tağala⁸¹
(20) gümır⁸² birip⁸³, wafat bulmasa, üzimnen-şuñ⁸⁴ teħitke uturıp⁸⁵, patşa⁸⁶ bulsın⁸⁷!” didi.
Balanı (21) sarayğa kitirip⁸⁸ tarbiye ķılmaķ üçün bir ķatınğa⁸⁹ tapşırđılar. Bu bala künnên-kün⁹⁰
(22) üse başladı. Miñar⁹¹ ķiyimner⁹² yaşadılar. Bala yidi yeşine yitti⁹³, bir güzel ulan⁹⁴ buldı.
Bir (23) mertebe yüzün⁹⁵ kürgen kişiler ikınçı mertebe tağı küregerge⁹⁶ muştāķ-ıdılar⁹⁷. Patşa⁹⁸
ulannı⁹⁹ (24) gilim¹⁰⁰ wa edep üyretmek¹⁰¹- üçün bir üstātķa¹⁰² birdi. Bala un-iki yeşke yitti¹⁰³.
Gilim¹⁰⁴ wa (25) ķamāl hāşil itti¹⁰⁵. Annan¹⁰⁶-şuñ şuğış gilmın¹⁰⁷ üyrenürge¹⁰⁸ birdi; anı-tağı az
kündê (26) üyrenüp¹⁰⁹ yitti¹¹⁰. Ēr¹¹¹ kün maydangā ķirip¹¹², ķulına tıp alıp¹¹³, uynar- ıdı¹¹⁴.

-
- 76 itip
77 uğıllıķķa
78 balalıķķa
79 itip
80 eytdi
81 ta‘ala
82 ‘ümır
83 birip
84 üzimden şuñ
85 uturup
86 padişah
87 bulsun
88 kitür üp
89 hātunğa
90 kündên-kün
91 muñar
92 ķiyümler
93 yidi
94 uğlan
95 yüzün
96 küürge
97 idiler
98 padişah
99 uğlannı
100 ‘ilim
101 üyretmek
102 üstad ğa
103 yitdi
104 ‘ilim
105 itdi
106 andan
107 ‘ilmin
108 üyrenürge
109 üyrenüp
110 yitdi
111 her
112 ķirüp
113 alup
114 idi

Bütün (27) şeger¹¹⁵ halkı minin¹¹⁶ ütkünliğine¹¹⁷ kayran¹¹⁸ bulurlar¹¹⁹ - ıdı¹²⁰. Patşa¹²¹ üzi kürgen-şayın¹²² (28) şadlanır-ıdı¹²³. Alla- Tağalanın¹²⁴ emri-bilen patşanın¹²⁵ tağı bir kıızı buldı. Bir niçe künnër¹²⁶ (29) ütkeç ul kız üsip¹²⁷ buyğa yitti¹²⁸. Ul ulan¹²⁹ bu kızğa ğaşıq¹³⁰ buldı. “Ay¹³¹ bu kız minim (30) qarındaşım bulmasa min minı¹³² alar-ıdım¹³³!” dip, sağışlap yürür-ıdı. Ulan¹³⁴ yigit wa (31) batır¹³⁵ buldı. Wezirler anın¹³⁶ bahadırlığına¹³⁷ tehsiy ittiler¹³⁸ wa bu ulan¹³⁹ patşanın¹⁴⁰ tire (32) yakta¹⁴¹ niy-kadar düşmännarı¹⁴² bulsa, barçasın zabün itip¹⁴³ atasına bağındırdı¹⁴⁴; iç-kim¹⁴⁵, (33) anın¹⁴⁶ karşı¹⁴⁷ türüp, taqat kitürmes¹⁴⁸-buldılar. Emme patşa¹⁴⁹ kızın ikinci (34) bir patşa¹⁵⁰ ulına¹⁵¹ yaraşıp¹⁵² niqāh itken-ıdı. Bağıt¹⁵³ yitkeç

-
- 115 şeger
116 munıñ
117 ütkünligine
118 hayrân
119 bulurlar
120 ıdı
121 padişah
122 kürgen-sayun
123 şadlanır-ıdı
124 Allah te‘allınıñ
125 padişahınıñ
126 künlër
127 üsip
128 yitti
129 uĝlan
130 ‘aşiq
131 hay
132 munı
133 alur idim
134 uĝlan
135 bahadır
136 anıñ
137 bahadırlığına
138 itdiler
139 uĝlan
140 padişahınıñ
141 yakda
142 düşmännarı
143 itüp
144 bağındırdı
145 hiç-kim
146 anıñ
147 karşı
148 kitürmes
149 padişah
150 padişah
151 uĝlına
152 yaraşıp
153 vaqıt

kıznı patşadan¹⁵⁴ istediler. (35) Patşa¹⁵⁵ emir itti¹⁵⁶; “tuyğa ėzır¹⁵⁷ bulsınnar¹⁵⁸. Bu ulan¹⁵⁹, üzinin¹⁶⁰ küñilindeğın eşkäre (36) itmek-üçün, bir ėlimnen¹⁶¹ mesele şüradı: “Bır kişiniñ bır baqçası bulsa, ul baqçanın¹⁶² (37) yimişi pişip¹⁶³-yitkeç, ul yimişni baqça İyesi üzi aşar- mı¹⁶⁴, ġayrıler aşar-mı¹⁶⁵?” didi. (38) Ėlim¹⁶⁶ eytti¹⁶⁷: “ġayrıge aşatqınça¹⁶⁸ üzi aşagan yaqşıraç-tır¹⁶⁹” didi. Emme ulannın¹⁷⁰ bır (39) bilikli dustı bar-ıdı. Ulannın¹⁷¹ muradın añnadı¹⁷², “çün-ki gilim¹⁷³ üç türlü¹⁷⁴-dır: birisi (40) diyn¹⁷⁵ gilmi¹⁷⁶-dır, birisi firāsat gilmi¹⁷⁷-dır, birisi beden gilmi¹⁷⁸-dır. Emme firāsat gilmi¹⁷⁹ (41) bulmıyınça¹⁸⁰ başkası fayda itmes”. Der-ħal ul dustı eytti¹⁸¹: “Eger ul sin şürāğan baqçada (42) Alla Tağala¹⁸² aşamağız¹⁸³!” dip tuyğan¹⁸⁴ yimiş bulsa, ul yimişten¹⁸⁵ İyesi aşamaşğa¹⁸⁶ (43) kirek; emme alay bulmasa, üzi aşagan artıç-tır¹⁸⁷!”

-
- 154 padişahdan
155 padişah
156 itdi
157 ġazır
158 bulsunlar
159 uğlan
160 üzinin
161 ‘ālimden
162 baqçanın
163 pişüp
164 aşar-mu
165 aşar-mu
166 ‘ālim
167 eytdi
168 aşatqınça
169 yaqşıraç dır
170 uğlannın
171 uğlannın
172 añladı
173 ‘ilim
174 türlü
175 dın
176 ‘ilmı
177 ‘ilmı
178 ‘ilmı
179 ‘ilmı
180 bulmıyınça
181 eytdi
182 Allah te‘ālı
183 aşamağız
184 tuyğan
185 yimişden
186 aşamaşğa
187 artıç-dır

didî. Ulan¹⁸⁸ eyttî¹⁸⁹: “Sin ul ėlim¹⁹⁰ çaklı (44) bilmîy-sın, ul ėlim¹⁹¹ fakih-tır¹⁹², min anın¹⁹³ fatwāsına karıyım!” dip, türüp, kızın¹⁹⁴ (45) sarayına kildî; kızını alıp¹⁹⁵, şegerden¹⁹⁶ çığıp¹⁹⁷-kittî¹⁹⁸; barıp¹⁹⁹ ikınçı bir şegerge²⁰⁰ kirdî. (46) Bu tarafta²⁰¹ patşağa²⁰² kenizekler firiyāt²⁰³ itüp²⁰⁴ kabir²⁰⁵ birdiler. Em-ān²⁰⁶ patşanın²⁰⁷ can (47) başına saçıradı. Tiz gesker²⁰⁸ atlansın²⁰⁹, artınnan²¹⁰ yitüp²¹¹ ulannı²¹² tutsınnar²¹³!” dip, (48) büyürdü²¹⁴. Der-ħal gesker²¹⁵ mınüp²¹⁶ ulannın²¹⁷ artınnan²¹⁸ kittiler²¹⁹. Patşa²²⁰ eyttî²²¹: (49) “Yawuz nesilden wafā bulmas-iken!” dip, ulannı²²² ullıķķa²²³ kabül itüp²²⁴ alğanına bik (50) ükündi²²⁵. Patşa²²⁶ gesker²²⁷-bilen ulan²²⁸

-
- 188 uğlan
189 eytdi
190 ‘ālim
191 ‘ālim
192 fakih-dır
193 anın
194 kızın
195 alıp
196 şegerden
197 çığıp
198 kitti
199 barıp
200 şegerge
201 tarafta
202 padişahğa
203 firiyād
204 itüp
205 ħaber
206 hemān
207 padişahnıñ
208 ‘esker
209 atlansun
210 artından
211 yitüp
212 uğlannı
213 tutsunlar
214 büyürdi
215 ge
216 mınüp
217 uđlannıñ
218 artından
219 kittiler
220 padişah
221 eytdi
222 uğlannı
223 uđıllıķķa
224 itüp
225 ükündi
226 padişah
227 ‘esker
228 uğlan

artinnan²²⁹ yitti²³⁰. Ulan²³¹ bir çüķürgâ yeşirindi. (51) Patşa²³² uzıp²³³ -barganda, ulan²³⁴ çüķürdân çıgıp²³⁵, patşanı²³⁶ helêk itti²³⁷. Gesker²³⁸ kürdi-(52) ki patşaları²³⁹ helêk-bulmuş, patşasız²⁴⁰ niy işlesinner²⁴¹? Ēr-birisi²⁴² bir tarafka kaçıp²⁴³, (53) tarmar buldılar. Ulan²⁴⁴, kızını alıp²⁴⁵ bir şegerge²⁴⁶ kitti²⁴⁷. Ēr²⁴⁸ niy atasının²⁴⁹ ünerin²⁵⁰ (54) tütüp, urılıkka²⁵¹ şalındı²⁵². Erēm²⁵³ şehüwetten²⁵⁴ yaratılğan²⁵⁵ ulan-ıdı²⁵⁶, aşlına kayttı²⁵⁷

3.2.2.Metin 2

(56) Kırmışka-bilen ürmeküç qarındaşlardır. Edem pağamber²⁵⁸ dünyêge kilgeç²⁵⁹, (57) bawıl kıldı; kılğannan-şuñ²⁶⁰ aķ şuw zekerinnen²⁶¹ kıldı; anı wediy diyerler. Edem (58) pağamber²⁶² kulı-bilen zekerin sıgıp taşladı. Alla Tağala²⁶³ wediyden bu iki qayvannı²⁶⁴ (59)

-
- 229 artından
230 yitdi
231 uğlan
232 padişah
233 uzup
234 uğlan
235 çıgıp
236 padişahını
237 itdi
238 'esker
239 padişahları
240 padişahsız
241 nişlesünler
242 her birisi
243 kaçıp
244 uğlan
245 alup
246 şegerge
247 kitti
248 herd
249 atasınıñ
250 hünerin
251 uğrılıkğa
252 salındı
253 harâm
254 şehüwetden
255 yaratılğan
256 uğlan-ıdı
257 kaytdı
258 pağamber
259 kelgeç
260 kılğandan-suñ
261 zekerinden
262 pağamber
263 Allah Ta'alı
264 hayvännı

yarattı²⁶⁵: BİRİSİ ÜRMEKÜÇ wa BİRİSİ KIRMISKA. Kaçan-ki bu ikİ qayvannın²⁶⁶ hareket itip²⁶⁷, yir (60) yüzündē²⁶⁸ yürgēnnerin²⁶⁹ Edem pagamber²⁷⁰ kürip²⁷¹ tañ-ğacapka²⁷² kaldı, eytti²⁷³: “Ye (61) Rebbi! bularnıñ²⁷⁴ faydası²⁷⁵ minim ulannarım²⁷⁶-üçün bular-mı²⁷⁷? Bularnı²⁷⁸ niy-üçün (62) yarattıñ²⁷⁹?” didi. Cawābı Rabbānı kildı-kim: “Ye Edem! Bu ikİ qayvannı²⁸⁰ sinıñ (63) ulannarıñnan²⁸¹ ikİ dustım-üçün yarattım²⁸²” didi. Kırmıska faydası²⁸³ ul-ıdı²⁸⁴: Sülümēn (64) pagamberge²⁸⁵ ügüt²⁸⁶ birdi²⁸⁷. Anın²⁸⁸ kışşası Sürē-i Nemilde كشافه Jar Allah el-ğalamē tefsir üzâk (65) süylēgen-dir. Anda bakıñ. Ürmeküçniñ²⁸⁹ faydası²⁹⁰ ul-dır: Bizniñ²⁹¹ pagamberibiz²⁹² ğarğa (66) kirgeç, ğar üstüne²⁹³ üy tuqıdı. Kāfırlarnıñ²⁹⁴ gumānı çıqtı²⁹⁵: “Pagamber²⁹⁶ ğarğa kirse, bu (67) ürmeküçniñ²⁹⁷ üyü büzülâr²⁹⁸-ıdı²⁹⁹!” didiler, wa tağı “kügercin yümürkâ basmasıdı³⁰⁰!” (68) didiler. Bu ikİ qayvannın³⁰¹ ikİ dustı bulmağının³⁰² sebebi bu-dır.

-
- 265 yaratdı
266 hayvannıñ
267 itip
268 yüzündē
269 yürgēnlerin
270 payğamber
271 kürip
272 tañ ‘acepğa
273 eytti
274 bularnıñ
275 fāydesi
276 uĝlanlarım
277 bulur mu?
278 bularnı
279 yaratdıñ
280 hayvannı
281 uĝlanlarıñdan
282 yaratdım
283 fāydesi
284 idi
285 payğamberge
286 ügüt
287 birdi
288 anıñ
289 ürmeküçniñ
290 fāydesi
291 bizniñ
292 payğamberibiz
293 üstine
294 kafırlarnıñ
295 çıqtı
296 payğamber
297 ürmeküçniñ
298 büzülür
299 idi
300 idi
301 hayvannıñ
302 bulmağınınıñ

3.2.3. Metin 3.

(70) Ewel³⁰³ bağıt³⁰⁴ kün urtas³⁰⁵ -ıdı³⁰⁵. Annan³⁰⁶-şuñ eyttiler³⁰⁷: Ye Muḥámmet³⁰⁸ sinñ
(71) -bilen tağı bir işibiz³⁰⁹ ǵaldı, anı tağı teñiriñnen³¹⁰ tıle-ki ėzir³¹¹ kiç bulsın³¹², ay ǵalıqsın³¹³
(72) yündüzlár³¹⁴ kūrinsın³¹⁵” paǵamber³¹⁶ duǵa³¹⁷ ǵaldı, küyâş bayıdı³¹⁸, kiç buldı, ay
ǵalıqtı³¹⁹, (73) yündüzlár³²⁰ kūrındı.

(74) Annan³²¹- şuñ eyttiler³²²: “Ye Muḥámmet³²³! Eyt bu ay ikige yarılısın³²⁴, yartısı kük
(75) yǵzınde³²⁵ ǵalsın³²⁶, wa³²⁷ yartısı, sinñ itegiñe³²⁸ tüşsün!” Paǵamber³²⁹ ayǵa işāret ǵaldı;
(76) alar şurāǵanınça ay ikige yarılıp³³⁰ yartısı kükte³³¹ ǵaldı, yartısı Paǵamberniñ³³² itegiñe
(77) tüşti³³³.

-
- 303 ewel
304 wağıt
305 idi
306 andan
307 eytdiler
308 muḥammed
309 işimiz
310 teñiriñden
311 hazır
312 bulsun
313 ǵalıqsun
314 yöldüzlár
315 kūrinsın
316 paǵamber
317 du‘a
318 bayudı
319 ǵalıqdı
320 yöldüzlár
321 andan
322 eytdiler
323 muḥammed
324 yarılısın
325 yǵzınde
326 ǵalsun
327 wa
328 itegiñe
329 paǵamber
330 yarılıp
331 kükde
332 paǵamberniñ
333 tüşdi

(78) Eyttiler³³⁴; “Ye Muḥámmet³³⁵, bayağıça bulsın³³⁶!” İşāret kıldı, bayağıça buldı,
(79) urnına kaytıp³³⁷, bütñ buldı. Annan³³⁸-şuñ eyttiler³³⁹; “Ye Muḥámmet³⁴⁰, Teñriñe³⁴¹ eyt,
(80) kiçe kitsin³⁴², bayağı kñndüz bulsın³⁴³!” bes pağamber³⁴⁴ duğa³⁴⁵ kıldı, bayağıça kñndüz
(81) buldı, küyâş çıktı³⁴⁶.

(82) Annan³⁴⁷-şuñ eyttiler³⁴⁸; “Ye Muḥámmet³⁴⁹ sinñ³⁵⁰-bilen bir işibiz³⁵¹ tağı kaldı;
eger (83) ul mücüzanı³⁵² kürsetseñ, elbette iman kitirir-biz³⁵³”.³⁵⁴Pağamber³⁵⁵ eytti³⁵⁶; “Niy
tiler (84) -siz?”. Eyttiler³⁵⁷; “Teñriñnen³⁵⁸ şurâ, bizñin³⁵⁹ ülgem atalarımıznı³⁶⁰ tñrgizsin³⁶¹,
kilsinner³⁶², (85) sinñ pağamberliğıñe³⁶³ iman kitirsinner³⁶⁴, tanıklıq³⁶⁵ birsinner³⁶⁶!”. Bes

334 eytdiler
335 muḥammed
336 bulsun
337 kaytıp
338 andan
339 eytdiler
340 muḥammed
341 teñriñge
342 kitsün
343 bulsun
344 pağamber
345 du‘a
346 çıktı
347 andan
348 eytdiler
349 muḥammed
350 sinñ
351 işimiz
352 mücüzanı
353 kitürürmiz
354 Arap harfli metinde Peygamber kelimesi yer almıyor.
355 pağamber
356 eytdi
357 eytdiler
358 teñriñden
359 bizñin
360 atalarımıznı
361 tñrgizsün
362 kilsünler
363 pağamberliğıñe
364 kitürsünler
365 tanıklıq
366 birsünler

pağamber³⁶⁷ ҡul (86) küterip³⁶⁸ duğa³⁶⁹ ҡılarğa³⁷⁰ turğanda Cebreil³⁷¹ kildi³⁷², bu āyetni kitirdi³⁷³;

(87) Āyet

(88) “Velevennenâ nezzelnâ ileyhimu-lmelâ-ikete vekellemehumu-lmevtâ vebaşernâ

(89) ‘aleyhim kulle şey-in kubulen mâ kânû liyu minû illâ en yeşâa Allâhu velâkinne ekserahum

(90) yechelûn”

(91) Mınnan³⁷⁴-şuñ pağamber³⁷⁵ bu āyetni uqıdı³⁷⁶. Ƙāfirler³⁷⁷ mını³⁷⁸ işitkeç, barçası

(92) kitti³⁷⁹. Ul mecliste³⁸⁰ tağı iman kitürüwçi³⁸¹ bulmadı yene zalalı Ƙadiymde Ƙaldılar.

³⁶⁷ payğamber

³⁶⁸ küterip

³⁶⁹ du‘a

³⁷⁰ Ƙılurğa

³⁷¹ cebrā‘il

³⁷² arap harfli metinde bu sözcük yok, “cebrā‘il bu āyetni kitürdi...” şeklindedir.

³⁷³ kitürdi

³⁷⁴ mundan

³⁷⁵ payğamber

³⁷⁶ uqıdı.

³⁷⁷ Ƙāfirler

³⁷⁸ mını

³⁷⁹ kitti

³⁸⁰ meclisde

³⁸¹ kitürüwçi

3.2.4. Metin 4.

(94) Nüşürvân³⁸² patşā³⁸³ eytti³⁸⁴; kürürsîn³⁸⁵-ki kiçe kündüz bir-biri artınnan³⁸⁶ kitip³⁸⁷
(95) türür kilip³⁸⁸ türür. Bes edem-tağı halden halge dünmegine hafā wa melül bulmağay,
yâğni³⁸⁹ (96) şadlık kitip³⁹⁰ kayğı³⁹¹ kilse, kayğı³⁹² kitip³⁹³ şadlık kilse, añar³⁹⁴ igtibār³⁹⁵ kılma,
wa (97) ünersiz³⁹⁶ kişini dus³⁹⁷ tütma: ünersiz³⁹⁸ kişî dustlıkğa³⁹⁹-da, düşmânlıkğa⁴⁰⁰-da
yaramas. (98) Kaçan bir işni bir meretebe işlep, şunından⁴⁰¹ ükünseñ⁴⁰², yene tağı ul işni işleme.
Şaklan şul (99) kişiden-kî üzi bir neste⁴⁰³ bilmes, üzün bilikli şanar⁴⁰⁴. Üz nefsiñe⁴⁰⁵ gadillik⁴⁰⁶
it, yâğni⁴⁰⁷ (100) nefsiñni kulıñnan⁴⁰⁸ işke tekliyf kılma. Eger-çi⁴¹⁰ tuvri⁴¹¹ şüylmek eçi-dir,
emme tuvri⁴¹² (101) şüylê. Eger sırımni düşmân bilmesin⁴¹³ diseñ, dustıña⁴¹⁴-da sırımni eytme,
ülü⁴¹⁵ kişilerni (102) wak-sındırma⁴¹⁶, yâğni⁴¹⁷ alarnı edne⁴¹⁸ dereceliler menzilinde kürme.

- 382 nüşürvân
383 padişah
384 eytdi
385 kürürsîn
386 artından
387 kitüp
388 kilüp
389 ya'nı
390 kitüp
391 kayğı
392 kayğı
393 kitüp
394 añga
395 'itibār
396 hünersiz
397 dust
398 hünersiz
399 dustlıkğa
400 düşmânlıkğa
401 suñından
402 ükünseñ
403 nerse
404 sanur
405 nefsiñge
406 'adillik
407 ya'nı
408 kulıñdan
409 arap harfli metinde "kilmegen işke" şeklinde geçmektedir.
410 eger-çe
411 tuğrı
412 tuğrı
413 bilmesün
414 dustıñga
415 ülüg
416 vaksındırma
417 ya'nı
418 edni

Ünersiz⁴¹⁹ wa (103) kadirsiz kişileriñ tiri⁴²⁰ şanama, meyit dip bil. Eger mağışetimde⁴²¹ tarlık bulmasın⁴²² diseñ, (104) işlegen işiñni iyesine yarattırarga⁴²³ cehit⁴²⁴ it. Eger kaygılı⁴²⁵ bulmıyım⁴²⁶ diseñ, faydasız (105) aluv-şatuv itme, yágni⁴²⁷ ewel⁴²⁸ fayda bulırlık-mı⁴²⁹, zarar şatarlık tügül mi⁴³⁰, annan⁴³¹-şuñ (106) al. Gimmetsiz⁴³² kişiniñ ikmegin yimekten⁴³³ aç türmək artıq⁴³⁴. Eger miñ türlü hayırhühlük (107) itse- de⁴³⁵ kılınmamış kişiğe iğtimāt⁴³⁶ itme. Üziñnen⁴³⁷ edne⁴³⁸ wa tüben kişilerge mühtâç(108) bulmaktan⁴³⁹ kıyın⁴⁴⁰ iş yuk-tır⁴⁴¹. Dünüye ehilinnen⁴⁴² bir fāsık-mütāvāzıg⁴⁴³ mütêkebbir- (109) zāhitten⁴⁴⁴ artıq-tır⁴⁴⁵. Bilmegen nesteñni⁴⁴⁶ bilemin dip, daw⁴⁴⁷ kılıp⁴⁴⁸, ehdi⁴⁴⁹ (110) müsennetten⁴⁵⁰ çıkmasañ, annan⁴⁵¹ gayip⁴⁵² iş yuk-tır⁴⁵³. Gayiptegi⁴⁵⁴ kileçek nağmetke⁴⁵⁵ (111) ısanıp⁴⁵⁶, kulındağı⁴⁵⁷ ezir⁴⁵⁸

-
- 419 hünersiz
420 tiriğ
421 ma'ışetimde
422 bulmasun
423 yaratdurga
424 cehid
425 kaygulu
426 bulmayım
427 ya'ni
428 arap harfli metinde "kara fayda" şeklinde geçmektedir.
429 bulurlıkmı
430 tügil mü
431 andan
432 himmetsiz
433 yimekten
434 artıq
435 Arap harfli metinde burada "taciribe" kelimesi bulunmaktadır.
436 'itimād
437 üziñden
438 edni
439 bulmaqdan
440 kıyun
441 yuk-dır
442 ehilinden
443 mütāvāzı'
444 zāhidden
445 artıqdır
446 neseñni
447 da'vi
448 kılıp
449 'ahd
450 müsennedden
451 andan
452 'ayıp
453 yuk-dır
454 gayipdegi
455 na'metke
456 ısanıp
457 kulındağı
458 hazır

nağmetni⁴⁵⁹ birmek gāyet mağbūnnıq-tır⁴⁶⁰; lakin bu mübah (112) bulğan nesteler⁴⁶¹ haqqında-
dır, emme eremni⁴⁶² birip⁴⁶³, elelden⁴⁶⁴ kiler⁴⁶⁵ ümütü⁴⁶⁶-bilen (113) bulsa, eremniñ⁴⁶⁷ asğafı⁴⁶⁸
elhelge⁴⁶⁹ tütâşar⁴⁷⁰. Birewden bir ėcet⁴⁷¹ tıleseñ, ul ėcetni⁴⁷² idā (114) kılmağ kılınnan⁴⁷³ kile-
iken; idā kılmasa cihānda annan⁴⁷⁴ hasıs kışi bulmas. Birew sinı (115) artıñda yamannap⁴⁷⁵,
aldıñda dustlıq⁴⁷⁶ izğār⁴⁷⁷ kılsa, mınnan⁴⁷⁸ münâfıkrağ kım bulır⁴⁷⁹? (116) Birewni dñnyẽ
edepke űyrẽtmese⁴⁸⁰, anı edepke űyrẽtũrmĩn⁴⁸¹ dime, maşakqatıñ žayığ⁴⁸² (117) bulır⁴⁸³,
yağni⁴⁸⁴ birew dñnyẽde tũrũp, yağşı⁴⁸⁵ yamannı kũrĩp⁴⁸⁶, uzı gibretlenmese⁴⁸⁷, anı (118)
tertiypke şalmağ müşkũl-dĩr⁴⁸⁸. Nadannı yağşı⁴⁸⁹ sũz-bilen izgũlikke⁴⁹⁰ kũndĩrmĩn dime, (119)
nite-ki dĩmişler:

yef a 'lũ el cāhilũ binefsihi mē lē yef a 'lũ el ā 'kũlũ bi a 'dũvvih

-
- 459 na'metni
460 mağbunlıqđır
461 nerseler
462 haramnı
463 birũp
464 halelden
465 kilũr
466 űmĩdĩ
467 haramnıñ
468 az 'afi
469 helalge
470 tũtāşur
471 hācet
472 hācetni
473 kũlĩndan
474 andan
475 yamanlap
476 dustlıq
477 izğār
478 mundan
479 bulur
480 űgrẽtmese
481 űgretũrmĩn
482 zāyı'
483 bulur
484 ya'nı
485 yağşı
486 kũrũp
487 'ibretlenmese
488 müşkĩldĩr
489 yağşı
490 izgũlikke

(121) Yáǵnı⁴⁹¹ nadān kışi üzine üzi kılǵannı aqıllı⁴⁹² kışi dūşmānına-da kılmas. Eger hālık (122) sinıñ izǵılıǵıñnı⁴⁹³ zikir kılup⁴⁹⁴, medih itseler, sin kışiniñ yamanlıǵın⁴⁹⁵ sūylēme. Eger (123) duslarım⁴⁹⁶ wa yuldaşlarım küp bulsın⁴⁹⁷ diseñ, küdüret wa kine tütma. Eger dūnyēde (124) zeħmet çikmiyim⁴⁹⁸ wa insāniyet üstüne⁴⁹⁹ gümür⁵⁰⁰ kiçiriyim⁵⁰¹ diseñ, üz-işin bilen maşǵul (125) bulup, ğayrilerin⁵⁰² işine katuşma⁵⁰³. Eger minı diwāne dip, eytmesinler⁵⁰⁴ diseñ, huşulı (126) maħāl bulǵan nesteni⁵⁰⁵ isteme. Eger yüz şuvım tügülmēsün⁵⁰⁶ diseñ hayā-pişe kıl; eger (127) aldanmıyım⁵⁰⁷ diseñ, tacribe kılınmış işlerni kuyup⁵⁰⁸, tacribe kılmağan işleriñe yabuşma⁵⁰⁹. (128) Eger perdem yırtılmasın⁵¹⁰ diseñ, ğayrilerin perdesin yırtma. Eger minim artımda (129) minden⁵¹¹ külmēsünler⁵¹² diseñ, wa zam itmesünler⁵¹³ diseñ, kılın astında⁵¹⁴ bulǵanların⁵¹⁵ (130) paq tarbiye kıl. Eger ükinüçden⁵¹⁶ imin bulayım⁵¹⁷ 518 diseñ, üziñni ğayri kışinin⁵¹⁹ küzǵüsündē (131) kara, yáǵnı⁵²⁰; birewnin⁵²¹ hareketine kara izǵı⁵²²

491 ya‘nı

492 ‘aқıllı

493 izǵılıǵıñnı

494 kılup

495 yamanlıǵın

496 dustlarım

497 bulsun

498 çikmeyim

499 üstine

500 ‘ömir

501 kiçüreyim

502 ğayrilerin

503 katuşma

504 eytmesünler

505 nersenı

506 tügülmēsün

507 aldanmayım

508 kuyup

509 yabuşma

510 yırtılmasın

511 minden

512 külmēsünler

513 itmesünler

514 astında

515 bulǵanların

516 ükinüçden

517 bulayım

518 arap harfli metinde burada “nefsinge muvaffıq küñlinge kilgen her bir nersenı kılmaǵa sa‘yı itme. eger zirak edemler cemālesinden bulayım” şeklinde bulunmaktadır.

519 kışiniñ

520 ya‘nı

521 birewnin

522 izǵı

işte⁵²³-mî-dîr, yaman işte⁵²⁴-mî-dîr. Eger (132) yamanlık⁵²⁵ bulsa wa ul iş sinde-de bulsa, bes bilürsîn, bu işlegenîñ yaman iş-tîr⁵²⁶;wa anda (133) bulğan izgî iş sinde-de bulsa, bilürsîn⁵²⁷, sîn hem⁵²⁸ izgî⁵²⁹ işte⁵³⁰-imîşsîn, bu işnîñ⁵³¹ (134) izgîsîn⁵³² yamanın kürsetüv cihetînnen⁵³³ ul kişî siña küzğü buldı. Eger hawfsız bulayım⁵³⁴ (135) diseñ, halık-bîlen çikişme; yâğnı⁵³⁵ nizağlaşma⁵³⁶ wa halık rencitüvçî⁵³⁷ bulma. Eger halık (136) içinde kûrmetlî⁵³⁸ bulayım⁵³⁹ diseñ halık kûrmetîñ⁵⁴⁰ şakla. Eger halık minîm süzîm-bîlen (137) emel⁵⁴¹ kılsınnar⁵⁴² diseñ⁵⁴³ kemâlet nûrûñ⁵⁴⁴ kürsetmegenlerden⁵⁴⁵ sırnîñı yaşır, eşkêre (138) kılma. Eger halık arasında barçadan ülü⁵⁴⁶ bulayım⁵⁴⁷ diseñ nağmetîñnî⁵⁴⁸ mul it, bulay-kî⁵⁴⁹ (139) ikmek tüz haqqı⁵⁵⁰ üçün isîmîñ ülü⁵⁵⁰ bulır⁵⁵¹. Eger cumart⁵⁵² bulayım⁵⁵³ diseñ, kişîden (140) tamağîñnî⁵⁵⁴ kis, küñilîñnen⁵⁵⁵ tamağnı⁵⁵⁶ kitîr. Bîrewden bürüçğâ⁵⁵⁷ bîr neste⁵⁵⁸ alsañ, iç⁵⁵⁹ (141) şeksîz ul

523 işde

524 işde

525 yamanlık

526 iş-dîr

527 bilürsîn

528 arap harfli metinde “hem” kelimesi geçmemektedir.

529 izgü

530 işde

531 işnîñ

532 izgüsîn

533 cihetînden

534 bulayım

535 ya‘nı

536 niza‘laşma

537 rencitügüçî

538 hürmetlî

539 bulayım

540 hürmetîñ

541 ‘amel

542 kılsunlar

543 arap harfli metinde burada “evvel üziñ ‘amel kıl üz süznîñ bîlen, eger kâmillerden bulayım diseñ” şeklinde geçmektedir.

544 nûrın

545 kürsetmegenlerden

546 ülüğ

547 bulayım

548 na‘metîñnî

549 bulay-kı

550 ülüğ

551 bulur

552 civanmerd

553 bulayım

554 tama‘îñnî

555 küñilîñden

556 tama‘nı

557 bürüçğâ

558 nerse

559 hiç

küşige kıl buldıñ. Eger ğadillik⁵⁶⁰ kıluvçılardan⁵⁶¹ bulayım⁵⁶² diseñ, kul astıñda⁵⁶³ (142) bulğan edemlerni⁵⁶⁴ hüş tüt wa ğayrilerin⁵⁶⁵ zülmünñan⁵⁶⁶ himāye kıl. Eger awamnıñ⁵⁶⁷ wa (143) nadānların⁵⁶⁸ taġnasınñan⁵⁶⁹ imin bulayım⁵⁷⁰ diseñ, alarnıñ⁵⁷¹ fiġıllarına⁵⁷² wa (144) emellerine⁵⁷³ taġarruz⁵⁷⁴ itme. Eger kēmillerden bulayım⁵⁷⁵ diseñ, üziñe lāyık kürmegen işni (145) ħalıķķa⁵⁷⁶-da lāyık küme. Eger küñlime⁵⁷⁷ zehmet şalmasınñar⁵⁷⁸ diseñ, nadānlar⁵⁷⁹-bilen (146) cidel itme. Eger ħalıķnıñ⁵⁸⁰ izġüsü⁵⁸¹ min bulayım⁵⁸² diseñ, kulıññan⁵⁸³ kilgen izġülikni⁵⁸⁴ (148) darġ itme. Eger zarar wa zıyānñan⁵⁸⁵ yıraķ bulayım⁵⁸⁶ diseñ kulıñnı kışķa tüt.

3.2.5. Metin 5

(149) Ewelgi zamanda bir işek-bilen bir şahra ügizi⁵⁸⁷ bir birisi-bilen ülfet⁵⁸⁸ bulup⁵⁸⁹ birge (150) yürürler-idi. Bular⁵⁹⁰ bir kün bir baġ yanında türüp kiç, bulğanda er⁵⁹¹ ikisi baġğa

⁵⁶⁰ ‘adillik

⁵⁶¹ kılguçılardan

⁵⁶² bulayım

⁵⁶³ astıñda

⁵⁶⁴ edemlerni

⁵⁶⁵ ğayrilerin

⁵⁶⁶ zülmünñan

⁵⁶⁷ ‘awamnıñ

⁵⁶⁸ nadānların

⁵⁶⁹ ta‘nasından

⁵⁷⁰ bulayım

⁵⁷¹ alarnıñ

⁵⁷² fi‘ıllarına

⁵⁷³ ‘amellerine

⁵⁷⁴ ta‘arruz

⁵⁷⁵ bulayım

⁵⁷⁶ ħalıķķa

⁵⁷⁷ küñlime

⁵⁷⁸ şalmasunlar

⁵⁷⁹ nadānlar

⁵⁸⁰ ħalıķnıñ

⁵⁸¹ izġüsü

⁵⁸² bulayım

⁵⁸³ kulıññan

⁵⁸⁴ izġülikni

⁵⁸⁵ zıyāndan

⁵⁸⁶ bulayım

⁵⁸⁷ ügüzi

⁵⁸⁸ alfat

⁵⁸⁹ bulup

⁵⁹⁰ bular

⁵⁹¹ her

kirüp⁵⁹², (151) ěr⁵⁹³ tŭrlŭ⁵⁹⁴ yimŭşlerden aŭıy baŭladılar. Baĭbannarın⁵⁹⁵ bılardan⁵⁹⁶ ĩç⁵⁹⁷ ĭabarları⁵⁹⁸ yuk (152) -ıdı⁵⁹⁹. Bılar⁶⁰⁰ ěr⁶⁰¹ ikĭŭŭ ĭarınnarın⁶⁰² tŭydırıp⁶⁰³ -alĭaç, iŭek bik aĭırırĭa⁶⁰⁴ ĭereket itti⁶⁰⁵. (153) Ŭĭz⁶⁰⁶ eytti⁶⁰⁷; “ey ipteŭ, ŭabır it, aĭırma⁶⁰⁸ bĭz mında⁶⁰⁹ bik bularĭa⁶¹⁰ kilmegen, belki, (154) urılıĭĭa⁶¹¹ kilgenbĭz⁶¹²!” didi, eger aĭırŭa⁶¹³ baĭbannar⁶¹⁴ bĭlŭp⁶¹⁵, bĭznĭ ŭrŭp, ŭuĭp⁶¹⁶, (155) baĭdan ĭıĭarırılar⁶¹⁷; ěr⁶¹⁸ iŭnĭn⁶¹⁹ bĭr baĭıtı⁶²⁰ bar, ězĭr⁶²¹ aĭıra⁶²²-tŭrĭĭan baĭıt⁶²³ tŭĭŭl (156) -dĭr⁶²⁴! didi. İŭek eytti⁶²⁵; “ey⁶²⁶ aĭmak dŭnŭyede awazdan laŭıyf neste⁶²⁷ bulır-mı⁶²⁸? Lakin (157) sinĭn ŭabıyĭatında⁶²⁹ minĭm-kŭbŭk⁶³⁰ ŭaĭırılıĭ⁶³¹ yuk-

-
- 592 kirŭp
593 her
594 tŭrlŭ
595 baĭbanların
596 bulardan
597 hiç
598 ĭabarlıĭıĭ
599 idi
600 bular
601 her
602 ĭarınların
603 tŭydırıp
604 aĭırırĭa
605 itdi
606 ŭĭz
607 eytdi
608 aĭırma
609 mında
610 bulurĭa
611 uĭrılıĭĭa
612 kilgenmiz
613 aĭırŭa
614 baĭbanlar
615 bĭlŭp
616 ŭuĭp
617 ĭıĭarırılar
618 her
619 iŭnĭn
620 vaĭıtı
621 hezĭr
622 aĭura
623 vaĭıt
624 tŭĭldir
625 eytdi
626 hey
627 nerse
628 bulur mı?
629 tabi‘atında
630 kibik
631 ŭa‘ırlıĭıĭ

tır⁶³², sin bñr řaħra aybanı⁶³³ (158) bulğanıñnan⁶³⁴ minim awaz-bilen řıgır⁶³⁵ eytkenimñin ádrin bilmıysın⁶³⁶!” didi. Ügüz⁶³⁷ (159) eytti⁶³⁸; “ey⁶³⁹ ipteş, siniñ mekrũh tawřınıñ⁶⁴⁰ ádrin kim bilsin⁶⁴¹? Pákiye abiyatlılar⁶⁴² (160) siniñ tawřınıñı şıtmes-ũçũn⁶⁴³ miñ adım⁶⁴⁴ yirge açalar, nitek ũrãnı-ğaziymda⁶⁴⁵;

Inne enkerã ‘l esvėti le savtũ el-ħamĩri

(162) bũyũrmũř-tır⁶⁴⁶. Eger sin el-ħal ıçķırası bulsañ, utunçınıñ⁶⁴⁷ bağıtsız⁶⁴⁸ biyũgeni⁶⁴⁹ (163) sebepli başına kilgen belė- kũbũk⁶⁵⁰ bızge- de kiler⁶⁵¹ didi. İşek “ul niçik⁶⁵² wakig⁶⁵³ bulğan, (164) sũyle!” didi. Ügüz⁶⁵⁴ eytti⁶⁵⁵; “ũrdũfãnda⁶⁵⁶ bñr utunçı⁶⁵⁷ awğã utın⁶⁵⁸ kiserge kitip⁶⁵⁹ (165) awnın⁶⁶⁰ bñr hũř cayına tuvrı⁶⁶¹ kilip⁶⁶² bñr un-un biş utırğan⁶⁶³

-
- 632 yukdır
633 hayvanı
634 bulğanıñdan
635 şı‘ır
636 bilmeysin
637 ügüz
638 eytdi
639 hey
640 tawřınıñıñ
641 bilsün
642 tabi‘atlılar
643 içün
644 adum
645 ‘azimda
646 bũyũrmıřdır
647 utunçınıñ
648 vağıtsız
649 biyũgeni
650 kibik
651 kilür
652 niçük
653 vakı‘
654 ügüz
655 eytdi
656 ordıfanda
657 utunçı
658 utun
659 kitüp
660 tavnıñ
661 tuğrı
662 kilüp
663 utırğan

edemlerni⁶⁶⁴ kürdi. (166) Alınlarına⁶⁶⁵ bir miski kıuyıp⁶⁶⁶, er⁶⁶⁷ türlü⁶⁶⁸ aş wa şarāpnı annan⁶⁶⁹ alıp⁶⁷⁰ aşarlar-ıdı⁶⁷¹. (167) Utınçı⁶⁷², mını⁶⁷³ kürüp⁶⁷⁴ şühbêterine barıp⁶⁷⁵ kirdi wa utınçının⁶⁷⁶ mecîlisin yaratıp⁶⁷⁷, (168) aralarinnan⁶⁷⁸ birewi eytti⁶⁷⁹; “ey utınçı⁶⁸⁰ bizden er⁶⁸¹ niy maqşūdiñ bulsa, eyt biriyik⁶⁸²!” (169) didi. Meger alar periy tayıfasının⁶⁸³ ğulamāsınnan⁶⁸⁴ imişler. Utınçı⁶⁸⁵, alınlarındağı⁶⁸⁶ (170) miskini kürüp⁶⁸⁷ anı tiledi; alar eytdiler⁶⁸⁸; “mını⁶⁸⁹ hem ayamıybiz⁶⁹⁰, lakin şaklawı⁶⁹¹ bik (171) müşkül⁶⁹² bular⁶⁹³ watılıp⁶⁹⁴-kitse hemme hāşıyatı batıl bulır⁶⁹⁵; belki bir ğayri faydalı (172) neste⁶⁹⁶ tile!” didiler. Ul ahmaq utınçı⁶⁹⁷ alarnın⁶⁹⁸ naşihetlerin almıy⁶⁹⁹, “yuq, şul miskini (173) tilerim wa kulumnan⁷⁰⁰ kilgen kádarı şaklargā

-
- 664 edemlerni
665 alınlarına
666 kıuyup
667 her
668 türlü
669 andan
670 alup
671 idi
672 utınçı
673 mını
674 kürüp
675 barup
676 utınçınıñ
677 yaratup
678 aralarından
679 eytdi
680 utınçı
681 her
682 bireyik
683 tā‘ifesiniñ
684 ‘ulamāsından
685 utınçı
686 alınlarındağı
687 kürüp
688 eytdiler
689 mını
690 ayamıymız
691 şaklawı
692 müşkül
693 bulur
694 watılıp
695 bulur
696 nese
697 utınçı
698 alarnıñ
699 almay
700 kulumdan

tırışarmin⁷⁰¹” didi. Bılar⁷⁰² tağı miskini (174) birdiler. Bes utunçı⁷⁰³ az bağıtnın⁷⁰⁴ içinde küp malğa mālīk buldı. Bır kün bu utın⁷⁰⁵ şatuvçı (175) üz dusların⁷⁰⁶ çağırıp⁷⁰⁷ üyünde⁷⁰⁸ kınak itti⁷⁰⁹. Kınaklar ul tılsımlı miskini kürüp⁷¹⁰ (176) kayran⁷¹¹ kaldılar. Bes utunçı⁷¹² kamāl-şadlığınnan⁷¹³ ul miskini başına alıp⁷¹⁴ “ey minim (177) nağmetimniñ⁷¹⁵ sarmayası wa ey minim tırilgimniñ⁷¹⁶ kürki!” dip biyiy- başladı. Şul arada (178) ayağı tayıp⁷¹⁷ yıgılıp⁷¹⁸ mezkūr miski başınnan⁷¹⁹ tüşüp watılıp⁷²⁰ çihil-para kildi, wa niy (179) kadar malı bar bulsa hemmesi zāyig⁷²¹ bulup⁷²² evvelgiçe fakiyr buldı” dip. Ügiz⁷²³ süzin (180) tamām itip⁷²⁴, bu urında tuqtattı⁷²⁵ wa tağı eytti⁷²⁶; “ey ahmaq işek, utın⁷²⁷ şatuvçınıñ⁷²⁸ (181) başına bu belē kildi, bağıtsız⁷²⁹ biyigenine⁷³⁰ küre sin-de işeklik itip⁷³¹ bağıtsız⁷³² akırsañ⁷³³ (182) başımızğa⁷³⁴ hem şunun- kübük⁷³⁵ bir belē kiler⁷³⁶” didi. Lakin işek ügizniñ⁷³⁷ naşiheti-bilen (183) emel⁷³⁸

-
- 701 tırışarmin
702 bular
703 utunçı
704 vağıtnıñ
705 utun
706 dustların
707 çağırıp
708 üyünde
709 itdi
710 kürüp
711 hayrān
712 utunçı
713 şadlığından
714 alup
715 na‘metimniñ
716 tırilgimniñ
717 tayup
718 yıgılıp
719 başından
720 watılıp
721 zāyī‘
722 bulup
723 ügüz
724 itüp
725 tuqtaddı
726 eytdi
727 utun
728 şatuvçınıñ
729 vağıtsız
730 biyügenine
731 itüp
732 vağıtsız
733 akırsañ
734 başımızğa
735 kibik
736 kilür
737 ügizniñ
738 ‘amel

kılmıy⁷³⁹ der-hal mekrūh tawşı-bilen aqıra⁷⁴⁰ başladı. Bađ karawılçıları işekniñ⁷⁴¹ (184) tawşın işitüvleri-bilen “bağğa işek kırgen iken” dip, ügüz⁷⁴²-bilen işekni tütüp, “Hüdâ bizge (185) kırbanga yibergeñ” dip, ügüzni⁷⁴³ buğazlap, kavurdağ wa kabāp kılıp⁷⁴⁴, aşadılar wa işekni (186) yığılıp⁷⁴⁵ ülgencege-kadarı arkasına yük artıp⁷⁴⁶ taş taşıttılar⁷⁴⁷.

3.2.6.Metin 6

(189) Bu cihānda ul Allanın⁷⁴⁸

(190) Lezīz nađmetleri⁷⁴⁹ küp-tır⁷⁵⁰

(191) Walakin bu bızniñ⁷⁵¹ yirde

(192) Şul çeydiy⁷⁵² iç⁷⁵³ birı yuk-tır⁷⁵⁴.

(193) Bu çey-kübük⁷⁵⁵ dava yuk-tır⁷⁵⁶,

(194) Ğacep⁷⁵⁷ hāşıyatı küp-tır⁷⁵⁸

(195) Eger açlar içer bulsa

(196) Bilürsın⁷⁵⁹, hemmesi tuğ-tır⁷⁶⁰;

(197) Gađ yay fáşında birewnı

⁷³⁹ kılmay
⁷⁴⁰ aqura
⁷⁴¹ işekniñ
⁷⁴² ügüz
⁷⁴³ ügüzni
⁷⁴⁴ kılıp
⁷⁴⁵ yığılıp
⁷⁴⁶ artıp
⁷⁴⁷ taşıttılar
⁷⁴⁸ allahniñ
⁷⁴⁹ na‘metleri
⁷⁵⁰ küpdır
⁷⁵¹ bızniñ
⁷⁵² çeydey
⁷⁵³ hiç
⁷⁵⁴ yukdır
⁷⁵⁵ kibik
⁷⁵⁶ yukdır
⁷⁵⁷ ‘acep
⁷⁵⁸ küpdır
⁷⁵⁹ bilürsın
⁷⁶⁰ tuğdır

- (198) Awā⁷⁶¹ şuxsa ıssılıktan⁷⁶²,
(199) İçer balsa bu çeyni ul
(200) kütülür⁷⁶³ ul şul āfetten
(201) Qışnıñ⁷⁶⁴ küñnerinde⁷⁶⁵ tağı
(202) Şalkın⁷⁶⁶ aldursa⁷⁶⁷ bir edem⁷⁶⁸
(203) Samawar-bilen⁷⁶⁹ çey içse ul
(204) Şawuqlığı kiter tamām.
(205) Lawazımınnan-dır⁷⁷⁰ anın⁷⁷¹
(206) Yuğını⁷⁷² müñdefit⁷⁷³ eyler
(207) Bilir⁷⁷⁴ mını⁷⁷⁵ mücêrrepler
(208) Hâkıkat çey içken irler,
(209) Şamawar-dır tağı mañlūp
(210) Qalıplarda bulır⁷⁷⁶ mañbūp.
(211) Şamawar-bile⁷⁷⁷ çey içseler,
(212) İçkennerge⁷⁷⁸ bulır⁷⁷⁹ margūp

⁷⁶¹ havā

⁷⁶² ıssilikden

⁷⁶³ kütülür

⁷⁶⁴ qışnıñ

⁷⁶⁵ küñlerinde

⁷⁶⁶ şalkun

⁷⁶⁷ aldursa

⁷⁶⁸ ‘edem

⁷⁶⁹ bile

⁷⁷⁰ lawazımından dır

⁷⁷¹ anıñ

⁷⁷² yuğını

⁷⁷³ müñdefi‘

⁷⁷⁴ bilür

⁷⁷⁵ mını

⁷⁷⁶ bulur

⁷⁷⁷ bilen

⁷⁷⁸ içkennerge

⁷⁷⁹ bulur

- (213) Şamawar şawtı dılkeş-tır⁷⁸⁰
- (214) Mısalı sayrağan küş-tır⁷⁸¹.
- (215) Kilip⁷⁸² utırsa⁷⁸³ üstelge
- (216) Kunaqñın⁷⁸⁴ küñilı bık huş-tır⁷⁸⁵.
- (217) Nıy çaqlı nağmetiñ⁷⁸⁶ küp-tır⁷⁸⁷,
- (218) Şamawar-bilen çeyiñ yuk-tır⁷⁸⁸
- (219) Kunaqñın⁷⁸⁹ küñilı açılmas⁷⁹⁰,
- (220) Hemişe küñilı şınık-tır⁷⁹¹.
- (221) Eger çeyiñni kitirseñ⁷⁹²
- (222) Açılır⁷⁹³ bağdağı güldüy⁷⁹⁴.
- (223) Latıf süzlerin⁷⁹⁵ süylep
- (224) Utırır⁷⁹⁶ güye bülbüldüy⁷⁹⁷
- (225) İlâhi sin ayırmağıl⁷⁹⁸
- (226) Bu çeyden barça kuluñnu⁷⁹⁹
- (227) İçerge çey biter bulsa

⁷⁸⁰ dılkesdir

⁷⁸¹ küş-dir

⁷⁸² kilüp

⁷⁸³ ultursa

⁷⁸⁴ kunaqñıñ

⁷⁸⁵ huşdır

⁷⁸⁶ na'metiñ

⁷⁸⁷ küpdır

⁷⁸⁸ yukdır

⁷⁸⁹ kunaqñıñ

⁷⁹⁰ açulmas

⁷⁹¹ şınıkdır

⁷⁹² kiltürseñ

⁷⁹³ açulur

⁷⁹⁴ güldey

⁷⁹⁵ süzlerinı

⁷⁹⁶ utırur

⁷⁹⁷ bülbülday

⁷⁹⁸ ayırmağıl

⁷⁹⁹ kuluñnu

- (228) Alarğa⁸⁰⁰ birgeysın pŭlnŭ⁸⁰¹.
- (229) Bu çeynŭn⁸⁰² şartları bar-dır,
- (230) Be-cay kitiresin⁸⁰³ anı
- (231) Bayan item siŭe bŭr-bŭr
- (232) Ƙulak şalgıl miŭa, aħı!
- (233) Anın⁸⁰⁴ şartlarının⁸⁰⁵ bŭri
- (234) Şamawar-dır, buldı mezkŭr
- (235) Yene yanında bŭr maħbŭp
- (236) Utıra⁸⁰⁶, ul bulup⁸⁰⁷ menzŭr.
- (237) Şarāyıtta⁸⁰⁸ taĝı anın⁸⁰⁹
- (238) Mŭşāffa⁸¹⁰ hem bulsın⁸¹¹ balıŭ
- (239) Ki çın-kesege şalıp⁸¹²-uƣ
- (240) Kŭmŭş ƣaşıƣ-bilen alıŭ
- (241) Uşal balıŭnı izmegil
- (242) Çın-ayaƣ içindeĝi çeyde
- (243) Eger ūzer bulsaŭ anda
- (244) Ul çeynŭn⁸¹³ adabı ƣayda?

⁸⁰⁰ alurĝa

⁸⁰¹ pŭlnı

⁸⁰² çeynŭn

⁸⁰³ kiltiresin

⁸⁰⁴ anıŭ

⁸⁰⁵ şartlarıŭn

⁸⁰⁶ utura

⁸⁰⁷ bulup

⁸⁰⁸ şarayıtđan

⁸⁰⁹ anıŭ

⁸¹⁰ mŭşāffi

⁸¹¹ bulsun

⁸¹² salup

⁸¹³ çeynŭn

- (245) Şuwı bulsın⁸¹⁴ anın⁸¹⁵ yaqşı⁸¹⁶
(246) Şamālğa qarşı aqqan⁸¹⁷ şuv
(247) Ğaceplenme⁸¹⁸ bu süzlerge
(248) Atıbbādan bu gūftı-guv
(249) Tağı limūn şalır⁸¹⁹ bulsañ
(250) Anın⁸²⁰ qadri bık aqla-dır⁸²¹
(251) Limūn-bilen çey içilse.
(252) İçkennerge⁸²² küp awla-dır
(253) Bu şartlar-bilen içseler
(254) Bulalar mesrūr hem hūş-ħal
(255) Ğamnarı⁸²³ bulsa alarnın⁸²⁴
(256) Kiter hemmesı-de ul-ħal
(257) (Nawaħıyı Ķazanda bulğan bır Müllānın⁸²⁵ eserı-dır.)

3.2.7. Metin 7

(260) Abuv- Galıy⁸²⁶-Sinē, Mışırdan kitıp⁸²⁷ Buħara wilāyetinde aşıl tuvğan yiri⁸²⁸
Şaçağ⁸²⁹ (261) digen qarıyağa kildı, kürdı. Kūp zamānnar⁸³⁰ ütöv sebepli qarındaş uruvdan

⁸¹⁴ bulsun
⁸¹⁵ anıñ
⁸¹⁶ yaqşı
⁸¹⁷ aqqan
⁸¹⁸ ‘aceplenme
⁸¹⁹ salur
⁸²⁰ anıñ
⁸²¹ aqlıdır
⁸²² içkenlerge
⁸²³ ğamları
⁸²⁴ alarnıñ
⁸²⁵ müllānıñ
⁸²⁶ ‘aliy
⁸²⁷ kitıp
⁸²⁸ yiri
⁸²⁹ şaca‘
⁸³⁰ zamannar

dus⁸³¹-işteş (262) birew-de qalmağan. Annan⁸³² kitip⁸³³ Buğara şegerine⁸³⁴ kildī. Buğaranın⁸³⁵ ğulamāsı⁸³⁶ wa (263) tılabāsı⁸³⁷-bilen kürişkenden⁸³⁸ şuñ bir niçe kün anda türmāğa niyet itti⁸³⁹. Aqır⁸⁴⁰ (264) mühtāclıqqa⁸⁴¹ dūçār⁸⁴² bulup⁸⁴³ seyllikden⁸⁴⁴ üzın saqlamak üçün simiyā qıwatı-bilen bir (265) awāsı⁸⁴⁵ nefis yirde bir üy binā qılıp⁸⁴⁶, bir edemge un miñ aqçağa şattı⁸⁴⁷. Bir kün şeger⁸⁴⁸ (266) şuv başının⁸⁴⁹ yulı ul Abuv-Galıy⁸⁵⁰-Sinē şatқан üynün⁸⁵¹ yanınnan⁸⁵² uzarğa tuvrı⁸⁵³ kildī. (267) “Bu şegerde⁸⁵⁴ şah-nişin mamnūğ⁸⁵⁵ idī. Niy kişī mında⁸⁵⁶ yurt şalğan” dip, şuv başı ul (268) yürtnü⁸⁵⁷ büzdürdü⁸⁵⁸. Şatıp⁸⁵⁹-alğan kişī firiyāt⁸⁶⁰ itip⁸⁶¹ “min bu üynü⁸⁶² un miñ aqçağa (269) aldım⁸⁶³! Bir aqçalıq ittiñ⁸⁶⁴, harāp ittiñ⁸⁶⁵! didī.

-
- 831 dust
832 andan
833 kitüp
834 şegerine
835 buğaranıñ
836 ‘ulemāsı
837 talabāsı
838 kürişkenden
839 itdi
840 aqır
841 mühtaclıqqa
842 dūçār
843 bulup
844 seyllikden
845 havāsı
846 qılıp
847 satdı
848 şeger
849 başınıñ
850 ‘aliy
851 üyniñ
852 yanından
853 tuğrı
854 şegerde
855 mamnū‘
856 mında
857 yürtni
858 büzdürdi
859 şatıp
860 firiyād
861 itüp
862 üyni
863 aldım
864 itdin
865 itdin

Şuv başı eytti⁸⁶⁶; “yürtnü⁸⁶⁷ kımnen⁸⁶⁸ aldıñ, (270) aqçañnı annan⁸⁶⁹ şurâ, yürtnü⁸⁷⁰ üstüne⁸⁷¹ taşla!” didi. Nişlesin⁸⁷² bî-çara uğürüp⁸⁷³, Abuv (271) -Ġaliy-Sinēge kildı, eytti⁸⁷⁴; “üyñ⁸⁷⁵ gayıplı⁸⁷⁶ çıktı⁸⁷⁷, kaytarıp⁸⁷⁸-al aqçamnı bîr!” didi. (272) Abuv-Ġaliy⁸⁷⁹-Sinē eytti⁸⁸⁰; üynñ⁸⁸¹ niy gayıbı⁸⁸² bar?”. Ul edem eytti⁸⁸³, Ul üynü⁸⁸⁴ min (273) şah-nişin üçün alğan-ıdım⁸⁸⁵. İndi⁸⁸⁶ ul üynü⁸⁸⁷ min şah-nişin üçün alğan-ıdım⁸⁸⁸ indı⁸⁸⁹ ul üynü⁸⁹⁰ şeger⁸⁹¹ şuv başısı wattı⁸⁹², harâp itti⁸⁹³!”. (274) Abuv-Ġaliy⁸⁹⁴-Sinē eytti⁸⁹⁵; “şah-nişin digeniñnen⁸⁹⁶ murât⁸⁹⁷ niy-dır? Ul edem eytti⁸⁹⁸; (275) “kesbı awādır⁸⁹⁹ wa cay künündē⁹⁰⁰ nefis sâf awâ⁹⁰¹-bilen huzūr itmek-tır⁹⁰²!” didi Abuv (276) -Ġaliy⁹⁰³-Sinē eytti⁹⁰⁴; Çünki murādıñ⁹⁰⁵ cil iken, Buğara paşasının⁹⁰⁶

-
- 866 eytdi
867 yürtni
868 kimden
869 andan
870 yürtni
871 üstine
872 nişlesün
873 uğürüp
874 eytdi
875 üyñ
876 ‘ayıblı
877 çıktı
878 kaytarıp
879 ‘aliy
880 eytdi
881 üynñ
882 ‘ayıbı
883 eytdi
884 üyni
885 idim
886 imdi
887 üyni
888 idim
889 imdi
890 üyni
891 şeger
892 watdı
893 itdi
894 ‘aliy
895 eytdi
896 digeniñden
897 murād
898 eytdi
899 havādır
900 küninde
901 havā
902 itmekdir
903 ‘aliy
904 eytdi
905 murādıñ
906 pādışahıñ

sarayındağı cilmı siñe (277) şatıym⁹⁰⁷ niyge alırsın⁹⁰⁸? didi. Ul eytti⁹⁰⁹; “bu niy süz-dır? Mazāh zamanı tūğūl⁹¹⁰-dır!(278) Hamān, kerem itip⁹¹¹ aqçanı⁹¹² qaytarıp⁹¹³ bir! didi. Abuv-Ġaliy-Sinē eytti⁹¹⁴: “hey edem, (279) bar, ũyündē⁹¹⁵ patşanın⁹¹⁶ ũç sarayındağı bulğan cil; eger bulmasa, kil aqçañnı birürmın⁹¹⁷! (280) didi. Ul edem tağaccup⁹¹⁸ itip⁹¹⁹ “tuqta, qaytıp⁹²⁰ qarayıym⁹²¹ dūrūst-m‘iken⁹²²! dip ũyünē⁹²³ (281) kildi. Abuv-Ġaliy⁹²⁴-Sinē, annan⁹²⁵ muqaddam barıp⁹²⁶, patşanın⁹²⁷ sarayları qarşısında bir (282) niçe taqta qadap, birer afsūn uqıdı⁹²⁸. Patşa⁹²⁹ saraylarınnan⁹³⁰ cil kisilip⁹³¹ bu kişinin⁹³² (283) ũyünē⁹³³ kildi, kürdi, ũyündē⁹³⁴ şul qadar ciles iterge⁹³⁵ yaramıy⁹³⁶, qatını⁹³⁷ qarşı çığıp⁹³⁸, (284) “hey sin qayda yūrēsın⁹³⁹? aspāplarımıznı⁹⁴⁰ cil tarmar itti⁹⁴¹!” dip, şikāyet kildi. Bu kişi (285) eytti⁹⁴²; “çuw, şawlama-bu awā⁹⁴³ cili-dır!

- 907 satayım
908 alırsın
909 eytdi
910 tūğūl
911 itüp
912 aqçamı
913 qaytarıp
914 eytdi
915 ũyündē
916 pādīşahnıñ
917 birürmın
918 ta‘accup
919 itüp
920 qaytıp
921 qarayım
922 dūrūst miken
923 ũyünē
924 ‘aliy
925 andan
926 barıp
927 pādīşahnıñ
928 uqıdı
929 pādīşah
930 saraylarından
931 kisilüp
932 kişininıñ
933 ũyünē
934 ũyündē
935 itürge
936 yaramıy
937 hātunı
938 çığıp
939 yūrēsın
940 aspāplarımıznı
941 itdi
942 eytdi
943 hewā

şaklan kişiğe süylême, çünkü patşa⁹⁴⁴ (286) sarayınnan⁹⁴⁵ kılgen cil-dır, bir kişiden şatı-aldım⁹⁴⁶” didi. Katını⁹⁴⁷ tağı şāt⁹⁴⁸ bulup⁹⁴⁹, (287) keyfi şafāda buldılar. Bu tarafta⁹⁵⁰ Buğara patşası⁹⁵¹ sarayında utırır -ıdı⁹⁵², kürdi, aşıla cil (288) eserı ıalmadı, kıl yigitlerine eytti⁹⁵³: “karañız⁹⁵⁴, terezeler yarık-mı-dır⁹⁵⁵, sarayğa tış (289) awāsı⁹⁵⁶ bir-de kirmiy-le!” didi. Eyttiler⁹⁵⁷; “yuğ, tağsır, terezeler hemmesi açıq-tır⁹⁵⁸; emme (290) tıšta⁹⁵⁹ cil yuğ-tır⁹⁶⁰!” didiler. Patşa⁹⁶¹ üy içinde pişinip⁹⁶², tirlap, bağçağa çıktı⁹⁶³; barıp⁹⁶⁴, (291) kürdi, bağçada yil eybet⁹⁶⁵ küp. “Hay, nefis yil çığıp-kitti⁹⁶⁶!” dip, bağçada ağşamğaça keyfi (292) şafā kılıp⁹⁶⁷, yine sarayına kildi, hamān bayağıça sarayda cil yuğ-tır⁹⁶⁸; bik ğacaplendi⁹⁶⁹. (293) Bir wezirni çağırıp⁹⁷⁰, eytti⁹⁷¹; “ey wezirni Danā! niy-ğikmet tir⁹⁷²; bütün dünñyede cil bar, (294) bizniñ⁹⁷³ sarayımızda⁹⁷⁴ asıla cil ismes!” dip, bir az şikāyet kıldı. Wezir eytti⁹⁷⁵; “ey şahım, (295) sábir itiyik⁹⁷⁶, belki iser-elle!” didi. Bağçağa wa başka taraflarğa kişi yibarıp⁹⁷⁷, bildiler: er⁹⁷⁸ (296)

-
- 944 pādişah
945 sarayından
946 satub-aldım
947 hātunı
948 şād
949 bulup
950 tarafta
951 pādişahı
952 uturur-ıdı
953 eytdi
954 karañız
955 yayuğ-mı-dır
956 hevāsı
957 eytdiler
958 açıq-dır
959 tışda
960 yuğ-dır
961 pādişah
962 pişinüp
963 çıkdı
964 barıp
965 heybet
966 çığıp-kitdi
967 kılıp
968 yuğ-dır
969 ‘aceplendi
970 çağırıp
971 eytdi
972 niy-ğikmetdir
973 bizniñ
974 sarayımızda
975 eytdi
976 iteyik
977 yibarıp
978 her

ayda yil bar, meger patřa⁹⁷⁹ sarayındağına yu-tır⁹⁸⁰; ęulama⁹⁸¹ wa uamā ayran⁹⁸² (297)
 bulup⁹⁸³, minin⁹⁸⁴ sırtına tüşmediler. Aır⁹⁸⁵ bir wezir ayak üstüne⁹⁸⁶ alıęıp⁹⁸⁷, “büyürün, (298)
 patřam⁹⁸⁸! bir nie kün biznin⁹⁸⁹ anabızđa⁹⁹⁰ teşriyf itip⁹⁹¹ türüğüz⁹⁹² anda nefis awā⁹⁹³ (299)
 faravān⁹⁹⁴! küriyk⁹⁹⁵, bir nie kün sábir itiyik⁹⁹⁶, zamāna küzgüşü⁹⁹⁷ niy yüz kürseter⁹⁹⁸!” (300)
 didi. Mául⁹⁹⁹ kürip¹⁰⁰⁰, patřa¹⁰⁰¹ wezirnin¹⁰⁰² sarayına kildi, ęacāyip¹⁰⁰³ nefis ciles, ēr¹⁰⁰⁴
 (301) sađatta¹⁰⁰⁵ edem yiberip¹⁰⁰⁶, patřa¹⁰⁰⁷ sarayın bildirir-idi¹⁰⁰⁸. amān cilden eser cu!” dip,
 (302) abar birdiler-idi¹⁰⁰⁹. Patřa¹⁰¹⁰ tađaccup¹⁰¹¹ itip¹⁰¹², ¹⁰¹³niy ikenin bilmekte¹⁰¹⁴ ęacız
 aldılar. (303) Niřlesin¹⁰¹⁵, bir iki kün wezir sarayında türdü¹⁰¹⁶. Üünü¹⁰¹⁷ kün kürdi, wezir

-
- 979 pādiřah
 980 yu-dır
 981 ‘ulama
 982 ayrān
 983 bulup
 984 muniñ
 985 aır
 986 üstine
 987 alıup
 988 pādiřahım
 989 bizniñ
 990 anemizge
 991 itip
 992 türniğız
 993 hevā
 994 faravāndır
 995 küreyik
 996 iteyik
 997 küzgüşü
 998 kürsetür
 999 Ma‘ul
 1000 kürip
 1001 pādiřah
 1002 wezirniñ
 1003 ‘acāyip
 1004 her
 1005 sa‘atde
 1006 yiberüp
 1007 pādiřah
 1008 bildürür-idi
 1009 birürler-idi
 1010 pādiřah
 1011 ta‘accup
 1012 itip
 1013 Arap harfli metinde burada “sebeb” kelimesi geçmektedir.
 1014 bilmekde
 1015 nişlesün
 1016 türdi
 1017 üünü

sarayında tağı (304) awānın¹⁰¹⁸ eseri ƙalmadı. Patşa¹⁰¹⁹ annan¹⁰²⁰ kürp¹⁰²¹, bñr niçe kñn baƙçağa barıp¹⁰²² (305) türdü¹⁰²³. Bılar¹⁰²⁴ riyāzet¹⁰²⁵ ƙıldılar-ki¹⁰²⁶ wezirniñ¹⁰²⁷ sarayında yil kisilmege¹⁰²⁸ sebep bu (306) -ıdı¹⁰²⁹: bñr kñn Abuv- Ğaliy¹⁰³⁰-Sinē ƙatını-bilen¹⁰³¹ süylēşip¹⁰³² uturganda¹⁰³³, süz arasında (307) süz ƙıgıp¹⁰³⁴ eytti¹⁰³⁵: Suw başı bñzge hıyānet itip¹⁰³⁶ satƙan üyübüzñü¹⁰³⁷ watıp¹⁰³⁸ ĥarāp (308) itti¹⁰³⁹. Üynü¹⁰⁴⁰ satıb- alğan¹⁰⁴¹ edem kilip¹⁰⁴², aƙçasın ƙaytarıp¹⁰⁴³ ala-yazdı!” didi. (309) Ƙatını¹⁰⁴⁴ eytti¹⁰⁴⁵: “aƙırını¹⁰⁴⁶ niy buldı?” didi. Abuv-Ğaliy-Sinē eytti¹⁰⁴⁷: “Nizāğımız¹⁰⁴⁸ (310) rüzgār-üçün idi, min patşanın¹⁰⁴⁹ sarayında bulğan yilni hemmesin ul ƙışıge birdim!” didi. (311) Ƙatını¹⁰⁵⁰ eytti¹⁰⁵¹: “Hey edem niçik¹⁰⁵² itip¹⁰⁵³ cilni ƙışıge satasın, mümkün-mi¹⁰⁵⁴? Yil siniñ (312) ihtiyarında tüğül-dir¹⁰⁵⁵!” didi. Abuv-Ğaliy¹⁰⁵⁶-

-
- 1018 hevāniñ
1019 pādişah
1020 andan
1021 küçüp
1022 barup
1023 türdi
1024 bulay
1025 rivāyet
1026 ƙılalar-ki
1027 wezirniñ
1028 kisülmege
1029 idi
1030 ‘aliy
1031 ĥātunı-bilen
1032 süylēşüp
1033 uturganda
1034 ƙıgıp
1035 eytdi
1036 itüp
1037 üyimizni
1038 watup
1039 itdi
1040 üyni
1041 satub-alğan
1042 kilip
1043 ƙaytarup
1044 ĥātunı
1045 eytdi
1046 aƙırını
1047 eytdi
1048 nizā‘ımız
1049 pādişahniñ
1050 ĥātunı
1051 eytdi
1052 niçük
1053 itüp
1054 mümkün-mi
1055 tüğül-dir
1056 ‘aliy

Sinē¹⁰⁵⁷ simiyā kuwatı-bilen ēr¹⁰⁵⁸ nıy (313) işlemege kâdır ikenin katınına¹⁰⁵⁹ bir bir bayân kıldı. Hamân katını¹⁰⁶⁰ eytti¹⁰⁶¹: “Kerem (314) itüp¹⁰⁶², wezirniñ¹⁰⁶³ sarayında bulğan awanı¹⁰⁶⁴ üz üyübüzge-de¹⁰⁶⁵ kitüre¹⁰⁶⁶-kür!” didi. (315) Abuv-Ġaliy¹⁰⁶⁷-Sinē eytti¹⁰⁶⁸: “Tuқта, sâbir it, bir urılıq¹⁰⁶⁹ sînsîn¹⁰⁷⁰ ělle!” didi. Lakin (316) bulmadı, çünkü Abuv-Ġaliy¹⁰⁷¹-Sinē mülleyim edem idi; katını¹⁰⁷² küp eyte-türgâç, “yarar (317) alaysa!” dip, bir afsün ukıdı. Hamân wezirniñ¹⁰⁷³ sarayında bulğan cil kisilip¹⁰⁷⁴, (318) bularnıñ¹⁰⁷⁵ hanasına kilmış idi. Patşa¹⁰⁷⁶ henüz baqçada ıdı¹⁰⁷⁷. Al-kıssa künlêrde¹⁰⁷⁸ bir kün (319) patşa¹⁰⁷⁹ katınının¹⁰⁸⁰ aşnalarından¹⁰⁸¹ bir katın¹⁰⁸² hamamğa bardı; anda tağı ul katınının¹⁰⁸³ (320) aşnası uçürâşıp¹⁰⁸⁴ yil wa awā¹⁰⁸⁵ kıssasın süylêşkende, Abuv-Ġaliy¹⁰⁸⁶-Sinēniñ¹⁰⁸⁷ katını¹⁰⁸⁸ hem anda (321) nâkısabul âkıl zümresinnen¹⁰⁸⁹ bulğanğa küre laf ürüp—raq “ul cilni (322) minim irim¹⁰⁹⁰ Abuv-Ġaliy¹⁰⁹¹-Sinē bir kişige sattı¹⁰⁹², wezirniñ¹⁰⁹³ sarayında bulğan cilni (323) tağı üz

1057 Arap harfli metinde burada ‘ilim kelimesi geçmektedir.

1058 her

1059 hârunına

1060 hârunı

1061 eytdi

1062 itüp

1063 wezirniñ

1064 hevâni

1065 üyimizge-de

1066 kitüre

1067 ‘aliy

1068 eytdi

1069 uğrılıq

1070 sînsün

1071 ‘aliy

1072 hârunı

1073 wezirniñ

1074 kisülüp

1075 bularniñ

1076 pâdişah

1077 idi

1078 künlêrde

1079 pâdişah

1080 hârunınıñ

1081 aşnalarından

1082 hârun

1083 hârunniñ

1084 uçürâşup

1085 hevâ

1086 ‘aliy

1087 Sinēniñ

1088 hârunı

1089 zümresinden

1090 irüm

1091 ‘aliy

1092 satdı

1093 wezirniñ

üyübüzge¹⁰⁹⁴ kitürdi¹⁰⁹⁵, minim irim¹⁰⁹⁶ ünermend¹⁰⁹⁷, küp işke qadır, wa er¹⁰⁹⁸ (324) sanağatta¹⁰⁹⁹ mağır-dır¹¹⁰⁰!” dip, bir az maqtandı. Ul patşa¹¹⁰¹ qatınının¹¹⁰² aşnası, (325) hamānnan¹¹⁰³ çığıp¹¹⁰⁴, tuvri¹¹⁰⁵ şahnın¹¹⁰⁶ sarayına kildī, patşa¹¹⁰⁷ qatımına¹¹⁰⁸ bu kıssanı (326) süylēdi. Patşanın¹¹⁰⁹ qatını¹¹¹⁰ türüp, iri baqçada idī¹¹¹¹, “bulay¹¹¹² wakığa¹¹¹³ işittim¹¹¹⁴!” (327) dip, barıp¹¹¹⁵, habar birdī, wa patşa¹¹¹⁶ minnan¹¹¹⁷ habardār bulıp¹¹¹⁸, wezīr wezerāsın (328) cıyıp¹¹¹⁹, bu kıssanı süylēdi. Ēr¹¹²⁰ birisi qayran¹¹²¹ bulıp¹¹²² türdülār¹¹²³. Patşa¹¹²⁴ eyttī¹¹²⁵: (329) “Minin¹¹²⁶ çarası niy-dır?” dip, meşüweret kıluştılar¹¹²⁷. Bir wezīr eyttī¹¹²⁸: “Abuv-Ġaliy¹¹²⁹ (330) -Sinēni bir mertebe mında¹¹³⁰ çağırıp¹¹³¹, süylēşip¹¹³², qarayıq¹¹³³, niy

-
- 1094 üyimizge
1095 kitürdi
1096 irim
1097 hünermend
1098 her
1099 sana‘atde
1100 mähirdir
1101 pādīşah
1102 hātunıñ
1103 hamāndan
1104 çığıp
1105 tuğrı
1106 şahnıñ
1107 pādīşah
1108 hātunına
1109 pādīşahnıñ
1110 hātunı
1111 idī
1112 bulay
1113 waqı‘a
1114 iştdim
1115 barıp
1116 pādīşah
1117 mundan
1118 bulup
1119 cıyıp
1120 her
1121 hayrān
1122 bulup
1123 türdilar
1124 pādīşah
1125 eytdi
1126 muniñ
1127 kılışdılar
1128 eytdi
1129 ‘aliy
1130 munda
1131 çağırıp
1132 süylēşip
1133 qarayıq

eyter¹¹³⁴!” dip, (331) ma’kul¹¹³⁵ kürüp¹¹³⁶, serheñ diyerler bñr edem kündirdiler. Ul serheñ kilüp¹¹³⁷, Abuv-Ġaliy¹¹³⁸ (332) -Sinēnin¹¹³⁹ kaḩkasın kaḩtı¹¹⁴⁰. Abuv-Ġaliy¹¹⁴¹-Sinē çıḩtı¹¹⁴². Serheñ eyt

tī¹¹⁴³: “eydegiz¹¹⁴⁴, (333) sizni patṣa¹¹⁴⁵ ḩezret ḩaḩıra-dır!” didi. Abuv-Ġaliy¹¹⁴⁶-Sinē kıssanı añnadı¹¹⁴⁷, bñr-de ḩarṣı (334) süz eytmıyın¹¹⁴⁸ “ḩüş bulsun¹¹⁴⁹ baṣ üstü¹¹⁵⁰!” dip, serheñ-bilen birge kitti¹¹⁵¹. Patṣa¹¹⁵² (335) yanına kırıp¹¹⁵³ taḩziym¹¹⁵⁴ kaḩıdası¹¹⁵⁵ ēr¹¹⁵⁶ niy bulsa yirne citkirdi¹¹⁵⁷. Duḩā¹¹⁵⁸ ḩılup¹¹⁵⁹ (336) ḩul beylep¹¹⁶⁰ türdü¹¹⁶¹. Patṣa¹¹⁶² kürdi-ki¹¹⁶³ bñr fakiyr derüwiṣtır¹¹⁶⁴. Küzine ḩür küriñip¹¹⁶⁵ (337) ásıla raḩāya¹¹⁶⁶ ḩılmadı, “utır¹¹⁶⁷!” dip urın¹¹⁶⁸ kürssetmedi, ḩatılıḩ-bilen “hey, edem! Abuv- (338) Ġaliy¹¹⁶⁹-Sinē diḩenneri¹¹⁷⁰ sin-mi-

-
- 1134 eytür
1135 ma‘kul
1136 kürüp
1137 kilüp
1138 ‘aliy
1139 Sinēniñ
1140 kaḩdı
1141 ‘aliy
1142 çıḩdı
1143 eytdi
1144 eydeñiz
1145 pādiṣah
1146 ‘aliy
1147 añladı
1148 eytmey
1149 bulsun
1150 üsti
1151 kitdi
1152 pādiṣah
1153 kırüp
1154 ta‘ziym
1155 ka‘ıdası
1156 her
1157 yitkürdi
1158 du‘ā
1159 ḩılup
1160 beglep
1161 türdı
1162 pādiṣah
1163 kürdi-ki
1164 derüwiṣdır
1165 küriñip
1166 ra‘aya
1167 utur
1168 urun
1169 ‘aliy
1170 diḩenleri

sin?” didi. Abuv-Ġaliy¹¹⁷¹-Sinē eyttī¹¹⁷²: “beli, taqsır bız (339) fakiyrıǵız¹¹⁷³!” didi. Patşa¹¹⁷⁴ eyttī¹¹⁷⁵: “Minim sarayımdaǵı awānı¹¹⁷⁶ kımge sattıñ¹¹⁷⁷” didi. (340) Abuv-Ġaliy¹¹⁷⁸-Sinē eyttī¹¹⁷⁹ “ey, dewletli şāhim, yilnñ¹¹⁸⁰ hucası¹¹⁸¹ min-tūǵūl¹¹⁸², üzim (341) tılegen cirge cilni istirerge¹¹⁸³ nıy kúdrétim bar? didi. Patşa¹¹⁸⁴ eyttī¹¹⁸⁵: “min işittim¹¹⁸⁶, (342) sinñ¹¹⁸⁷ qatınıñ¹¹⁸⁸ hāmāmda şulay şıylêşken imiş” didi. Abuv-Ġaliy¹¹⁸⁹-Sinē cawāp (343) birip¹¹⁹⁰ eyttī¹¹⁹¹: “ey patşahım¹¹⁹², qatınnar¹¹⁹³ sūzı patşalar¹¹⁹⁴ meclisinde şıylênmek (344) ğayıptır¹¹⁹⁵, alarnıñ¹¹⁹⁶ saçı üzün aqılı kısqādır. Qatınnar¹¹⁹⁷ sūzı patşalar¹¹⁹⁸ meclisinde (345) tūǵūl¹¹⁹⁹, irler arasında-da qulâqqa alınmas¹²⁰⁰! Mezgebıbizde¹²⁰¹ qatınnar¹²⁰² şıylêgen (346) sūznñ¹²⁰³ hılēfi rāst-tır¹²⁰⁴!” didi. Mınnan¹²⁰⁵ suñ patşa¹²⁰⁶ üzi¹²⁰⁷, mülzēm bulıp¹²⁰⁸, şıylêr

-
- 1171 ‘aliy
1172 eytdi
1173 fakiyrıñız
1174 pādışah
1175 eytdi
1176 hevānı
1177 satdıñ
1178 ‘aliy
1179 eytdi
1180 cilnñ
1181 hācesı
1182 tūǵıl
1183 isdirürge
1184 pādışah
1185 eytdi
1186 işıtdım
1187 sinñ
1188 hātunıñ
1189 ‘aliy
1190 birüp
1191 eytdi
1192 pādışahım
1193 hātunlar
1194 pādışahlar
1195 ‘ayıpdır
1196 alarnıñ
1197 hātunlar
1198 pādışahlar
1199 tūǵıl
1200 alunmas
1201 mezhebimizde
1202 hātunlar
1203 sūznñ
1204 rastdır
1205 mundan
1206 pādışah
1207 “üzı” kelimesi Arap harfli metinde geçmemektedir.
1208 bulup

(347) süzi kalmadı, niy eytesin bilmeyinçi¹²⁰⁹, “kuwıp¹²¹⁰ çığarığız¹²¹¹ şul kart itni!” didi. Abuv-
(348) Ğaliy¹²¹² -Sinē çığıp¹²¹³ kitti¹²¹⁴ wa küñlinnen¹²¹⁵ kīne tütüp “hüş, min-de¹²¹⁶
sanğatlar¹²¹⁷ (349) kürsetiyim, gümriñde¹²¹⁸ kürmek-tüğül¹²¹⁹, işitkeniñ-de bulmas! Ēr¹²²⁰
fakiyrni kürüp¹²²¹ (350) hakāret küziñ-bilen qarama!” dip, üyüne¹²²² kildi. Şul açuvdan
qatınına¹²²³ bik eybetkine¹²²⁴ (351) iplep birni birdi “siña niyge kirek-ıdı hamāmda mindiyin¹²²⁵
süz süylēşip¹²²⁶, miña bu kadar (352) şeltege sebep buldıñ? mini kişi bilmesin¹²²⁷, üz halimde
bir yırdede mecgül¹²²⁸ edem bulup¹²²⁹, (353) türüyüm¹²³⁰ disem mini qalıqqa¹²³¹ meşgür¹²³²
ittin¹²³³!” dip, bir ez ürişti¹²³⁴. Qatın¹²³⁵ (354) tüğül-mi¹²³⁶ küñlinden¹²³⁷ bir kīne tütüp mekir
üşün bir fikir kildi. Meger Buğara (355) şegerinde¹²³⁸ bir malğüne¹²³⁹ ğacuvze¹²⁴⁰ qarçık bar-

1209 bilmeyinçi

1210 kuwup

1211 çığarıñız

1212 ‘aliy

1213 çığıp

1214 kitti

1215 küñlinden

1216 Arap harfli metinde burada “min- de siñe” diye geçmektedir.

1217 san‘atlar

1218 ‘ümriñde

1219 tüğil

1220 her

1221 kürüp

1222 üyine

1223 hātunına

1224 heybetkine

1225 mundayın

1226 süylēşüp

1227 bilmesün

1228 mechül

1229 bulup

1230 türayım

1231 halıqqa

1232 meşhür

1233 itdiñ

1234 ürişdi

1235 hātun

1236 tüğil-mü

1237 küñlinden

1238 şehesinde

1239 mal‘üne

1240 ‘acuvze

ıdı¹²⁴¹. Abuv-Ġaliy¹²⁴²-Sinēnīn¹²⁴³ (356) atını¹²⁴⁴ canına ēr zamān¹²⁴⁵ kilip¹²⁴⁶, kitip¹²⁴⁷ yūrūr-
ıdı, mekir wa heylede tūlkūden¹²⁴⁸ bir- (357) de kim-tūgūl¹²⁴⁹ ıdı. Nie yūrūtlarını harāp itip¹²⁵⁰
nie siir-āmīz iler kılmı, mekir wa heyle (358) fenninde hātımı kūtūp itmi-ıdı; dūnūyēde¹²⁵¹
heyle bitse, cañadan iiyā kılırġa¹²⁵² adır (359) -ıdı¹²⁵³; hātta arık dūnūyē minnan¹²⁵⁴ kūnde
nie mertebe istiġāze¹²⁵⁵ kıılır-ıdı¹²⁵⁶. Al-ıssa (360) bir kūn bu mekkēre arık tayaġın
tayanıbra¹²⁵⁷, tespīhin tartıbra¹²⁵⁸. Abuv-Ġaliy¹²⁵⁹ (361) -Sinēnīn¹²⁶⁰ yūrūtna¹²⁶¹ kildī, kūrđı,
Abuv-Ġaliy¹²⁶²-Sinēnīn¹²⁶³ atını¹²⁶⁴ hafā wa kūñilsiz (362) bulıbra¹²⁶⁵ tūrūr. “Niy hal, nīk
yarı¹²⁶⁶ hafā tūrāsın? didi. Abuv-Ġaliy¹²⁶⁷-Sinēnīn¹²⁶⁸ (363) atını¹²⁶⁹ wāıġanı¹²⁷⁰ sūylēp
yıladı¹²⁷¹. Ul arık fikir itip¹²⁷² tūrđı-da¹²⁷³ heyle tūzāġın (364) ūrūp fitne yūzāġın atı¹²⁷⁴,

1241 idī

1242 ‘aliy

1243 Sinēnīn

1244 hātunı

1245 Arapherfli metinde “ēr zamān” yerine “hemān” kelime gemektedir.

1246 kilip

1247 kitip

1248 dīleden

1249 tūgīl

1250 itip

1251 Arap harfli metinde bu kelime yer almamaktadır.

1252 kıılırġa

1253 idī

1254 mundan

1255 isti‘āze

1256 kıılır-idī

1257 tayanubraq

1258 tartubraq

1259 ‘aliy

1260 Sinēnīn

1261 yūrūtna

1262 ‘aliy

1263 Sinēnīn

1264 hātunı

1265 bulubraq

1266 yābu

1267 ‘aliy

1268 Sinēnīn

1269 hātunı

1270 wāı‘anı

1271 yıġladı

1272 itip

1273 tūrđı-da

1274 adı

mekir qarçıgın maydanğa salıp¹²⁷⁵ “kızım hafā bulma! üziñni¹²⁷⁶ (365) annan¹²⁷⁷ alayıq¹²⁷⁸, anı bir helēketke salayıq¹²⁷⁹!” dip, der-ħal urınınan¹²⁸⁰ tūrüp kitti¹²⁸¹, (366) emme bir niçe kün sábir itti¹²⁸². Qalıq¹²⁸³ arasında süz kisildi¹²⁸⁴ cil wākıǵası¹²⁸⁵ basıldı. Bir (367) kün bu qarçıq Abuv-Ġaliy¹²⁸⁶-Sinēniñ¹²⁸⁷ ħas ħücürasına¹²⁸⁸ kildi, awzın bürnün tütüp, edep (368) bilen ħitāp kılıp¹²⁸⁹, eytti¹²⁹⁰; “ey ħekim Aflatūn, mühtāçlárǵa şafaǵatçı¹²⁹¹ wa ġaciz¹²⁹² (369) qalǵannarǵa¹²⁹³ müǵiyn¹²⁹⁴ wa yerdemçisin! Bu fakiyre cārīyeñ-bilen¹²⁹⁵ bir cırde tūrâmin, (370) üyümē¹²⁹⁶ ásıla awā¹²⁹⁷ kirmiy, yil ismiy-dır! Kerem wa mürüwēt itip¹²⁹⁸ bir ez cil reħim it (371) -sene!” dip, iki miñ aqça çıǵarıp¹²⁹⁹ saldı wa küp yalbarıp¹³⁰⁰ zār yıladi¹³⁰¹, ēr¹³⁰² süzde (372) uñayınçı¹³⁰³ süyledi. Abuv-Ġaliy¹³⁰⁴-Sinē mürüwēt iyesi wa mihrībān edem-idi, (373) qarçıqnın¹³⁰⁵ ħeylesin¹³⁰⁶ bilmedi “biyçara!” dip, kızǵanıp¹³⁰⁷, patşā¹³⁰⁸ sarāyımın¹³⁰⁹ (374)

-
- 1275 salıp
1276 üçiñni
1277 andan
1278 alayıq
1279 salayıq
1280 urınından
1281 kitti
1282 itdi
1283 ħalıq
1284 kisildi
1285 wākı‘ası
1286 ‘aliy
1287 Sinēniñ
1288 ħacırasına
1289 kılıp
1290 eytdi
1291 şafa‘atçı
1292 ‘aciz
1293 qalǵanlarǵa
1294 mü‘in
1295 Arap harfli metinde “bilen” geçmemektedir.
1296 üyime
1297 hevā
1298 itip
1299 çıǵarup
1300 yalvarup
1301 yıladi
1302 her
1303 uñgayınça
1304 ‘aliy
1305 qarçıqnıñ
1306 ħilesin
1307 kızǵanıp
1308 pādışah
1309 sarāyımın

awāsın¹³¹⁰ ewel bîr edemge satқан-ıdı¹³¹¹, bu mertebe ul edemnen¹³¹² alıp¹³¹³ bu (375) qarçıqnın¹³¹⁴ üyüne¹³¹⁵ kitürdi¹³¹⁶. Bu qarçıqnın¹³¹⁷ müradı buldı; üyüne¹³¹⁸ kaytıp¹³¹⁹ (376) kitti¹³²⁰, kürdi üyünde¹³²¹ yil qayrān¹³²² terezelerinnen¹³²³ yilbirdep¹³²⁴ isip¹³²⁵ tūrā. Ul kün (377) sábir itti¹³²⁶, ikınçı kün kürdi, hamān yil bar. Patşa¹³²⁷ sarāyına kildı, patşağa¹³²⁸ duğā¹³²⁹ (378) itip¹³³⁰ “ey, Şāhım cil urılağan¹³³¹ edemni taptım¹³³²!” dip, qıssanı ħabar birdi. Qarçıq-bilen (379) patşā¹³³³ süylēşip¹³³⁴ turgānda, cilniñ¹³³⁵ ilgeriği iyesi kilip¹³³⁶ şikāyet kıldı, eytti¹³³⁷; “Abuv (380) -Ġaliy¹³³⁸-Sinē” sızniñ¹³³⁹ sarāyığızdan¹³⁴⁰ cilni bizge satқан, un-iki miñ aqçabızni¹³⁴¹ alğan (381)-ıdı¹³⁴², indı minnen¹³⁴³ alıp¹³⁴⁴ yene ikınçı kişige¹³⁴⁵ wa bizni yapānga attı!¹³⁴⁶” didi. Patşā¹³⁴⁷ (382) bildi, şeक्सiz bu iş rāst-tır¹³⁴⁸; zeherin saçıp¹³⁴⁹, tiz bir

-
- 1310 hevāsın
1311 idı
1312 edemden
1313 alup
1314 qarçıqnıñ
1315 üyine
1316 kitürdi
1317 qarçıqnıñ
1318 üyine
1319 kaytıp
1320 kitti
1321 üyinde
1322 ħayrān
1323 terezelerinden
1324 cilgireb
1325 isip
1326 itdi
1327 pādişah
1328 pādişahğa
1329 du‘ā
1330 itip
1331 ugrılağan
1332 taptım
1333 pādişah
1334 süylēşüp
1335 cilniñ
1336 kilip
1337 eytdi
1338 ‘aliy
1339 sızniñ
1340 sarāyınızdan
1341 aqçamızni
1342 idı
1343 minden
1344 alup
1345 Arap harfli metinde bu kelimededen sonra “satdı” kelimesi gelmektedir.
1346 atdı
1347 pādişah
1348 rāst-dır
1349 saçıp

serheñni çağırıp¹³⁵⁰ büyürdü¹³⁵¹: “bar, (383) Abuv-Ġaliy¹³⁵²-Sinē kayda bulsa-da, tabıp¹³⁵³ tiz alıp¹³⁵⁴-kil!” didi. Serheñ ēzir¹³⁵⁵!” (384) dip, yūğürüp, Abuv-Ġaliy¹³⁵⁶-Sinēnin¹³⁵⁷ ḥanasına kildī, işik kaqtı¹³⁵⁸, Abuv-Ġaliy¹³⁵⁹-Sinē (385) çıqtı¹³⁶⁰, “eyde, sinī şāh çağırır¹³⁶¹, tiz bul ēzir¹³⁶²!” dip, bik kızuw tütü¹³⁶³. Abuv-Ġaliy¹³⁶⁴ (386) -Sinē eytti¹³⁶⁵ “bar, işiñnen¹³⁶⁶ kalma, minim patşa¹³⁶⁷- bilen işim yuq-tır¹³⁶⁸, sin ḥatā kilgen (387) -sin!” didi. Serheñ açuwlanıp¹³⁶⁹ “eyde, elbette alıp¹³⁷⁰-kitermın!” dip, Abuv-Ġaliy¹³⁷¹ (388) -Sinēnin¹³⁷² kulınnan¹³⁷³ kilip¹³⁷⁴ tütü¹³⁷⁵, hamān kürdi, Abuv-Ġaliy¹³⁷⁶-Sinēnin¹³⁷⁷ kulı (389) suwrılıp¹³⁷⁸ anın¹³⁷⁹ kulında kaldı, mının¹³⁸⁰-kibik wākıǵanı¹³⁸¹ kürgeni yuq-ıdı, kayran¹³⁸² (390) -kaldı; “patşadan¹³⁸³ şelte tıyer!” dip kırıqtı¹³⁸⁴, taşlap kitti¹³⁸⁵. Yulda ikinci serheñ uçradı, (391) patşa¹³⁸⁶ “bar, tizrek alıp¹³⁸⁷

-
- 1350 çağırıp
1351 büyürdü
1352 ‘aliy
1353 tabıp
1354 alıp
1355 ḥāzır
1356 ‘aliy
1357 Sinēniñ
1358 kaqtı
1359 ‘aliy
1360 çıqtı
1361 çağırır
1362 ḥāzır
1363 tütü
1364 ‘aliy
1365 eytdi
1366 işiñden
1367 pādīşah
1368 yuq-dır
1369 açuwlanıp
1370 alıp
1371 ‘aliy
1372 Sinēniñ
1373 kulından
1374 kilüp
1375 tütü
1376 ‘aliy
1377 Sinēniñ
1378 suwrulup
1379 anıñ
1380 muniñ
1381 wākı‘anı
1382 ḥayrān
1383 pādīşahdan
1384 kırıqtı
1385 kitti
1386 pādīşah
1387 alıp

kilîğiz¹³⁸⁸!” dip kündirmiş-idi, niy buldı? qayda Abuv-Ġaliy¹³⁸⁹ (392) -Sinē?” didi. Bu serheñ “bılay¹³⁹⁰ buldı!” dip wāqıǵanı¹³⁹¹ süyledi. Suñinnan¹³⁹² uçraǵan (393) serheñ usalraq-ıdı¹³⁹³ “niy üçün alıp¹³⁹⁴-kilmediñ?” ul siyēsetke müstâhaq edem-idi, kirek (394) qulı-tüǵıl¹³⁹⁵, başı suwrılısın¹³⁹⁶! eyde, alıp¹³⁹⁷-barayıq¹³⁹⁸!” dip kirı qayttılar¹³⁹⁹. Yene Abuv (395) -Ġaliy¹⁴⁰⁰-Sinēge¹⁴⁰¹ kilip¹⁴⁰², üyünnēn¹⁴⁰³ çaqırıp¹⁴⁰⁴, çıǵardılar; ikisi iki qultıǵınnan¹⁴⁰⁵ (396) tütüb-alıp¹⁴⁰⁶, kitmekçi buldılar. Abuv-Ġaliy¹⁴⁰⁷-Sinēniñ¹⁴⁰⁸ iki qulı ikisinde qaldı; yaqasına (397) yabuştılar¹⁴⁰⁹, qullarında qaldı; başına yabuştılar¹⁴¹⁰ qullarında qaldı; qay yirinnen¹⁴¹¹ tütüsalar, (398) hamān qullarında qaldı. Qullarında qalǵan ēr¹⁴¹² bir aǵzāsın¹⁴¹³ taşlıy-türǵaç, uramda hayıl (399) it kisekleri cıyıldı¹⁴¹⁴. İndi munı¹⁴¹⁵ niçik¹⁴¹⁶ alıp¹⁴¹⁷-kitmek kirek, serheñner¹⁴¹⁸ qayrān¹⁴¹⁹ (400) bulıp¹⁴²⁰, küñillerine kurkuw tüşti¹⁴²¹; taşlap kittiler¹⁴²², şah sarāyına

-
- 1388 kilîñiz
1389 ‘aliy
1390 bulay
1391 wāqı‘anı
1392 Suñından
1393 idi
1394 alup
1395 tüǵıl
1396 suwrulsun
1397 alup
1398 barayıq
1399 qaytdılar
1400 ‘aliy
1401 Sinēge
1402 kilüp
1403 üyinden
1404 çaqırıp
1405 qultuǵından
1406 alup
1407 ‘aliy
1408 Sinēniñ
1409 yabuşdılar
1410 yabuşdılar
1411 yirinden
1412 her
1413 a‘zāsın
1414 cıyıldı
1415 munı
1416 niçik
1417 alup
1418 serheñler
1419 hayrān
1420 bulup
1421 tüşti
1422 kittiler

yittiler¹⁴²³, kıssanı bir (401) -bir hikāyet ittiler¹⁴²⁴. Patşa¹⁴²⁵ üz süzlü bir edem-idi, gayretlenip¹⁴²⁶ “bar, niçik¹⁴²⁷ alıp¹⁴²⁸ (402) -kilsegiz¹⁴²⁹-de alıp¹⁴³⁰-kiligiz¹⁴³¹! cıyup túbâlğa tütürüp¹⁴³² alıp¹⁴³³ kiligiz¹⁴³⁴ iç¹⁴³⁵ (403) bulmağanda, itin utka salıp¹⁴³⁶, yandırırıq!” didi. Serheñner¹⁴³⁷ bir túbâl alıp¹⁴³⁸, yene (404) kildiler; patşanın¹⁴³⁹ emiri buyınça uramda tügülp¹⁴⁴⁰-kalğan tarqalmış ağızların¹⁴⁴¹ túbâlğa (405) tütürüp¹⁴⁴², patşa¹⁴⁴³ hüzürünâ¹⁴⁴⁴ kittirdiler¹⁴⁴⁵. Patşa¹⁴⁴⁶ büyürdü¹⁴⁴⁷, túbâlnı awdarıp¹⁴⁴⁸, it (406) paraların idenge tüktiler¹⁴⁴⁹, kürdiler, túbâl içinnen¹⁴⁵⁰ bir qara it çıktı¹⁴⁵¹, “haw haw” dip, (407) bir tarafqa¹⁴⁵² kitti¹⁴⁵³. “Yiberme, tüt, ütür¹⁴⁵⁴!” dip, qarawulçılar tayaqlap ütirdiler, yene (408) kürdiler, tağı bir it suzılıp¹⁴⁵⁵ yata. Barçası qayran¹⁴⁵⁶ buldılar, bu belēden niçik¹⁴⁵⁷ (409) qütülurğa¹⁴⁵⁸ kirek bilmediler. Wezirleri eytdiler¹⁴⁵⁹: “Ey

-
- 1423 yitdiler
1424 itdiler
1425 pādīşah
1426 gayretlenüp
1427 niçik
1428 alup
1429 kilseñizde
1430 alup
1431 kilñiz
1432 tütürüp
1433 alup
1434 kilñiz
1435 hiç
1436 salup
1437 Serheñler
1438 alup
1439 pādīşahññ
1440 tügülp
1441 a‘zāların
1442 tütürüp
1443 pādīşah
1444 hüzürına
1445 kittirdiler
1446 pādīşah
1447 büyürdü
1448 awdarup
1449 tüktiler
1450 içinden
1451 çıktı
1452 tarafğa
1453 kitti
1454 ütür
1455 suzulup
1456 hayrān
1457 niçik
1458 qütülurğa
1459 eytdiler

patşahım¹⁴⁶⁰, bu edemni cebir-bilen (410) küçlöp kulğa kırtmek mümkün tūğül¹⁴⁶¹-dir, çünki dünüye patşaları¹⁴⁶² bir yirge kilseler-de (411) anı ciñmek¹⁴⁶³ mümkün tūğül¹⁴⁶⁴-dir; balsa, yaşıklık¹⁴⁶⁵-bilen bulır¹⁴⁶⁶. Büyürsâğız¹⁴⁶⁷ biribiz (412) barıp¹⁴⁶⁸ çağırsağ, belki kilir¹⁴⁶⁹!” didiler. Patşa¹⁴⁷⁰ eytti¹⁴⁷¹: “kadalıp¹⁴⁷²-kitsün¹⁴⁷³, añar¹⁴⁷⁴ (413) wezirimni yiberip¹⁴⁷⁵ ayamıyğına¹⁴⁷⁶ yılıyım¹⁴⁷⁷! eger kitirmege¹⁴⁷⁸ bir tedbirigiz¹⁴⁷⁹ balsa, (414) bar kitirigiz¹⁴⁸⁰!” didi. Wezirler birisi-de bir süz eytmeyinçi¹⁴⁸¹, küñillerinnen¹⁴⁸² “hayır, üzñ (415) bilesin, biz bilgenimizni¹⁴⁸³ eytdik¹⁴⁸⁴! Abuv-Ġaliy¹⁴⁸⁵-Sinē siña sangatlar¹⁴⁸⁶ kürseterge¹⁴⁸⁷ (416) tillerde dastan bulursın¹⁴⁸⁸!” dip, tamaşanı kütüp türdülär¹⁴⁸⁹. Patşa¹⁴⁹⁰ gayretinnen¹⁴⁹¹ türüp,(417) üyüne¹⁴⁹² kitti¹⁴⁹³. Bir niçe küñ ütti¹⁴⁹⁴ ul buy-uğ. Emme Abuv-Ġaliy¹⁴⁹⁵-Sinē patşanın¹⁴⁹⁶

-
- 1460 pādışahım
1461 tūğıldır
1462 pādışahları
1463 ciñmek
1464 tūğil
1465 yaşıklık
1466 bulur
1467 büyürsâñız
1468 barup
1469 kilür
1470 pādışah
1471 eytdi
1472 kadalup
1473 kitsün
1474 aña
1475 yiberüp
1476 ayağınamıy
1477 yığlayım
1478 kitürmege
1479 tedbirñiz
1480 kitirñiz
1481 eytmeyinçe
1482 küñillerinden
1483 bilgenimizni
1484 eytdik
1485 ‘aliy
1486 san‘atlar
1487 kürsetürge
1488 bulursın
1489 turdılar
1490 pādışah
1491 gayretinden
1492 üyüne
1493 kitti
1494 ütti
1495 ‘aliy
1496 pādışahnıñ

(418) mekirinnen¹⁴⁹⁷ imin tũgũl¹⁴⁹⁸ -idĩ; diwānga kilse helēk iteçegĩn bĩlir¹⁴⁹⁹ -idĩ. Serheñner¹⁵⁰⁰
(419) kilgen waqıtta¹⁵⁰¹ bir itni űz sũretine kuyıp¹⁵⁰² iřikden¹⁵⁰³ çigarmış-ıdı¹⁵⁰⁴. Alar (420)
yabuřkanda¹⁵⁰⁵ kullarında it aęzāsı¹⁵⁰⁶ kalır-ıdı¹⁵⁰⁷. řul keyfiyette¹⁵⁰⁸ űzũlgēn aęzālarını¹⁵⁰⁹
(421) tũbālęa tutırıp¹⁵¹⁰ alıp¹⁵¹¹-kittĩler¹⁵¹². Abuv-Ĝaliy¹⁵¹³-Sinē tağı alar-bĩlen biręe diwānga
kildĩ. (422) İhfaęa çigĩlip¹⁵¹⁴ bir tarafta¹⁵¹⁵ tũrdũ¹⁵¹⁶. Bir afsũn uķıp¹⁵¹⁷ yene itni űz sũretine
ķaytardı. (423) Bıların¹⁵¹⁸ mũęēmelesĩn¹⁵¹⁹ tik çitten¹⁵²⁰ ķarap tũrũr-ıdı¹⁵²¹, wa diwān ķalkı¹⁵²²
niy (424) sũylēgenin hemmesin iřitĩp¹⁵²³ tũrũr-ıdı¹⁵²⁴; alar Abuv-Ĝaliy¹⁵²⁵-Sinēni ķürmesler-
idĩ. Bes (425) patřa¹⁵²⁶ űyũne¹⁵²⁷ ķaytıp¹⁵²⁸ kitti¹⁵²⁹. Diwān tarķaldı, Abuv-Ĝaliy¹⁵³⁰-Sinē hem
ķanasına (426) ķaytıp¹⁵³¹ rehet utırdı¹⁵³². Emme ul mekkēre ķarçıkının¹⁵³³ ķılęan işleri hemişe

-
- 1497 mekirinden
1498 tũgil
1499 bĩlir
1500 serheñler
1501 waqıtta
1502 kuyup
1503 işikden
1504 idĩ
1505 yabuşkanda
1506 a'zāsı
1507 kalır-idĩ
1508 keyfiyette
1509 a'zālarını
1510 tũtũrũp
1511 alıp
1512 kittĩler
1513 'aliy
1514 çigĩlip
1515 tarafta
1516 tũrdı
1517 uķup
1518 bulardıñ
1519 mũ'ēmelesin
1520 çitden
1521 idĩ
1522 ķalkı
1523 iřitĩp
1524 idĩ
1525 'aliy
1526 pādiřah
1527 űyũne
1528 ķaytup
1529 kitti
1530 'aliy
1531 ķaytup
1532 utırdı
1533 ķarçıkınıñ

küñilinnen¹⁵³⁴ (427) kitmes-ıdı. Dāyıma “bu qarçıktan¹⁵³⁵ niçik¹⁵³⁶ itüp¹⁵³⁷ üç alırımın¹⁵³⁸?” dip, hamān fikirde-ıdı. (428) Bir küñ kürdi, ul malguwne¹⁵³⁹ yene üyrengen ğadetinçe¹⁵⁴⁰ Abuv-Ġaliy¹⁵⁴¹-Sinēnin¹⁵⁴² (429) qatını¹⁵⁴³ yanına kildı. Uturdılar¹⁵⁴⁴, süylēştiler¹⁵⁴⁵. Abuv-Ġaliy¹⁵⁴⁶-Sinē iç¹⁵⁴⁷ bilmemiş (430) bulup¹⁵⁴⁸-türdü¹⁵⁴⁹. Ul qarçıq üydēn kitkenin sağalap türdü¹⁵⁵⁰. Abuv-Ġaliy¹⁵⁵¹-Sinēnin¹⁵⁵² işik (431) tūbündē¹⁵⁵³ bir taş bar-ıdı¹⁵⁵⁴, dāyıma anda utırır-ıdı¹⁵⁵⁵. Qarçıq çığıp¹⁵⁵⁶ kitkēde “ebiy (432) minim yanıma-da kırıp¹⁵⁵⁷-kit!” didi. Malguwne¹⁵⁵⁸ hilēflik iterge qadır bulmadı kirdi. Abuv (433) -Ġaliy¹⁵⁵⁹-Sinē qarçıktan¹⁵⁶⁰ hal-aḥwāl sūrāştı¹⁵⁶¹, ğüyāki ütken macarası işitmemiş bulup¹⁵⁶², (434) aşnalıq tariykinça mūĝēmele¹⁵⁶³ kıldı. Qarçıq hem küñilinnen¹⁵⁶⁴ fehīm itti¹⁵⁶⁵-ki “minim (435) patşağa¹⁵⁶⁶ barıp¹⁵⁶⁷ şikāyet kılganımı Abuv-Ġaliy¹⁵⁶⁸-Sinē sizmegēn-imiş!” dip, hıyāl kıldı. (436) Bes Abuv-Ġaliy¹⁵⁶⁹-Sinē, qarçıq-

-
- 1534 küñilinden
1535 qarçıqdan
1536 niçik
1537 itüp
1538 alırımın
1539 mal‘uwne
1540 ‘adetinçe
1541 ‘aliy
1542 sinēniñ
1543 ḥātunı
1544 uturdılar
1545 süylēşdiler
1546 ‘aliy
1547 hiç
1548 bulup
1549 türdü
1550 türdü
1551 ‘aliy
1552 sinēniñ
1553 tūbінде
1554 idı
1555 uturur-idı
1556 çığıp
1557 kırıp
1558 mal‘uwne
1559 ‘aliy
1560 qarçıqdan
1561 sūrāşdı
1562 bulup
1563 mū‘ēmele
1564 küñilinden
1565 itdi
1566 pādışahğa
1567 barıp
1568 ‘aliy
1569 ‘aliy

bilen süylêşip¹⁵⁷⁰ uturganda¹⁵⁷¹ eytti¹⁵⁷²: “Ey ebîy, sin bizden (437) ütînip¹⁵⁷³ cilnî aldıñ! Ul kişî patşağa¹⁵⁷⁴ barıp¹⁵⁷⁵ bizden şikâyet kılğan-imîş! Patşa¹⁵⁷⁶, biznî (438) çağirtıp¹⁵⁷⁷ biznî ütire yazdı, kılınnan¹⁵⁷⁸ hılâs bulğınçı¹⁵⁷⁹ niy kadar zehmetler çiktik¹⁵⁸⁰!” (439) didi. Ul malguwne¹⁵⁸¹ qarçık tahkiyk bildi, “bu kadar zehmetler çikkenin ul kişiden küre (440) imiş!” dip, cawâp bire başladı: “Rehmet, gümîriğiz¹⁵⁸² üzün bulsın¹⁵⁸³, yaqşî (441) ittîğiz¹⁵⁸⁴, izgîlik¹⁵⁸⁵ ittîğiz¹⁵⁸⁶!” didi. Abuv-Ġaliy¹⁵⁸⁷-Sinê eytti¹⁵⁸⁸: “Biznî¹⁵⁸⁹ hem sizden bir (442) ütîniçibiz¹⁵⁹⁰ bar-ıdı¹⁵⁹¹, kerem itip¹⁵⁹² şul güzürübüzñü¹⁵⁹³ idâ kılasız! iki miñ aqça üzîñ (443) birgen-ıdıñ, hamân kimigeni yuk! Şul aqçanı biriyim¹⁵⁹⁴, üç miñ aqça tağı biriyim¹⁵⁹⁵, (444) bizge-de bir izgîlik¹⁵⁹⁶ it-sene!” didi. Qarçık eytti¹⁵⁹⁷: “Büyürügüz¹⁵⁹⁸, eger minim (445) kılınnan¹⁵⁹⁹ kile-türğân iş bulsa, baş üstü¹⁶⁰⁰! Emme ul niçik¹⁶⁰¹ iş-tir-ki¹⁶⁰² siz annan¹⁶⁰³ (446) gaciz bulasız-da bizge mümkün bula!” didi. Abuv-Ġaliy¹⁶⁰⁴-Sinê eytti¹⁶⁰⁵: Ul güzürüm¹⁶⁰⁶ bu (447) -dır-ki minim

-
- 1570 süylêşip
1571 uturganda
1572 eytdi
1573 ütînip
1574 pâdişahğa
1575 barıp
1576 pâdişah
1577 çağirtıp
1578 kılınnan
1579 bulğınçı
1580 çiktik
1581 mal’uwnne
1582 ‘ümîriñiz
1583 bulsun
1584 itdiñiz
1585 izgîlik
1586 itdiñiz
1587 ‘aliy
1588 eytdi
1589 bizniñ
1590 ütîniçimiz
1591 idi
1592 itip
1593 ‘üzirimizni
1594 bireyim
1595 bireyim
1596 izgîlik
1597 eytdi
1598 büyürünüz
1599 kılınnan
1600 üstü
1601 niçik
1602 iş-dir-ki
1603 andan
1604 ‘aliy
1605 eytdi
1606 ‘üzirim

bir sarḥawım bar! niçe tabīpnı kürdım tabīpler bu sarḥawıma daruw itüwden (448) ğacız buldılar, iḥ¹⁶⁰⁷ bir tabīp sarḥawıma gilēç¹⁶⁰⁸ tab‘almadı; aḫır¹⁶⁰⁹ maslaḥet kıluştılar¹⁶¹⁰: (449) “Başka gilēç¹⁶¹¹ yuḫ, meger yana-türġân ağaç parasın miçten¹⁶¹² alıp¹⁶¹³ bir ḫatunnın¹⁶¹⁴ (450) gewretine¹⁶¹⁵ tıġıp¹⁶¹⁶ sündirip¹⁶¹⁷ kümırın bızge kitır¹⁶¹⁸ şul kümırden bir dawā tartīp (451) kılıp¹⁶¹⁹, gilēç¹⁶²⁰ iterbız¹⁶²¹!”, didiler. Bu işni bīrewge-de eytkenım yuḫ-ıdı¹⁶²², çünki (452) sizniñ¹⁶²³-bilen aşnalık paydā buldı. İndi¹⁶²⁴, ebıyım, canım, bu işni bitürüp¹⁶²⁵ mürādıma (453) iriştire¹⁶²⁶-kür!” didi. Bu mekkāre ḫarçık bir ez fikir itip¹⁶²⁷ “annan¹⁶²⁸ niy bulır¹⁶²⁹, minım (454) bu acdaha-kībik¹⁶³⁰ cehennem-kirdārım niçe-niçe utın¹⁶³¹ ağaçı-kībikni yütḫanı bar!” dip, (455) rāzı buldı. Aḫır¹⁶³² bıy-çara¹⁶³³ tamasınan¹⁶³⁴ mekir ḫarçığı¹⁶³⁵ yırtılıp¹⁶³⁶ ḫeyle túbalı (456) sütülüp¹⁶³⁷, düñyēge üner¹⁶³⁸ satḫanda bir niçe aḫça üçün belē tüzāġına gi buldı. Ḥamān (457) Abuv-Ġaliy¹⁶³⁹-Sinē “Taġı fursatı¹⁶⁴⁰ ġaniymet-tır¹⁶⁴¹!” dip, urınan¹⁶⁴² türdü¹⁶⁴³.

-
- 1607 hiç
1608 ‘ilēç
1609 aḫır
1610 kıluştılar
1611 ‘ilēç
1612 miçden
1613 alıp
1614 ḫātunnıñ
1615 ‘evretine
1616 tıġıp
1617 sündirüp
1618 kitür
1619 kılıp
1620 ‘ilēç
1621 itermız
1622 idı
1623 sizniñ
1624 imdi
1625 bitürüp
1626 iriştire
1627 itüp
1628 andan
1629 bulur
1630 ajdaha-kībik
1631 utun
1632 aḫır
1633 Arap harfli metinde burada “‘acep” kelimesi geçmektedir.
1634 tamasından
1635 ḫarçığı
1636 yırtılıp
1637 sütülüp
1638 hüner
1639 ‘aliy
1640 fırsat
1641 ġaniymetdir
1642 urunundan
1643 türdü

Uçaқта¹⁶⁴⁴ (458) yana-türğan utın¹⁶⁴⁵ ağaçının¹⁶⁴⁶ birşin alıp¹⁶⁴⁷ malğuwnenin¹⁶⁴⁸ yanına kildı; arkası (459) -üstüne¹⁶⁴⁹ yatqırıp¹⁶⁵⁰ utlı ağaçnı bñ niçe mıqdār tıgıp¹⁶⁵¹ sündirdi. Malğuwne¹⁶⁵² firiyāt¹⁶⁵³ (460) itip “ebew, ħarāp ittiñ¹⁶⁵⁴, niy-işlediñ¹⁶⁵⁵?” dip, aqılı kitti¹⁶⁵⁶. Bñ ezden türüp, Abuv-(461) Ğaliy¹⁶⁵⁷-Sinēni süge süge kitti¹⁶⁵⁸; meger Abuv-Ğaliy¹⁶⁵⁹-Sinē afsün itip¹⁶⁶⁰ bñ tilisim-bilen (462) şegernin¹⁶⁶¹ barça utın anın¹⁶⁶² gewretine¹⁶⁶³ ħebis itti¹⁶⁶⁴. Malğuwne¹⁶⁶⁵ “şunun¹⁶⁶⁶-bilen (463) kütüldüm¹⁶⁶⁷!” dip ğumān kılop¹⁶⁶⁸ intikām ikenin henüz añnamadı¹⁶⁶⁹ “üçsiz kütüldüm¹⁶⁷⁰!” (464) dip, kitti¹⁶⁷¹. Açısınan¹⁶⁷² tiz tiz kiter-ıdı wa işsilğinnen¹⁶⁷³ salkın¹⁶⁷⁴ suw siber-ıdı. Bu (465) tarafta¹⁶⁷⁵ Abuv-Ğaliy¹⁶⁷⁶-Sinē üziniñ¹⁶⁷⁷ ünerin¹⁶⁷⁸ tamām kıldı. Şegernin¹⁶⁷⁹ utları hemmesi (466) sündi, iç¹⁶⁸⁰ bñ yirde kırmışka küzi qadar ut qalmadı.

-
- 1644 uçaqda
1645 utun
1646 ağaçınıñ
1647 alıp
1648 mal‘uwnenin
1649 üstine
1650 yatqurup
1651 tıgıp
1652 mal‘uwne
1653 firiyād
1654 itdiñ
1655 nişlediñ
1656 kitdi
1657 ‘aliy
1658 kitdi
1659 ‘aliy
1660 itüp
1661 şeherniñ
1662 anıñ
1663 ‘ewretinde
1664 itdi
1665 mal‘uwne
1666 şuniñ
1667 kütüldim
1668 kılop
1669 añlamadı
1670 kütüldim
1671 kitdi
1672 açısından
1673 işsilğinden
1674 salkın
1675 tarafta
1676 ‘aliy
1677 üziniñ
1678 hünernin
1679 şeherniñ
1680 hiç

Çakma çaksalar, ut çıkmıy. Birew (467) kılınan¹⁶⁸¹ birew alıp¹⁶⁸² çağıp¹⁶⁸³, qarıylar, eseri yuk. Şegerde¹⁶⁸⁴ ut bitüwiniñ¹⁶⁸⁵ sebebin (468) iç¹⁶⁸⁶-kim bilmes-idi. Dünüyede ut bir dewlet imiş; niy dewlet iyeleri ut hasretinnen¹⁶⁸⁷ (469) dewletleri küzlerine kürinmes-idi. Şegernin¹⁶⁸⁸ ülülari¹⁶⁸⁹ cıyılıp¹⁶⁹⁰ patşağa¹⁶⁹¹ şikāyetke (470) kildiler, emme patşaları¹⁶⁹² üzi-de ut alırğa¹⁶⁹³ qaysı cehennemge barasın bilmes-idi. (471) “İndi¹⁶⁹⁴ utqa¹⁶⁹⁵ qayda barayıq¹⁶⁹⁶ wa bu¹⁶⁹⁷ dertke darmān kimnen¹⁶⁹⁸ istiyik¹⁶⁹⁹?” (472) didiler. Patşa¹⁷⁰⁰ niy cawāp biresin bilmiyinçi suñ “siz kimni bilesiz? kimnen¹⁷⁰¹ darmān (473) istemekçi bulasız?” didi. Barçası bir awāzdan “biz¹⁷⁰² patşabızni¹⁷⁰³ bilebiz¹⁷⁰⁴, (474) patşabızdan¹⁷⁰⁵ başqa kimnen¹⁷⁰⁶ yerdem istiyik? Yerdem istep kildik!” didiler. Patşa¹⁷⁰⁷ (475) tağı wezirler-bilen meşweretke utırıp¹⁷⁰⁸ küp kıl¹⁷⁰⁹-uv-qāllar tūrlū cawāp wa süweller¹⁷¹⁰ (476) buldı. Aqır¹⁷¹¹ bir wezir bar-ıdı¹⁷¹², gāyet ākıl wa dānā-

1681 kılından

1682 alup

1683 çağup

1684 şherde

1685 bitüwiniñ

1686 hiç

1687 hasretinden

1688 şherniñ

1689 ülügları

1690 cıyulup

1691 pādīşahğa

1692 pādīşahları

1693 alurğa

1694 imdi

1695 utğa

1696 barayıq

1697 Arap harfli metinde “bu” kelimesi geçmemektedir.

1698 kimden

1699 isteyik

1700 pādīşah

1701 kimden

1702 bir

1703 pādīşahmızni

1704 bilemiz

1705 pādīşahmızdan

1706 kimden

1707 pādīşah

1708 uturup

1709 kıl

1710 sü’eller

1711 aqır

1712 idi

ıdı¹⁷¹³; eytti¹⁷¹⁴: “Ey patşam¹⁷¹⁵, (477) bızñın¹⁷¹⁶-bilen meşweret-te¹⁷¹⁷ itesin, süzibızge¹⁷¹⁸-de igtibār¹⁷¹⁹ kılmıysın! Biz taħkiyk (478) bilebiz¹⁷²⁰, bu iş hemmesi Abuv-Ġaliy¹⁷²¹-Sinē işi-dır. Eger añar¹⁷²² hilēf tursāğız¹⁷²³, yene (479) ġacāyıp¹⁷²⁴ sanğatlar¹⁷²⁵ kürirsiz!¹⁷²⁶” didi. Patşa¹⁷²⁷ eytti¹⁷²⁸: “Abuv-Ġaliy¹⁷²⁹-Sinēge ul (480) kadar min niy kıldım, ul bılay¹⁷³⁰ ġāmmet¹⁷³¹ bütün şeger¹⁷³² utın yeşirürge¹⁷³³? didi. Wezır (481) eytti¹⁷³⁴: “Sebep bu-dır-kı añar¹⁷³⁵ igtibār¹⁷³⁶ kılmadığız¹⁷³⁷, haķāret küzi-bilen karadığız¹⁷³⁸, (482) diwānnan¹⁷³⁹ şürdüğüz¹⁷⁴⁰, katıllık-bilen serheñ kündirip¹⁷⁴¹ siyēset itmek istediğiz¹⁷⁴², şul (483) cihetten¹⁷⁴³ ul-tağı kuwat wa küdrētte¹⁷⁴⁴ ġilim¹⁷⁴⁵ wa hikmette¹⁷⁴⁶ üzünñ¹⁷⁴⁷ mertebesin (484) bildirmek üstadı bulğay!” didi. Patşa¹⁷⁴⁸ eytti¹⁷⁴⁹: “Bulğan iş bulğan! ye, niy-işlemek¹⁷⁵⁰ (485) kirek? Bu işñin¹⁷⁵¹

-
- 1713 idı
1714 eytdi
1715 pādışahım
1716 bızñın
1717 meşweretde
1718 süzimizge
1719 i‘tibār
1720 bilemiz
1721 ‘aliy
1722 aña
1723 tursāñız
1724 ‘acāyıp
1725 san‘atlar
1726 kürürsiz
1727 pādışah
1728 eytdi
1729 ‘aliy
1730 bulay
1731 ‘āmmet
1732 şeher
1733 yeşirürge
1734 eytdi
1735 aña
1736 i‘tibār
1737 kılmadıñız
1738 karadıñız
1739 diwāndan
1740 şürdüñüz
1741 kündirüp
1742 istediñiz
1743 cihetten
1744 küdrētte
1745 ‘ilim
1746 hikmetde
1747 üzünñ
1748 pādışah
1749 eytdi
1750 nişlemek
1751 işñin

gilēci¹⁷⁵² wa bu dertniñ¹⁷⁵³ darmānı nıy-dır? didi. Wezır eytti¹⁷⁵⁴: “Min, (486) kılın¹⁷⁵⁵, barup¹⁷⁵⁶, gūzūr¹⁷⁵⁷ itip¹⁷⁵⁸ çağırıyım¹⁷⁵⁹, belki kiler¹⁷⁶⁰, eger kilse, yūmūşaklık¹⁷⁶¹ (487) -bilen mūgēmele¹⁷⁶² būyūrūp, gizzet¹⁷⁶³ hūrmet itigiz¹⁷⁶⁴ “*El-ahsēn yekta ‘el-lisān*” (488) faḥwāsınça inḡāmı¹⁷⁶⁵ iḥsān kılup¹⁷⁶⁶ ḥatırın hūş kılıgız¹⁷⁶⁷! annan¹⁷⁶⁸-suñ bu dertniñ¹⁷⁶⁹ (489) darmānın iŧtemek mūmkin bulur¹⁷⁷⁰!” didi. Patŧa¹⁷⁷¹ ũlū¹⁷⁷² ḥawufka tūŧūp bu iŧten¹⁷⁷³ (490) ḡaciz¹⁷⁷⁴-idi, wezırge eytti¹⁷⁷⁵: “eger bulay¹⁷⁷⁶ kerem itsegiz¹⁷⁷⁷, ziyāde minnet-dārımız¹⁷⁷⁸!” (491) didi. Bes Wezır tūrūp Abuv-Ġaliy¹⁷⁷⁹-Sinēniñ¹⁷⁸⁰ ḥanasına kildī, iŧik kaqtı¹⁷⁸¹, (492) “mihmānıgız¹⁷⁸² kildī!” didi. Abuv-Ġaliy¹⁷⁸³-Sinē-de kıssanı bilip¹⁷⁸⁴ bir ez kılūbrēk bir (493) gūzēl itī bar-idi¹⁷⁸⁵, aña¹⁷⁸⁶ ḥıtab kılup¹⁷⁸⁷ “bar, mihmānımızga¹⁷⁸⁸ iŧik ač!” didi. Ul it kitti

-
- 1752 ‘ilēci
1753 dertniñ
1754 eytdi
1755 kılın
1756 barup
1757 ‘ūzūr
1758 itip
1759 çağırıyım
1760 kilür
1761 yūmūşaklık
1762 mü‘emele
1763 ‘izzet
1764 itiniz
1765 in‘āmı
1766 kılup
1767 kılınız
1768 andan
1769 dertniñ
1770 bulur
1771 pādīŧah
1772 ũlūḡ
1773 iŧden
1774 ‘āciz
1775 eytdi
1776 bulay
1777 itseñiz
1778 dārımız
1779 ‘aliy
1780 Sinēniñ
1781 kaqtı
1782 mihmānıñız
1783 ‘aliy
1784 bilip
1785 idi
1786 aña
1787 kılup
1788 mihmānımızga

(494) kilüp¹⁷⁸⁹ ışık açtı¹⁷⁹⁰. Wezîr kırdı. Abuv-Ġaliy¹⁷⁹¹-Sinē wezîrnî hürmêt itüp¹⁷⁹² urun¹⁷⁹³ (495) kürsetti.¹⁷⁹⁴ Wezîr utırdı¹⁷⁹⁵, bîr ez ġayîr-meġüwet¹⁷⁹⁶ taġām¹⁷⁹⁷-bîlen ziyāfet itüp¹⁷⁹⁸ (496) mürādın sūrādı. Wezîr duġa¹⁷⁹⁹ itüp¹⁸⁰⁰ patşa¹⁸⁰¹ tarafınnan¹⁸⁰² dawetçi¹⁸⁰³ bulup¹⁸⁰⁴ kilgenî (497) şüylēdi, “zingār¹⁸⁰⁵ rehîm ite kürîġiz¹⁸⁰⁶!” didi. Abuv-Ġaliy¹⁸⁰⁷-Sinē taġı dawetnî¹⁸⁰⁸ kabûl (498) itüp¹⁸⁰⁹ bîr tayaġı bar-ıdı¹⁸¹⁰, bîr afsûn uġıdı¹⁸¹¹, bîr yaġşı¹⁸¹² at buldı; aña¹⁸¹³ atlanıp¹⁸¹⁴ (499) wezîrnî¹⁸¹⁵ yanına tüşşüp şüylēşe bardılar, patşa¹⁸¹⁶ sarāyına yittiler¹⁸¹⁷, içkerî kırdiler. Abuv (500) -Ġaliy¹⁸¹⁸-Sinē patşaġa¹⁸¹⁹ duġa¹⁸²⁰ wa sanālar kılġannan¹⁸²¹-suñ patşa¹⁸²² ayak ũstüne¹⁸²³ (501) tũrũp taġzîm¹⁸²⁴ wa tekrîm-bîlen ũzînî¹⁸²⁵

-
- 1789 kilüp
1790 açdı
1791 ‘aliy
1792 itüp
1793 urun
1794 kürsetdi
1795 uturdi
1796 me‘hüvved
1797 ta‘ām
1798 itüp
1799 du‘ā
1800 itüp
1801 pādîşah
1802 tarafından
1803 da‘wetçi
1804 bulup
1805 zinhār
1806 kürîñiz
1807 ‘aliy
1808 da‘wetnî
1809 itüp
1810 idî
1811 uġudı
1812 yaġşı
1813 aña
1814 atlanup
1815 wezîrnîñ
1816 pādîşah
1817 yitdiler
1818 ‘aliy
1819 pādîşahġa
1820 du‘ā
1821 kılġandan
1822 pādîşah
1823 ũstine
1824 ta‘zîm
1825 ũzînîñ

yanına utırttı¹⁸²⁶, ḥal-aḥwāl sūrāşıp¹⁸²⁷ tamām (502) raġāye¹⁸²⁸ kıldı wa ziyāfetler ēzırlenıp¹⁸²⁹ niçe baḥşışlar kılgannan¹⁸³⁰-suñ yil wa ut (503) ḥüsüsündâ süz çıġarıp¹⁸³¹ patşa¹⁸³² ḥizār ğüzür¹⁸³³-niyāz bilen “ey ḥekim Aflatūnı zamān bu (504) dertnñ¹⁸³⁴ çarası sizlerde-dır! Kerem itıp¹⁸³⁵ bızñı bu ġacizlikten¹⁸³⁶ ḥılās büyürñ¹⁸³⁷!” (505) dip, zārılıklar kıldı. Abuv-Ġaliy¹⁸³⁸-Sinē inkār kılıp¹⁸³⁹ “bu işte¹⁸⁴⁰ minim āsıla ġünāġım¹⁸⁴¹ (506) yuk-tır¹⁸⁴², taqsır, ġāfuw¹⁸⁴³ büyürāsız!” dip bir ez nāz kıldı, patşa¹⁸⁴⁴ şul qadar ğüzür¹⁸⁴⁵ (507) itti¹⁸⁴⁶-kñ kilip¹⁸⁴⁷ Abuv-Ġaliy¹⁸⁴⁸-Sinēnñ¹⁸⁴⁹ saqalın üpti¹⁸⁵⁰. Aqır¹⁸⁵¹ Abuv-Ġaliy¹⁸⁵²-Sinē (508) patşanın¹⁸⁵³ bu qadar kiçilik-bilen ğüzür¹⁸⁵⁴ itip¹⁸⁵⁵ ütñüwñnen¹⁸⁵⁶ üyālup¹⁸⁵⁷ “ḥāyır (509) efendim bu işñi min kılmadım, lakin kılgan kişinñi bilemin!” didi. Patşa¹⁸⁵⁸ eytti¹⁸⁵⁹: “Hamān (510) dertibizge¹⁸⁶⁰

-
- 1826 uturtdı
1827 sūrāşıp
1828 ra‘āye
1829 ḥazırlanıp
1830 kılgandan
1831 çıġarıp
1832 pādışah
1833 ġizir
1834 dertnñ
1835 itüp
1836 ‘acizlikden
1837 büyürñ
1838 ‘aliy
1839 kılıp
1840 işde
1841 ġünāhım
1842 yuk-dır
1843 ‘āfuw
1844 pādışah
1845 ‘üzür
1846 itdi
1847 kilüp
1848 ‘aliy
1849 Sinēnñ
1850 üpdı
1851 aqır
1852 ‘aliy
1853 pādışahnñ
1854 ‘üzür
1855 itüp
1856 ütñüwñnen
1857 üyālup
1858 pādışah
1859 eytdi
1860 dertimizge

darmān bulsın¹⁸⁶¹; nıy tariyqça bulsada bulsın¹⁸⁶²; kım kılsa-da kılsın¹⁸⁶³, (511) emme bızniñ¹⁸⁶⁴ ėcetibızge¹⁸⁶⁵ ut bulsın¹⁸⁶⁶!” didi. Abuv-Ėaliy¹⁸⁶⁷-Sinē eytti¹⁸⁶⁸: “Ey şāhim, (512) bu işni kılgan kışi bīr caduw mekkāre qarçıq-tır¹⁸⁶⁹, felēn yirde tūrā, isimī felēne-dīr siħir (513) wa afsūn kūp bīlir¹⁸⁷⁰, niçe büzük işleri zāhir bulmış-tır¹⁸⁷¹; bu yilni wa utni ħebis itüwçı (514) qarçıq şul-dır! eger minin¹⁸⁷² ħakiykatın bılmege mūrādı şerifigiz¹⁸⁷³ bula-ķalsa bīr edem (515) kündirigiz¹⁸⁷⁴! Barsın¹⁸⁷⁵, ul malġuvnenin¹⁸⁷⁶ ut zindānına bīr balawuz tıksın¹⁸⁷⁷! Eger (516) yanmasa minim hemme sūzlerim yalġan bulsın¹⁸⁷⁸, anın¹⁸⁷⁹-üçün-ki min bilemin, ul (517) malġuwne¹⁸⁸⁰ qarçıq utni fercine ħabis itmiş-tır¹⁸⁸¹!” didi. Patşa¹⁸⁸² kıssanı fehīm itti¹⁸⁸³, (518) “qarçıqtan¹⁸⁸⁴ intikām-üçün imiş!” dip, añnadı¹⁸⁸⁵, emme nıy işlesin¹⁸⁸⁶, başķa gilēç¹⁸⁸⁷ yuk. (519) “Ĥamān ut tabılsın¹⁸⁸⁸, ķaysı cihetten¹⁸⁸⁹ bulsa-da bulsın¹⁸⁹⁰ kilsin¹⁸⁹¹!” dip, bīr usal serheñni (520) çağırıp¹⁸⁹², ķulına bīr balawuz birdiler, “bar¹⁸⁹³, felēn meħellede felēne isimni¹⁸⁹⁴ bīr qarçıq

-
- 1861 bulsun
1862 bulsun
1863 kılsun
1864 bızniñ
1865 ħecetimizge
1866 bulsun
1867 ‘aliy
1868 eytdi
1869 qarçıq-dır
1870 bılir
1871 bulmış-dır
1872 munin
1873 şerifiniz
1874 kündiriniz
1875 barsun
1876 mal‘uvnenin
1877 tıksun
1878 bulsun
1879 anin
1880 mal‘uwne
1881 itmiş-dir
1882 padişah
1883 itdi
1884 qarçıqdan
1885 añladı
1886 işlesün
1887 ‘ilēç
1888 tabulsun
1889 cihetden
1890 bulsun
1891 kilsün
1892 çağırıp
1893 Arap harfli metined “bar” kelimesi geçmemektedir.
1894 isimli

(521) bar-dır! Tabıp¹⁸⁹⁵ ásıla süzine қaramıyınçı¹⁸⁹⁶, hamān basıp¹⁸⁹⁷ fercine balawuznı tıgıp¹⁸⁹⁸, (522) balawuzğa ut tütäşip¹⁸⁹⁹ yana başlasa alıp¹⁹⁰⁰-kil!” didiler. Ul serheñ “ēzir¹⁹⁰¹!” dip (523) yǵǵırıp¹⁹⁰² kitti¹⁹⁰³. Barıp¹⁹⁰⁴, qarçıqnın¹⁹⁰⁵ yürtün¹⁹⁰⁶ izlep tapdı¹⁹⁰⁷, işikni қақtı¹⁹⁰⁸; (524) açtılar¹⁹⁰⁹. Hamān içkeri kırıp¹⁹¹⁰, qarçıqqa¹⁹¹¹ eytti¹⁹¹²: Ebıy sinñ fercinde ut bar imiş, (525) patşa¹⁹¹³ büyürdü¹⁹¹⁴, bu balawuznı fercine tıgıp¹⁹¹⁵ ut alıp¹⁹¹⁶- kitsem kirek!” didi. Qarçıq (526) firiyät¹⁹¹⁷ itip¹⁹¹⁸ “hey aħmaq, sin diwāna bulduñ-mı¹⁹¹⁹? minim fercimde niy-işlep¹⁹²⁰ ut (527) bulsın¹⁹²¹?” didi. Serheñ anın¹⁹²² süzine қaramastan¹⁹²³ iriksizlep yatqırdı¹⁹²⁴, cehennem (528) -kirdārına balawuznı tıqtı, der-ħal tartıp¹⁹²⁵ çıǵardı, kürdi; balawuzğa ut tütäşmiş, ğır-ğır (529) yanar. Alıp¹⁹²⁶ patşa¹⁹²⁷ sarāyına kitti¹⁹²⁸. Utqa¹⁹²⁹ mühtaç edemnerden¹⁹³⁰ yulda uçırıp¹⁹³¹ (530) “hay, ut miña-da bir!” dip, almaq tilediler, iç¹⁹³² birisi

-
- 1895 tabup
1896 қарамайыңа
1897 basup
1898 tıgıp
1899 tütäşup
1900 alup
1901 ħāzır
1902 yǵǵırıp
1903 kitti
1904 barıp
1905 qarçıqnıñ
1906 yürtin
1907 tapdı
1908 қақdı
1909 açdıлар
1910 kırıp
1911 qarçıqqa
1912 eytdi
1913 pādīşah
1914 büyürdi
1915 tıgıp
1916 alup
1917 firiyād
1918 itip
1919 bulduñ-mu
1920 nişlep
1921 bulsun
1922 anıñ
1923 қарамасдан
1924 yatqırdı
1925 tartıp
1926 alup
1927 pādīşah
1928 kitti
1929 utqa
1930 edemlerden
1931 uçırıp
1932 hiç

yandırıp¹⁹³³-al'almadılar, çünkü ul utnı (531) bîrewden bîrew iĉ¹⁹³⁴ al'almas-ıdı¹⁹³⁵, tã-ki ěr¹⁹³⁶ kım üzi barıp¹⁹³⁷ balawuz batırıp¹⁹³⁸ (532) almağa mühtâç-ıdı¹⁹³⁹. Niçe türlü tacrîbe ittîler¹⁹⁴⁰, mümkün bulmadı. Serheñnen¹⁹⁴¹ (533) sūrâdılar: “sin bu utnı qaydan aldıñ?” didiler. Serheñ habar birdi. Hamãn şeger¹⁹⁴² halkı (534)mını¹⁹⁴³ işitip¹⁹⁴⁴ ěr¹⁹⁴⁵ atrãftan¹⁹⁴⁶ qarçıkñın¹⁹⁴⁷ yürtünã¹⁹⁴⁸ yũğürüşülěr¹⁹⁴⁹. Serheñ (535) bulardan¹⁹⁵⁰ kütülüp patşa¹⁹⁵¹ sarãyına kitti¹⁹⁵². Diwãn halkı kürdiler, ut yanar, hayrãn (536) buldılar. Patşa¹⁹⁵³ bu wãkıǵanı¹⁹⁵⁴ küzi-bilen kürip¹⁹⁵⁵ Abuv-Ĝaliy¹⁹⁵⁶-Siněniñ¹⁹⁵⁷ gilmĩne¹⁹⁵⁸ (537) wa hikmetine tehsin kıldı. Bu tarafta¹⁹⁵⁹ qarçık malǵuwne¹⁹⁶⁰ işni añnadı¹⁹⁶¹ wa başına kilgen (538) belēni bildi, emme niy gilēç¹⁹⁶²? Qaçmaqdan¹⁹⁶³ başqa çara¹⁹⁶⁴ yuq, lakin halıq işikni çırnab (539) almışlar-ıdı¹⁹⁶⁵. Çıǵıp¹⁹⁶⁶ kiterge yul yuq, yürtünün¹⁹⁶⁷ bir tarafında iskı ěcet¹⁹⁶⁸-hana bar (540) -ıdı¹⁹⁶⁹, anda kirip¹⁹⁷⁰

-
- 1933 yandırıp
1934 hıç
1935 idi
1936 her
1937 barıp
1938 baturup
1939 idi
1940 itdiler
1941 serheñden
1942 şeger
1943 mını
1944 işitip
1945 her
1946 atrãfdan
1947 qarçıkñın
1948 yürtına
1949 yũğürüşdiler
1950 bulardan
1951 pãdişah
1952 kitdi
1953 pãdişah
1954 wãkı'anı
1955 kürip
1956 'aliy
1957 Siněniñ
1958 'ilmĩne
1959 tarafda
1960 mal'uwne
1961 añladı
1962 'ilēç
1963 qaçmaqdan
1964 çare
1965 idi
1966 çıǵıp
1967 yürtiniñ
1968 hěcet
1969 idi
1970 kirip

¹⁹⁷¹“kütülürmin!¹⁹⁷²” dip, bildi buğay. Ul arada haliğ işikni watup¹⁹⁷³ (541) kirdiler, qarçıkğa¹⁹⁷⁴ mühkem yabuştılar¹⁹⁷⁵. Ēr¹⁹⁷⁶ kaysısı “miña ut alirğa¹⁹⁷⁷ newbet kaçan (542) tiyer-iken?” dip, tartkalaşip¹⁹⁷⁸-türğanda ideni çirik-iken, hemmesi defget¹⁹⁷⁹ tüşüp (543) kittiler¹⁹⁸⁰, bil çaklı tizekke battılar¹⁹⁸¹; çitten¹⁹⁸² haliğ cıyılıp¹⁹⁸³, bavlur-bilen tartup¹⁹⁸⁴, (544) çığardılar. Tizekke mizekke karamayın¹⁹⁸⁵, hamān qarçıkñın¹⁹⁸⁶ ut zindānına balawuz (545) tıgıp¹⁹⁸⁷, ut almağta¹⁹⁸⁸ balawuz bulsun¹⁹⁸⁹, çira bulsun¹⁹⁹⁰, bütaklı ağaç bulsun¹⁹⁹¹, ěr¹⁹⁹² niy (546) istiğmāl¹⁹⁹³ kılsalar, yanar-ıdı¹⁹⁹⁴. Anda cıyılğan¹⁹⁹⁵ edemner¹⁹⁹⁶ ěr¹⁹⁹⁷ kaysısı üzlerine (547) ěcet¹⁹⁹⁸ ut alğaç yiberdiler. Qarçık biy çara¹⁹⁹⁹ ikinci meħellege kaçtı²⁰⁰⁰, anda-da utğa²⁰⁰¹ (548) mühtâç kişiler basıp²⁰⁰², ut almağa başladılar; annan²⁰⁰³ ikinci yirge kaçtı²⁰⁰⁴ anda hem (549) tındırmadılar. Ul kün niy-haliğ bar-ıdı²⁰⁰⁵, barçası utğa²⁰⁰⁶ bayıldılar²⁰⁰⁷. Aħşam bulğaç yene (550)utları sündi.

¹⁹⁷¹ Arap harfli metined burada “biklendi” kelimesi geçmektedir.

¹⁹⁷² kütülürmin

¹⁹⁷³ watup

¹⁹⁷⁴ qarçıkğa

¹⁹⁷⁵ yabuştılar

¹⁹⁷⁶ her

¹⁹⁷⁷ alurğa

¹⁹⁷⁸ tartkalaşup

¹⁹⁷⁹ def`et

¹⁹⁸⁰ kitdiler

¹⁹⁸¹ batdılar

¹⁹⁸² çitden

¹⁹⁸³ cıyılıp

¹⁹⁸⁴ tartup

¹⁹⁸⁵ karamayın

¹⁹⁸⁶ qarçıkñın

¹⁹⁸⁷ tıgıp

¹⁹⁸⁸ almağda

¹⁹⁸⁹ bulsun

¹⁹⁹⁰ bulsun

¹⁹⁹¹ bulsun

¹⁹⁹² her

¹⁹⁹³ isti`māl

¹⁹⁹⁴ idi

¹⁹⁹⁵ cıyılğan

¹⁹⁹⁶ edemler

¹⁹⁹⁷ her

¹⁹⁹⁸ ěcet

¹⁹⁹⁹ çare

²⁰⁰⁰ kaçdı

²⁰⁰¹ utğa

²⁰⁰² basup

²⁰⁰³ andan

²⁰⁰⁴ kaçdı

²⁰⁰⁵ idi

²⁰⁰⁶ utğa

²⁰⁰⁷ bayıldılar

İrtesî kûn yene utka²⁰⁰⁸ mühtâç buldılar. Ul mekkâre qarçık bildi, bu şegerde²⁰⁰⁹ (551) tûrâwğa²⁰¹⁰ mümkün tûğül²⁰¹¹, hâtta şegerden²⁰¹² çığıp²⁰¹³ kaçmağa tağı darmâni yuq-ıdı²⁰¹⁴; (552) yılağaç²⁰¹⁵ bir suw yanına kildî; bir ez yattı²⁰¹⁶, yüküğâ kitti²⁰¹⁷; uyanıp²⁰¹⁸, kürdî, kûn (553) yaqtırılmış²⁰¹⁹; suw yanına barıp²⁰²⁰ cehennem uçağına suw sipmege başladı, ezrek fayda (554) bulmas-m'iken? dip, uyladı; yana-türgân ağaçğa²⁰²¹ suw sipkeç tütün çıkğan²⁰²²-kibik suw (555) sipken-şayın²⁰²³, tütünü²⁰²⁴ kuvatlanıp²⁰²⁵ awâğa²⁰²⁶ çıktı²⁰²⁷. Meger şeger²⁰²⁸ halkı irte-(556) bilen türdülâr²⁰²⁹, yene ut yuq, indî niy-işlesi²⁰³⁰? qarçıkni-da bilgen kişi yuq; çarasız yene (557) emel²⁰³¹ kılıp²⁰³² kararlar-ıdı²⁰³³. Hâlık bir yirge cıyılıp²⁰³⁴ hayrân bulup²⁰³⁵ tûrgânda (558) kürdiler, bir yirde tütün bar; “dalalat ‘aqlıya kifâye” elbette: “tütün bar yirde ut tağı bulmaq (559) -kirek!” dip, yûğürüştüler²⁰³⁶; barıp²⁰³⁷ kürdiler qarçık aq waq itip²⁰³⁸ dariyâda suwğa kirip²⁰³⁹ (560) uturmuş-tır²⁰⁴⁰; wa tütüp yatqurdılar²⁰⁴¹. Ēr²⁰⁴² bir kilgen edem kulında niy

-
- 2008 utka
2009 şegerde
2010 tûrâwğa
2011 tûğül
2012 şegerden
2013 çığıp
2014 idî
2015 yılağaç
2016 yattı
2017 kitti
2018 uyanıp
2019 yaqtırılmış
2020 barıp
2021 ağaçğa
2022 çıkğan
2023 sayun
2024 tütünü
2025 kuvatlanıp
2026 hevâğa
2027 çıktı
2028 şeger
2029 türdülâr
2030 nişlesi
2031 ‘emel
2032 kılıp
2033 idî
2034 cıyılıp
2035 bulup
2036 yûğürüşdüler
2037 barıp
2038 itip
2039 kirip
2040 uturmuş-dır
2041 yatqurdılar
2042 her

nerse balsa hamān (561) ut ïlektürüp,²⁰⁴³ almağa başladılar. Ul kün hem kiçkeçe ēr²⁰⁴⁴ kişî kirek
ğadarınça ut aldı. (562) Aqır²⁰⁴⁵ qarçıkñı kitürüp²⁰⁴⁶ bir yirge yaptılar²⁰⁴⁷. Kişiler kıuyıp²⁰⁴⁸
camağat²⁰⁴⁹ (563) ħazınasınnan²⁰⁵⁰ aşamağ içmek tağıyñ²⁰⁵¹ kıldılar. Ēr²⁰⁵² kım ēcet²⁰⁵³
waqıtta²⁰⁵⁴ ut kilüp²⁰⁵⁵ (564) alar-ıdı²⁰⁵⁶. Tamām bir yıl bu keyfiyetçe kiçürdiler²⁰⁵⁷; aqır²⁰⁵⁸ ul
qarçık bu miñnetten²⁰⁵⁹ (565) helēk buldı.

2043 ïlektürüp
2044 her
2045 aqır
2046 kitürüp
2047 yaptılar
2048 kıuyup
2049 cama‘at
2050 ħazınasından
2051 ta‘iyin
2052 her
2053 hēcet
2054 waqıtta
2055 kilüp
2056 alur-ıdı
2057 kiçürdiler
2058 aqır
2059 miñnetden

3.3.Türkiye Türkçesi Aktarma

3.3.1. Metin 1

Cihan sarayında bir padişah varmış ve o padişahın ülkesinde de bir hırsız varmış. O hırsızın elinden hiç kimse kurtulamazmış. Aynı zamanda o ülkede, adı şanı olan çok varlıklı bir de hoca yaşarmış. Bu hoca hayli yüklü mal ile hatununu da alıp yolculuğa çıkmış. Yolda giderken o hırsızla karşılaşmışlar. Hırsız bunlara saldırmış ve donlarına kadar soyarak kendi yaşadığı mağaraya götürmüş. Mağaraya götürdükten sonra adamın ellerini bağlamış ve bir dere kenarına atmış. Hırsız kadına tecavüz etmiş. Bir zaman sonra kadın hırsızdan hamile kalmış. Günden güne kadının karnı büyüyüp yedi sekiz ay olmuş. Günler, aylar sonra o hırsız bunları serbest bırakmış. Bunlarda mağaradan çıkmış *“lā havle velā kuvvete illa billāhil aliyyil azīm”* diyerek bir tarafa yönelip gitmişler; bir şehre varmış ve orada bir yer bulup kalmışlar. Hatunun çocuğunun doğum vakti gelmiş ve çocuğunu doğurmuş. Bir erkek çocuğu olmuş. Karı koca çocuğun hırsızdan olduğunu bildikleri için bu çocuğu istememişler ve bir cami köşesine bırakmışlar. Bir gün padişah o caminin yanından geçerken bu çocuğu görmüş ve “Bu kimin çocuğu” diye sormuş. Oradaki insanlar da “Bu çocuğun babası anası fakir, bakacak durumları yok, onun için de burada bırakıp gitmişler.” diyerek cevap vermişler. O padişahın da çocuğu olmuyormuş, acımış ve onu evlat olarak kabul etmiş ve “Eğer Cenāb-ı Allah ömür verir de vefat etmezse benden sonra tahta çıkıp padişah olsun” demiş. Çocuğu saraya getirip büyütme, onu yetiştirmek için bir kadına teslim etmişler. Bu çocuk günden güne büyümeye başlamış. Ona kıyafetler hazırlamışlar. Çocuk yedi yaşına gelmiş ve yakışıklı bir oğlan olmuş. Bir kez yüzünü gören kişiler tekrar görmeyi isterlermiş. Padişah oğlanı ilim ve edep öğretmek için bir hocaya vermiş. Çocuk on iki yaşına gelmiş. İlim sahibi olmuş ve olgunlaşmış. Ondan sonra padişah bu oğlanı, savaş sanatlarını da öğretmeye göndermiş ve oğlan, onu da tez zamanda öğrenivermiş. Her gün eline top alıp meydana gider ve oynarmış. Bütün şehir halkı çocuğun atılganlığına ve gücüne hayran kalırmış. Padişah da bunu gördükçe mutlu olurmuş. Bir zaman sonra Allahu Teâlâ'nın emriyle padişahın bir kızı olmuş. Günler geçip giderken o kız da büyüyüp boya gitmiş. O oğlan da bu kıza âşık olmuş. “Ey, bu kız benim kardeşim olmasa ben bununla evlenirdim!” deyip, kederlenirmiş. Oğlan da zaman geçmiş yiğit ve bahadır bir delikanlı olmuş. Vezirler oğlanın yiğitliğini beğenirlermiş ve bu oğlan, padişahın çevresinde ne kadar düşmanı varsa hepsini çaresiz bırakıp onları babasına boyun eğdirirmiş. Hiç kimse onun kılıcına karşı durup dayanamazmış. Ama padişah, kızına uygun bir padişah oğluyla evlendirmek istermiş. Vakit gelince kız padişahı istemişler. Padişah emretmiş; “toya hazır olsunlar!” demiş. Bu oğlan kendi gönlündekini açmak, anlatmak için bir âlime sorununu anlatmış. “Bir kişinin bir

bahçesi olsa o bahçenin meyvesi olgunlaşınca o meyveyi bahçe sahibi kendisi yer mi, gayrı yer mi? demiş. Âlim de “Gayrı kendisi yetiştirince yine kendisi yemesi daha iyidir.” Diye cevap vermiş. Amma oğlanın bir dostu varmış. Oğlanın ne istediğini anlamış. “Çünkü ilim üç türdür; birisi dîn ilmidir, birisi anlayış (feraset) ilmidir, birisi beden ilmidir. Amma feraset ilmi olmayınca diğerleri fayda etmezmiş.” Hemen o dostu söylemiş; “Eğer sen o istediğin bahçede Allahü Teâlâ yemeyiniz diye buyurmuş olduğu meyve olduysa o meyveden sahibinin yememesi gerek; ama bu sözü dinlemezse, kendisi yediği fazladır. Oğlan da şöyle demiş: “Sen o alim kadar bilmiyorsun, o alim bilgindir, ben onun fetvasına uyuyorum” diye diye kızın sarayına gelmiş. Kızı alıp şehirden çıkıp gitmiş. Devam ederek ikinci bir şehre girmiş. Diğer tarafta ise cariyeler, feryâd ederek padişaha haber vermişler. Padişahın hemen kanı başına sıçramış. “Tez asker atlansın, arkasından gidip oğlanı tutsunlar!”, diye emretmiş. Askerler hemen oğlanın arkasından gitmişler. Padişah ise “kötü soydan vefa olmazmış” diyerek oğlanı evlatlığa kabul ettiğine çok pişman olmuş. Sonra padişah, askerlerle birlikte oğlanın arkasından gitmiş. Oğlan o sırada bir çukura gizlenmiş. Padişah oradan geçtiğinde oğlan çukurdan çıkıp padişahı öldürmüş. Asker görmüş ki padişahları ölmüş, ne yapsınlar? Her birisi bir tarafa kaçmış darmadağın olmuşlar. Oğlan kızı alıp bir şehre gitmiş. Babasının işini devam ettirerek hırsızlığa soyunmuş. Haram ilişkiden dünyaya gelmiş ve özüne döndü.

3.3.2. Metin 2

Karınca ile örümcek kardeşirler. Âdem Peygamber dünyaya gelince, Allahü Teâlâ Âdem Peygamberin idrarından bu iki hayvanı yarattı. Bu iki hayvanın birisi örümcek, birisi karıncadır. Âdem Peygamber, ne zamanki bu iki hayvanın hareket ettiğini, yeryüzünde yürüdüğünü görünce şaşırıp kaldı ve sordu: “Ya Rabbi! benim oğlanlarım için bunların bir faydası olur mu? Bunları ne için yarattın? dedi. Rabbinin cevabı geldi: “Ya Âdem! Bu iki hayvanı senin oğlanlarından, iki dostun için yarattım” dedi. Karıncanın faydası şudur; o, Süleyman Peygambere öğüt verdi. Onun kıssası da Sure-i Nemil’ de uzun uzun anlatılmıştır, ona bakın. Örümceğin faydası da şudur ki; bizim peygamberimiz mağaraya girince mağaranın üstüne ağ ördü, kafirlerin başındaki adam çıktı “Peygamber mağaraya girseydi, bu örümceğin ağı bozulurdu!” dedi ve “dahi, güvercin yumurta basmazdı” dediler. Bu iki hayvanın iki dostu olmasının sebebi budur.

3.3.3. Metin 3

Çok vakit öncesinde, öğlen vaktinden sonra şöyle cevap verdiler; “Ya Muhammed! seninle bir işimiz daha kaldı. Onu da Tanrı’ndan dile ki tamam olsun. Gece olsun, ay yükselsin yıldızlar görünsün”. Peygamber dua etti, güneş battı, gece oldu ay yükseldi, yıldızlar görüldü.

Ondan sonra şöyle dediler: “Ya Muhammed! şimdi de söyle, bu ay ikiye yarılınsın, yarısı gökyüzünde kalsın yarısı senin eteğine düşsün!”. Peygamber aya işaret etti; onların istediği gibi ay ikiye yarıldı, yarısı gökte kaldı, yarısı peygamberin eteğine düştü.

Sonra, yine söylediler: “Ya Muhammed! önceki gibi olsun!”. Peygamber işaret etti, ay eskisi gibi oldu. Yerine dönüp bütün oldu. Ondan sonra: “Ya Muhammed! Tanrına söyle, gece kitsin önceki gibi gündüz olsun!”. Peygamber dua etti, önceki gibi gündüz oldu, güneş çıktı.

Ve en sonunda: “Ya Muhammed! seninle bir işimiz daha kaldı. Eğer mucizeni gösterirsen elbette iman getireceğiz” dediler. Peygamber cevap verdi: “Ne dilersiniz?”. Onlar da: “Tanrı’ndan bizim atalarımızı diriltmesini iste, gelsinler, senin peygamberliğine iman etsinler, şahit olsunlar!”. Peygamber elini kaldırıp dua edecekken Cebrail geldi, bu ayeti getirdi:

“Velev ennenâ nezzelnâ ileyhimu-lmelâ-ikete vekellemehumu-lmevtâ vebaşernâ ‘aleyhim kulle şey-in kubulen mâ kânû liyu minû illâ en yeşâa Allâhu velâkinne ekşerahum yechelûn”.

Bundan sonra peygamber bu ayeti okudu. Kafirler bunu işitince hepsi gitti. O mecliste de iman getiren olmadı yine zalalı kadimde kaldılar.

3.3.4. Metin:4

Nuşirevân padişah şöyle söyledi: “Görürsün ki gece gündüz birbirinin ardından gidip durur. Yaşlı adam tekrar halden hale dönmesiyle hep endişe ve üzgün olmayacak, yani neşe gidip kaygı gelse, kaygı gidip neşe gelse, ona itibar etme! Ve hünersiz kişiyle dost olma; hünersiz kişi dostlukta da düşmanlıkta da yaramaz. Ne zaman bir işi, bir derece yapsan sonradan da pişman olsan, tekrardan o işi yapma! Bir şey bilmez kişiden kendini koru, kendini bilgili sanar. Kendi nefesine adaletli ol, nefisini işe teklif etme! Şayet doğru söylemek acıdır, ama doğru söyle! Eğer düşmanım sırrımı bilmesin dersin, dostuna da sırrımı söyleme! Ulu kişileri gücendirme, yani onları aşağı dereceliler yolunda görme! Hünersiz ve kadirsiz kişiler yaşıyor sayma, ölü diye bil! Eğer yaşamında sefalet çekmek istemiyorsan, yaptığın işi sahibine

beğendirmeye çalış. Eğer kaygılı kederli olmayayım dersen, faydasız alım-satım yapma, yani önce faydalı olur mu, zararlı olur mu, diye düşün, ondan sonra al! Çabasız ekmek kazanmış kişinin ekmeğini yemektense aç durmak daha iyidir. Eğer bin türlü hayırseverlik yapsa da o kişiye güvenme! Kendinden aşağı kişilere muhtaç olmaktan zor bir şey yoktur. Dünya ehlinden günahkâr- kibirli zahitten fazladır. Bilmediğin bir şeyi biliyorum diyerek, dava bilerek aşağılık, ikiyüzlülüğten çıkmazsan, ondan günah bir şey yoktur. Günahattan gelecek nimete güvenip elindeki hazır nimeti vermek, gayet makbuldür. Lakin bu, mübah olan şeyler hakkındadır. Ama haramı vererek gelir ümidi bile olsa, haramın veziri helale tutuşur. Birisinden bir dilek dileyen o dileği emanet alıp, elinden geliyorken bu emaneti yapmazsan, dünyada ondan cimri birisi olmaz. Birisi senin arkandan, kötülük ve hile yaparak dostluk ediyorsa, bundan daha hilekâr kim olur? Birine dünyaya edep öğretirim deme, güçlüklerin kaybolur, yani birisi dünyada durup iyiyi kötüyü görüp, kendisi ders çıkarmazsa, onu düzene koymak zordur. Cahili iyi sözle, iyiliğe alıştırdırım deme! Nitekim demişler;

yef'alü el-cāhilü bi-nefsihi mē lē yef'alü bi-adüvvihi

Yani cahil insanın kendi kendisine ettiğini, akıllı insan, düşmanına dahi etmez. Eğer halk, senin iyiliğini söyleyerek övse de sen insanın kötülüğünü söyleme! Eğer dostlarım ve yoldaşlarım çok olsun dersen, güç ve kin tutma! Eğer dünyada zahmet çekmeyeyim ve insanıyet üstüne ömür geçireyim dersen, kendi işle meşgul olup başkalarının işine karışma! Eğer, beni divane diye söylemesinler dersen, ortaya çıkmış, yeri olan şeyleri isteme. Eğer birine çok yalvarmayayım dersen, utangaçlık et! Eğer kandırılmayayım dersen, tecrübe edilmiş işleri yap, tecrübe edilmemiş işlere sarılma! Eğer namussuz olmayayım dersen, başkalarının namusuna dokunma! Eğer benim arkamdan bana gülmesinler ve söz üstüne söz eklemesinler dersen, elinin altında olanları temiz terbiye et. Eğer pişmanlıktan emin olayım dersen, başkasının aynasında kötü, yani birisinin işine “güzel işte midir, kötü işte midir?” diye, bak! Eğer kötülük olsa ve o iş sende de olsa bilirsin, sen de iyi iş yapmışsan, bu işin iyiliğini kötülüğünü göstermesi tarafından, o kişi sana ayna olur. Eğer endişesiz ve dertsiz olayım dersen, insanlarla çekişme, yani tartışma ve insanları rencide etme! Eğer insanlar tarafından hürmetli olayım, saygı göreyim dersen, insanlara hürmetini koru! Eğer insanlar benim sözümle imkân bulsunlar dersen, iyilik, güzellik nuru göstermeyenlerden sırrını gizle, açık etme! Eğer insanlar arasında hepsinden daha üstün olayım dersen, nimetini bol tut! Böylece ekmek tuz hakkı için ismin büyük olur. Eğer cömert olayım dersen, iştahını kes, iştahını gönlünden getir! Birisinden borç bir şey alırsan o kişiye kul oldun demektir. Eğer adil davranan birisi olayım dersen, el altında olan insanları hoş tut ve başkalarının zulmünden koru! Eğer halkın en alt tabakası ve cahillerin güveni olayım

dersen, onların davranışlarına ve amellerine saldırma! Eğer kâmillerden olayım dersen, kendine layık görmediğin işi, insanlara da layık görme! Eğer gönlüme eziyet etmesinler dersen, cahiller ile tartışma! Eğer insanların en mukaddesi ben olayım dersen, elinden gelen hayırseverliği esirgeme! Eğer zarar ve ziyandan uzak olayım dersen, elini kısa tut!

3.3.5. Metin 5

Çok zaman önce, bir eşek ile yaban öküzü birbirleriyle dost olup birlikte yola çıkmışlar. Bunlar bir gün bir bağ yanında durmuş ve akşam olduğunda, her ikisi bağa girip her türlü meyvelerden yemeye başlamışlar. Bahçıvanların bunlardan hiç haberleri yokmuş. Bu ikisi karınlarını doyurunca, eşek tutamamış kendini, yüksek sesle anırmaya başlamış. Öküz şöyle demiş; “Ey arkadaşım! Sabret, anırma, biz burada çok durmaya gelmedik! Gördüğün gibi hırsızlığa geldik!” demiş. “Eğer anırırsan, bahçıvanlar bizi bulur. Tekme tokat döverek, bizi bağdan çıkarırlar; her işin bir vakti var, şimdi anırma vakti değildir!” demiş. Eşek de; “Ey ahmak! dünyada sestem güzel şey olur mu? Lakin senin tabiatında benim gibi şairlik yoktur, sen bir yaban hayvanı olduğundan benim sesimle şiir söylememin kıymetini bilmiyorsun!” demiş. Öküz şöyle cevap vermiş: “Ey arkadaşım! senin iğrenç sesinin kıymetini kim bilsin? Temiz tabiatlılar senin sesini işitmek için bin adım öteye kaçarlar, nasıl ki Kur’ân-ı Azîm’de;

“Enne enkâr el-esvati la savtü’l-hamîri”

buyurmuştur. Eğer sen, şimdi anırmaya devam edersen, oduncunun vakitsiz dans etmesi nedeniyle başına gelen bela gibi, bizim başımıza da öyle bela gelir. Eşek “O nasıl olaymış, söyle?” demiş. Öküz anlatmış: “Kurdufan’da bir oduncu dağa odun kesmeye gitmiş. Dağın bir güzel çayına doğru gelmiş, orada oturan on- on beş kişiyi görmüş. Önlerine bir tencere koyup her türlü yemeği ve şarabı ondan alıp yiyorlarmış. Oduncu bunu görüp sohbetlerine katılmış ve oduncunun bu sohbetini sevmişler. Aralarından birisi şöyle demiş “Ey oduncu, bizden her ne dileğin varsa söyle, verelim!” demiş. Meğer onlar, peri aleminin bilginlerindenmişler. Oduncu önlerindeki tencereyi görüp onu dilemiş. Onlar da şöyle demişler; “Bunu esirgemiyoruz, lakin saklaması çok zordur. Bunlar kırılırsa bütün özelliği kaybolur; belki bir başka şey istersin” demişler. O ahmak oduncu, onların nasihatlerini dinlememiş “Yok, şu tencereyi istiyorum ve elimden geldiği kadar da saklamaya çalışırım.” demiş. Periler de adama tencereyi vermiş. Yaşlı oduncu kısa zaman içinde çok mala sahip olmuş. Bir gün, odun satıcısı, dostlarını çağırıp evinde misafir etmiş. Misafirler o tılsımlı tencereyi görüp hayran olmuşlar. Yaşlı oduncu her şeye sahip olma neşesiyle o tencereyi başına koymuş “Ey benim nimetimin sermayesi ve ey benim

dirliğimin gösterişi!” diye dans etmeye başlamış. O arada ayağı kayıp yığılmış ve adı geçen tencereyi başından düşürmüş ve tencere kırılmış, parça parça olmuş. Ne kadar malı varsa hepsi yok olmuş. Öncekinden daha kötü halde fakir olmuş” demiş. Öküz sözünü bitirmiş, burada duraklamış ve sonra şöyle demiş: “Ey ahmak eşek! Odun satıcısının başına bu bela gelmiş, vakitsiz dans etmesine göre sende eşeklik edip vakitsiz anırırsan başımıza işte bunun gibi bir bela gelir.” demiş. Lakin eşek, öküzün nasihatini dinlemeyip hemen o iğrenç sesiyle anırmaya başlamış. Bağ bekçileri eşeğin sesini duydukları gibi “Bağa eşek girmiş” deyip, eşek ile öküzü yakalamışlar. “Allah bize kurban yollamış.” diyerek, öküzün boğazını kesmişler. Kavurma ve kebab yapıp, yemişler. Ve eşeği de hastalanıp ölünceye kadar, sırtına yük yükleyip taş taşıttırılmışlar.

3.3.6. Metin 6

Bu cihanda O Allah’ın,

Leziz nimetler çoktur.

Velakin bu bizim yerdeki,

Bu çay gibi hiçbir yerde yoktur.

Bu çay gibi bir olay yoktur.

Öyle ki yararı çoktur.

Eğer açlar içerse,

Bilirsin ki hepsi toktur.

Kâh yaz günü, birisini

Hava çarpsa, sıcaklıktan

İçerse bu çayı o

Kurtulur o, bu felaketten

Kış günlerinde dahi

Soğuk algınlığı yaşasa birisi

Semaver ile çay içse o

Soğuk algınlığı gider tamamen

Gerekliliğindedir onun

Suyunu akıtıp temizler

Bilir bunu tecrübe edenler

Gerçekten çay içen erkekler

Semaverdir dahi istenilen

Benzerleri de olur sevilen

Semaver ile çay içseler

İçenlere olur makbul

Semaver gönlün sesidir

Benzer, güzel sesli kuştur.

Gelip otursa sofraya,

Evinin gönlü çok hoştur.

Ne kadar nimetin çoktur,

Semaver ile çayın yoktur,

Evinin gönlü açılmaz.

Her zaman gönlü kırıktır.

Eğer çayını getirirsen,

Açılır bağdaki gül gibi

Güzel sözlerini söyleyerek

Oturur sanki bülbül gibi.

İlahî sen ayırma!

Bu çaydan bütün kullarını.

İçecek çay biterse

Alıveresin emanetini
Bu çayın şartları vardır:
Ve yaz, getiresin onu
Beyan edeyim sana bir bir
Kulak ver bana şimdi,
Onun şartlarından biri,
Semaverdir, o bahsedilen
Yine yanında bir sevgili,
Oturuyor, olarak adanmış
Şeriatten dahi onun
Kur'ânı da olsun balın,
Ki gerçek kâseye koyarak da
Şu balımı ezme!
Fincan içindeki çayda
Eğer ezersen onda,
O çayın usulü nerde?
Suyu olsun onun iyi,
Kuzeye karsı akan su,
Şaşırma bu sözlere,
Hekimlerden bu sözler,
Dahi limonu çıkartırsan,
Onun kıymeti çok kötüdür.
Limonla çay içilirse,
İçenlere çok iyidir.

Üzüntüleri olsa onların,

Gider hepsi de hemen.

(Nevahiyi Kazan'da olan Bir Mollanın eseridir.)

3.3.7. Metin 7

Ebu Ali Sina Mısır'dan ayrılıp Buhara şehrine, asıl doğduğu Şaca' adı verilen yere geldi ve yaşlılığını burada geçirdi Mısır'da çok zamanlar geçmiş, birçok sebepten ötürü kardeş, eş-dost hiç kimse kalmamış. Oradan ayrılıp Buhara şehrine geldi. Buhara'nın alimleri ve öğrencileri ile görüştüktan sonra birkaç gün orada kalmaya karar verdi. Sonra da sefillikten muhtaçlığa düşmüş kendini saklamak içinde simya gücüyle havası nefis bir yerde bir ev yapıp bir kişiye on bin akçaya sattı. Bir gün şehir su başının yolu Ebu Ali Sina'nın sattığı evin yanında geçti. "Bu şehirde, bu sokağa ev yapmak yasaktı. Hangi kişi buraya ev yapmış" deyip, Su Baş o evi yıktırdı. Satın alan kişi feryat ederek "Bu evi ben on bin akçaya satın aldım! Bir akçalık ettin, harap ettin!", dedi. Su Baş "Evin kimden aldın, akçanı ona sor, evini onun başına at!" dedi. Ne yapsın çaresiz koşup Ebu Ali Sina'ya geldi; evin kusurlu çıktı, paramı geriver" dedi. Ebu Ali Sina "Evin ne kusuru var?" dedi. Evi satın almış olan kişi "Şimdi, o evi ben, o sokakta olduğu için almıştım, şimdi de o evi, şehir Su Başısı parçaladı, harap etti!". dedi. Ebu Ali Sina "O sokakta olmasından kastın nedir?". Adam "Havasını elde etmektir ve yaz gününde nefis, saf havasıyla huzur bulmaktır" dedi. Ebu Ali Sina "Çünkü, muradın yelmiş, Buhara padişahının sarayındaki yeli sana satıyorum, sen niye alıyorsun? dedi. Adam da "Bu nasıl sözdür? Mizah zamanı değildir? Hemen büyüklük gösterip paramı geriveresin!" dedi. Ebu Ali Sina "Hey! Adam, sen şimdi doğru evine git, evinde padişahın üç sarayında olan yel eğer senin evinde olmazsa gel paramı geri vereyim!" dedi. Adam şaşkınlıkla "Dur, eve dönüp bir bakayım doğru mu?" diyerek evine geldi. Ebu Ali Sina ondan önce gidip padişahın sarayları karşısında birkaç dal kesip, birer sihir okudu. Padişah saraylarından yel kesilip bu adamın evine geldi. Adam evine geldi, baktı. Evinde bu kadar esinti olmasına şaşırıldı. Adamın karısı karşısına çıkıp "Hey! Sen nerde geziniyorsun? Eşyalarımızı yel perişan etti" diyerek şikâyet etti. Adam "Bağırıp çağırma, bu hava bizim istediğimiz havadır. Sakın! Gizli tut kimseye söyleme, çünkü padişah sarayından gelen yeldir, birisinden satın aldım", dedi. Sonra da adam ile karısı sevinerek zevki sefa yaptılar. Diğer tarafta da Buhara padişahı sarayında oturuyordu, baktı ki yelden hiç eser kalmadı, emrindeki hizmetlilerine "Bakınız, pencereler kapalı mıdır? Saraya dışardan hava esmiyor!" dedi. Hizmetliler, "Hayır, pencerelerin hepsi açıktır; ancak dışarıda yel esmiyor!"

dediler. Padişah, odanın içinde sıcaktan pişip terleyerek bahçeye çıktı; bahçeye vardığında gördü ki bahçede yel çok güzel. “Hey! Ne güzel, bu nefis yel çıkıp geldi.” diyerek, bahçede akşama kadar keyif yaptı ve sonra yine sarayına geldi. Hemen biraz öncesine kadar bahçede olan yel sarayda yoktu; pek şaşırdı. Bir vezirini çağırıp “Ey bilgili vezir! Ne hikmettir; bütün her yerde yel var, ama bizim sarayımızda yel esmez!” deyip biraz şikâyet etti. Vezir “Ey şahım, sabredelim, belki eser!” dedi. Bahçeye ve başka taraflara adam gönderdiler ve öğrendiler ki her yerde yel var ama padişahın sarayında yoktur; alimler ve bilginler şaşırdılar, bu işin sırrını anlayamadılar. Hemen bir vezir ayağa kalkıp “Buyurun padişahım! Birkaç gün bizim hanemize teşrif edip durunuz, orda nefis bir hava eser! Görelim bakalım, birkaç gün sabredelim zaman ne gösterecek!” dedi. Padişah bunu makul görüp, vezirinin sarayına geldi ve şaşırdı. Vezirin sarayında yel vardı. Vezir, padişah sarayına her saat bir adam gönderip bilgi verdirirdi. Ama “Hala yelden eser yok” diyerek, haber vermişlerdi. Padişah şaşırdı, ne yapacağını bilemedi, çaresiz kaldılar. Ne yapsın, bir iki gün vezirin sarayında durdu. Padişah üçüncü gün baktı, vezirin sarayında da havanın eseri kalmadı. Bundan dolayı padişah, birkaç gün bahçeye çıkıp durdu. Yel olayını araştırmak için vezirin gönderdiği adamlar, vezirin sarayında yel kesilmesinin sebebini anlattılar. Bir gün, Ebu Ali Sina karısı ile konuşup otururken laf arasında, padişahın sarayındaki yeli sattığı adamın evini, Su Başının darmaduman etti diye söyledi. Ebu Ali Sina, “Evi satın alan adam gelip parasını geri isteyiverdi” diye, devam etti. Karısı da “sonra ne oldu?” dedi. Ebu Ali Sina “Tartışmamız rüzgâr içindi, ben de padişahın sarayında olan yelin hepsini o adama verdim!” dedi. Karısı da “Hey, adam! Nasıl yeli satıyorsun, mümkün müdür? Bu senin elinde değildir!” dedi. Ebu Ali Sina, simya gücüyle her ne yapabiliyorsa karısına bir anlattı. Karısı hemen “Büyüklik yapıp vezirin sarayında olan havayı kendi evimize de getiriver!” dedi. Ebu Ali Sina: “Dur hele, sabret, bir olay sinsin biraz!” dedi. Lakin olmadı, çünkü Ebu Ali Sina mülayim bir adamdı; karısı çok konuşup durunca “Faydalı olursa” diyerek bir efsun okudu. Hemen vezirin sarayındaki yel kesilip onların evine gelmişti. Padişah o an bahçedeydi. Uzun sözün kısası günlerden bir gün padişah karısının tanıdıklarından bir kadın hamama gitti. Orada da o kadının bir tanıdığıyla karşılaştı. Yel ve hava olayını konuştuğunda, Ebu Ali Sina’nın karısı o anda oradaydı. Ebu Ali Sina’nın karısı da kendince, akli kısa kadınlardan birine laf atarak “O yeli benim kocam Ebu Ali Sina, bir adama sattı, vezirin sarayında olan yeli de bizim evimize getirdi. Benim kocam çok yeteneklidir. Çok şeye gücü yeter ve her sanatta da başarılıdır!” diyerek bir az övündü. Padişahın karısının tanıdığı kadın, hamamdan çıkıp doğru saraya geldi. Padişahın karısına duyduklarını anlattı. Padişahın karısı hemen kalktı, kocası bahçedeydi, “Böyle bir olay duydum” diye padişaha haber verdi. Padişah duyduklarından sonra hemen vezirlerinin hepsini topladı, duyduklarını anlattı. Her birisi

şaşkınlıktan kala kaldılar. Padişah “Bunun çözümü nedir?” diye sordu ve birbirleriyle konuştular. Vezirlerden biri “Ebu Ali Sina’yı bir şekilde çağıralım, konuşup bakalım, ne söylüyor” dedi ve padişah bu teklifi uygun görerek bir muhafız gönderdi. O muhafız, Ebu Ali Sina’nın kapısını çaldı. Ebu Ali Sina çıktı. Muhafız “Acele edin, padişah hazretleri sizi çağırıyor.” dedi. Ebu Ali Sina, durumu anladı ve karşı gelmeden “Hoş bulsun, baş üstü!” deyip muhafızla birlikte gitti. Padişahın yanına geldiğinde saygı gösterdi, padişaha dua etti ve senalarda bulundu. Ardından ellerini bağlayarak durdu. Padişah gördü ki bu adam bir fakir dervişti. Gözüne hor göründü ve halktan biri gibi kabul etmedi, “Otur” deyip yer göstermedi, sert bir sesle “Hey adam! Ebu Ali Sina dedikleri sen misin? Ebu Ali Sina “Evet, aciz bir fakiriz!” dedi. Padişah “Benim sarayımdaki havayı kime sattın?” dedi Ebu Ali Sina “Ey devletli şâhım! Yelin efendisi ben değilim, yeli benim istediğim yere estirebilmeye nasıl gücüm olsun?” dedi. Padişah “Ben duydum, senin karın hamamda böyle konuşuyormuş” dedi. Ebu Ali Sina “Ey padişahım! Kadınların sözünü, padişahlar meclisinde konuşmak ayıptır. Onların saçı uzun, aklı kısadır. Kadınların sözü padişahlar meclisinde değil, erkekler arasında da dikkate alınmaz! Mezhebimizde, kadınların söylediği sözün yalanı doğrudur!” dedi. Bundan sonra padişahın kendisinin sesi çıkmadı, söyleyecek sözü kalmadı. Padişah, ne söyleyeceğini bilemeyince, “Alın şu yaşlı köpeği karşımdan, atın dışarı!” dedi. Ebu Ali Sina çıkıp gitti ve içinden padişaha öfkelenerek “İyi öyleyse, bende sana ömründe göremeyeceğin, duyamayacağın hünerler göstereyim de gör bakalım! Her gördüğün fakire hakaret edip yukardan bakma!” deyip evine geldi. Bu öfkeyle karısına “Sana ne gerekti hamamda bunun gibi sözler konuşmak, benim azarlanmama sebep oldun? Beni kimse bilmesin, kendi halimde bir yerde meçhul bir kişi olarak kalayım dedim, beni herkese meşhur ettin!” deyip karısıyla vuruştular. Kadın değil mi? İçinden öfkelenerek kötülük için fırsat kollamış. Fakat, Buhara şehrinde lanetli yaşlı bir kadın vardı. Bu kadın, Ebu Ali Sina’nın karısının yanına her zaman gider gelirdi. Nice evleri harap edip, nice büyü gibi işler kılmış, becerikli ve düzenbazlık işinde de hatim etmişti. Düzenbazlık hilesi bitse, yeniden canlandırmaya gücü yeterdi. Hatta yaşlı dünya, bu kadından günde birkaç bedel alırdı. Hikâye odur ki, bir gün bu yaşlı büyücü bir sopaya dayanıp tespihini çekerek Ebu Ali Sina’nın evine geldi. Baktı ki, Ebu Ali Sina’nın karısı üzgün ve keyifsiz olarak duruyor; “Ne hal, neden süzgün üzüntülüsün?” dedi. Ebu Ali Sina’nın karısı durumu ağlayarak anlattı. O yaşlı kadın düşünerek durdu ve düzenbazlık tuzağını kurup kötülüğün kilidini açtı. Yaşlı kadın kötülüğünü meydana çıkararak “Kızım üzülme! Seni ondan kurtaralım onu bir hezimete uğratalım!” dedi. Hemen yerinden kalkıp gitti, ama birkaç gün sabretti. Halk arasında da bu yel dedikodusu kesildi. Bir gün, bu yaşlı kadın Ebu Ali Sina’nın evine geldi. Ağzını burnunu kapatıp saygıyla hitap etti “Ey! Hekîm Eflatun, muhtaçlara yardımcı ve aciz kalanlara yardım edensin! Ben fakir

cariye, bir yerde kalıyorum, evime asla yel esmiyor! Mertlik ve iyilik edip bir az yel bağışlasan!” deyip, iki bin akça çıkarıp verdi ve çok yalvarıp ağladı durdu. Her sözünde iyilik söyledi. Ebu Ali Sina mertlik sahibi ve şefkatli adamdı. Yaşlı kadının düzenbazlığını anlayamadı. “Zavallı!” dedi ve merhamet edip padişah sarayının havasını önce bir adama satmıştı, bu seferde havayı o adamdan alıp bu yaşlı kadının evine getirdi. Bu yaşlı kadının istediği oldu; evine dönüp gitti. Baktı, pencerelerinden yel esip duruyor, şaşırdı kaldı. O gün sabretti, biraz bekledi, ikinci gün baktı, hala yel esiyor. Padişah sarayına geldi, padişaha dua edip “Ey, Şahım! Yeli çalan adamı buldum!” deyip durumu anlattı. Yaşlı kadın ile padişah konuşurken yelin bir önceki sahibi gelip şikâyet ederek “Ebu Ali Sina sizin sarayımızdaki yeli bize satmış, on iki bin akçamızı almıştı, şimdi benden alıp başka birine sattı ve bizi yine kandırdı!”. Padişah anladı ki bu iş şüphesiz ilişkilidir, öfkeden kudurmuş halde, derhal bir muhafız çağrılmasını emretti: “Hemen git, Ebu Ali Sina nerde olursa olsun bul ve çabucak onu buraya alıp getir!” dedi. Muhafız “Emredersiniz” diyerek, çabucak Ebu Ali Sina’nın evine geldi, kapıyı çaldı. Ebu Ali Sina çıktı. Muhafız, hiddetle “Hadi hazırlan, seni padişah çağırıyor!” dedi Ebu Ali Sina “Git işinden geri kalma, benim padişah ile işim yoktur, sen yanlış gelmişsin!” dedi. Muhafız öfkelenerek “Haydi, seni elbette alıp götürürüm!” deyip Ebu Ali Sina’nın gelip kolundan tuttu. Muhafız, o zaman bir baktı ki Ebu Ali Sina’nın kolu kopup elinde kaldı. Böyle bir olayı gören duyan olmamıştı. Şaşıtı kaldı. “Padişah azarlar” diyerek korktu, kaçıp gitti. Yolda ikinci muhafıza denk geldi. Padişah “Git, çabucak alıp gelin!” deyip göndermişti, ne oldu? Nerede Ebu Ali Sina?” dedi. Bu muhafız da “Böyle böyle oldu!” diyerek olayı anlattı. Sonradan denk geldiği muhafız daha acımasızdı “Ne için alıp gelmedin? O adam idama müstahak adamdı, değil kolu, başı kopsun! Haydi alıp gidelim!” deyip geri döndüler. Yine Ebu Ali Sina’ya gelip evinden çağırıp çıkardılar; ikisi iki koltuğundan tutuverip gitmek istediler. Ebu Ali Sina’nın iki kolu ikisinin elinde kaldı; yakasına yapıştılar, ellerinde kaldı; başına yapıştılar ellerinde kaldı, neresinden tutsalar o an ellerinde kaldı. Ellerinde kalan her bir âzasını fırlatıp atınca sokakta birçok et parçaları birikti. Şimdi bunu nasıl alıp gitmek gerek, muhafızlar şaşıtıp kaldılar. Kalplerine korku düştü; kaçıp gittiler. Padişahın sarayına geldiler, olayı bir bir anlattılar. Padişah özü sözlü bir adamdı. Güçlü bir şekilde “Gidin, alıp gelin de nasıl getirirseniz getirin! Toplayıp bir sepete doldurup alıp gelin! Hiçbir şey yapamazsanız da etini ateşe verin yakın!” dedi. Muhafızlar bir sepet alıp yine gittiler ve padişahın emri doğrultusunda sokakta dökülüp kalan dağılmış et parçalarını, sepete doldurup padişahın huzuruna getirdiler. Padişah emretti, sepeti çevirip et parçalarını döşemeye döktüler. Bir baktılar sepet içinden kara bir köpek çıktı, “Hav hav!” deyip, bir tarafa kaçtı. “Hizmetçiler, bırakma, tut, geçir!” deyip, sopayla kovaladılar, yine baktılar sepette bir köpek uzanmış yatıyor.

Hepsi şaşırıp kaldılar, bu belâdan nasıl kurtulmalı bilemediler. Vezirleri: “Ey Padişahım! bu adamı zorla yola getirmek mümkün değildir. Çünkü bütün dünya padişahları bir araya gelse de bu adamı yenmek mümkün değildir. Olsa olsa güzellikle olur. Emrederseniz, birimiz gidip çağırırsak belki gelir!” dediler. Padişah biraz kızgın ve alay edercesine: “Hızlıca gitsin, ona vezirimi gönderip yalvarırcasına ağlayayım! Eğer getirmeye gücünüz varsa getirin! dedi. Vezirlerden hiç birisi söz söylemeyince, (vezirler içlerinden, hayretler içinde “kendin bilirsin, biz bildiğimizi söyledik! Ebu Ali Sina sana marifetlerini göstereceğin de dillere destan olursun!” diyerek) öylece bakıp kalakaldılar. Padişah kuvvetli bir şekilde kalkıp evine gitti. Birkaç gün geçti. Ebu Ali Sina, padişahın nasıl bir ceza düşündüğünden emin değildi. Divana gitse, onu öldüreceğini biliyordu. Muhafızlar geldiği zaman bir köpeği, kendi suretinde gösterip kapıdan çıkarmıştı. Onlar kollarına yapıştığında köpeğin uzuvları kalıyordu. Bu şekilde kopan uzuvları sepete doldurup alıp gittiler. Ebu Ali Sina da onlarla divana gitti. Bir kenara, gizlice bir tarafa saklanıp bekledi. Bir efsun okuyup yine köpeği kendi suretine döndürdü. Bunların hareketlerini sadece kenardan görüyordu ve divan halkı ne söyleyince hepsini duyuyordu. Onlar Ebu Ali Sina’yı göremiyorlardı. Yaşlı padişah dönüp evine gitti. Divan dağıldı. Ebu Ali Sina da evine dönüp rahatça oturdu. Ama o düzenbaz yaşlı kadının yaptığı işler hiç aklından çıkmıyordu. Daima “Bu yaşlı kadından nasıl yaparım da öcümü alırım?” deyip, durmadan düşünüyordu. Bir gün, o düzenbaz kadın yine her zaman yaptığı gibi Ebu Ali Sina’nın karısının yanına geldi. Oturdular, konuştular. Ebu Ali Sina hiçbir şey olmamış gibi duruyordu. O yaşlı kadın oradan bir an önce ayrılmak için fırsat gözetliyordu. Kapının dibinde bir taş vardı ve Ebu Ali Sina devamlı orada otururdu. Yaşlı kadın çıkıp giderken Ebu Ali Sina “Teyze, benim yanıma da geliver” dedi. Düzenbaz kadın karşı çıkacak güç bulamadı, Ebu Ali Sina’nın yanına girdi. Ebu Ali Sina yaşlı kadına hâl hatır sordu, sanki yaptıklarını hiç duymamış gibi yapıp, misafirlik usulünce davrandı. Yaşlı kadın da içinden “Benim, padişaha gidip şikâyet ettiğimi Ebu Ali Sina anlamamış!” diye geçirdi. Ebu Ali Sina, yaşlı kadın ile oturup konuştuğunda “Ey, teyze! sen bizden isteyerek yeli aldın! Diğer adam padişaha gidip bizi şikâyet etmiş! Padişah bizi çağırıp bizi öldürecek. Elinden kurtulmak için ne zahmetler çektik!” dedi. O yaşlı düzenbaz kadın gerçek olup olmadığını anlamak için “Anlaşılan çok zahmetler çekmişsin o kişiden” diye cevap verdi: “Allah size uzun ömür versin, güzel ettiniz, iyilik ettiniz!” Ebu Ali Sina “Bizim de sizden bir isteğimiz vardır, büyüklük edin, şu özürümüzü kabul edin! İki bin akça vermiştin, şu an birazı eksik, bu akçaları vereyim, üç bin akça daha vereyim, bize bir iyilik yapar mısın? dedi” Yaşlı kadın “Buyurun, eğer elimden gelen bir şeyse, başım üstüne! Ama istediğiniz nedir? Siz istediğinizi yapabiliyorsunuz, ben ne yapabilirim ki?” dedi. Ebu Ali Sina” O özürüm şudur ki benim bir mide sorunum var! Birçok doktora gittim bu hastalığıma şifa bulamadılar; sonunda

karar verdiler: “Başka ilaç çare yok, fakat yanında duran odun parçasını sobadan alıp bir kadının avret yerine sokup döndürüp külünü de bize getir. O kömürden bir tedavi için ilaç yapacağız!” dediler. Bu işi anlatacak kimsem yoktu, ama şimdi sizinle tanışmış olduk. Şimdi teyzem, canım, bu işi bitirip, beni muradıma kavuşturuver! dedi”. Bu yaşlı kadın bir az düşünüp “Ondan ne olur, bu ejderha gibi, cehennem gibi nice nice ateşi, ağaç gibi şeyleri yutanlar var!” deyip razı oldu. Sonunda çaresiz, kötülük çuvalı yırtılıp hile sepeti dağılıp dünyaya hüner sattığı birçok akça için bu bela tuzağına düştü. O an Ebu Ali Sina “Bu fırsat ödündür!” deyip, yerinden kalktı. Ocağın yanında duran ateş odununun birisini alıp düzenbaz yaşlı kadının yanına geldi; arkası üstü yatırıp yanan odunu biraz sokup söndürdü. Yaşlı kadın feryat edip “Aboooovv! Harap ettin, ne yaptın sen?” deyip aklı gitti. Biraz durduktan sonra Ebu Ali Sina’ya söve söve gitti; ancak Ebu Ali Sina bir tılsımla efsun yapıp şehrin bütün ateşini onun avret yerine hapsetti. Düzenbaz kadın “Bundan kurtuldum!” diye düşünerek, Ebu Ali Sina’nın ondan intikam aldığını daha anlamamıştı “İntikam almadan kurtuldum!” diye düşünerek, gitti. Acısından acele acele gidiyordu ve yandığından dolayı da soğuk su serpiyordu. Diğer tarafta Ebu Ali Sina kendisinin marifetini gösterdi. Şehrin ateşlerinin hepsi söndü. Hiçbir yerde karınca gözü kadar bile ateş kalmadı. Çakmak çaksalar, ateş çıkmıyordu. Kimisi birbirinin elinden alıp çakıyorlar, bakıyorlar ama eser yok. Şehirde ateşin yok olmasının sebebini kimse bilmiyordu. Dünyada ateş bir devletmiş, ne devlet sahipleri ateşin hasretinden devletlerini gözleri görmez olmuş. Şehrin büyükleri toplanıp padişaha şikâyete geldiler, ama padişahlarının kendisi de ateş almak için hangi cehenneme gideceğini bilmiyordu. “Şimdi ateşe nasıl ulaşacağız ve bu derdimize kimden derman isteyeceğiz?” dediler. Padişah ne cevap vereceğini bilemeyince “Siz kimi biliyorsunuz? Kimden derman istiyorsunuz? Hepsi bir ağızdan “Biz padişahımızı biliriz, padişahımızdan yardım isteriz, başka kimseden yardım istemeyiz? Yardım istemek için geldik!” dediler. Padişah da vezirlere danışmak için uzun süre oturup çeşitli sorular ve cevaplarla devam etti. Sonunda bir vezir vardı, gayet akıllı ve bilgiliydi; “Ey padişahım! Bizimle fikir alışverişinde bulunmalısınız, sözümüze de itibar etmiyorsunuz! Biz araştırıyoruz, bu iş Ebu Ali Sina’nın işidir. Eğer ona karşı durursanız yine tuhaf hünerlerini görebilirsiniz? Padişah: “Ebu Ali Sina’ya ben bu kadar ne yaptım, bütün halkın, şehrin ateşini gizliyor?” dedi. Vezir “Sebepe şudur ki, siz ona itibar etmediniz, hakaret gözü ile baktınız, küçük gördünüz, divandan kovdunuz, sertlikle muhafız gönderip sorgulamak istediniz. Bu taraftan o da güç ve kuvvette, ilim ve hikmette kendisinin derecesini göstermek istemiş olacak!” dedi. Padişah: “Olan olmuş artık! Ya şimdi ne yapmak gerek? Bu işin ilacı ve bu derdin dermanı nedir? dedi. Vezir: “Ben kulunuz, gidip özür dileyip çağırırım, belki gelir, eğer gelirse yumuşaklıkla muamele edip büyük hürmet ediniz “*El-ahsēn yekta’ el-lisān*” fetvasınca nimetler hediye edip,

hatırını hoş ediniz! Ondan sonra bu derdin dermanını istemek mümkün olur!” dedi. Padişah büyük bir endişeye kapıldı ve bu işte çaresizdi. Padişah, vezirine: “Madem öyle iyilikte bulunacaksınız, bizde ziyadesiyle minnettar olacağız!” dedi. Baş vezir kalkıp Ebu Ali Sina’nın evine geldi, kapıyı çaldı, “Misafiriniz geldi” dedi. Ebu Ali Sina da olayı bilerek, bir az da gülerek kalktı. Ebu Ali Sina’nın bir güzel köpeği vardı, ona seslenerek “Git, misafirimize kapıyı aç!” dedi. O köpekte gidip kapıyı açtı. Vezir girdi. Ebu Ali Sina vezire hürmet edip yer gösterdi. Vezir oturdu, bir az yemek yiyip ziyafet edip muradını soruşturdu. Vezir du’a etti ve padişah tarafından davet edildiğini bildirmek için geldiğini söyledi. Ebu Ali Sina da davetini kabul etti. Ebu Ali Sina’nın bir sopası vardı, bir efsun okudu ve sopa güzel bir at oldu. Vezirin yanına binip konuşa konuşa padişahın sarayına gittiler ve içeri girdiler. Ebu Ali Sina padişaha dua ve güzel dileklerde bulunduktan sonra padişah, ayağa kalkıp hürmetle Ebu Ali Sina’yı kendisinin yanına oturttu. Halini hatırını sorup halkından biri gibi davrandı. Ziyafetler hazırlanıp birçok bahşişler verildikten sonra padişah, yel ve ateş hususunda söz açıp yardımını isteyerek “Ey hekim Eflatun! şu an yaşadığımız derdin çaresi sizdedir! Büyüklük gösterin, bizi bu çaresizlikten kurtarın!” deyip ağladı. Ebu Ali Sina, inkâr ederek “Benim bu işle ilgili asla bilgim yoktur, bağışlayınız efendim!” deyip, biraz naz etti. Padişah o kadar çok özür diledi ki en sonunda gelip Ebu Ali Sina’nın sakalını öptü. Sonunda Ebu Ali Sina, padişahın bu kadar küçülerek özür dileyip istekte bulunmasından utanarak “Hayır efendim, bu işi ben yapmadım lakin bu işi yapan kişiyi biliyorum!” dedi. Padişah “Hemen derdimize derman olsun; ne kadar zor olursa olsun, kim yaparsa yapsın, ama bizim dileğimize ışık olsun!” dedi. Ebu Ali Sina: “Ey şahım! Bu işi yapan kişi bir cadı, yaşlı düzenbazdır. Falan yerde duruyor, ismi felanedir, sihir ve büyüü çok bilir, nice karışık işleri çözmüştür. Bu yel ve ateşi tutan yaşlı düzenbaz kadındır! Eğer bunu gerçek olup olmadığını bilmek isterseniz, emredin bir adam gönderiniz! Gitsin o büyücünün ateş zindanına biri balmumu koysun, eğer yanmazsa benim bütün sözlerim yalan olsun, onun için ki ben biliyorum o yaşlı düzenbaz, ateşi münasip bir yerine hapsedmiştir!” dedi. Padişah olayı anladı ve içinden “Bütün bu olanlar, yaşlı düzenbazdan intikam içinmiş!” diye geçirdi. Ama padişah ne yapsın, başka çare yok “Hemen ateş bulunsun, hangi yerde olursa olsun gelsin!” deyip, acımasız bir muhafızı çağırdı. Askerine bir bal mumu verdiler: “Git, falan mahallede, falan isimde bir yaşlı kadın var! Onu bulun ve asla sözüne inanmayın. Hemen münasip yerine bal mumunu tıkin, balmumu ateş alıp yanmaya başlarsa alıp getir!” dediler. O muhafız “Emredersiniz!” deyip hızlıca gitti. Yaşlı kadının evini aradı ve buldu, kapısını çaldı ve içeri girdiler. Hemen içeri girince yaşlı kadına “Teyze, senin münasip yerinde ateş varmış, padişahımız emretti, bu balmumunu münasip yerine sokup ateş alıp götürmem gerek!” dedi. Yaşlı kadın feryat edip “Hey ahmak, sen deli misin? Benim münasip yerimde ateşin ne işi

olsun?” dedi. Muhafız onun sözüne bakmadan zorlayarak yatırdı, cehennem ateşi gibi yanan balmumunu soktu, çekip çıkarttı. Baktı ki balmumu ateş almış tutuşmuş güp güp yanıyor. Muhafız, yanan balmumu meşalesini alıp padişahın sarayına geldi. Yolda ateşe muhtaç insanlarla karşılaştı “Hey, ateşi bana da ver!” diyerek almak istediler, hiç birisi ateşi yakıp alamadı (çünkü o ateşi hiçbirisi alamazdı). Çünkü, ateşi almak isteyen kişi ancak yaşlı kadına kendisi gidip bal mumunu tıkarırsa, o ateşi alabilirdi. Birçok kez denediler ama olmadı. Muhafıza “Sen bu ateşi nereden aldın?” diye sordular. Muhafız yaşlı düzenbaz kadının olayını anlattı ve hemen şehir halkı bunu duyup her taraftan yaşlı kadının evine koşuştular. Muhafız da bunlardan kurtulup padişahın sarayına gitti. Divandakiler muhafızın elinde balmumu meşalesinin tutuşup yandığını gördüler ve şaşırıp kaldılar. Padişah bu olayı gözüyle görüp Ebu Ali Sina’nın ilmini hikmetini takdir etti. Diğer tarafta ise yaşlı kadın başına gelen bu belanın sebebini anladı ama ne fayda? Kaçmaktan başka çaresi yoktu. Lakin halk kapısına çekirge gibi doluşmuştu. Çıkıp gitmeye yol yoktu. Evinin bir tarafında eski bir tuvalet vardı, oraya girip kurtulurum diye hemen, o anda karar verdi. O arada halk kapıyı kırıp içeri girdi. Yaşlı kadına var gücüyle yapıştılar. Her birisi “Ben de ateş almak istiyorum, sıra ne zaman gelir?” diye çekiştirip durdukları sırada, tahta döşeme çürük olduğundan hepsi birden düşüverdiler. Bele kadar tezeğe battılar; Kenardan insanlar toplandı ve batanları çekip çıkardılar. Tezeğe mezeğe bakmayarak yaşlı kadının ateşi hapsettiği yere balmumunu tıkip ateş alacak olan ne varsa, balmumu olsun, çıra olsun budaklı ağaç olsun, her ne bulup soksalar yanıyordu. Orda toplanan insanların her birisi kendilerinin istediği ateşi alıp çekildiler. Yaşlı kadın çaresiz, başka bir mahalleye kaçtı. Orada da ateşe muhtaç insanlar durdurup ateş almaya başladılar; oradan da başka bir yere kaçtı orada da bırakmadılar. O gün her ne kadar insan varsa hepsi ateşe gark oldular. Akşam oluna yine ateşleri söndü. Ertesi gün yine ateşe muhtaç oldular. O yaşlı kadın anladı ki bu şehirde durmak artık mümkün değildi. Ancak şehirden çıkıp gitmeye de dermanı yoktu; ağlayarak bir su kenarına geldi, biraz yattı, uyuyuverdi. Uyandığında gün aydınlanmıştı. Su yanına gidip cehennem ocağına su serpmeye başladı, “Azıcık bile faydası olmaz mı?” diye söylendi. Yanıp duran cehennem ocağına su serpince duman çıktı dumanı kuvvetlenip havaya yükseldi. Fakat şehir halkı ise sabahleyin kalktılar ve baktılar ki yine ateş yok şimdi ne yapsınlar? Yaşlı kadının yerini bilen kimse de yok, çaresiz yine umut edip bakıyorlardı. Halk bir yere toplanıp bir yerde duman olduğunu gördü ve şaşırıp kaldılar. “Bu işaret akıllıya yeter” elbette; “Dumanın olduğu yerde elbet ateş de olması gerekir!” deyip koşuştular. Gidip gördüler ki yaşlı kadın “Ah vah!” edip derede suya girip oturmuş, hemen yaşlı düzenbazı tutup çektiler. Her bir gelen kişi elinde ne varsa hemen ateşe tutturup almaya başladılar. O gün ve gecenin geç saatlerine kadar her kim varsa ateşle donandılar. Sonunda yaşlı kadını getirip yere kapattılar. Başına insanlar dikip

hazineden yemek yemesi için emir verdiler. Herkes istediği vakitte gelip ateş alıyordu. Tam bir yıl bu düzende geçti. Sonunda yaşlı kadın da bu acıdan helak oldu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM GRAMATİKAL DİZİN

Çalışmamızın bu bölümünde incelenen metinlerin söz varlığını ortaya koymak için metinlerde geçen kelimeler ve kelimelerin, metinlerde geçtiği sıklıklar, gramatikal ve özel ad dizini olarak iki başlıkta gösterilmiştir.

4.1. SÖZ DİZİNİ

A a	
acdaha (K) / ajdarha (A): <i>Far.</i> Ejderha.	açı: Herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ıstırap.
a. kibîk 454	a.+ sinnan (K)/ sından (A)464
[1]	[1]
aç: Aç, açlık hissi duyan.	açık: Açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı.
a.+lar 195	a.+tır (K)/ a.+dır (A) 289
aç tur-: Karnı aç olmak, uzun süre hiçbir şey yemeden durmak.	[1]
a.-mağ 106	açıl- (K)/ açul- (A): 1. Açılmak.
[2]	a.-ır (K)/ a.-ur (A) 222
aç-: Açmak, bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.	2. Kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak.
a. 493	a.-mas 219
a.-tı (K)/ a.-dı (A) 364, 494	[2]
a.- tılar (K)/ a.+dılar (A) 524	açuw: Çok derin nefret hissi, hiddet, kızgınlık, öfke.
[4]	a.+dan 350
	[1]

açuwlan-: Kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek.

a.-ıp (K)/ a.-uw (A) 387

[1]

adab: *Ar.* Adap, yol, yordam, tarz, usul.

a.+ı 244

[1]

adım (K)/ adum (A): Adım.

a. 160

[1]

āfet: *Ar.* Hastalıkların dokularda yaptığı bozukluk.

ā.+ten (K)/ ā.+den (A) 200

[1]

afsūn: *Far.* Efsun, büyü, sihir.

a. 282, 317, 422, 498, 513

a. it-: Büyü, sihir yapmak.

a.-ıp (K)/ a.-üp (A) 461

[6]

ağaç: Tahta, kereste.

a. 449, 545

a.+ı kībīknī 454

a.+ının (K)/ a.+ınıñ (A) 458

a.+қа (K)/ a.+ğa (A) 554

a.+nı 459

[6]

ağla: *Ar.* Evla, daha iyi.

a.+dır 250

[1]

ağzā (K)/ a‘zā a(A): *Ar.* Vücut parçası, organ.

a.+ların 404

a.+larını 420

a.+sı 420

a.+sın 398

[4]

ağ: Ağrı, acı duyulduğunda söylenen söz, ünlem.

a. 559

[1]

ağır: Şimdi, şuan.

a.232

[1]

ağır: *Ar.* Sonra, en sonunda.

a. 009

[1]

ağmaq: *Ar.* Ahmak, budala.

a.156, 172, 180, 526

[4]

ağşam: *Ar.* Akşam.

a. 549

a.+ğaça 291

[2]

aḥwāl: *Ar.*

aḥwāl sūrâş-: Hal hatır sormak.

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 501

a.-tı (K)/ a.-dı (A) 433

[2]

aḳ:

aḳ suw: Döl, er suyu, sperm.

a. 057

[1]

aḳ-: Akmak.

a.-ḳan (K) / a.-ğan (A) 246

[1]

aḳça: Küçük gümüş para.

a. 371, 442, 443, 456

a.+bızını (K)/ a.+mızını (A) 380

a.+ğa 265, 268

a.+mnı 271

a.+nı (K)/ a.+mnı (A) 278

a.+nı 443

a.+ñını 270, 279

a.+sın 308

[13]

aḳçalıḳ:

aḳçalıḳ it-: Rezil et, harap etmek.

a.-tñ (K)/ a.-dın (A) 269

[1]

aḳıl (K)/ ‘aḳıl (A): *Ar.* Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us.

a.321

aklı kısa (saçı uzun): Kadınları aşağılamak için zekası olmadığı anlamında kullanılan söz.

a.+dır 344

aḳlı kit-: Şaşırmaq, korkmak.

a.-tı (K)/ a.-dı (A) 460

[3]

ākıl (K)/ ‘ākıl (A): *Ar.* Âkil, yiyen.

a. 476

[1]

aḳıllı: Akıllı.

a. 121

a.+ya 558

[2]

aḳır- (K)/ aḳur- (A): Eşek sesi.

a.-a 183

a.-arğa (K)/ a.-ırğa (A) 152

a.-sañ 154, 181

aķıra tūr-(K)/ aķura tur- (A):

Anırıp durmak.

a.-ğân 155

[5]

aķır (K)/ aķır (A): Ar. Son, sonraki, sonunda.

a. 263, 297, 448, 455, 476, 507, 562, 564

[8]

aķırı (K)/ aķırı (A): Sonradan, sonra, sonunda.

a. 309

[1]

aķırma- (K)/ aķurma- (A): Anırmamak. Eşek sesi çıkarmamak.

a.153

[1]

al-: 1. Almak, ele geçirmek.

a.-dı 561, 564

a.-diñ 533

a.-mağa 532, 548, 561

a.-ğaç 547

a.-iñ 240

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 026, 166, 374, 381, 449, 458, 467, 525, 529

a.-ırğa (K)/ a.-urğa (A) 470, 541

a.-sañ 140

a.-maқта (K)/ a.-maқта (A) 545

2. Satın almak.

a. 006

a.-diñ 269, 437,

a.-dım 269

a.-ğan ıdı (K)/ a.-gan idı (A) 380

a.-ğan ıdım (K)/ a.-gan idim (A) 273

a.-ırsın (K)/ a.-ursın (A) 277

3. Birlikte götürmek.

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 05, 004, 045

4. Kabul etmek.

a.-dı 019

a.-ğanına 049

5. Erkek, kadınla evlenmek.

a.-ar ıdım (K)/ a.-ar idim (A) 030

6. Örtmek, koymak.

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 176

7. Gidermek, yok etmek.

a.-ıyık (K)/ a.-ayık (A) 365

8. Yardımcı fiil.

(çırnab). a.-mışlar ıdı (K)/ a.-mışlar idı (A) 539

(ķaytarıp) a. 271

(niçik) a.-ıp (K)/ a.-up (A) 401

(salgın) a.-dırsa (K)/ a.-dursa (A) 202

(satıp) a.-ğan 268, 308

(satıb) a.-dım 286

(tuydırıp) a.-ğaç 152

(tütüb) a.-ıp (K)/ a.-up (A) 396

(üç) a.-ırmın (K)/ a.-urmin (A) 427

al alma-: Alıverememek

a.-dılar 530

a.-mas ıdı (K)/ a.-mas idı (A)

531

ala yaz-: Alayazmak, almak istemek.

a.-dı 308

alıp bar-: Alıp götürmek.

a.-ıyık (K)/ a.-ayık (A) 394

alıp kil- (K)/ alup kil- (A): Almak, alıp getirmek.

a. 383,522

a.-ıp k.-ığız (K)/ a.-up k.-iñiz

(A) 391, 402, 403

alıp kilme- (K)/ alup kilme- (A): Almamak.

a.-ıp k.-diñ (K)/ a.-up k.-diñ

(A) 393

alıp kit- (K)/ alup kit- (A): Almak, alıp gitmek.

a.-ıp k.-mek (K) a.-up k.-mek (A) 399

a.-ıp k.-ermın (K)/ a.-up k.-ürmın (A) 387

a.-ıp k.-tılar (K) / a.-up k.-diler (A) 421

almağ tıle-: Almak istemek.

a.-diler 530

aluv sat-: Almak satmak, alım satım.

a.-uv s.-uv 105

[66]

alar: “Uı” zamirinin çokluk şekli.

a. 076, 169, 170, 419, 424

a. 421

a.-arğa 228

a.+nı 102

a.+nın (K)/ a.+nıñ (A) 143, 172, 255, 344

[12]

alay:

alay bul-: Öyle olmamak.

a.-ay b.-sa 043

[1]

aldanma-,-ı (K)/ aldanma- (A): Aldanmamak.

a.-yım 127

[1]

aldı: Ön, ön taraf.

a.+nda 115

[1]

ahn: Ön, ön taraf.

a.+narına (K)/ a.+larına (K)166

a.+narındağı 1(K)/ a.+larındağı (A) 69

[2]

ahn-: Almak işi yapılması.

(kulağka) a.-mas 345

[1]

alma-: 1. Almamak.

a.-y (K)/ a.-y (A) 172

2. Yeterlilik fiilinin olumsuz şekli.

(al) a.-dılar 530

(tab) a.-madı 448

(yarar) a.-aysa 317

[4]

anda: “Ul” işaret zamirinin “+da” bulunma hâl eki ile yer-zaman belirtmek için çekimlenmiş şekli.

a. 014, 065, 132, 243, 263, 298, 319,
321, 431, 540, 546, 547, 548

[7]

ana: Anne.

a.+sı 017

[1]

añar (K)/ aña (A):“Ul” zamirinin “yön gösterme eki” ile çekimlenmiş şekli.

a.096, 412, 478, 481, 493, 498

[6]

anı: “Ul” zamirinin “Yükleme hâli eki” ile çekimlenmiş şekli.

a.025, 057, 071, 116, 117, 170, 230, 365,
411

[9]

anın (K)/ anıñ (A): “Ul” zamirinin “ilgi hâl eki” ile çekime girmiş şekli.

a.031, 033, 044, 064, 205, 233, 237, 245,
250, 389, 462, 527

a. üçün 516

[13]

aña- (K)/ aña- (A): 1. Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak, anlamak.

a.-dı 333

2. Birinin duygularını istek ve düşüncelerini sezebilmek.

a.-dı 039, 518, 537

[4]

añnama- (K)/ añlama- (A): Anlamamak.

a.-dı 463

[1]

annan: “Ul” zamirinin “ayrılma hâl eki” ile çekimlenmiş şekli.

a. 025, 074, 079, 082, 110, 114, 166, 262, 270, 281, 304, 365, 445, 453, 488, 548

a. suñ 070, 105

[18]

ara: 1. İki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

a.+da 177, 540

a.+sında 306

2. Kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi.

a.+sında 138, 345, 366

3. İç

a.+larınnan (K)/ aralarından (A) 168

[7]

arka: Arka.

a.+sı 458

a.+sına 186

[2]

art: Sırt, arka, geri.

a.-ımda 128

a.-iñda 115

artınnan kit- (K)/ ardından kit- (A): Arkasından gitmek, ardından gitmek.

a.-tîler (K) / a.-dîler (A) 048

a.-îp (K)/ a.-üp (A) 094

artınnan yit- (K)/ ardından yit- (A): Arkasından yetişmek.

a.-tî (K)/ a.-dî (A) 050

a.-îp (K)/ a.-üp (A) 047

[6]

artık (K)/ artuk (A): 1. Gereğinden fazla, çok, artık.

a.+tır (K)/ a.+dır (A) 043, 109

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 186

2. Üstün.

a. 106

[4]

asğaf (K)/ as‘af (A): Ar. Zayıflama, zayıflatma.

a.+ı 113

[1]

asıl: Ar. Gerçeklik.

a.260

ashına kayt-: Özüne dönmek.

a.-tı (K)/ a.-dı (A) 054

[2]

asıla: *Ar. Bkz* “ásıla”.

a. 287, 294

[2]

aspāp: *Ar.* Araçlar, eşyalar.

a.+larıbızını (K)/ a.+larımızını (A) 284

[1]

ast: Alt, aşağı, birine göre daha aşağı mevkide olan kimse.

a.+ıñda (K)/ a.+uñda (A) 141

(kuliñ) a.+ında (K)/ (kuliñ) a.+unda (A) 129

[2]

aşa-: Yemek yemek.

a.-dılar 185

a.-ğan 038, 043

a.-mağ 563

a.-maska kirek 042

a.-rmı (K)/ a.- rmu (A) 037

a.-rlar ıdı (K)/ a.-rlar idı (A) 166

aşay başla-: Yemek yemeye başlamak.

a.-dılar 151

[8]

aş: Yemek, aş.

a.166

[1]

aşama-: Yemek yememek.

a.-ğız (K)/ a.-ñğız (A) 042

[1]

aşat-: Bakmak, yetiştirmek.

a.-kınça (K)/ a.-kınça (A) 038

[1]

aşna: *Far.* Tanıdık, bildik.

a.+larınan (K)/ a.+larından (A) 319

a.+sı 320, 324

[3]

aşnalıq: *Far.* Birbirini bilme, tanıma, tanışıklık.

a. 434, 452

[2]

at-:

yapānga at-: Önem vermemek, önemsiz görmek.

y.-tı (K)/ y.-dı (A) 381

[1]

at: Beygir, at.

a. 498

[1]

ata: 1. Baba.

a.+sı 017

a.+sına 032

a.+sının (K)/ a.+sınıñ (A) 053

2. Kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri.

a.+larıbızını (K)/ a.+larımızını (A) 084

[4]

atıbbā: *Ar.* Doktorlar, hekimler.

a.+dan 248

[1]

atlan-: Ata binmek.

a.-ıp (K)/ a.-up (A) 498

(ğesker) a.-sın (K)/ a.-sun (A) 047

[2]

atrāf: *Ar.* Taraf, çevre.

a.+tan (K)/ a.+dan (A) 534

[1]

awā(K)/ havā (A): *Ar.* 1. Hava.

a. 275, 370

2. Esinti.

a. 198, 285, 298, 320

a.+nı 314, 339

a.+nın (K)/ a.+nıñ (A) 304

a.+sı 265, 289

a.+sın 374

3. Gökyüzü.

a.+ğa 555

(kesbî) a.+dır 275

[14]

awam (K)/ ‘avam (A): *Ar.* Alt tabaka, havas karşıtı.

a.+nın (K)/ a.+nıñ (A) 142

[1]

awaz: *Far.* Yüksek ses, nara, avaze.

a. 158

a.+dan 156

[2]

awāz: *Bkz.* “awaz”.

a.+dan 473

[1]

awdar-: Bir şeyi başka bir yere geçirmek, doldurmak.

a.-ıp (K) / a.-up (A) 405

[1]

awla: *Ar.* Daha iyi, yeğ.

a.+dır 252

[1]

awız: Ağız.

a.+ın 367

[1]

ay (I): Ünlem, birdenbire duyulan acı, acı, şaşırma, ağrı ürkme veya sevinç anlatan söz.

a. 029

[1]

ay (II): 1. Dünyanın uydusu olan gök cismi.

a. 071, 072, 074, 076

a.+ğa 075

2. Yılın on iki bölümünden her biri.

a. 009

[6]

ayaq, -ğ: 1. Ayak, vücudun organı.

a.297, 500

a.+ı 178

2. Kadeh, bardak.

a. 242

[3]

ayama– (K)/ ayaginama-(A):

Esirgememek.

a.-yğına 413

a.-ybız (K)/ a.-ymız (A) 170

[2]

āyet: *Ar.* Kur'ân-ı Kerîm'de cümlelerin her biri.

ā.+nî 086, 091

[2]

ayırma-(K)/ ayurma- (A): Birbirinden uzaklaştırmamak.

a.-ğıl 225

[1]

az: Az, çok karşıtı.

a. 025, 174, 294, 324

[4]

ásıla: *Ar.* Asla, hiçbir zaman, hiçbir şekilde, katiyen.

á. 337, 370, 505, 521

[4]

B b

bağ: *Far.* Bahçe, sebze meyve ekilip dikilen yer, bostan.

b. 150, 183

b.+dağı 222

b.+ğa 150, 184

b.+dan 155

[6]

bağban: *Far.* Bahçıvan, bağcı.

b.+nar (K)/ b.+lar (A) 154

b.+narnın (K)/ b.+larnıñ (A) 151

[2]

bağındır- (K)/ bağundur- (A): Boyun eğdirmek.

b.-dı 032

[1]

bağıt (K)/ vaqıt (A): Ar. Zaman.

b. 034, 155-2

b.+ı 155

b.+nın (K)/ b.+nıñ (A) 174

[4]

bağıtsız (K)/ vağıtsız (A): Vakitsiz, zamansız, sırasız, münasebetsiz, mevsimsiz.

b. 162, 181-2

[3]

bağış: Far.

bağış kıl-: Bağış ve iyilik yapmak.

b.+lar k.-ğannan (K)/ b.+lar
k.+ğandan (A) 502

[1]

bak-: Bakmak.

b.-ıñ 065

[1]

bağça: Far. Yeşillik, sebzelik, meyvelik.

b. 037

b.+da 041, 291

b.+da ıdı (K)/ b.+da idı (A) 318, 326

b.+ğa 290, 295, 304

b.+nın (K)/ b.+nıñ (A) 036

b.+sı 036

[11]

bal: Bal.

b.+ıñnı 241

b.+ıñ 238

[2]

bala: Evlat, çocuk.

b. 015, 021, 022, 024

b.+nı 015, 020

b.+nın (K)/ b.+nıñ (A) 017

b.+sı 016, 018

b.+sınnan (K)/ b.+sıندان (A) 014

bala tap-: Çocuk doğurmak.

b.-ar 014

[11]

balalıq: Çocukluk, evlatlık.

b.+ğa (K)/ b.+ğa (A) 019

[1]

balawuz: Balmumu, mum.

b. 515, 520, 531, 544, 545

b.+ğa 522, 528

b.+nı 521, 525, 528

[10]

bar: Var, mevcut.

b.155, 179, 272, 293, 296, 341, 377, 447,
454, 558

b.+dır 229, 521

b. ıdı (K)/ b.+idî (A) 003, 039, 355, 431, 442, 476, 498, 539, 549

b. ĩmiş 524

[22]

bar-: 1. Gitmek, belli bir yöne hareket etmek.

b.386, 488

b.-asın 470

b.-dı 319

b.-ğanda 005

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 281, 290, 327, 412, 435, 437,523, 531, 553, 559

b.+ yı 493

b.- ıyık (K)/ b.-ayık (A) 471

2.Yola çıkmak.

b. 279, 382, 391, 401, 414, 493, 520

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 045, 486

b.-sın 515

3. Yardımcı Fiil- Tamamlama

(süyleşe) b.-dılar 499

(uzıp) b.-ğanda 051

4. Yardımcı Fiil- Devamlılık

(alıp) b.-ıyık (K)/ b.-ayık (A) 394

barıp kır- (K)/ barup kır- (A):
Varmak, ulaşmak

b.-dî 167

b.-dîler 013

barıp tūr-(K)/ barup tūr- (A):
Gidip durmak

b.-dū (K)/ b.-dı (A) 304

[32]

barça: Hepsi, tamamı.

b. 226, 462

b.+dan 138

b.+sı 091, 408, 473, 549

b.+sın 032

[8]

bas-: 1. Basmak, bir şeyi üzerine kuvvet vererek basmak.

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 521, 548

2. Kumes hayvanlarının kuluçkaya yatması.

b.-mas ıdı (K)/ b.-mas idî (A) 067

[3]

basıl-: Dinmek, kesilmek.

b.-dı 366

baş: Baş, kafa.

b.+ı 394

b.+ına 176, 397

b.+ınnan (K)/ b.+ından (A) 178

(can) b.+ına (saçıradı) 047

(suw) b.+nın (K)/ b.+nın (A) 266

(suw) b. 267,269, 307

(suw) b+sı 273

başa kil-: Beklenmedik şaşırtıcı bir olay veya durumla karşılaşmak.

b.+ına k.-gen 163

b.-ına k.-di 181

b. ıbızğa -er (K)/ b.+ımızğa k.-ür (A) 182

b.-gen 537

baş üstü: Bir isteğin, buyruğun hemen yerine getirileceğini bildiren söz, oldu.

b.334, 445

[16]

başka: 1. Bilinenden ayrı, değişik, farklı.

b. 449, 474, 518, 538

2. Nitelik yönünden alışılmışın dışında bir üstünlüğü olan.

b. 295

b.+sı 041

[6]

başla-: 1. Başlamak, girişmek.

b.-dı 177, 183, 440, 553

b.-dılar 561

2.-A ve -y zarf-fiil eklerinden sonra gelerek fiilde bildirilen iş veya hareketin başlanma anında olduğunu belirtir.

(aşıy) b.-dılar 151, 548

(üse) b.-dı 022

(yana) b.-sa 522

[9]

bat-: İyice bulanmak, bulaşmak; içine girmek.

b.-tılar (K)/ b.-dılar (A) 543

[1]

batıl: Ar. Geçersiz.

b. 171

[1]

batır (K)/ bahadır (A): Far.

batır bul-: Bahadır olmak.

b.-dı 031

[1]

batır-: Batırmak, daldırmak.

b.-ıp (K)/ b-up (A) 531

[1]

batırlık (K)/ bahadırılık (A): Kahramanlık, cesurluk.

b.+ına 031

[1]

bawıl: Ar.

bawıl kıl-: İşemek.

b.-dı 057

[1]

bayığı: Deminki, biraz önceki.

b. 080

[1]

bayığıça: Biraz önceki gibi.

b. 080, 292

bayığıça bul-: Önceki gibi olmak.

b.-dı 078

b.-sın (K)/ b.-sun (A) 078

[4]

bayan: *Ar.*

bayan it-: Açıklamak.

b.-em 231

[1]

bayān: *Ar. Bkz.* “bayan”.

bayān kıl-:

b.-dı 313

[1]

bayı- (K)/ bayu- (A) (I): Batmak, ufukta görünmez olmak.

b.-dı 072

[1]

bayı- (K)/ bayu- (A) (II): Zengin olmak, zenginleşmek.

b.-dılar 549

[1]

baylar (K)/ bular (A): *Bkz.* “bılar”.

b. 543

[1]

beden: *Ar.* Beden, vücut.

b. 040

[1]

belē: *Ar.* Bela.

b. 163, 181, 182, 456

b.+den 408

b.+ nı 538

[6]

belī: *Far.* Evet.

b. 338

[1]

belki: *Far.* İhtimal, muhakkak, olasılık.

b. 153, 171, 295

[3]

belkī: *Far. Bkz.* “belki”.

b. 412, 486

[2]

bes (I): Kırağı, kırç; yaşlı.

b. 080, 085, 095, 174, 176, 424, 436, 491

[8]

bes (II). Demek ki, şu halde, şimdi.

b. 132

[1]

beyle-: Bağlamak, düğümlemek.

b.-p 006

(kul) beylep (türdü) 336

[2]

bılar (K)/ bular (A): Bunlar.

b. 009, 015, 150, 152, 173, 305

b.+dan 151, 535

b.+mı 005, 009, 061

b.+nın (K)/ b.+nıñ (A) 061, 317, 423

[14]

bilay (K)/ bulay (A): Böyle, bu şekilde.

b. 138, 326, 392, 480, 490

[5]

bī: *Far.* Eklendiği kelimeye yokluk anlam veren ön ek.

b. 270

[1]

bik: Pek, pek fazla, çok.

b. 049, 152, 153, 292, 350, 385

[6]

bīk: *Bkz.* “bik”.

b. 170, 216, 250

[3]

bil-: *Bkz.* “bīl-”.

b.-eler ĩdı 015

[1]

bil çaklı: Bele kadar.

b. 543

[1]

bīl-: 1. Bilmek, haberli olmak.

b. 103

b.-emīn 109

b.-megen 109

b.-dī 382

b.-īr (K)/ b.-ūr (A) 207

b.-īrsīn (K)/ b.-ūrsīn (A) 132, 133,196

b.- esīn 415

b.- genībīznī (K)/ b.-genīmīznī (A) 415

b.- ĩr ĩdı (K)/ b.-ūr ĩdı (A) 418

b.-mes ĩdı 468, 470

b.-īp (K)/ b.-ūp (A) 492

b.-emīn 509, 516

2.Bilgi edinmek.

b.-ebīz (K)/ b.-emīz (A) 478

3. Tanımak, görmüş olmak.

b.-gen 556

4. Anlamak.

b.-ıp (K)/ b.-üp (A) 154

b.-diler 295

b.-mekte (K)/ b.-mekde (A) 302

b.-di 439, 538, 540, 550

5. Kabul etmek, saymak.

b.-ebiz (K)/ b.-emiz (A) 473

b.-esiz 472

b.-sın (K)/ b.-sün (A) 159

(küp) b.-ır (K)/ b.-ür (A) 513

(neste) b.-mes 099

[30]

bıldır-: Bildirmek, belirtmek.

b.-ır idī (K)/ b.-ür idī (A) 301

(mertebesın) b.-dirmek 484

[2]

bîle: Bkz. “bilen”.

(samawar) b. 211

[1]

bilen: İle, beraber.

(alar) b. 421

(awā) b. 275

(awaz) b. 158

(baylap) b. 543

(birisī) b. 149

(bızın) b. 477

(cārīyeñ) b. 369

(cebır) b. 409

(edep) b. 368

(emri) b. 028

(hālīk) b. 135

(irte) b. 556

(işek) b. 149

(işın) b. 124

(işitüvleri) b. 184

(karçık) b. 378, 436

(kaşık) b. 240

(katıllık) b. 337, 482

(katını) b. 306

(kiçilik) b. 508

(kuwatı) b. 264, 312

(küzñ) b. 350

(küzı) b. 536

(limün) b. 51

(mal) b. 004

(nadānnar) b. 145

(nasiḫetī) b. 182

(nīyāz) b. 503

(patṣa) b. 386

(samawar) b. 203, 218

(serheñ) b. 334

(sīznīn) b. 452

(süzīm) b. 136

(şartlar) b. 253

(şunun) b. 462

(tağām) b. 495

(tawşı) b. 183

(tekrīm) b. 501

(tilisīm) b. 461

(tulabāsı) b. 263

(urı) b. 007

(ügız) b. 184

(wezīrlər) b. 475

(yaqşılıq) b. 411

[49]

bilen: *Bkz.* “bilen”.

(gesker) b. 050

(kırmısqa) b. 056

(kiler ūmütü) b. 112

(qulı) b. 058

(küzi) b. 481

(sinñ) b. 071, 082

(süz) b. 118

(yümüşaqlıq) b. 487

[8]

bilikli: Bilgili, bilimli.

b. 039, 099

[2]

bilme-: 1. Bilmemek, haberi olmamak.

b.-dī 373

b.-sīn (K)/ b.-sün (A) 101, 352

b.-yīnçi 347, 472

2. Tanımamak, görmemiş olmak.

b.-dīler 409

3. Anlamamak.

b.-ysīn 158

bilmemiş bul-: Bilmemiş olmak.

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 429

[8]

bilme: Bir şeyin ne olduğunun bilincine varma, bilme.

b.+ge 514

[1]

bilmī-: *Bkz.* “bılme-”.

b.-ysīn 044

[1]

binā: *Ar.*

binā kıl-: Yapmak, kurmak, inşa etmek.

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 265

[1]

bir-: 1. Vermek, eline tutuşturmak.

b.-diler 520

2. Vermek, hediye etmek.

b. 530

b.-diler 174

b.-dīm 310

b.-gen idīñ 443

b.-iyik 168

b.-ıp (K)/ b.-üp (A) 112

b.-mek 111

3. Sahip olmasını sağlamak.

b.-irmīn (K)/ b.-ürmīn (A) 279

b.-iyīm 443, 443

4. Bırakmak.

b.-dī 024

5. Yardımcı fiil.

(alarğa) b.+geysīn 228

(cawāp) b.-dīler 018

(cawāp) b.-e 440

(cawāp) b.-esīn 472

(cawāp) b.-ıp (K) b.-üp (A) 343

(ḥabar) b.-dī 327, 378, 533

(ḳaber) b.-dīler 046

(tanıklık) b.-sīnner (K)/ b.-sūnler (A) 085

(ügīt) b.-dī 064

(üyrēñirge) b.- dī 025

[24]

bir: Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı).

b. 022, 028, 281

[3]

bīr (I): 1. Bir.

b. 071, 082, 166, 269, 564

2. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı).

b. 002, 003, 006,013, 014, 015, 016, 021, 022, 024, 028, 034, 036, 038, 045, 050, 052, 053, 098, 099, 108, 113, 140, 149, 150, 155, 157, 164, 165, 171, 174, 182, 202, 235, 257, 263, 264, 265, 286, 293, 297, 303, 306, 315, 317, 318, 319, 322, 329, 330, 331, 336, 352, 354, 355, 360, 365, 369,374, 382, 398, 403, 406, 407, 408, 413, 414, 419, 422, 428, 431, 441, 444, 447,448, 449, 450, 461, 468, 476, 498, 512, 514, 515, 519, 520, 539, 557, 558, 560, 562,

b.+ī 233

b.+ibiz 411

3. Tamamen.

b. 231-2, 313-2, 400, 401, 466

4. Aynı, eş.

b. 289, 356, 410, 473, 192

5. Bir kez, bir defa.

b. 333

[110]

bir ez: Biraz.

b. 004, 007, 294, 298, 299, 304, 324, 353, 366, 370, 417, 453, 456, 459, 460, 492, 495, 506, 552

b+den 460

[20]

bir-: Yardımcı fiil.

b.-diler idı 302

birni bir-: Verip veriştirmek, ağızına geleni söylemek; kavga etmek.

b.-dı 351

[2]

birbiri:

bir biri artınnan (K)/ bir biri artından (A): Birbiri admca.

b. 094

[1]

birer: Birer; bir kadar, yaklaşık bir olan.

b. 282

[1]

birew: Birisi, herhangi biri, bazı.

b. 114, 117, 149, 262

b.+den 113, 140, 531

b.+ge 451

b+i 168

b.+ni 116, 197

b.+nin (K)/ b.+niñ (A) 131

b.+si 039, 040, 328

[15]

birewden birew: Birinden birisi.

b. 531

[1]

birni: Bkz. "Bir".

b. 351

[1]

bit-: Tükenmek.

b.-er 227

b.-se 358

b.üwinin (K)/ b.-üwiniñ (A) 467

[3]

bitir-: Bitirmek, son vermek.

b.- ĩp (K)/ b.- ũp (A)452

[1]

bıyçara: *Far. Çaresiz.*

b. 373, 455, 547

[3]

bıygen (K)/ bıygen (A):

b.+ine 181

(bağıtsız) b.+i 162

[2]

bıyı-: Dans etmek, oynamak.

b. 177

[1]

bız: “Biz”, birinci çokluk kişi zamiri.

b. 153, 338, 415, 473, 477

b.+den 168, 436, 437

b.+ge 163, 184, 307, 380, 444, 446, 450

b.+nı 154, 381, 437, 438, 504

b.+nın (K)/ b.+nın (A) 065, 084, 191, 294,

298, 441, 477, 511

[28]

bu: 1. İşaret sıfatı, bu.

b. 015, 016, 017, 021, 029, 031, 035, 046,
058, 059, 062, 066, 068, 074, 086, 091, 133,
174, 180, 181, 189, 191, 193, 199, 226, 229,
247, 248, 253, 267, 268, 282, 284, 285, 287,
325, 328, 360, 367, 369, 374, 375, 382, 392,

408, 409, 427, 439, 446, 447, 451, 452, 453,
454, 471, 478, 485, 488, 489, 503, 504, 505,
508, 509, 512, 513, 525, 533, 536, 537, 550,
564

2. İşaret zamiri, bu.

b. 111, 132, 277, 305, 351, 439, 464, 508,

b.+dır 068, 481

b. ıdı (K)/ b. idı (A) 305

[83]

buğay: Hemen, o anda.

b. 540

[1]

buğazla-: Boğazımı kesmek.

b.-p 185

[1]

bul-: 1. Var olmak, yaşamak.

b.-ıyım (K)/ b.-ayım (A) 141, 144, 146

b.-ğan 133, 279, 314, 317, 322

b.-ğannarı (K)/ b.-ğanlarını (A) 129

b.-ır (K)/ b.-ur (A) 115

b.-ırmı (K)/ b.-urmu (A) 156

b.-mağ kirek 558

b.-sa 032, 036, 042, 413, 445, 519, 560

b.-sım (K)/ b.-sun (A) 020

2. Bulunmak, denk gelmek.

b.-argâ (K)/ b.-urgâ (A) 153

b.-ğanğa 321

b.-ıp (K)/ b.-up (A) 36, 321, 352

b.-sın (K)/ b.-sun (A) 545

3. Meydana gelmek, olmak.

b.-dı 022, 028, 309, 392, 498

b.-ğanda 150

b.-ır (K)/ b.-ur (A) 411, 453

b.-sa 133, 255

b.-sın (K)/ b.-sun (A) 238

4. Gerçekleşmek veya yapılmak.

b.-dı 375, 476

b.-dılar 007

b.-ıyım (K)/b.-ayım (A) 134

b.-sa 411

5. Yardımcı fiil.

b. 385

b.-a 514

b.-armı 061

b.-dı 008, 234

b.-dılar 287

b.-ğan 484

b.-ğaniñnan (K)/ b.-ğaniñdan (A) 158

b.-ıbrağ (K)/ b.-ubrağ (A)362

(batır) b.-dı 031

(bayağıça) b.-dı 078

(bütün) b.-dı 079

(cumart) b.-ıyım (K)/ b.-ayım (A) 139

(diwāna) b.-diñmı (K)/ b.-duñmı (A) 526

(düçâr) b.-ıp (K)/ b.-up (A) 264

(imñn) b.-ıyım (K)/ b.-ayım (A) 130,
143,134

(işitmemiş) b.-ıp (K)/ b.-up (A) 433

(fakiyr) b.-dı 179

(giriftâr) b.-dı 456

(ğacız) b.-dılar 448

(ğaşık) b.-dı 029

(ğabardâr) b.-ıp (K)/ b.-up (A) 327

(hılās) b.-ğınçı (K)/ b.-ğunça (A) 438

(helēk) b.-dı 565

(kayran) b.-dılar 408, 433

(kayran) b.-ıp (K)/ b.-up (A) 297, 400

(kiç) b.-dı 072

(köl) b.-diñ 141

(kürmetli) b.-ıyım (K)/ b.-ayım (A) 136

(mağāl) b.-ğan 126

(mālik) b.-dı 174

(maşğül) b.-ıp (K)/ b.-up (A) 125

(mübah) b.-ğan 112126

(mühtâç) b.-dılar 550
(mülzê) b.-ip (K)/ b.-up (A) 346
(müşkül) b.-ar (K)/ b.-ur (A) 171
(mümkîn) b.-a 446
(ülû) b.-iyım (K)/ b.-ayım 138
(ülfet) b.-ip (K)/ b.-up (A) 149
(paydâ) b.-dı 452
(râzı) b.-dı 455
(sebeb) b.-dın 352
(şât) b.-ip (K)/ b.-up (A) 286
(tarmar) b.-dılar 053
(yırak) b.-iyım (K)/ b.-ayım (A) 147
(zâyıg) b.-ip (K)/ b.-up (A) 179
6. -mağçı/-mekçi; -mAK, -r, -AçAğ, -rGA,
-mAs, -mASKA ve -rdAy eklerinden sonra
gelerek “istem” çekimi yapar.
b.-alar 254
b.-asız 473
b.-dı 375, 476
b.+ğan 257
b.-ır (K)/ b.-ur (A) 210, 212
b.-ma 364
b.-mıy iken 018
b.-sa 042, 113, 132, 335, 383,
b.-sın (K)/ b.-sun (A) 245, 334, 527

(ahşam) b.-ğaç 549
(astında) b.-ğan 142
(bar) b.-sa 179
(batıl) b.-ır 171
(bayağıça) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 078
(bilmemiş) b.-ip (K)/ b.-up (A) 430
(biter) b.-sa 227
(darmân) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 510
(düşâr) b.-ip (K)/ b.-up (A) 264
(dastan) b.-ırsın (K)/ b.-ursın (A) 416
(dawetçi) b.-ip (K)/ b.-up (A) 496
(ēzir) b.-sınar (K)/ b.-sunlar (A) 035
(içer) b.-sa 195
(izer) b.-sañ 243
(hayrân) b.-dılar 536
(helêk) b.-mış 052
(içer) b.-sa 199
(kayran) b.-ırlar ıdı (K)/ b.-ırlar idî (A) 027
(kışkırası) b.-sañ 162
(kiç) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 071
(kitirmes) b.-dılar 033
(kitmekçi) b.-dılar 396
(kündüz) b.-dı 081
(kündüz) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 080

(küp) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 123
(küzgü) b.-dı 134
(maksüdiñ) b.-sa 168
(mühtâç) b.-maktan (K)/ b.-mağdan (A) 108
(mümkin) b.-ır 489
(niy) b.-dı 391
(ülü) b.-ır 139
(üstâdı) b.-ğay 484
(üzün) b.-sın 440
(rencitüvçi) b.-ma 135
(salır) b.-sañ 249
(sarayında) b.-ğan 310
(wafâ) b.-mas iken 049
(wakig) b.-ğan 163
(yalğan) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 516
(zâhir) b.-miştır (K)/ b.-mişdır (A) 513
(zayığ) b.-ır 117

bulsada bul-: Olursa olsun.

b. b.-sın (K)/ b. b.-sun (A)
510, 519

bulp tür-: Olup durmak.

b.-ğanda 557

b.-dülâr (K)/ b.-dılar (A) 328

[157]

bülbüldüy:Bülbül gibi.

b. 224

[1]

bulırlık (K)/ bulurlık (A): Olurluk.

(fayda) b.+mı (K)/ b.+mu (A) 105

[1]

bulma- ~ bulmı- : Olmamak.

b.-dı 092, 316

b.-ğanda 403

b.-sa 030, 279

b.-yım 104

b.-yınça 041

(alay) b.-sa 043

(dustı) b.-ğımın (K)/ b.-ğımın (A) 068

(fayda) b.-mas 554

(kâdir) b.-dı 432

(melül) b.-ğay 095

(mümkin) b.-dı 532

(tarlık) b.-sın (K)/ b.-sun (A) 103

(wafât) b.-sa 020

[14]

bürün, -n: Burun.

(awzın) b.+ün (tütüp) 367

[1]

bürüç: Borç, ödünç.

b.+kâ (K)/ b.+ğa (A) 140

[1]

bütâklı: Budaklı.

b. 545

[1]

bütün: Bütün, tam.

b. 026, 293, 480

bütün bul-: Tam olmak, bütün olmak.

b.-dı 079

[4]

buy: Boy.

b. 417

b.+ınça 404

buyğa yit-: Boya gitmek, büyümek.

b.-tî (K)/ b.-dî (A) 029

[3]

büyür-: Buyurmak, emretmek.

b.-dû (K)/ b.-dı (A) 048, 382, 405, 525

b.-müştır (K)/ b.-mışdır (A) 162

b.-sâğız (K)/ b.-sâñız (A) 411

b.-üğüz (K)/ b.-üñız (A) 444

b.-üñ (K)/ b.-iñ (A) 297

(hılās) b.-üñ (K)/ b.-iñ (A) 504

(ğáfuw) b.-āsız 506

(müğêmele) b.-üp 487

[11]

büzük: Bozuk, yaramaz, bozulmuş.

b. 513

[1]

büzdür- (K)/ büzdır- (A): Bozdurmak, tahrip ettirmek, parçalamak.

b.-dû (K)/ b.-dı (A) 268

[1]

büzül-: Bozulmak, parçalanmak.

b.-âr ıdı (K)/ b.-ur idî (A) 067

[1]

C c

caduw: *Far.* Cadı, kötülük yaparak başkalarına zarar veren kadın.

c. 512

[1]

camağat (K)/ cama‘at (A): *Ar.* Topluluk.

c. 562

[1]

can: *Far.*

can başına saçıra-: Kan beynine sıçramak; çok sinirlenmek, öfkelenmek.

c.-dı 046

[1]

canım: Çok sevdiğini ve değer verdiğini ifade etmek için kullanılan söz.

c. 452

[1]

cāriye: *Ar.* Cariye.

c. 369

[1]

cawāp: *Ar.* Cevap. “Soru” sözünün karşıtı.

c. 475

c.+ı 062

cawāp bir-: Cevaplamak.

c. 440

c.-diler 018

c.-esin 472

c.-ıp (K)/ c.-üp (A) 342

[6]

cay (I): *Çin. Bkz.* “Çey”.

c. 197

[1]

cay (II): Vadi, iki dağ arasındaki derin çukur.

c.+ına 165

[1]

cebîr: *Ar.* Zor, zorlayış.

c. 409

[1]

cehennem: *Ar.* Cehennem.

c. 553

c.+ge 470

[2]

cehennem kirdârı: *Ar.+ Far.* Cehennem yeri.

c.+m 454

c.+na 527

[2]

cehîr (K)/ cehîd (A): *Ar.*

cehîr it-: Çalışmak, gayret etmek.

c. 104

[1]

cıy-: Toplamak, yığmak.

c.-ıp (K)/ c.-up (A) 328

c.-up 402

[2]

cıyıl-: Toplanmak, birikmek.

c.-dı 399

c.-ğan 546

c.-ıp (K)/ c.-up (A) 469, 543, 557

[5]

cil: Yel, rüzgar.

c. 279, 282, 284, 287, 290, 291, 292, 293,
294, 296, 305, 311, 317, 320, 366, 370, 376,
377, 378, 502

c.+den 301

c.+dır 285

c.+ni 341

c.+nı 276, 310, 311, 321, 322, 380, 437, 513

c.+nın (K)/ y.+nın (A) 340, 379

[33]

cil: *Bkz.* “cil”.

c. iken 276

[1]

cilbırde-(K)/ cilgırde-(A): Rüzgarda
dalgalanmak, sallanıp durmak.

c.-p (K)/ c.-p (A) 376

[1]

ciles: Esintili yer.

c. 283, 300

[2]

cit-: *Bkz.* “Cıt-”.

c.-tiler (K)/ c.-diler (A) 400

[1]

citkır-: Bir vakte kadar sabretmek.

c.-dı 335

[1]

cidel: *Ar.*

cidel itme-: Tartışmamak.

c. 146

[1]

cihān: *Far.* Yeryüzü, zemin.

c.+da 114, 189

cihān sarayı: Dünya, alem.

c.+nda 002

[3]

cihet: *Ar.* Taraf, yan, yön.

c.+innen (K)/ c.+inden (A) 134

c.+ten (K)/ c.+den (A) 483

[2]

cihet: *Bkz.* “cihet”.

c.+ten (K)/ c.+den (A) 519

[1]

cumart: *Far.* Cömert.

c. 139

[1]

Ç ç

çağ-, -ğ: Çakmak, kıvılcım çıkarmak.

ç.-ıp (K)/ç.-up (A) 467

(çağma) ç.-salar 466

[2]

çaķır-: 1. Çaķırmak, ses ve işaretler gelmesini istemek.

ç.-ıyım (K)/ ç.-ayım (A) 486

2. Gelmesini emretmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 293, 382, 395, 520

ç.-ır (K)/ ç.-ur (A) 385

ç.-adır 333

3. Misafirlige davet etmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 175, 330

(barıp) ç.-saķ 412

[9]

çaķırt-: Çaķırma işini yaptırmak.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 438

[1]

çaķlı: ...- e kadar.

ç. 043, 217, 543

[3]

çaķma:

çaķma çak-: Çakmak çakmak, ateş almak.

ç.-salar 466

[1]

çara: *Far.* Çare, çözüml yolu.

ç. 538

ç.+sı 329, 504

[3]

çarasız: Çaresiz.

ç. 556

[1]

çey: *Çin.* Çay.

ç. 193, 203, 208, 211, 227, 251

ç.+de 242

ç.+den 226

ç.+iñ 218

ç.+iñni 221

ç.+ni 199

ç.+nin (K)/ ç.+niñ (A) 229, 244

ç.+dey 192

[14]

çık,-ğ -: *Bkz.* "Çık-".

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 325, 348, 431

[3]

çığar- ~ çıkar-: 1. Çıkarmak.

ç.-dılar 395, 544

2. Kovmak.

ç.-ırlar (K)/ ç.-urlar (A) 55

ç.-miş idi (K)/ ç.-miş idi (A) 419

3. Söylemek, söz açmak, söze girmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 503

4. Yardımcı fiil “Tamamlama”.

(kuwıp) ç.-iğiz (K)/ ç.-iñiz (A) 347

(tartıp) ç.-dı 528

çıgıp sal-: Söyleyivermek.

ç.-dı 371

[8]

çık-: 1. Çıkmak, terk edip gitmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A)010

ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 290, 555

2.Ortaya çıkmak, görünmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 051

ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 406

3. Bir yere gitmek üzere çıkmak.

ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 332,385

4. Göçmek, yer değiştirmek.

ç.-ıp (K)/ ç.-up (A) 551

5.Hasıl olmak, meydana gelmek.

ç.-kan (K)/ ç.-ğan (A) 554

6. Yardımcı fiil olarak asıl hareketin “Başından sonuna kadar sürdüğünü; sonuçlandığını, ansızın oluştuğunu” ifade eder.

(gayipli) ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 271

(gumānı) ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 066

(karşı) ç.-ıp (K)/ ç.-up 283

(küyâş) ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 081

(sefere)ç.-t (K)/ ç.-dı (A):004

(süz)ç.-ıp (K)/ ç.-up 307

çıgıp kit-: Çıkıp gitmek.

ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 291

ç.-tı (K)/ ç.-dı (A) 045

ç.-erge 539

[18]

çıkma-, -i: Çıkmamak.

ç.-y 466

ç.-sañ 110

[2]

çın: Gerçek, asıl.

ç. 239

[1]

çın ayak: Fincan, kase, fağfur.

ç. 242

[1]

çıra: Çıra, çerağ.

ç. 545

[1]

çırnap: Çekirge.

ç.538

[1]

çigil-: Çekilmek.

ç.-îp (K)/ ç.-üp (A) 422

[1]

çihil: *Far.*

çihil para: Paramparça, kırk parça.

ç. 178

[1]

çik-: Çekmek. Güç durumlara dayanmak, katlanmak.

ç.-kenin 439

(zehmetler) ç.-tık (K)/ ç.-dık (A) 438

[2]

çikişme-: Çekişmemek. Ağız kavgası etmemek.

ç. 135

[1]

çikme-: Çekmemek, katlanmamak, dayanmamak.

(zehmet) ç.-yım 124

[1]

çirik: Çürük. Zarar görmüş, herhangi bir tarafı kötü olan.

ç. 542

[1]

çit: Kenar, kıyı.

ç.+ten (K)/ ç.+den (A) 423, 543

[2]

çükür: Çukur.

ç.+dân 051

ç.+ğâ 050

[2]

çünki: *Far.* Çünkü.

ç. 039, 316, 410, 451, 530

[5]

çŭnki: *Bkz.* “Çünkü”.

ç. 276, 285

[2]

çuw: Çok.

ç. 285

[1]

D d

da: *bkz.* “de”.

d. 097, 101, 121, 145, 345, 363, 383, 432, 446, 510, 519, 530, 547, 556

[15]

dalalat: *Ar.* İşaret, iz.

d. 558

[1]

danā: *Far. Bkz.* “Dānā”.

d. 293

[1]

dānā: *Far.* Bilen, bilici.

d. ıdı (K)/ d.+ıdı (A) 476

[1]

darıyā: *Far.* Deniz, bahr.

d.+ da 559

[1]

darīg: *Far.*

darīg itme-: Esirgememek.

d.-147

[1]

darmān: *Far.* 1. İlaç, deva.

d. 471, 510

d.+ı 485, 551

2.Güç, kuvvet, kudret.

d.+ı 551

darmân iste-: Yardım istemek.

d.+ın i.-yık- 472

d.-mekçi 489

[6]

daruw:

daruw it-: Esirgemek.

d.-üwden 447

[1]

dastan: *Far.* Destan.

(tillere) dastan 416

[1]

dava: *Far.* Dava, kavga; ülkü.

d. 193

[1]

daw (K)/ da‘vi (A): *Far.*

daw kııl-: Kavga etmek.

d.-ıp (K)/ d.-up (A) 109

[1]

dawā: *Ar.* Deva, ilaç, çare.

d. 450

[1]

dawet (K)/ da‘wet (A): *Ar.* Davet.

d.+nı 497

[1]

dawetçi (K)/ da‘wetçi (A):

dawetçi bul-: Davetçi olmak, davet etmek.

d.-ıp (K)/ d.-up (A) 496

[1]

dāyıma: *Ar.* Her vakit, sürekli olarak.

d. 427, 431

[2]

de: da/de, dahi, ve.

d. 107, 132, 133, 163, 181, 256, 262, 289, 314, 333, 348, 349, 357, 402, 410, 414, 444, 451, 470, 477, 492

[21]

defget (K)/ def'et (A): *Ar.* Kereler, kezler.

d. 542

[1]

dereceli: *Ar.* Dereceli, bir süreç içindeki durumlardan her biri, basamak, aşama, rütbe, mertebe.

d.+ler 102

[1]

der-ħal: *Far.* "der"+ *Ar.* "ħal" Çabucak.

d. 041, 048, 112 183, 365, 528

[6]

dert: *Far.* Sorun, kaygı.

d.+nın (K)/ d.+nîñ (A) 504

dertke darmān bul-: Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

d.+İbızge d. b. (K)/ a.+İmİ zge d. b. (A) 510

d.+ke d. b. (K)/ d.+ge d. b. (A) 471

d.+nın d. b. (K) d.+nîñ d. b. (A) 485, 488

[5]

derüwiş: *Far.* Derviş, yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse.

d.+tır (K)/ d.+dİr (A) 336

[1]

dewlet: *Ar.* 1. Büyüklük, mevki.

d. 468

d.+lerİ 469

2. Mutluluk

d. 468

[3]

dewletlİ: Devlet adamları ve vezirlerin unvanı.

d. 340

[1]

dİ-: 1. Söylemek, demek, haber vermek.

d.-dİ 020, 037, 038, 043, 062, 063, 154, 156, 158, 163, 164, 169, 173, 182, 269, 270, 271, 275, 277, 278, 280, 286, 289, 295, 300, 308, 309, 310, 312, 314, 333, 338, 339, 341, 342, 346, 347, 362, 381, 383, 387, 392, 403, 414, 432, 439, 441, 444, 446, 453, 473, 479, 480, 484, 485, 489, 491, 492, 493, 497, 509, 511 517, 525, 527

d.-dİler 067, 068, 172, 290, 412, 451, 472, 474, 522, 533

d.-p 013, 016, 018, 030, 042, 044, 047, 049, 103, 109, 125, 177, 179, 184, 185, 267, 280, 284, 291, 294, 301, 317, 324, 327, 329, 330,

334, 337, 350, 353, 371, 378, 383, 385, 387,
390, 391, 392, 394, 407, 416, 427, 435, 440,
454, 460, 463, 464, 505, 506, 518, 519, 522,
530, 540, 542, 554, 559

2. ...adını vermek.

d.-yerler 057, 331

3. Herhangi bir ses çıkarmak.

d.-p 406

4. ...diye farz etmek.

d.-p 457

5. Ummak.

d.-sem 353

d.-señ 101, 103, 104, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 135, 137, 138, 139, 141,
143, 144, 145, 146, 147

[160]

dī-: *Bkz. "di-"*.

d.-dī 315

d.-mişler 119

d.-p 365, 373

d.-yeseñ 136

[5]

digen: Adında, isimli, denen.

d.-gen 261

d.-geniñnen (K)/ d.+geniñden (A) 274

[2]

dīgen: *Bkz. "digen"*.

d.-gennerī (K)/ d.-genlerī (A) 338

[1]

dīlkeş: *Far. Gönül çekici, gönül cezbeden.*

d.+tīr (K)/d.+dīr (A) 213

[1]

dime-: Söylememek, dememek.

d. 116

[1]

dīme-: *Bkz. "dime-"*.

d. 118

[1]

diwān: *Ar. Divan, yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis.*

d. 423, 425, 535

d.+ğa 418, 421

d.+nan (K)/ d.+dan (A) 482

[6]

diwāne: *Far. Divane, deli.*

d. 125

diwāne bul-: Deli divane olmak.

d.+diñmı (K)/ d.+duñmu (A)

526

[2]

diyn (K)/ dīn (A) :*Ar. Din.*

d. 040

[1]

dūĉār (K)/ dūĉār (A): *Far.*

dūĉār bul-: Uġramak, yakalanmak.

d.-ıp (K)/ d.-up (A) 064

[1]

duġa (K)/ du‘a (A): *Ar.*

duġa it-: Dua etmek.

d.-ıp (K)/ d.-up (A) 496

duġa kıl-: Dua etmek,

d.-arġa (K)/ d.-urġa (A) 086

d.-dı 072, 080

[4]

duġā (K)/ du‘a (A): *Bkz.* “duġa”.

d. 500

duġā it- (K)/ du‘a it- (A): Dua etmek.

d.-ıp (K)/ d.-üp (A) 377

duġā kıl- (K)/ du‘a kıl- (A): Dua etmek.

d.-ıp (K)/ d.-up (A) 335

[3]

dūñyê: *Ar.* 1. Dünya (gezegen).

d. 359, 410

d.+ de 117, 123, 156, 293, 358, 468

2. Herkes.

d. 116

d.+ ge 456

dūñyê ehilî: Dünyaya dalıp ahireti unutanlar.

d.+nnen (K)/ d.+nden (A)
008

dūñyêge kil-: Dünyaya gelmek, doġmak.

d.-geç 056

[12]

dūrūs (K)/ dūrūst (A): *Far.* Gerçek, doġru.

d. 280

[1]

dus (K)/ dust (A): *Bkz.* “dust”.

d.+larım 123

d.+ların 175

dus tutma-: Dost , arkadaş olmamak; yakınlık kurmamak.

d. 097

[3]

dus-iş: Eş dost, dostlar.

d. 261

[1]

dushġ (K)/ dusthġ (A): Dostluk, yakın arkadaşlık.

d.+ka (K)/ d.+ga (A) 097

d. 115

[2]

dust: *Far.* Yakın arkadaş, dost.

d.+ı 039, 041

d.+ım 063

d.+ına 101

dust bul-: Dost, arkadaş olmak;
yakınlık kurmak.

d.+ı b.-mağının (K)/ d.+ı b.-
mağınıñ (A) 068

[5]

düşmân: *Far.* Düşman.

d. 101

d.+ına 121

d.+narı (K)/ d.+ları (A) 032

[3]

düşmännik (K)/ düşmânlık (A):
Düşmanca duygu veya davranış; yagılık,
hasımlık.

d.+ka (K)/ d.+ga (A) 097

[1]

dün-: Dönmek. Durumdan duruma
geçmek, değişmek, olduğundan daha
değişik bir durum almak, benzetmek.

d.-megine 095

[1]

E e

ebiy: Nine.

e. 431, 436, 524

e.+yım 452

[4]

ēcet (K)/ hācet (A): *Ar.* 1. Herhangi bir şey
için gerekli olma, ihtiyaç, gereklilik, lüzum.

ē. 547, 563

2. Dilek, istek.

ē.+nı 113

ē.+ibizge (K)/ ē.+i mizge (A) 511

ēcet tile-: İstemek.

ē. 113

[5]

ēcet -hana: *Ar. + Far.* Tuvalet.

ē. 539

[1]

eç: Çok tesirli, kızgın, sert.

e.+dır 100

[1]

edem : *Ar.* İnsan, insanoğlu, adam.

e. 095, 202, 272, 274, 278, 280, 301, 308,
311, 331, 337, 352, 514, 560

e.+ ge 265, 374

e. idī 316

e. ĩdī 372, 393, 401

e.+nen (K)/ e.+den (A) 374

e.+ ner (K)/ e.+ler (A) 546

e.+ nerden (K)/ e.+lerden (A) 529

e.+ nernī (K)/ e.+lernī (A) 142, 165

e.+ nī 378, 409

[27]

edep: *Ar.* İyi ahlak, incelik, terbiye.

e. 024, 367

e.+ke 116

[4]

edne (K)/ edni (A): *Ar.* Çok aşığı, âdi.

e. 102, 107

[2]

efendīm: Ünlem, Karşı çıkma, paylama cümlesini pekiştirmek için söylenen bir söz.

e. 509

[1]

eger: *Far.* Eğer, şayet.

e. 019, 041, 082, 101, 103, 104, 106, 121, 122, 123, 125, 126-2, 128-2, 130, 131, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 154, 162, 195, 221, 243, 279, 413, 444, 478, 486, 490, 514, 515

[41]

egerçī (K)/ eger-çe (A): *Far.* Her ne kadar, ... ise de, gerçi.

e. 100

[1]

ehdī (K)/ ‘ahd (A): *Ar.* Bir işte söz alıp söz verme.

e. 109

[1]

ehīl: *Ar.* Topluluk, cemaat.

(dūñüye) e.+īnnen (K)/ e.+īnden (A) 108

[1]

elbette: *Ar.* Elbette.

e. 558, 083, 387

[3]

elel (K)/ helel (A): *Ar.* Helal. Dini bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı.

e.+den 112

e.+ge 113

[2]

ēlīm (K)/ ‘ālim (A): *Ar.* Bilen, bilgin.

ē. 038, 043, 044

ē.+nen (K)/ e.+den (A) 036

[4]

ēlle: Belki, ihtimal, olabilir.

ē. 295, 315

[2]

em-ān (K)/ hemân (A): *Far.* Çabucak.

e. 046

[1]

emel(K)/ ‘amel (A): *Ar.* Bir maksatla yapılan iş, fiil.

e.+lerine 144

emel kııl-: İş görmek, iş yapmak.

e.-ıp (K)/ e.-up (A) 557

e.-mıy 183

e.-sınnar (K)/ e.-sınlar (A)
137

[4]

emîr (-mrî): *Ar.* Buyruk, komut, talimat.

e.+ı 028, 404

emîr it-: Buyurmak, emir vermek.

e. 035

[3]

emme: *Ar.* 1. Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, amma, lakin, velakin.

e.033, 038, 040, 366, 417, 426, 445, 511.

2. Uyarma veya şartlı bir ifade niteliğinde olan bir cümleyi, başka bir cümleye bağlamaya yarayan bir söz.

e. 043, 112.

3. Beklenmeyen bir sonucu anlatan iki cümleyi onun sebebi durumunda olan cümleye bağlayan bir söz.

e. 100, 289, 470, 518, 538

[15]

ēr (K)/ her (A): *Far.* Önüne geldiği ismin benzerlerini `teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı` anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.

ē. 053, 151, 152, 155, 166, 168, 295, 300, 312, 323, 335, 349, 371, 531, 534, 545, 560, 561, 563

ēr bîr: Sayılabilen şeylerin ayrı ayrı hepsi.

ē. 398

ēr bîrîşî: Ayrı ayrı hepsi.

ē. 052, 328

ēr ikîşî: Her ikisi.

ē. 150

ēr kıaysı: Belli olmayan, özellikleri iyice bilinmeyen, rastgele.

ē. 541, 546

ēr kûn: Sürekli, sürekli olarak.

ē. 026

ēr zamān: Ara vermeden, sürekli, daima, sık sık.

[27]

erem (K)/ haram (A): *Ar.* Haram. Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı.

e.+nĭ 112

e.+nĭñ (K)/ e.+nĭ ñ (A) 113

[2]

erēm (K)/ ħarām (A): *Ar. Bkz.* “erem”.

e. 054

[1]

eremelik: Dere yatağında yetişen çalılık.

e.+ke 007

[1]

eser (I): *Ar.* Emek sonucu ortaya konan ürün, yapıt.

e.+ĭdir 257

[1]

eser (II): *Ar.* İz, işaret, im.

e. 301

e.+ĭ 288, 467

e.+i 304

[4]

eşkēre: *Far.*

eşkēre it-: Açık etmek, belli etmek.

eşkēre kılma-: Açık etmemek, belli etmemek.

e. 137

[2]

ewel: *Ar.* Önce.

e. 070, 105, 374

[3]

ewelgĭ: Önce olan, önceki.

e. 149

[1]

evvelgĭçe: Önceki gibi.

e. 179

[1]

eyle-: Yardımcı fiil; “Etmek, yapmak”.

(mündefĭt) e.-r 206

[1]

eybet (K)/ heybet (A): *Ar.* Güzel, iyi.

e. 291

e.-kĭne 350

[2]

eyt-: 1. Söylemek, demek.

e. 074, 079, 168

e.-e 385, 387, 394

e.-egĭz (K)/ e.-eñĭz (A) 332

e.-er 330

e.-esİN 347

e.-ti (K)/ e.-di (A)019, 341

e.-tİ (K)/ e.-dİ (A) 038, 041, 043, 048, 060, 083, 094, 153, 156, 159, 164, 168, 180, 269, 271, 272, 274, 276, 277, 278, 285, 288, 293, 294, 307, 309, 311, 313, 315, 328, 329, 332, 338, 339, 340, 343, 368, 379, 386, 412, 436, 441, 444, 446, 476, 479, 481, 484, 485, 490, 509, 511, 524

e.-tİK (K)/ e.-dİK (A) 415

2. Anlatmak, öğretmek, açıklayarak beyan etmek.

e.-tİler (K)/ e.-dİler (A) 070, 074, 078, 079, 082, 084, 170, 289, 409

3. Konuşmak, bir şey hakkında konuşmak.

e.-kenİM 451

4. Türkü söylemek.

e.-kenİmnİN 158

eyte tūr-: Konuşup durmak.

e.-gâç 316

[79]

eytme-: 1. Söylememek, dememek.

e.101

2. Konuşmamak, bir şey hakkında konuşmamak.

e.-sİnner (K)/ e.-sünler (A) 125

(süz) e.-yİN 334

(süz) e.-yİNçİ 414

[4]

ēzİR (K)/ ĥazır (A): Ar. Hazır, tamam.

ē. 071, 111, 155, 383, 385, 522

ēzİR bul-: Hazır olmak.

ē.-sİnner (K)/ ē.-sunlar (A)
035

[7]

ēzİrlen-: Hazırlanmak.

ē.-İp (K)/ ē.-üp (A) 502

[1]

ezrek: Azıcık.

e. 553

[1]

F f

fahwā: Ar. Fetva. İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belge.

f.+sİNça 488

[1]

fakiyh: Ar. Fıkıh bilgini.

f.+tır (K)/ f.+dır (A)044

[1]

fakiyr: *Ar.* 1. Yoksul, parasız.

f. 017

f.+nı 349

2. Kimsesiz, zavallı, bîçare.

f. 336

f.+ıgız (K)/ f.+ıñız (A)339

fakiyr bul-:Yoksul olmak, parasız olmak.

f.-dı 179

[5]

fakiyre: *Ar.* “Fakiyr” sözcüğünün dişil biçimidir.

f. 369

[1]

faravān: *Ar.* Bol, çok.

f. 299

[1]

fāsıq: *Ar.* Kötülük eden, fesatçı.

f. 108

[1]

fāsl: *Ar.* Dönem, devre.

f.+ında 197

[1]

fatwā: *Ar. Bkz.* “faḥwā”.

f.+sına 044

[1]

fayda (K)/ fāyde (A): *Ar.* Yarar, fayda.

f.+ sı 061, 063, 065

fayda bul-: Yararlı olmak.

f.-ırlıkmı (K)/ f.-ırlıkmı (A)
105

f.-mas 553

fayda itme-: Fayda etmek, yarar sağlamak.

f.-mes 041

[6]

faydalı: Yararlı, faydalı.

f. 171

[1]

faydasız: Faydasız, yararsız.

f. 104

[1]

fehīm: *Ar.*

fehīm it-: Anlamak, kavramak.

f.-tī (K)/ f.-dī (A) 434, 517

[2]

felēn: *Ar.* Söylenmesi istenmeyen veya gerekli görülmeyen bir özel adın yerini tutan kelime, filan.

f. 512, 520

[2]

felâne: *Ar.* “Falan” sözcüğünün dişil biçimidir.

f. 520

f.+dır 512

[2]

fenn: *Ar.* Fen. Bilim, bilgi; sanat, hüner, beceri.

f.+inde 358

[1]

ferc: *Ar.* Dişi yaratıklarda cinsel organ, avret veya edep yeri.

f.+inde 524

f.+ine 521

f.+ine 525

f.+ine 517

f.+imde 526

[5]

fitne: *Ar.* Karışıklık, kargaşa.

f. 364

[1]

fiğil (K)/ fı'ıl (A): *Ar.* İş, davranış.

f.+larına 143

[1]

fikir: *Ar.* Fikir, düşünce.

f.+de 427

fikir it-: Bir konu hakkında düşünmek.

f.-ıp (K)/ f.-üp (A) 363, 453

fikir kııl-: Bir konuda çok düşünmek.

f.-dı 354

[4]

firâsat: *Ar.* Zeka.

f. 040

[1]

firiyyât (K)/ firiyyâd (A): *Far.*

firiyyât it-: Yüksek sesle haykırmak.

f.-ıp (K)/ f.-üp (A) 046, 268

[2]

firiyyât(K)/ firiyyâd (A): *Bkz.* “firiyyât”.

f.-ıp (K)/ f.-üp (A) 459, 526

[2]

fürsât (K)/firsat (A): *Ar.* Fırsat.

f.+ı 457

[1]

G g

gaḥ: *Far.* Ara sıra.

g. 197

[1]

gayıplı:

gayıplı çık-: Kusurlu çıkmak.

g.-tı (K)/ g.+dı (A) 271

[1]

gesker: *Ar.* Asker.

g. 048, 050, 051

[3]

gewret (K)/ 'evret (A): *Ar.* Edep yeri.

g.+ine 450, 462

[2]

gibretlenme- (K)/ 'ibretlenme-: *Ar.* İbret almamak.

g.-se 117

[1]

gilēç (K)/ 'ilēç (A): *Ar.* Çare, önlem.

g. 448, 449, 451, 518, 538

g.+ı 485

[6]

gilim (K)/ 'ilim (A): *Ar.* Bilim, ilim.

g. 024-2, 039, 483

g.+ ine 536

beden gil(ı)mı: Beden bilimi (Anatomi).

b.+ıdır 040

diyn gil(ı)mı: Din bilimi.

d.+ıdır 040

fırsat gil(ı)mı: Ruh bilimi.

f.+ı 040

f. +ıdır 040

suğış gil(ı)mı:

s.+ın 025

[10]

gimmetsız (K)/ himmetsız (A): *Ar.* Çalışıp çabalamamak, gayret etmemek.

g. 106

[1]

giriřtār bul-: Tutulmak, yakalanmak.

g.-dı 456

[1]

gizzet (K)/ 'izzet (A): *Ar.* Büyüklük, yücelik, ululuk.

g. 487

[1]

güft: *Far.*

güfti- guv: Dedikodu.

g. 248

[1]

gül: *Far.* Gül.

g.+düy 222

[1]

gŷyâki: *Bkz. "Gŷyê".*

g. 433

[1]

gŷyê: *Far. Söзде, sanki.*

g. 224

[1]

gŷzêl: *Gŷzel.*

g. 022, 493

[2]

gŷzŷr (K)/ gŷzŷr (A): *Far. Derman, çare.*

g. 503

[1]

gŷzŷr (K)/ 'ŷzŷr (A): *Ar. Özŷr, bir kusurun hoŷ görŷlmesini gerektiren sebep, mazeret.*

g.+ŷbŷznŷ 442

g.+ŷm 446

gŷzŷr it- (K)/ 'ŷzŷr it-(A): *Özŷr dilemek.*

g.-ŷp (K)/ g.-ŷp (A) 486, 508

g.-tŷ (K)/ g.-dŷ (A) 506

[5]

gumân: *Far. Sanma, zan, iŷkil.*

g.+ 1 066

[1]

guy: *Far. Bkz. Gŷft.*

(gŷftŷ) g. 248

[1]

gŷmŷr (K)/ 'ŷmŷr (A) - mri: *Ar. Yaŷam.*

g. 020

g.+ŷgŷz (K)/ g.+ŷnŷz (A) 440

g.+ŷnŷde 349

gŷmŷr kiçŷr- (K)/ 'ŷmir kiçŷr- (A):
Yaŷamak.

g.-ŷyŷm 124

[4]

Ĝ ğ

ĝacap (K)/ 'acep (A):

ĝacapŷa ŷal- (K)/ 'acepĝa ŷal- (A): *ŷaŷırmak.*

ĝ.-dŷ 060

[1]

ĝacaplen- (K)/ 'aceplen- (A): *ŷaŷırmak, hayran kalmak.*

ĝ.-dŷ 292

[1]

ĝacâyŷp (K)/ 'acâyŷp (A): *Ar. Bkz. "ĝacep".*

ĝ. 300, 479

[2]

ĝacep (K)/ 'acep (A): *Ar. ŷaŷılacak ŷey, acayŷp, olaĝanŷstŷ.*

ĝ. 194

[1]

ğaceplenme (K)/ ‘aceplenme (A):
Şaşırmamak, hayran kalmamak.

ğ. 247

[1]

ğaciz: *Ar.* Aciz, zayıf, güçsüz.

ğ. İdi 490

ğaciz bul-: Aciz olmak.

ğ.-asız 446

ğ.-dılar 448

ğaciz kal-: Aciz kalmak.

ğ.-dılar 302

[4]

ğāciz (K)/ ‘āciz (A): *Bkz.* “ğaciz”.

ğ. 368

[1]

ğacizlik: Beceriksizlik, güçsüzlük.

ğ.+ten (K)/ ğ.+den (A) 504

[1]

ğacuvze (K)/ ‘acuvze (A): *Ar.* Huysuz, yaşlı kadın.

ğ. 355

[1]

ğadet (K)/ ‘adet (A): *Ar.* Birisine has karakter özelliği, huy, tabiat.

ğ.+ınç 428

[1]

ğadillik (K)/ ‘adillik: Adil olma durumu.

ğ. 141

ğadillik it-: Adil davranmak.

ğ. 099

[2]

ğáfuw (K)/ ‘áfuw (A): *Ar.*

ğáfuw büyür-: Affetmek.

ğ.-āsız 506

[1]

ğam: *Ar.* Tasa, kaygı, üzüntü.

ğ.+narı (K)/ ğ.+ları (A) 255

[1]

ğāmmet (K)/ ‘āmmet (A): *Ar.* Halk toplumu, kitle.

ğ. 480

[1]

ğaniyemet: *Ar.* Bir rastlantı sonucu ele geçen kazanç veya imkân.

ğ.+tır (K)/ ğ.+dır (A) 457

[1]

ğar: *Kar.*

ğ. 066

[1]

ğarga: Karga.

ğ. 065, 066

[2]

ğaşık (K)/ ‘aşık (A): Ar.

ğaşık bul- (K)/ ‘aşık (A): Aşık olmak, sevmek.

ğ.-dı 029

[1]

ğayet: Ar. Pek, çok, pek çok, oldukça.

ğ. 111, 476

[2]

ğayip (I): Ar. Nerde olduğu bilinmeyen, görünmeyen.

ğ.+teğ (K)/ ğ.+değ (A) 110

[1]

ğayip (K)/ ‘ayip (A) (II): Ar. 1.Utanılacak durum veya davranış.

ğ. 110

ğ.+tİR (K)/ ğ.+dİR (A) 344

2. Kusur, eksiklik.

ğ.+İ 272

[3]

ğayır: Ar. Irak, uzak.

ğ. 495

[1]

ğayret: Ar. Güç, kuvvet.

ğ.+İnnen (K)/ ğ.+İnden (A) 416

[1]

ğayretlen-: Güçlenmek, kuvvetlenmek.

ğ.-İp (K)/ ğ.-İp (A) 401

[1]

ğayrİ: Ar. 1.Başka kimse, başkası.

ğ. 130

ğ.+ğe 038

ğ.+ler 037

ğ.+lernİN (K)/ ğ.+lernİN (A) 125, 128, 142

2.Başka.

ğ. 171

[7]

ğayş (K)/ ‘ayş (A): Ar.

ğayşı ğişret bul-(K)/ ‘ayşı ‘işret bul-(A): Yiyip içmek.

ğ.+dılar 007

[1]

ğesker (K)/ ‘asker (A): Bkz. “Ğesker”.

ğ. 047

[1]

ğişret (K)/ ‘işret (A): Bkz. “Ğayş”.

(ğayşı) ğ.+dılar 007

[1]

ġunâh (K)/ ġunâh (A), -ġ: *Far.* Kabahat, hafif suç.

ġ.+ım 505

[1]

ġulama (K)/ ‘ulema (A): *Ar. Bkz.* “ġulamâ”.

ġ. 296

[1]

ġulamâ (K)/ ‘ulemâ (A): *Ar.* Bilginler.

ġ.+sı 262

ġ.+sınnan (K)/ ġ.+sından (A) 169

[2]

ġumân: *Far.*

ġumân ġıl-: Sanmak, zannetmek.

ġ.-ıp (K)/ ġ.-up (A) 463

[1]

H h

hamân: *Ar.* 1. Çabucak.

h. 443

2. Yalnız, sadece.

h 278, 292, 377, 388, 398, 427, 509, 521, 544, 560

[11]

hasîs: *Ar.* Cimri.

h. 114

[1]

hay: *Bkz.* “hey”.

h. 530

[1]

helêk: *Ar.*

helêk bul-: Ölmek.

h.-dı 565

h.-miş 052

helêk it-: Öldürmek.

h.-eçegin 418

h.-tî (K)/ h.-dî (A) 051

[4]

helêket: *Ar.*

helêket sal-: Mahvetmek, hezimete uğratmak.

h.+ke s.-ıyık (K)/ h.+ke s.-ayık (A) 365

[1]

hem: *Far.* 1. Ve.

h. 254, 561.

2. da/ de.

h. 133, 170, 182, 238, 321, 425, 434, 441, 548

[11]

hemîşe: *Far.* Sürekli, daima, her zaman.

h. 426

[1]

hemîşe: *Far. Bkz.* “hemîşe”.

h. 220

[1]

hemme: Hepsi, bütün, her biri.

h. 171, 516

h.+sî 179, 196, 256, 289, 465, 478, 542

h.+sin 310, 424

[11]

henüz: *Far.* Henüz, az önce, daha şimdi, şimdiye kadar.

h. 463

[1]

hey: Hey; sitem, yakınma için kullanılan ünlem.

h. 278, 284, 311, 337, 526

[5]

Ĥ ĥ

ĥabar: *Ar.*

ĥabar bir-: Bildirmek, haber ulaştırmak.

ĥ.-dî 302, 327, 378, 533

[4]

ĥabardâr: “ĥabar”*Ar.*+ “dâr” *Far.*

ĥabardâr bul-: Haberi olmak.

ĥ.-ıp (K)/ ĥ-up (A) 327

[1]

ĥabîs: *Ar.*

ĥabîs it-: Hapis etmek, kapatmak.

ĥ.-mîştîr (K)/ ĥ.-mîşdir (A)

517

[1]

ĥafâ: *Ar.*

ĥafâ bul-: Gizli olmak, içine kapanmak.

ĥ.-ıbraĥ (K)/ 361, ĥ.-ubraĥ (A)

ĥafâ bulma-: Gizli olmamak, içine kapanmamak.

h. 364

h.-ġay 095

ĥafâ tûr: Gizli durmak, içine kapalı durumda olmak.

ĥ.-âsın 362

[4]

ĥakiykat: *Ar. Bkz.* “ĥaĥıĥat”.

ĥ.+ın 514

[1]

ĥakâret: *Ar.*

ḥaḳāret küzī-bīlen ḳara-:

Aşağılamak, küçük görmek.

ḥ.-dığız (K)/ ḥ.-dîñız (A) 350

[1]

ḥaḳāret: *Ar.*

ḥaḳāret küzī-bīlen ḳarama-:

Aşağılamamak, küçük görmemek.

ḥ. 481

[1]

ḥaḳıḳat: *Ar.* Gerçek.

ḥ. 208

[1]

ḥaḳḳ: *Ar.*

(ikmek tüz) ḥ.+ı 139

[1]

ḥaḳḳında: İlgili olarak, üzerine.

ḥ.+dır 112

[1]

ḥal: *Ar.* 1. Durum, vaziyet.

ḥ. 162, 254, 256, 362

ḥ.+imde 352

2. Güç, kuvvet, takat.

ḥ.+lerī 017

ḥal aḥwāl sūrâ-: Hal hatır sormak.

ḥ.-tı (K)/ ḥ.-dı (A) 433,

ḥ.-ıp (K)/ ḥ.-up (A) 501

ḥalden halge dūn-: Bir halden diğer bir hâle geçme, başka türlü olma, değişme.

(ḥalden) h. d.-megine 095

[9]

ḥalıḳ: *Ar.* Halk, toplum.

ḥ. 121, 135-2, 136-2, 138, 538, 540, 543, 549, 557

ḥ.+ḳa 145

ḥ.+nın (K)/ ḥ.+nıñ (A) 146

[13]

ḥalḳ: *Ar. Bkz.* ḥalıḳ.

ḥ.+ı 027, 533, 535, 555

[4]

ḥamam: *Ar. Bkz.* “ḥamam”.

ḥ.+ğa 319

[1]

ḥamām: *Ar.* Hamam.

ḥ.+da 342, 351

ḥ.+nan (K)/ ḥ.+dan (A) 325

[3]

ḥamān: *Ar. Bkz.* “hamān”.

ḥ. 301, 313, 317, 456, 519, 524, 533

[7]

hana (K)/ hane (A): *Far.* Ev, konut.

h.+bızğa (K)/ h.+mizge (A) 98

h.+sına 318, 384, 425, 491

[5]

harāp: *Ar.*

harāp it-: Harap etmek, yıkmak,
viran etmek.

h.-ip (K)/ h.-üp (A) 357

h.-tī (K)/ h.-dī (A) 273, 307

h.-tīñ (K)/ h.-dīn (A) 269,
460

[5]

has: *Ar.* Has, özgü.

h. 367

[1]

hāsıyat: *Ar.* Fayda, yarar.

h.+ı 171, 194

[2]

hāsıl: *Ar.*

hāsıl it-: Ortaya çıkarmak.

h.-tī (K)/ h.-dī (A) 025

[1]

hasret: *Ar.* Özlem.

h.+innen (K)/ h.+inden (A) 068

[1]

hatā: *Ar.* Yanlış.

h. 386

[1]

hatır: *Ar.* Hatır, gönül.

h.+ın 488

[1]

hawfsız: *Ar.* Korkusuz, yürekli.

h. 134

[1]

hawuf: *Ar.* Korku.

h.+ka 489

[1]

hay: *Bkz.* “hey”.

h. 291

[1]

hayā: *Far.*

hayā-pīşe: Utanma duygusunu
alışkanlık etmek.

h. 126

[1]

hayırhūhlık: *Ar.* hayr+ *Far.* -hāh İyilik
dileyen, iyilik isteyen, hayırsever.

h. 106

[1]

hayıl: *Far.* Hayli, çok.

h. 398

[1]

hayır: *Ar.* İyi, hayırlı, faydalı.

h. 414

[1]

hayrān: *Ar.*

hayrān bul-: Çok şaşırmaq.

h.-dılar 535

h.-ıp (K)/ h.-up (A) 557.

[2]

hazına: *Ar.* Devlet vb. mal ve parası, hazine.

h.+sınnan (K)/ h.+sından (A) 563

[1]

hâtım, -tmi: *Ar.*

hâtım kütüp it-: Kitaplar bitirmek.

h.-miş-idi 358

hâtta: *Ar.* Üstelik, ayrıca.

h. 359, 551

[2]

hâyır: *Ar.* Hayır. “Evet” karşıtı.

h. 508

[1]

hebıs: *Ar.* Hapis, bir yere kapatıverme, salıvermemek.

h. 513

hebıs it-: Hapis emek, kapatmak.

h.-tı (K)/ h.-dı (A) 062

[2]

hekım: *Ar.* Hekim, doktor.

h. 368, 503

[2]

henüz: *Far. Bkz.* “henüz”.

h. 318

[1]

hereket: *Ar.* Davranış, tutum.

h.+ine 131

hereket it-: 1. Vücudu oynatma, kıpırdatma.

h.-ıp (K)/ h.-üp (A) 059

2. Bir işte bulunma

h.-tı (K)/ h.-dı (A) 152

[3]

heyle: *Ar.* Hile, aldatacak tarzda tertip, oyun.

h. 357, 358, 363, 455

h.+de 356

h.+sın 373

[6]

hezret: *Ar.* Hazret. Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan.

h. 333

[1]

hılās: *Ar.* Kurtulma, kurtuluş.

h. 504

hılās bul-: Kurtulmak.

h.-ğınçı (K)/ h.-ğınça (A)

438

[2]

hıtāb: *Ar.*

hıtāb kıl-: Hitap etmek, -e karşı söylemek.

h.-ıp (K)/ h.-up (A) 493

[1]

hıtāp: *Ar.* Bkz. "hıtāb".

hıtāb kıl-:

h.-ıp (K)/ h.-up (A) 368

[1]

hıyāl: *Ar.*

hıyāl kıl-: Hayal etmek.

h.-dı 435

[1]

hıyānet: *Ar.*

hıyānet it-: Aldatmak, kötülük etmek.

h.-ıp (K)/ h.-üp (A) 307

[1]

hikāyet: *Ar.*

hikāyet it-: Anlatmak.

h.-tīler (K)/ h.-dīler (A) 401

[1]

hikmet: *Ar.* Bilgelik.

h.-ine 537

h.-te (K)/ h.-de (A) 483

h.-tīr (K)/ h.-dīr (A) 293

[3]

hilēf: *Ar.* Ters, aykırı.

h.-i 346

hilēf tūr-: Karşı durmak.

h.-sāğız (K)/ h.-sāñız (A)

478

[2]

hilēflīk:

hilēflīk it-: Karşılık vermek.

h. 432

[1]

himāye: *Ar.*

himāye kıl-: Korumak, gözetmek.

h. kı1 142

[1]

hizār: *Far.* Bin.

h. 503

[1]

hücürâ (K)/ hacira (A): Çok uçta, kenarda veya kıyıda köşede olan.

h.+sına 367

[1]

hürmêt: *Ar.*

hürmêt it-: Saygı göstermek.

h.-ıgız (K)/ h.-ıñız (A) 487

h.-ıp (K)/ h.-üp (A) 494

[2]

hüşs: *Ar.* Konu.

h.+ündâ 503

[1]

hüş: *Far.* Beğenilen, iyi.

h. 165, 348

h.+tır (K)/ h.+dır (A) 216

hüş bul-: Hoş olmak.

h.-sın (K)/ h.-sun (A) 334

hüş- hal bul-: İyi durumda olmak.

h. 254

hüş kı1-: Hoş etmek.

h.-ıgız (K)/ h.-ıñız (A) 488

hüş tüt-: Hoş etmek.

h. 142

[7]

hüzür: *Ar.* Padişah katı.

h.+ünâ (K)/ h.+ına (A) 405

[1]

huca (K)/ hâce (A): *Far.* Hoca, efendi.

h.+sı 340

[1]

huḳamā: *Ar.* Hikmet kelimesinin çoğulu. Bilgeler.

h. 296

[1]

husul: *Ar.*

husulı maḳāl bul-: Meydana gelmesi uygun olmak.

h.-ğan 125

[1]

huzür: *Ar.*

huzür it-: Huzur bulmak.

h.-mektir (K)/ h.-mekdir (A) 275

[1]

hür: *Far.*

hür kür-: Bir kimseye değersiz gözle bakmak.

h. 336

[1]

I ı

ı- ~İ-: *Bkz.* “ı-”.

ı.-dı ~ı.-dı (K)/ İ.-dİ (A) 002, 003, 004, 026, 027, 028, 039, 054, 063, 067-2, 070, 152, 166, 287, 306, 318, 326, 355, 359-2, 374, 381, 393, 419, 420, 423, 424, 431-2, 442, 451, 476-2, 498, 531, 532, 539, 540, 546, 549, 551, 557, 564

ı.-dılar (K)/ İ.-dİler (A) 023

ı.-dım (K)/ İ.-dİm (A) 030, 273

[47].

İç-: *Bkz.* “İç-”.

İ.-erge 227

[1]

İşan-: Güvenmek.

ı.-İp (K)/ İ.-İp (A) 111

[1]

İşāret: *Ar. Bkz.* “İşāret”

İşāret kıl-:

ı.-dı 078

[1]

İ i

İ-: 1. İmek, ana yardımcı fiil, birleşik fiil çekimi yapar.

İ.-ken 018, 049, 114, 276, 542-2

İ.-mİşler 169

İ.-mİşsİn 133

2. Ana yardımcı fiil, ad bildirmesi yapar.

İ.-dİ 267, 310, 316

İ.-ken 542

İ.-mİş 342, 435, 437

3. Olmak, yardımcı fiil.

İ.-kenİn 015, 302, 313, 463

[19]

İç: *Bkz.* “İç”.

İ.+İnde 136

[1]

İç: *Bkz.* “İç”.

İ.018, 192

İç şeksİz: Hiç şüphesiz.

İ. 140

[3]

İ-: *Bkz.* “İç-”.

İ.-er 199

İ.-mek 563

[2]

ī̄: *Far.* Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz, hiç.

ī. 402, 429, 466, 531

[4]

ī̄ç bīr: Hiçbir.

ī. 448, 530

[2]

ī̄ç-kīm (K)/ hiç-kim (A): Hiç kimse.

i. 003, 032

[2]

ī̄ç kīm: *Bkz.* “ī̄ç-kīm”.

ī. 468

[1]

idā- *Ar.*

idā kıl- Kabul etmek.

i.-asız 442

i.-mağ 113

idā kılma- Kabul etmemek.

i.-sa 114

[3]

iden: Tahta veya taştan taban döşemesi, yer.

i.+ge 406

i.+ī 542

[2]

igtibār (K)/ i‘tibār (A): *Ar. Bkz.* “İgtibār”.

igtibār kılma- İtibar etmemek.

i. 096

[1]

igtibār (K)/ i‘tibār (A): *Ar.*

igtibār kılma- İtibar etmemek,
saygı göstermemek.

i.-dığız (K)/ i.-dñız (A) 481

i.-ysın 477

[2]

igtimāt (K)/ ‘itimād (A): *Ar.*

igtimāt it- Güvenmek.

i 107

[1]

iḥfā: *Ar.* Gizleme, saklama.

i.+ğa 422

[1]

iḥyā: *Ar.*

iḥyā kıl- Canlandırmak,
geliştirilmek.

i.-ırğa (K)/ i.-urga (A) 358

[1]

iḥsān: *Ar.*

iḥsān kıl- Bağışlamak.

i.-ıp (K)/ i.-up (A) 488

[1]

ih̄tiyar: *Ar.* Seçme, tercih etme, üstün tutma.

i.+iñda 312

[1]

ik̄i: İki.

i. 024, 058, 059, 062, 063, 068-2, 303, 371, 380, 395, 396, 442

i.+ge 074, 076

i.+s̄i 150, 152, 395

i.+s̄inde 396

[19]

ik̄inç̄i: İkinci.

i. 023, 033, 045, 377, 381, 390, 547, 548

[8]

ikmek, -gi:

ikmek tüz haḫḫı ũçũn: Birinin ekmek yedirip, iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı

i. 139

ikmeḡin ȳimek: Geçim yönünden birisinin yardımından yararlanmak.

i.+ten (K)/ i.+den (A) 106

[2]

ilāhi: *Ar.* Ey Allah'ım.

i. 225

[1]

iman: *Ar.*

iman kit̄ir- (K)/ iman kit̄ür-:

Gönül rızasıyla Müslümanlığı kabul etmek.

i.-irbiz (K)/ i. ũrmiz 083

i.-s̄inner (K)/ i. s̄unler (A) 085

i.-üwç̄i 092

[3]

im̄in: *Ar.* Emin.

i.418

im̄in bul-: Emin olmak.

i.-iyım(A)/ i.-ayım (A) 130, 143

[3]

ind̄i(K)/ im̄d̄i (A): Şimdi, şu anda.

i. 273, 381, 399, 452, 471, 556

[6]

inḡām (K)/ in'ām (A): *Ar.* Bağışlama, ihsan etme.

i.+ı 488

[1]

ink̄ār: *Ar.*

ink̄ār ḫ̄il-: İnkâr etmek.

i.-ıp (K)/ i.-up (A) 505

[1]

insāniyyet: *Ar.* İnsanlık.

i. 124

[1]

intikām: *Ar.* İntikam.

i. 518

[1]

intikām: *Bkz.* “intikām”.

i. 463

[1]

iplep: Güzelce, güzel ifadeyle.

i. 351

[1]

ipteş: Çok yakın dost, arkadaş, yoldaş.

i. 153, 159

[2]

ir: 1. Erkek.

i. 014

i.+ler 208, 345

2. Koca, erkek eş.

i.+ı 326

i.+ım 322, 323

[6]

iriksizlep: Mecburen, zorlayarak.

i. 527

[1]

iriş-: Erişmek.

(mürâdıma)i.-tîre(K)/ i.-dîre (A) 453

[1]

irtesi: Ertesi (gün).

i. 550

[1]

irte- bilen: Sabahleyin.

i. 555

[1]

is-: Esmek.

i.-er 295

i.-mes 294

i.- tîrerge (K)/ i.-dîrürge (A) 341

isîp tûr-: Esip durmak.

i.-â 376

[4]

isîm: İsim, ad.

i.+nı 520

i.+ı 512

isîmîñ ülü bul- (K)/ isîmîñ uluğ

bul-: Adı duyulmak, tanınmak.

i.-ır (K)/ i.-ur (A) 139

[3]

iskî: Eski.

i. 539

[1]

isme-: Esmemek.

i.-y-dır 370

[1]

istiğāze (K)/ isti‘āze (A): Ar.

istiğāze kııl-: Bazı dualar ederek Allah’a sığınmak.

i.-ır-ıdı (K)/ i.-ur-ıdı 359

[1]

istıgmāl (K)/ isti‘māl(A): Ar.

istıgmāl kııl-: Kullanma, yapma.

i.-salar 546

[1]

işāret: Ar.

işāret kııl: İşaret etmek.

i.-dı 075

[1]

işek: Eşek.

i. 152, 149, 156, 163, 180, 182, 184

i.+nı 184, 185

i.+nın (K)/ i.+nıñ (A) 183

[10]

işeklİK:

işeklİK it-: Eşeklik etmek.
Anlayırsızlık etmek, kaba davranmak.

i.-ıp (K)/ i.-üp (A) 181

[1]

işık: Kapı.

i. 384, 430, 491, 493, 494

i.+ı 015

i.+nı 523, 538, 540

i.+ten (K)/ i.+den (A) 419

[10]

işteş: Eş dost.

i. 261

[1]

it-: Yardımcı fiil: “Etmek, yapmak”.

i. 099, 104, 138, 153, 315, 370

i.-ıp (K)/ i.-üp (A) 019, 019, 032, 046, 049,
059, 180, 181, 268, 278, 280, 298, 302, 307,
311, 314, 357, 363, 370, 378, 427, 442, 453,
460, 461, 486, 494, 495, 496, 498, 504, 508,
526, 559

i.-e 497

i.-eçegin 418

i.-em 231

i.-erbiz (K)/ i.-ermiz (A) 451

i.-erge (A)/ i.-ürge (A) 432

i.-esin 477
i.-igiz (K)/ i.-niz (A) 487
i.-iyik 295, 299
i.-ken 034
i.-mek 036, 482
i.-mektir (K)/ i.-mekdir (A) 275
i.-mis idi 358
i.-mistir (K)/ i.-misdır (A) 517
i.-se 107
i.-segiz (K)/ i.-señiz (A) 490
i.-seler 122
i.-sene 444
i.-ti (K)/ i.-di (A) 025, 035, 051, 152, 175,
263, 273, 284, 308, 366, 377, 434, 462, 507,
517
i.-tigiz (K)/ i.-diniz (A) 441, 441
i.-tiler (K)/ i.-diler (A) 031, 401, 532
i.-tin (K)/ i.-din (A) 269, 269, 353, 460
[83]
itme-: Yardımcı fiil “Etmemek,
yapmamak”.
i. 105, 146, 147, 107, 144
i.-mes 041
i.-sinner (K)/ i.-sunler (A) 129
i.-yinci 015

[8]
it: Et.
i. 399, 405
i.+in 403
[3]
itek, -g: Etek, kucak.
i.+ine 076
i.+ine (K)/ i.+inge (A) 075
[2]
ituw: Etme, yapma.
i.+den 447
[1]
ituwci~ ituwci: Edici, yapıcı.
i. 513
i. 243
[2]
izgar (K)/ izhar (A): Ar.
izgar kıl-: Ortaya çıkmak,
belirmek.
i.-sa 115
[1]
izgi (K)/ izgu (A): Hayırlı, iyi.
i. 131-2, 133
i.+si 146
i.+sin 134

[5]

izgîlik: İyilik.

i. 444

i.+îñnî 122

i.+ke 118

i.+nî 146

izgîlik it-: İyilik etmek.

i.-tîgîz (K)/ i.-dîñîz (A) 441

[5]

izme-: Ezmemek, azap çektirmemek.

i.-gîl 241

[1]

K k

kaçan: *Bkz.* “Kaçan”.

k. 059

[1]

katın (K)/ hâtun (A): Kadın.

k.+ın 004

[1]

kemâlet: *Ar.* Olgunluklar.

k. 137

[1]

kēmîl: *Ar.* İlim ve hüner sahibi.

k.+lerden 144

[1]

kenîzek: Cariye.

k.+ler 046

[1]

kerem: *Ar.* Bağışta, iyilikte bulunmak.

kerem it-: Kerem etmek, iyilik etmek.

k. (wa mürûwêt)-îp(K)/ k.
(wa mürûwêt)-üp (A) 370

k.-îp (K)/ k.-üp (A) 278, 313,
442, 504

k.-segîz (K)/ k.-señîz (A)
490

[6]

kese: *Far.* Kase.

k.-ge 239

[1]

kesbî: *Ar.* Kazanılmış, sonradan elde edilmiş.

k. 275

[1]

keyif: *Ar.*

keyfî safâ: Eğlence, zevk, neşe.

k. 291

k.+da 287

[2]

keyfiyet: *Ar.* Bir hadisenin geçişi.

k.+te (K)/ k.+de (A) 420

k.+çe 564

[2]

kıl-: *Bkz.* “kıl-”.

duğa kıl-: Dua etmek.

(duğa) k.-dı 080

şikâyet kıl-: Şikâyet etmek.

(şikâyet) k.-dı 284

[2]

kîl (K)/ kîl (A): *Ar.*

kîl-uv-ğâl: Dedikodu.

k.+lar 475

[1]

kîne: *Far.*

kîne tüt-: Kin tutmak.

k.-üp 348, 354

[2]

kız: Kız.

k.+ğa 029

[1]

kızuw:

kızuw tüt-: Acele etmek.

k.-tü (K)/ k.-dı (A) 385

[1]

ki: *Far.* Bağlaç.

k. 052, 059, 071, 094, 119, 239, 336, 434,
447, 516, 531

[11]

kî: *Far. Bkz.* “kî”.

k. 099, 305, 445, 481, 507

[5]

kîbîk: Gibi, benzer,...şeklinde.

k. 454

k. 554

k. 389

k.+nî 454

[4]

kiç: Akşam, akşamleyin.

k. 150

kiç bul-: Akşam olmak.

k.-dı 072

k.-sın 071

kiçkiçe: Akşam geçene kadar.

k. 561

[4]

kiçe: Gece, akşam.

k. 080

k. 094

[2]

kıçılık: Küçüklük.

k. 508

[1]

kiçir (K)/ kiçür- (A): Geçirmek, yaşamak.

k.-diler 564

gümür kiçir-: Yaşamak.

g.-iyim 124

[2]

kifāye: Ar. Yeterlilik.

k. 558

[1]

kil-: 1. Gelmek, ulaşmak, yetmek.

k. 279

k.-dī 045, 057, 062, 086, 178, 181, 261, 262,
271, 281, 283, 292, 300, 325, 350, 361, 367,
377, 384, 421, 429, 491, 492, 552

k.-diler 404, 470

k.-e iken 114

k.-eçek 110

k.-er (K)/ k.-ür (A) 112, 163, 182

k.-gen 163, 173, 419

k.-gen sin 386

k.-ıp (K)/ k.-üp (A) 215, 308, 331, 379, 494

k.-ip (K)/ k.-üp (A) 388

k.-ır (K)/ k.-ür (A) 412

k.-miş İdi 318

k.-se 096, 418, 486

k.-segiz (K)/ k.-señiz (A) 402

k.-sın (K)/ k.-sün (A) 519

k.-sinner (K)/ k.-sünler (A) 084

2. Bir maksatla bir yere gitmek.

k.-er (K)/ k.-ür (A) 486

k.-gen 560

k.-genbiz (K)/ k.-genmiz (A) 154

k.-ıp (K)/ k.-üp (A) 395, 507, 563

3. -p kil-: Yardımcı fiil.

(alıp) k. 383, 522

(alıp) k.-igiz (K)/ k.-iñiz (A) 391, 402

(başına) k.-gen 537

(bir yere) k.-seler 410

(bulup) k.-genin -496

(dünyeye) k.-geç 056

(kuliñnan) k.-gen 146

(kulimnan) k.-e turgan 445

(tuvrı) k.-dī 266

(tuvrı) k.-ıp 165

(yanına) k.-dī 458

(yardem İstep) k.-dik 474

kilip kit-: Gelip gitmek.

k. -ip (K)/ k.-üp (A) 356

kilip tür-: Durmadan gelmek.

k.-ür 095

[74]

kil-: Gelmek, ulaşmak, yetişmek.

k.-gen 286

[1]

kilme-: Gelmemek.

k.-gen 153

(alıp) k.-dñ 393

[2]

kim (I): 1. Kim.

k. 115, 531, 563

2. Biri.

k. 016, 062, 115, 159, 510

k.+ge 339

k.+nen (K)/ k.+den (A) 269, 471, 472, 474

k.+nñ 472

(iç) k. 468

[14]

kim (II): *Far.* Eksik, yetersiz, az.

k. 357

[1]

kine: *Far.*

kine tütma°: Kin tutmamak.

k. 123

[1]

kir-:

-p kir- : Tasvir fiili “Süreklilik”.

(barıp) k.-dñ 167

[1]

kır-: 1. Girmek.

k.-dñ 045, 494

k.-dñler 499, 541

k.-geç 066

k.-gen İken 184

k.-ip (K)/ k.-üp (A) 026, 150, 524, 540

k.-se 066

2. Ziyarete uğramak.

k.-ip (K)/ k.-üp (A) 432, 335,

3.Suya dalmak, batmak.

k.-ip (K)/ k.-üp (A) 559

(barıp) k.-dñler 013

[16]

kirdār: *Far.* Çukur, yer.

(cehennem) k.+ım 454

(cehennem) k.+ına 528

[2]

kirek: 1. Gerek, lüzum.

k. 393, 485

2. Bir şeye ihtiyacı olma.

k. 561

(alıp kitmek) k. 399

(aşamaska) k. 043

(bulmak) k. 559

(kitsem) k. 525

(kütülârga) k. 409

[8]

kĭrek: *Bkz.* “kirek”.

k. ĩdĭ 351

[1]

kirĭ:

kirĭ kıyt-: Caymak, vazgeçmek.

k.-tılar (K)/ k.-dılar (A) 394

[1]

kirme-, -ĭ: Girmemek, ulaşmamak.

k.-y 289, 370

[2]

kirt-:

ķulķa kirt-: Kula girmek.

k.-mek 410

[1]

kis-: Kesmek, biçmek.

k.-erge 164

(tamağıñnı) k. 140

[2]

kisek: Parça, bölüm.

k.+lerĭ 399

[1]

kisĭl- (A)/ kisül- (A): 1. Bölünüp kalmak.

k.-dĭ 366

2. Durmak.

k.-ĭp (K)/ k.-üp (A) 282, 317

[3]

kisĭlme-: Durmamak.

k.-ge 305

[1]

kişi- (K)/ kimü- (A): Azalmak, eksilmek.

k.+genĭ 443

[1]

kĭşĭ: İnsan, kişi, şahıs.

k. 097, 114, 121-2, 134, 267, 268, 284, 295,

352, 437, 512, 556, 561

k.+den 099, 139, 286, 439

k.+ge 107, 141, 285, 310, 311, 322, 381

k.+ler 017, 023, 548, 562

k.+lerge 107

k.+lernĭ 101, 103

k.+nĭ 097, 509

k.+nĭn (K)/ k.+nĭ ĭ (A) 130, 282

k.+nĭñ 036, 106, 122

[39]

kit-: 1. Gitmek.

k.-er ĭdĭ 464

k. ĭp (K)/ k.-üp (A) 164

k.-sem 525

k.-tĭ (K)/ k.-dĭ (A) 334, 407, 417, 461, 529,
535

k.-tĭler (K)/ k.-diler (A) 048

2. Göçmek.

k.-ĭp (K)/ k.-üp (A) 260, 262

k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 053,

3. Bitmek, yok olmak.

k.-er 204, 256

k.-ĭp (K)/ k.-üp (A) 096

k.-sĭn (K)/ k.-sün (A) 080

k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 092

4. Yardımcı fiil “tamamlama”.

k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 348

5. Yardımcı fiil “Süreklilik”.

k.- tĭler (K)/ k.-dĭler (A) 013

k.-mekĭ buldılar 396

6. Yardımcı fiil “tezlik”.

k.-ĭp tūrūr (K)/ k.-üp tūrūr 094

(aķılı) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 460

(alıp) k.-mek kirek 399

(alıp) k.-ermĭn 387

(alıp) k.-tĭler (K)/ k.-diler (A) 421

(ĉıķıp) k.-kende 431

(ĉıķıp) k.-erge 539

(ĉıķıp) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 045, 291

(dip) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 464

(ķaytıp) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 376, 425

(ķadalıp) k.-sĭn (K)/ k.-sün (A) 412

(ķilĭp) k.-ĭp (K)/ k.-üp (A) 356

(ķĭrĭp) k. 432

(taşlap) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 390

(taşlap) k.-tĭler (K)/ k.-diler (A) 400

(taşlap) k.-kendĭr 018

(tūrüp) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 365

(tūşŭp) k.-tĭler (K)/ k.-diler (A) 543

(watılıp) k.-se 171

(yŭķŭĝa) k.-tĭ (K)/ k.-di (A) 552

(yǔğǔrǔp) k.-tǔ (K)/ k.-di (A) 523

[44]

kitme-: Gitme.

k.-kenǔn 430

k.-mes ǔdǔ 427

[1]

kitǔr- (K)/ kitǔr- / kiltǔr- (A): Getirmek.

k. 450

k.-dǔ 086, 323, 375

k.-e 314

k.-esǔn 230

k.-ǔgǔz (K)/ k.-ǔnǔz (A) 414

k.-ǔp (K)/ k.-ǔp (A) 021, 562

k.-ǔrbǔz (K)/ k.-ǔrmǔz (A) 083

k.-señ 221

(tamağnı) k. 140

(ıman) k.-sǔnner (K)/ k.-sǔnler (A) 085

(ıman) k.-ǔwçǔ 092

[14]

kitǔrme- (K)/ kitǔrmǔ- (A): Getirmemek.

k.+ge 413

(tağat) k.-mes 033

[1]

kittǔr- (K)/ kittǔr-(A): Getirmek.

k.-dǔler 405

[1]

kǔyǔm (K)/ kiyǔm (A): Giyecek, kıyafet.

k.+ner (K)/ k.+ler (A) 022

k.+nerǔn (K)/ k.+lerin (A) 006

[2]

kǔbǔk (K)/ kibik (A): *Bkz.* “kǔbǔk”.

(minǔm) k. 157

[1]

kuca (K)/ ħuca (A): *Far.* Yaşlı, ihtiyar, pir.

k. 004-2

k.+nǔn (K)/ k.+nǔn 006

[3]

kǔçle-: Birisini bir iş yapmaya mecbur etmek.

k.-p 410

[1]

kǔl-: Gǔlmek.

k.-ǔbrek 492

[1]

kǔlmǔ-: Gǔlmemek, alay etmemek.

k.-sǔnner (K)/ k.-sǔnler (A) 129

[1]

kǔmǔş: Gǔmǔş.

k. 240

[1]

kŭn: Gün.

k. 016, 026, 070, 150, 174, 265, 298, 303-2,
304, 306, 318, 360, 366, 367, 376, 377, 417,
428, 549, 550, 552, 561

k.+dê 025, 359

k.+nên (K)/ k.+dên (A) 007

k.+nêr (K)/ k.+lêr 028

k.+nêrde (K)/ k.+lêrde (A) 318

k.+nêrinde (K)/ k.+lêrinde (A) 201

k.+ŭndê 275

kŭnnên kŭn (K)/ kŭnden kŭn (A)

: Günden güne, gittikçe.

k 008, 021

[32]

kŭndŭz: Gündüz.

(kiçe) k. 094

k. 080-2

[3]

kŭñil,-ñil: Bkz. “kŭñil”.

k.+ïnnen (K)/ k.+ïnden (A) 348, 354

[2]

kŭñilsiz: Gönülsüz; gönlü olmadan,
isteksiz yapılan.

k. 361

[1]

kŭp: Bkz. “kŭp”.

k. 261

[1]

kŭr-: Bkz. “kŭr-”.

k.-dŭ 336

[1]

kŭtŭp: Ar. Kitaplar.

(hâtmi) k. 358

[1]

kuy-: Bkz. “kuy-”.

k.-ip (K)/ k.-up (A) 006

[1]

kŭyâş: Güneş.

k. 072, 081

[2]

kŭz: Göz.

(hakâret) k.-iñ (bilen kara-) 350

[1]

kŭzgŭ: Ayna.

k. 134

k.+sŭ (K)/ k.+sŭ (A) 299

k.+sŭndê 130

[3]

kübük (K)/ kībīk (A): Bkz. “kībīk”.

k. 163, 182, 193

[3]

küdūret: Ar. Güç, iktidar.

k. 123

[1]

kügercīn: Güvercin.

k. 067

[1]

kūk: Gök.

k.+te (K)/ k.+de (A) 076

[1]

kūk yūzū (K)/ kūk yūzī: Gök yüzü.

k. ndê (K)/k.+ndê (A) 074, 075.

[2]

kümīr: Kömür.

k.+den 450

k.+ın 450

[2]

kün: Bkz. “kūn”.

k. 263, 299

[2]

kündīr-: 1. Göndermek.

k.-dīler 331

k.-īgīz (K)/ k. īñīz (A) 515

k.-īp (K)/ k.-ūp (A) 482

k.-mīş īdī 391

2. Razı etmek.

k.-īrmīn 118

[5]

kūñīl, -ñīlī: Gönül, hissiyat.

k.+ī 216, 219, 220

k.+īme 145

k.+īndegīn 035

k.+īnnen (K)/ k.īñden (A) 426, 434

k.+īnnen (K)/ k.+ īñden (A) 140

k.+lerīne 400

k.+lerīnnen (K)/ k.+ lerīnden (A) 414

kūñīlī sınıķ (K)/ kūñīlī sınıķ (A):

Üzgün ümitsiz.

k. tır (K)/ k.-dır (A) 220

[11]

kūp: Çok, fazla.

k. 123, 174, 252, 291, 316, 323, 371, 475,
513

k.+tīr (K)/ k.+dīr 190, 194, 217

[12]

kūr-: 1. Görmek, bakmak.

k.-dī 051, 165, 376, 377, 428, 528, 552

k.-dşler 406, 408, 535, 558, 559

k.-gen 023

k.-řp (K)/ k.-řp (A) 016, 060, 167, 170, 175, 349, 536

k.-erge 023

k.-genç 389

2. Anlamak, sezmemek, hissetmek.

k.-dř 261, 283, 287, 303, 361, 388

k.-řp (K)/ k.-řp (A) 304

k.-şrsşn (K)/ k.-şrsşn (A) 094

k.-şrsşz (K)/ k.-şrsşz (A) 479

k.-şyşk (K)/ k.-eyşk (A) 299

3. Yaşamak, baştan geçirmek.

k.-řp (K)/ k.-řp (A) 117

k.-mek 349

4 Ziyaret etmek, bir maksada erişmek için gidip gelmek.

k.-dşm 447

5. Bir şeye sahip olup ondan faydalanmak.

k.-esin 181

6. -A ve -ıř zarf fiillerinden sonra gelerek "emir" ęekimi meydana getirir.

(kitşre) k. 314

(irişştre) k. 453

(ite) k.-şgşz (K)/ k.-şşiz (A) 497

(barıp) k.-dř 291

(máķul) k.-řp (K)/ k.-řp (A) 300

(maķul) k.-řp (K)/ k.-řp (A) 331

kşrgen sayın (K)/ kşrgen sayun (A): Gřrdükęe, her gşrdüğünde.

k. 027

[43]

kşrme-: 1.Gşrmemek.

k.-mesler şdş 424

2.Sanmamak, kabul etmemek, yormak.

k. 102

(lāyřk) k.-me 145

(lāyřk) k.-megen 144

[4]

kşre: Gşre.

k. şmiş 439

[1]

kşşn-: Gşrşnmek, gşzşkmek.

k.-řp (K)/ k.-řp (A) 336

(ķřr) k.-dř 073

[2]

kşşn-: Bkz. "kşşn-".

k.-sşn (K)/ k.-sşn (A) 072

[1]

kşşnme-:

küzi küirme-: Gözü görmemek.

k.-mes ĩđı 469

[1]

kürış-: Görüşmek.

k.-kennen (K)/ k.-kenden 263

[1]

kürk: Güzellik, gösteriş.

k.+ı 177

[1]

kürmet (K)/ hürmet (A): Ar. Saygı.

k.+ın 136

[1]

kürmetli (K)/ hürmetli(A):

kürmetli bul- (K)/ hürmetli bul- (A): Saygılı olmak.

k.-ıyım (K)/ k.-ayım (A) 136

[1]

kürset-: 1. İisaret ederek dikkat çekmek.

k.-tı (K)/ k.-dı (A) 495

2. Göstermek, ortaya çıkarmak, takdim etmek.

k.-erge (K)/ k.-ürge(A) 415

k.-ıyım 349

k.-señ 083

k.-üv 134

(yüz) k.-er (K)/ k.-ür (A) 299

[6]

kürsetme-: 1. Göstermemek, işaret ederek dikkat çekmemek.

k.-dı 337

2. Göstermemek, ortaya çıkarmamak, takdim etmemek.

k.-gennerden (K)/ k.-genlerden (A) 137

[2]

küter-: Kaldırmak, yükseltmek.

k.-ıp (K)/ k.-üp (A) 086

[1]

küz: Göz.

k.+ı 536

k.+ıne 336

(kırmışka) k.+ı (kadar) 466

(hakāret) küziñ (-bilen kara-):

k. 481

küzi küirme-: Belli bir şeyden başka bir şeyle ilgilenmemek.

k.+lerine k.-in- 469

[5]

küt-:

kütüp tur-: Bekleyip durmak.

k.-dülâr (K)/ k.-dılar (A) 416

Қ қ

қабāp: *Ar.*

қабāp қыл-: Kebap yapmak.

қ.-іп (K)/ қ.-up (A) 185

[1]

қабар (K)/ һабар (A): *Ar.* Haber.

қ.-лары 151

[1]

қабер (K)/ һабер (A): *Ar.*

қабер бир-: Haber vermek.

қ.-дiлер 046

[1]

қабūl: *Ar.*

қабūl ит-: Kabul etmek.

қ.-іп (K)/ қ.-ūp (A) 019, 049,
497

қабūl итме-: Kabul etmemek.

қ.-meyiñči (K)/ қ.-meyiñçe
015

[4]

қаç-: 1. Kaçmak, sıvışmak.

қ.-іп (K)/ қ.-up (A) 052

қ.-tı (K)/ қ.-dı (A) 547, 548

2. Saklanmak, gizlenmek.

қ.-alar 160

қ.-мақтан (K)/ қ.-мақдан (A) 538

[5]

қаçан: Ne zaman.

қ. 098, 541

[1]

қаçма: Kaçma.

қ.-ға 551

[1]

қадa-: Çakmak, dikmek.

қ.-p 282-2

[2]

қadal-:

қadalıp kit- (K)/ қadalup kit-:

Koşup gitmek.

қ.-sın (K)/ қ.-sün (A) 412

[1]

қadar: *Ar.* 1. Ölçüsünde, derecesinde.

k. 351,439

2. Büyüklüğünde, genişliğinde.

k. 466

3. Miktarda, derecede.

қ. 032, 179, 283, 438, 480, 506, 508

қ.-+ı 186

қ.-+mça 561

[12]

ķádár: Ar. Miktarda, dercede.

ķ.+ı 173

[1]

ķadır: Ar. Bkz. “ķādır”.

ķ. 323

[1]

ķadır: Ar. Gücü yeten.

ķ. ıdı (K)/ ķ. idı (A) 358

ķ. ikenin 313

ķadır bulma-: Güçlü olmamak,
gücü olmamak, gücü yetmemek.

ķ.-dı 432

[3]

ķadırsız: Gücü yetmez, güçsüz.

ķ. 103

[1]

ķadiym: Ar. Kadim, eski.

ķ.+de 092

[1]

ķadır, -drı: Ar. Bkz. “ķadır. -drı”.

ķ.+ı 250

[1]

ķadır, -drı: Ar. Değer, kıymet, itibar.

ķ.+ın 158, 159

[2]

ķāfir (K)/ ķāfir (A): Kafir. Tanrı'nın
varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.

ķ.+lar 091

ķ.+larnın (K)/ ķ.+larnın 066

[2]

ķağıda (K)/ ķa'ıda (A): Ar. Kural.

ķ.+sı 335

[1]

ķak-: Kapı çalmak.

ķ.-tı (K)/ ķ.-dı (A) 332, 384, 491, 523

[4]

ķal-: 1.Kalmak, durmak.

ķ.-dı 076, 389, 396, 397-2, 398

ķ.-ğan 398

ķ.-ır ıdı (K)/ ķ.-ur idı (A) 420

2. Değişmeden durmak.

ķ.-sın (K)/ ķ.-sun (A) 075

3. Mahrum olmak.

ķ.-ğannarğa (K)/ ķ.-ğanlarğa (A) 369

4. Bir parçadan veya bir şeyden geriye
kalmak.

ķ.-dı 071, 082

ķ.-ma 386

5. Zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen
mitarda bulunmak.

ķ.-dılar 092

6. Yardımcı fiil “Sürerlilik”.

ķ.-sa 514

7. Yardımcı fiil “Tamamlama”.

(tügİlİp) ķ.-ğan 404

8. Yardımcı fiil “Başka bir hale geçme”.

(ğacapķa) ķ.-dı 060

(ğacİZ) ķ.-dılar 302

(ķayran) ķ.-dı 390

(ķayran) ķ.-dılar 176

[20]

ķāl: *Ar.* Söz, lakırtı, laf.

ķ.-lar 475

[1]

ķaldır- (K)/ ķaldur- (A): Bırakmak, yoksun bırakmak.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 005

[1]

ķalıķ,-ğ (I): Yukarı çıkmak, yükselmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ-up (A) 297

ķ.-sın (K)/ ķ.-sun (A) 071

ķ.-tı (K)/ ķ.-dı (A) 072

[3]

ķalıķ (K)/ ħalıķ (A) (II): *Ar.* Halk.

ķ. 366

ķ.+ķa (K)/ ķ.+ğa (A) 353

[2]

ķalıp: *Ar.* Kalp.

ķ.+larda 210

[1]

ķalk: *Ar. Bkz.* “ķalıķ”.

ķ.+ı 423

[1]

ķalma-: Kalmamak. Bir parçadan veya bir şeyden geriye kalmamak.

ķ.-dı 288, 304, 347, 466

ķ.-ğan 262

[5]

ķamāl: *Ar.* Kemal.

ķ. 025, 176

[2]

ķapķa: Kapı, cümle kapısı, avlu kapısı.

ķ.+sın 332

[1]

ķara- (K)/ ķarı- (A) : Bakmak.

ķ. 131

ķ.-dığız (K)/ ķ.-dıñız (A) 481

ķ.-ğız (K) ķ.-ñız (A) 288

ķ.-mastan 527

ķ.-p 423

ķ.-rlar ıdı (K)/ ķ.-rlar idı (A) 557

ķ.-yım 280

ķ.-ylar 467

[8]

ķara: Kara, siyah.

ķ. 406

[1]

ķaramı- (K)/ ķarama- (A): Bakmamak.

ķ. 350

ķ.-yın 544

ķ.-yınçı 521

[3]

ķarawılçı: Kapıcı, bekçi, nöbetçi.

ķ.+ları 183

[1]

ķarawulçı: *Bkz.* “ķarawılçı”.

ķ.+lar 407

[1]

ķarçık, -ğı: Yaşlı kadın.

ķ. 355, 359, 360, 363, 367, 378, 430, 431,
434, 436, 439, 444, 453, 514, 517, 520, 525,
537, 547, 550, 559, 564

ķ.+ı 455

ķ.+ın 364

ķ.+ķa (K)/ ķ.+ğa (A) 524, 541

ķ.+nı 556, 562

ķ.+nın (K)/ ķ.+nın (A) 373, 375, 426, 523, 534,
544

ķ.+tan (K)/ ķ.+dan (A) 427, 433, 518

ķ.+tır (K)/ ķ.+dır (A) 512

[38]

ķarı-: *Ar.* Okuyucu, okur.

ķ.-yık (K)/ ķ.-(a)yık (A) 330

ķ.-yım (K)/ ķ.-(a)yım (A) 044

[2]

ķarın: Karın.

ķ.+narın (K)/ ķ+ların (A) 152

[1]

ķarındaş: Kardeş.

k. 261

ķ.+ım 030

ķ.+lardır 056

[3]

ķarıya-: Köy.

ķ.-ğa 261

[1]

ķarşı: 1.Karşı.

ķ.+sında 281

2. ...-e doğru.

ķ. 246

3.Karşıt, zıt, olumsuz.

ķ. 333

ķarşı çık-, **-ġ:** Karşı çıkmak, karşı gelmek.

ķ.ıp (K)/ ķ.-up (A) 283

ķarşı tūr- (K)/ **ķarşu tūr** (A): Karşılık göstermek, karşılık vermek.

ķ.-üp 033

[5]

ķart: Kart, ihtiyar.

ķ. 347

[1]

ķaşıķ: Kaşıķ.

ķ. 240

[1]

ķatılıķ: Katılık, keskinlik, sertlik.

ķ. 337, 482

[2]

ķatın: Bkz. "ķatın".

ķ.+ın 004

[1]

ķatın (K)/ ħātun (A): 1. Kadın.

ķ. 007, 008, 319

ķ.+ġa 021

ķ.+nar (K)/ ħ+lar (A) 343, 344, 345

ķ.+nın (K)/ ħ.+nñ (A) 008, 014, 449

2. Eş, zevce.

ķ. 353

ķ.+ı 283, 286, 306, 309, 311, 313, 316, 320, 326, 356, 361, 363, 429

ķ.+ñ 342

ķ.+ına 313, 325, 350

ķ.+ının (K)/ ħ.+ınñ (A) 319, 324

ķ.+nın, (K)/ ħ.+nñ (A) 319

[31]

ķatışma- / ķatuşma-: Karışmamak.

ķ. 125

[1]

ķavurdaķ: Kavurma.

ķ. 185

[1]

ķay: Hangi.

ķ. 397

[1]

ķayban (K)/ hayvan (A): Ar. Bkz. "ķayban".

ķ.+ı 157

[1]

ķayda: Nerede, hangi yerde.

ķ. 244, 284, 296, 383, 391, 471

[6]

ķaydan: Nereden, hangi yerden.

ķ. 533

[1]

ķayđı (K)/ kayđu (A): EndiŖe, kayđı, űzűntű.

ķ. 096-2

[2]

ķayđılı(K)/ ķayđulu (A): Kayđılı, endiŖeli, űzűntűlű.

ķ. 104

[1]

ķayran (K)/ ķayrān (A): Ar.

ķayran bul-: Hayran olmak, çok beğenmek.

ķ.-dılar 408

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 296

ķ.-ırlar ıdı (K)/ ķ.-urlar idı

(A) 027

ķayran ķal-: Hayran olmak, çok beğenmek.

ķ.-dı 389

ķ.-dılar 176

[5]

ķayrān (K)/ ķayrān (A): Ar. ŖaŖkın, ŖaŖırıp kalmıŖ kimse.

ķ. 376

ķayrān bul-: ŖaŖırıp kalmak.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up 399

ķayran bulup tűr- (K)/ ķayran bulup tűr- (A): ŖaŖırıp kalmak.

ķ.-dűlār (K)/ ķ.-dılar (A) 328

[3]

ķaysı: 1. Hangi, hangisi.

ķ. 470, 519

2. Bazısı, kimisi.

ķ.+sı 541, 546

[4]

ķayt-: Geri gelmek, dűnmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 079, 426

(tuķta) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 280

(aslına) ķ.-tı (K)/ ķ.-dı (A) 054

(kirı) ķ.-tılar (K)/ ķ.-dılar (A) 394

ķaytup ķit- (K)/ ķaytup ķit- (A): Geri dűnűp gitmek.

ķ.-tı (K)/ ķ.-dı (A) 375, 425

[7]

ķaytar-: 1. Geri çevirmek, geriye gűndermek.

ķ.-dı 422

2. Satın alınan bir malı geri çevirmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 271, 278, 308

[4]

ķayvan (K)/ ģayvān (A): Ar. Hayvan.

ķ.+nı 058, 062

ķ.+nın (K)/ ķ.+nıñ 059, 068

[4]

ķıçķır-:

ķıçķırası bul-: Bağırıp çağırmaq.

ķ.-sañ 162

[1]

ķıl-: Yapmaq, etmek, kılmak.

ķ.-dı 294

ķ.-ğan 426, 509, 512

ķ.-ğan imiş 437

ķ.-ğannan (K)/ ķ.-ğandan (A) 057

ķ.-ğannı 121

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 463

ķ.-ır ıdı (K)/ ķ.-ur idı (A) 359

ķ.-mış 357

ķ.-sa 510

2. “Yapmaq, etmek, kılmak” anlamında yardımcı fiil.

(baģşışlar) ķ.-ğannan 502

(bawıl) ķ.-dı 057

(bayān) ķ.-dı 313

(binā) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 265

(daw) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 109

(duģa) ķ.-dı 072

(duģa) ķ.-arġa (K)/ ķ.-urġa (A) 086

(duġā) ķ.-ıp(K)/ ķ.-up (A) 335

(emel) ķ.-sınnar 137

(emel) ķ.-ıp(K)/ ķ.-up (A) 557

(ĥimāye) ķ. 142

(ĥüş) ķ.-ıġız (K)/ ķ.-ıñız (A) 488

(fikır) ķ.-dı 354

(ĥıtāb) ķ.-ıp(K)/ ķ.-up (A) 493

(ĥıtāp) ķ.-ıp(K)/ ķ.-up (A) 368

(ĥıyāl) ķ.-dı 435

(iĥıyā) ķ.-ırġa (K)/ ķ.-urġa (A) 358

(iĥsān) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 488

(işāret) ķ.-dı 078

(idā) ķ.-asız 442

(idā) ķ.-maq 114

(inkār) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 505

(istıġmāl) ķ.-salar 546

(işāret) ķ.-dı 075

(izġār) ķ.-sa 115

(ķabāp) ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 185

(müġemele) ķ.-dı 434

(nāz) k.-dı 506

(nıy) k.-dım 480

(pışe) k. 126

(rağāye) k.-dı 502

(riyāzet) k.-dılar (K)/ k.-alar (A) 305

(safā) k.-ıp (K)/ k.-up (A) 292

(sanālar) k.-ğannan (K)/ k.-ğandan (A) 500

(şikāyet) k.-dı 379

(şikāyet) k.-ğanımni 435

(tağıyın) k.-dılar 563

(tamām) k.-dı 465

(tarbiye) k. 130

(tarbiye) k.-mağ 021

(tartip) k.-ıp (K)/ k.-up (A) 451

(terbiye) k.-ar (K)/ k.-ur (A) 017

(tehsin) k.-dı 537

(zārılıklar k.-dı 505

(zikir) k.-ıp (K)/ k.-up (A) 122

[57]

ķılıç, -cı: Kılıç.

k.+ına 033

[1]

ķılın-: Yapılmak, edilmek.

(tacribe) k.-mış 127

[1]

ķılınma-: Yapılmamak, edilmemek.

k.-mış 107

[1]

ķılıř-: Kılıç, yapış, ediş.

(maslahet) k.-tılar (K)/ k.-uşdılar (A) 448

(meşüweret) k.-tılar (K)/ k.-uşdılar (A) 329

[2]

ķılma-: 1. Yapmamak, etmemek.

k.-dım 509

k.-mas 121

k.-uvçılardan (K)/ k.-ğuvçılardan (A) 141

2. “Yapmamak, etmemek” anlamında yardımcı fiil.

(emel) k.-y 183

(eřkēre) k. 138

(idā) k.-sa 114

(igtibār) k. 096

(igtibār) k.-dıgız (K)/ k.-diñiz (A) 481

(igtibār) k.-ysın 477

(rağāya) k.-dı 337

(tacribe) k.-ğan 127

(tekliyf) k. 100

[12]

ķırmıřka: Karınca.

ķ. 056, 059, 063

ķırmıřka kũz ĩ ķadar: Karınca
gũzũ kadar.

k. 466

[4]

ķısķa: Kısasa.

(ķulıñmı) ķ.+dır 344

(saķı ũzũn aķılı) ķ. 147

[2]

ķıssa: Kısasa, anlatı, olay.

ķ. 318, 359

ķ.+nı 325, 328, 333, 378, 400, 492, 517

ķ.+sı 064

ķ.+sın 320

[11]

ķıř: Kısış, soĝuk.

ķ.+nın (K)/ ķ+nıñ (A) 201

[1]

ķıyın (K)/ ķıyun (A): Başarılması iķin ķok
gũķ isteyen, zor, ķetin.

ķ. 108

[1]

ķız: Kız.

ķ. 029-2

ķ.+ı 028

ķ.+ın 033

ķ.+ım 364

ķ.+nı 034, 045, 053

ķ.+nın (K)/ ķ.+nıñ (A) 044

[9]

ķızĝan- (K)/ ķazĝan- (A): Merhamet
etmek, acımak, şefkat gũstermek.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 373

[1]

ķi: Bkz. "ķi".

ķ. 138

[1]

ķũdrẽt: Ar. Gũķ, iktidar.

ķ.+ım 341

ķ.+te (K)/ ķ.+de (A) 483

[2]

ķul: 1. Kol

ķ. 141

ķ.+ı 388, 394, 396

2. El.

ķ. 336

ķ.+ı 058

ķ.+ına 026, 520

ķ.+ında 389, 560

ķ.+ındaĝı (K)/ ķ.+ındaĝı (A) 111

ķ.+ıñnı 147

ķ.+ınnan (K)/ ķ.+ıندان (A) 003, 114, 388,
438, 467

ķ.+ıñnan (K)/ ķ.+ıñdan (A) 100

ķ.+ların 006

ķ.+larında 397, 398, 420

ķ.+uñnu (K)/ ķ.+ıñnı (A) 226

ķulımnan kil-(K)/ ķulımdan kil-
(A): Elinden gelmek, yapabilmek.

ķ.-e (K)/ ķ.-e (A) 173

ķ.-gen 445

ķul beylep tūr-: El bağlamak,
saygıda durmak.

ķ.+dū 006, 336

ķulğa kirt-: Koluna girmek.

ķ. 410

ķulıñnan kil-/ ķulınnan kil-(K)/
ķulıندان kil-(A): Elinden gelmek,
yapabilmek.

ķ.-e ĩken 114

ķ.-gen 146

ķul küter-:Ellerini kaldırmak, dua
etmek.

ķ. ĩp (K)/ ķ.-üp (A) 085

ķul(ıñ) astında(K)/ ķul(ın)
astuñda (A): (Birine) kol kanat olmak
(veya germek)

ķ. 129

[32]

ķul: Kul.

ķ. 288

ķ.+uñ (K)/ ķ.+ıñ (A) 486

ķul bul- Kul olmak.

ķ.-dıñ 141

[3]

ķulaķ:

ķulaķ sal-: Can kulağıyla dinlemek.

ķ.-ğıl 232

[1]

ķulāķ:

ķulāķķa alınma-: Kulak vermek,
değer vermek.

ķ.-mas 345

[1]

ķultıķ, -ğı: Kol, kol altı.

ķ.+nnan (K)/ ķ.+ndan (A) 395

[1]

ķunaķ: Konuk, misafir, ziyaretçi.

ķ.+lar 175

ķ.+nın (K)/ ķ.+nıñ (A) 216, 219

ķunaķ it-: Konuk, misafir etmek.

ķ.-tı(K)/ķ.-dı (A) 175

[4]

ķūr-: Kurmak, düzmek, yapmak.

(tūzakın) ķ.-ūp 364

[1]

ķurban: Kurban.

ķ.+ġa 185

[1]

ķurıķ-:Korkmak.

ķ.-tı (K)/ķ.-dı (A) 390

[1]

kur(i)ku:

kur(i)ku tūş-: Endişelenmek, korku düşmek.

k.-w t.-dı 400

[1]

ķürsāk:

ķürsākı zura-: Karnı büyümek.

ķ.-yıp (K)/ ķ.-yup (A) 008

[1]

ķūş: Kuş.

ķ.+tır (K)/ ķ.+dır (A) 214

[1]

ķūtķār-: Bkz. “ķütül-”.

ķ.-ıp (K)/ ķ-up 009

[1]

ķütül-: Bkz. “ķütül-”.

ķ.-ārın (K)/ ķ-ürın (A) 540

ķ.-dı 014

[2]

ķütül-: Kurtarmak, azat etmek, serbest bırakmak.

ķ.-ârġa kirek (K)/ ķ.-urġa kirek (A) 409

ķ.-düm (K)/ ķ.-dım (A) 463

ķ.-ūp 535

ķ.-ūr 200

[4]

ķütülmā-: Kurtulmamak.

ķ.-dı 003

[1]

ķuw-: Kovmak.

ķ.-ıp (K)/ ķ-up (A) 347

[1]

ķuwat: Ar. Kuvvet, gayret, güç.

ķ. 483

ķ.+ı 264, 312

[3]

ķuwatlan-: Kuvvetlenmek, üçlenmek, şiddetlenmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ-up (A) 555

[1]

ķuy-: 1. Koymak, terleştirmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 166

2. Bırakmak.

ķ.-dılar 016

3. Düzene koymak.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 127

4. Kurmak, yapmak.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 419

5. Birini bir iş yapmak üzere görevlendirmek.

ķ.-ıp (K)/ ķ.-up (A) 562

[5]

L 1

laf: *Far.*

laf ũr-: Laf vurmak, boş boş konuşmak,

1.-ũpraķ 321

[1]

lakın: *Ar.* Ama, ancak.

1. 111, 156, 170, 182, 315, 509, 538

[7]

latıf: *Ar.* Latif, yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan.

1. 223

[1]

latiyf: *Ar* “latıf”.

1. 156

[1]

lawazım: *Ar.* Levazım, değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler.

1.+ınnandır (K)/ 1.+ındandır (A) 205

[1]

lāyık: *Ar.*

lāyık kürme-: Layık görmemek, uygun görmemek.

1. 145

1.-gen 144

[2]

le: şüphe anlamını güçlendiren söz “yoksa”.

1. 289

[1]

leziz: *Ar.* Leziz, lezzetli.

1. 190

[1]

limün: *Rum.* Limon.

1. 251

limün sal-: Limon koymak.

1.-ır (K)/ 1.-ur (A) 249

[2]

M m

m'iken (K)/ miken (A): Acaba, ...mi imiş,
mı ki.

m. 280, 554

[2]

macara: *Ar.* Macera, serüven.

m.+sı 433

[1]

mağbūnnıq (K)/ mağbunlıq (A):
Makbullük, kabul edilirlük.

m.+tır (K)/ m.+dır (A) 111

[1]

mağır (K)/ mähır (A): *Ar.* Becerikli,
yetenekli.

m.+dır (K)/ m.+dır (A) 324

[1]

mağışet (K)/ ma'ışet (A): *Ar.* Geçim,
geçinme.

m.+ımde 103

[1]

mağāl: *Ar.*

mağāl bul-: Gerekli olmak.

m.-ğan 126

[1]

mağbūp: *Ar.* Mahbup, sevilen erkek.

m. 210, 235

[2]

mağsūt,-dı: *Ar.*

mağsūdı bul-: İsteği, amacı olmak.

m.+ıñ b.-sa 168

[1]

mağtan-: Övünmek, böbürlenmek.

m.-dı 324

[1]

mağul (K)/ ma'ğul (A): *Ar.*

mağul kür-: Makul görmek.

m.-ıp (K)/ m.-üp (A) 331

[1]

máğul (K)/ ma'ğul (A): *Ar. Bkz.* "mağul".

máğul kür-: Makul görmek.

m.-ıp (K)/ m.-üp (A) 300

[1]

mal: *Ar.* Mal, mülk.

m. 004

m.+ğa 174

m.+ı 179

[3]

malğüne (K)/ mal'üne (A): *Ar. Bkz.*
"malğuwne".

m. 355

[1]

malğuvne (K)/ mal'uvne (A): *Ar. Bkz.*
“malğuwne”.

m.+nın (K)/ m.+nın (A) 515

[1]

malğuwne (K)/ mal'uvne (A): *Ar. Bkz.*
“malğuwne”.

m. 432, 439

[2]

malğuwne (K)/ mal'uwne (A): *Ar.*
Melune, herkesin nefret ettiği lanetlenmiş
kadın.

m. 428, 459, 462, 517, 537

[5]

malğuwne (K)/ mal'uwne (A): *Ar. Bkz.*
“malğuwne”.

m.+nın (K)/ m.+nın (A) 458

[1]

mālik: *Ar.*

mālik bul-: Sahip olmak.

m.-dı 174

[1]

mamnūğ (K)/ mamnū' (A): Yasak.

m. idī 267

[1]

margūp: *Ar.* Sevilip aranan, istenilen,
beğenilen, rağbet edilen.

m. 212

[1]

maslaḥet:

maslaḥet kıl-: İş yapmak, mesele
yapmak.

m.-ıştılar (K)/ m. uşdılar (A)

448

[1]

maşakḫat: *Ar.* Güçlük.

m.+ın 116

[1]

maşgūl: *Ar.*

maşgūl bul-: Meşgul olmak.

m.-ıp 124

[1]

matlūp: *Ar.* İstenilen, aranılan.

m. 209

[1]

maydan: *Ar.* Meydan, alan.

m.+ğa 026

maydanğa sal-: Ortaya çıkarmak.

m.+ğa -ıp (K)/ m.+ğa -up (A)

364

[2]

mazāh: *Ar.* Mizah.

m. 277

[1]

mecgūl (K)/ mechūl (A): *Ar.* Bilinmeyen, bilinmedik.

m. 352

[1]

meclīs: *Ar.* Meclis.

m.+İN 167

m.+te (K)/ m.+de (A) 092

[2]

meclīs: *Ar. Bkz.* “meclīs”.

m.+İNde 343, 344

[2]

meçit (K)/ mescid (A): *Ar.* Mescit.

m. 015

m.+ten (K)/ m.+den (A) 016

[2]

medih: *Ar.*

medih it-: Övmek.

m.-seler 122

[1]

meger: *Far.* Meğer, fakat, oysa.

m. 169, 296, 354, 449, 461, 555

[6]

meħelle: *Ar.* Mahalle.

m.+de 520

m.+ge 547

[2]

meħüwet (K)/ meh'ühwed (A): *Ar.* Müddet, süre.

m. 495

[1]

mekir: Kötülük, kötü, yaramazlık.

m. 356, 357, 364, 455

m.+İnnen (K)/ m.+İnden (A) 418

m. 354

[6]

mekkäre: *Bkz.* “mekkäre”.

m. 512, 550

[2]

mekkäre: *Bkz.* “mekkäre”.

m. 453

[1]

mekkäre: Kötülük yapan, kötü kadın.

m. 360, 426

[2]

mekrüh: *Ar.* Mekruh, iğrenç.

m. 183

[1]

mekrūh: *Ar. Bkz. "mekrūh".*

m. 159

[1]

melül: *Ar.*

melül bulma-: Boynu bükük,
zavallı olmamak.

m.-mağay 095

[1]

memleket: *Ar. Memleket.*

m.+inde 002

m.+te (K)/ m.+de (A) 003

[2]

menzîl: *Ar. Menzil.*

m.+inde 102

[1]

menzür: *Ar. Menzur, adanmış.*

m. 236

[1]

merḥemet: *Ar.*

merḥemet it-: Merhamet etmek,
acımak.

m. -îp (K)/ m.-üp (A) 019

[1]

mertebe: *Ar. Mertebe, derece.*

m. 023-2, 098, 330, 359, 374

m.+sîn 483

[7]

mesele: *Ar. Mesele, sorun.*

m. 036

[1]

mesrūr: *Ar. Mutlu, sevinçli, memnun
(kimse).*

m. 254

[1]

meşgūr: *Ar.*

meşgūr it-: Meşhur etmek.

m.-tîñ (K) m.-dîn (A) 353

[1]

meşüweret: *Ar.*

meşüweret kııl-: Meşveret etmek,
fikir alışverişinde bulunmak, danışmak.

m.-ıştılar (K)/ m.-ışdılar (A)

329

[1]

meşweret: *Ar. Meşveret, iki veya daha
fazla kişinin birbiriyle fikir alışverişinde
bulunması.*

m.+ke 475

m.+te (K)/ m.+de (A) 477

[2]

metin: *Ar.* Metin.

m. 001, 055, 069, 093, 148, 188, 259

[7]

meÿit: Ölü, ceset, cenaze.

m. 103

[1]

mezgeb (K)/ mezhep,-bî (A): *Ar.* Mezhep.

m.+îbizde (K)/ m.+îmizde (A) 345

[1]

mezkür: *Ar.* Anılan, söylenilen, adı geçen.

m. 178, 234

[2]

mıqdâr: *Ar.* Miktar, ölçü.

m. 459

[1]

mıñar (K)/ muñar (A): “Bu” zamirinin yön gösterme hâl şekli.

m. 022

[1]

mında: “Bu” zamirinin bulunma hâl şekli.

m. 018, 153, 267, 330

[4]

mındıym (K)/ mundayım (A): Bunun gibi, bu şekilde, böyle.

m. 351

[1]

mını (K)/ munı (A): “Bu” zamirinin yapma hâl şekli.

m. 030, 091, 167, 170, 207, 399, 534

[7]

mının (K)/ muniñ (A): “Bu” zamirinin ilgi hâl şekli.

m. 027, 297, 329, 514

mının kîbîk (K)/ muniñ kîbîk (A):
Bunun gibi.

m. 389

[5]

mınnan: “Bu” zamirinin uzaklaşma hâl şekli.

m. 091, 115, 327, 359

mınnan suñ: Bundan sonra.

m. 346

[5]

mısal: *Ar.* Misal, örnek.

m.+ı214

[1]

miç: Soba.

m.+ten (K)/ m.+den (A) 449

[1]

mihmān: *Far.* Misafir.

m.+ıbızğa (K)/ m.+ımızğa (A) 493

m.+ ıgız (K)/ m.+ıñız (A) 492

[2]

miḥnet: *Ar.* Sıkıntı.

m.+ten (K)/ m.+den (A) 564

[1]

mihribān: *Far.* Mihriban, şefkatli, güler yüzlü kimse.

m. 372

[1]

min: Ben.

m. 030, 044, 146, 268, 272, 310, 340, 341, 348, 480, 485, 509, 516

m.+ı 125, 352

m.+ım 029, 061, 128, 136, 158, 176, 177, 322, 323, 339, 386, 432, 434, 444, 447, 453, 505, 516, 526

m.+ım kübüük (K)/ m.+ım kibik (A) 157

m.+nen (K)/ m.+den (A) 129, 381

[37]

miñ: *Bkz.* “mñ”.

m. 106, 265

[2]

miña: “Ben” zamirinin yaklaşma hâl şekli.

m. 232, 530

[2]

miñ: “Ben” zamirinin yapma hâl şekli.

m. 353.

[1]

mñn-: Binmek.

m.-ıp (K)/ m.-üp (A) 048

[1]

mñ: Bin

m. 160, 268, 371, 380, 442, 443

[6]

miña: “Ben” zamirinin yaklaşma hâl şekli.

m. 351, 541

[2]

minnetdār: *Ar.* “minnet”+ *Far.* “-dār”
Minnettār.

m.+ıbız (K)/ m.+ımız (A) 490

[1]

miskī: Tencere.

m. 166, 170, 178, 172, 173, 175, 176

[7]

mübaḥ: *Ar.*

mübaḥ bul-: Mübah olmak.

m.-ğan 111

[1]

müçerrep: *Ar.* Mücerrep, denenmiş.

m.+ler 207

[1]

mücüzâ (K)/ mücizâ (A): *Ar.* Mucize.

m.+nı 083

[1]

müğemele (K)/ mü'emele (A): *Ar.* Muamele, davranma, davranış.

m.+sın 423

müğemele büyü-: Muamelede bulunmak, davranmak.

m.-üp 487

müğemele kıl-: Muamele etmek.

m.-dı 434

[3]

mügiyn (K)/ mü'in (A): Yardımcı.

m. 369

[1]

mühkêm: *Ar.* Sağlam.

m. 541

[1]

mühtâç: *Ar.* Muhtaç.

m. 529, 548

m.ıdı (K)/ m.idi (A) 532

m.+lârğa 368

mühtâç bul-: Muhtaç olmak.

m.-dılar 550

m.-maktan (K)/ m.-mağdan (A) 107

[6]

mühtâçlık (K)/ mühtaclık (A): Muhtaçlık.

m.+ka (K)/ m.+ğa (A) 264

[1]

muqaddam: *Ar.* Önce, önce gelen.

m. 281

[1]

mul: Bol, pek çok.

m. 138

[1]

müleyim: *Ar.* Mülayim, yumuşak huylu.

m. 316

[1]

müllâ: *Ar.* Molla.

m.+nın (K)/ m.+nıñ (A) 257

[1]

mülzêm: *Ar.*

mülzêm bul-: Mülzem olmak, lüzumlu olmak.

m.-ıp (K)/ m.-up (A) 346

[1]

mümkîn: *Ar.* Mümkün.

m. 410, 411, 551

mŭmkin bul-: Mŭmkŭn olmak.

m.-a 446

m.-ır (K)/ m.-ur (A) 489

mŭmkin bulma-: Mŭmkŭn olmamak.

m.-madı 532

[6]

mŭmkŭn: *Ar. Bkz.* “mŭmkin”.

m.+mŭ (K)/ m.+mŭ (A) 311

[1]

mŭnafık: *Ar.* Mŭnafık.

m.+rak 115

[1]

mŭndefit (K)/ mŭndefi' (A): *Ar.*

mŭndefit eyle-: Yok etmek.

m.-r 206

[1]

murat,- dı: *Ar. Bkz.* “mŭrât, -dı”.

m.+ın 039

[1]

murât, -dı (K)/ murâd (A): *Ar. Bkz.* “mŭrât, -dı”.

m. 274

m.+iñ (K)/ m.+nıñ (A) 276

[2]

mŭrât, -dı: *Ar.* Murat, istek.

m.+ı 375

m.+ıma 452

m.+ın 496

mŭrâdı şerif: Yŭce istek.

m.+ıgız (K)/ m. iñiz (A) 514

[4]

mŭrŭwet: *Ar.* Mŭrŭvvet, yiğitlik, cömertlik.

m. 372

mŭrŭwet it-:

m.-ıp (K)/ m.-üp (A) 370

[2]

mŭsâf (K)/ mŭsâf (A): *Ar.* Cenk, harp.

m.+ı 238

[1]

mŭsenet: *Ar.* Mŭsnet, yüklenen, atfedilen.

m.+ten (K)/ m.+den(A)110

[1]

mŭstaḥaḥ: *Ar.* Mŭstahak, hak etmiş, layık.

m. 393

[1]

mŭşkŭl (K)/ mŭşkŭl (A): *Ar.*

müşkül bul-: Müşkül olmak, zor olmak.

m.-ar (K)/ m.-ur (A) 171

[1]

muştak: *Ar.* Müştak, özleyen, göreceği gelen.

m. ıdılar (K)/ m. idiler (A) 023

[1]

mütavāzıg (K)/ mütavāzi' (A): *Ar.* Mütavāzı, alçak gönüllü.

m. 108

[1]

mütekebbir: *Ar.* Mütekebbir, kibirli.

m. 108

[1]

müşkül (K)/ müşkıl (A): *Ar.* Müşkül, zor.

m.+dır 118

[1]

N n

nadan: *Far. Bkz.* “nadān”.

n.+nı 118

[1]

nadān: *Far.* Nadan, cahil.

n. 121

n.+nar (K)/ n. +lar (A) 145

n.+narnın (K)/ n.+larnıñ (A) 43

[3]

nağmet (K)/ na'met (A): *Ar.* 1.Nimet, yaşamak için gerekli olan her şey.

n.+ımnın (K)/ n.+ımnıñ (A) 177

n.+ın 217

n.+ınñ 138

n.+ke 110

2. Nimet, yiyecek içecek.

n.+lerı 190

n.+nı 111

[6]

nāqıs: *Ar.*

nāqısabul āqıl: Akli kısa.

n. 321

[1]

nasihet: *Ar.* Nasihat, öğüt.

n.+lerın 172, 182

[2]

nāz: *Far.*

nāz qıl-: Naz yapmak.

n.-dı 506

[1]

nefis, -sı: *Ar.* Nefis, güzel, hoş.

n. 265, 275, 291, 298, 300

n.+iñe (K)/ n.+iñge (A) 099

n.+iñni 100

[7]

nemil: Nemil Suresi.

(sürëi) n.+de 064

[1]

nerse: Şey, nesne.

n. 560

[1]

nesil: Ar. Soy, nesil.

n.+den 049

[1]

neste (K)/ nerse (A): Şey, nesne.

n. 140, 156, 172

n. 099

n.+ler 112

n.+ni 126

n.+niñi 109

[7]

newbet: Far. Nöbet, sıra.

n. 541

[1]

nik: Niçin, neden, ne maksatla.

n. 362

[1]

niçe: Nice, kaç, ne kadar.

n. 004, 007, 028, 263, 282, 298, 299, 357, 359, 366, 417, 447, 456, 459, 502, 513, 532

[17]

niçe niçe: Pek çok.

n. 454

[1]

niçe: Bkz. "niçe".

n. 304

[1]

niçik: Nasıl.

n. 163, 399, 408, 427, 445

n. 401

n. 311

[7]

niķāh: Far.

niķāh it-: Nikah yapmak.

n.-ken idī 034

[1]

nişin: Far. Oturan.

(şah) n. 267, 273, 274

[3]

nişle-: Ne yapıyorsun.

n.-sın (K)/ n.-sün (A) 270

[1]

nīṣle-: *Bkz.* “niṣle-”.

n.-sīn (K)/ n.-sūn (A) 303

[1]

nitek: *Bkz.* “nite- ki”.

n. 160

[1]

nite- ki: Nitekim.

n. 119

[1]

niy: *Bkz.* “nīy”.

n. 362

[1]

nīy: Ne, nasıl.

n. 053, 083, 168, 178, 217, 267, 272, 277,
293, 299, 309, 312, 330, 335, 341, 347, 423,
438, 453, 468, 472, 510, 538, 545, 549, 560

n.+dīr 274, 329, 485

n. ikenīn 302

nīy bul-: Ne olmak.

n.-dı 391

nīy iṣle-: Ne yapmak.

n.-dīñ 460

n.-mek 484

n.-p 526

n.-sī 556

n.-sīn 518

n.-sīnner 052

nīy kadar: Ne kadar.

n. 032

nīy kıl-: Ne yapmak.

n.-dīm 480

nīy ũçũn: Ne için.

n. 061, 393

[41]

nīyāz: *Far.* Niyaz, yalvarma.

n. 503

[1]

nīyet: *Ar.*

nīyet it-: Niyet etmek.

n.-tī (K)/ n.-dī (A) 263

[1]

nīyge: Niye.

n. 277, 351

[2]

nizāg (K)/ nizā‘ (A): *Ar.* Kavga, çekişme.

n.+ıbız (K)/ n.+ımız (A) 309

[1]

nizağlaşma- (K)/ niza'laşma (A):

Çekişmemek, kavga etmemek, zıtlaşmamak.

n. 135

[1]

nūr: *Ar.* Nur.

n.+ün (K)/ n.+ın (A) 137

[1]

Ū ū

ūçrâ-: Rastlamak, karşı karşıya gelmek, tesadüf etmek.

ū.-dı 390

ū.-ğan 392

[2]

ūçürâ- (K)/ ūçıra- (A): *Bkz.* "ūçrâ-".

ū.-p 529

[1]

ūçürâş-: Rastlaşmak, karşılaşmak.

ū.-ıp (K)/ ū -up (A) 320

ū.-tılar (K)/ ū -dılar (A) 005

[2]

ūlū (K)/ ūlūğ (A): Ulu, büyük.

ū. 003, 101, 138, 139, 489

ū.+lârı 469

[6]

ūr-: Vurmak, dövmek.

ū.-ıp (K)/ ū.-up (A) 154

(laf) ū.- ūprak 321

[2]

ūrūş- (K)/ ūriş- (A): Vuruşmak, çok kızıp dövüşmek.

ū.-tū (K)/ ū.-dı (A) 353

[1]

ūstât, -d: *Far.* Üstat.

ū.+ı 484

ū.+ka (K)/ ū.+ga (A) 024

[2]

ūyâl-: Utanmak, çekinmek.

ū.-ıp (K)/ ū -up (A) 508

[1]

ūzâk: Uzun, vakit boyunca.

ū. 064

[1]

ūzūn: 1. Uzun, uzun boylu.

ū. 344

2. Uzun süren.

(gümürğiz) ū. (bulsın) 440

[2]

Ū-ū

ūç: Üç.

ű. 039, 279, 443

[3]

űűűn: İçin, ... sebebiyle, ... bakımından.

ű. 017, 021, 024, 036, 061-2, 063, 139, 264,
273, 354, 393, 456, 516, 518

ű. idĩ 310

[16]

űűűnű (K)/ űűűnű (A): Üçüncü.

ű. 303

[1]

űűűr- (K)/ yűűr- (A): Koşmak, çok çabuk
gitmek.

ű.-űp 270

[1]

űűfű: *Ar.*

űűfű bul-: Dost olmak.

ű.-ıp (K)/ ű.-up (A) 149

[1]

űűűt, -id: Ümüt, umut.

ű.+ű.(K)/ ű.+ı (A) 112

[1]

űűst: Üst, yukarı.

ű.+ű (K)/ ű.+ı (A) 334

ű.+űne (K)/ ű.+ine (A) 297

ű.+űne° (K)/ ű.+ine° (A) 066, 124, 270, 459

(ayak) ű.+űne° / (K)/ ű.+ine° (A) (tűrűp) 500

(baş) ű.+ű 445

[8]

űűstel: Masa, sofra.

ű.+ge 215

[1]

űűy: Ev, yaşanan yer.

ű. 066, 265, 290

ű.+den 430

ű.+nű (K)/ ű.+nı (A) 268, 272, 273, 308

ű.+nűn (K)/ ű.+nıñ (A) 266, 272

ű.+ű (K)/ ű.+ı (A) 067

ű.+űbűzgű (K)/ ű.+ımızge (A) 314, 323

ű.+űbűznű (K)/ ű.+ımıznı (A) 307

ű.+űmű (K)/ ű.+ımű (A) 370

ű.+űñ (K)/ ű.+ıñ (A) 271

ű.+űndű (K)/ ű.+ındű (A) 175, 279, 283, 376

ű.+űne° (K)/ ű.+ine° (A) 280, 283, 350, 375,
417, 425

ű.+űnnűn (K)/ ű.+ındűn (A) 395

[28]

űűyren-: Okuyup bilgilenmek, öğrenmek.

ű.-gen 428

ű.-ırge (K)/ ű.-ürge (A) 025

űűyrenıp yit-: Öğreniverdi.

ű.-tđ (K)/ ű.-dđ (A) 026

[3]

űyrét-: Öğretmek, bilgi vermek.

ű.-ırmın (K)/ ű.-ürmın (A) 116

ű.-mek 024

[2]

űyrétme-: Öğretmemek, bilgi vermemek.

ű.-se 116

[1]

űzűl-: Bölünmek, parçalanmak.

ű.-gen 420

[1]

űçűnçű (K)/ űçűnçđ (A): Üçüncü.

ű. 303

[1]

P p

pağamber (K)/ payğamber (A): *Far. Bkz.*
“pağamber”.

p. 060

[1]

pağamber (K)/ payğamber (A): *Far.*
Peygamber.

p. 056, 058, 066, 072, 075, 080, 083, 085,
091

p.+ge 064

p.+ıbiz 065

p.+nđđ 076

[12]

pağamberlđk, -ğ: Peygamberlik.

p.+đđe (K)/ p.+đđge (A) 085

[1]

pağ: *Far.* Pak, temiz.

p. 130

[1]

pākđze: *Far.* Pakize, güzel, hoş, temiz.

p. 159

[1]

para: *Far.* Parça.

p.+ların 406

p.+sın 449

(çihil) p. 178

[3]

patşa (K)/ pādđşah (A): *Far.* Padişah.

p. 002, 016, 020, 023, 027, 033, 034, 035,
048, 050, 051, 282, 285, 290, 296, 300, 301,
302, 304, 318, 319, 324, 325, 327, 328, 333,
334, 336, 339, 341, 346, 377, 386, 391, 401,
405, 412, 416, 425, 437, 472, 474, 479, 484,
489, 496, 499, 500, 503, 506, 509, 517, 525,
529, 535, 536

p.+bızdan (K)/ p.+ mızdan (A) 474

p.+bızını (K)/ p.+mızını (A) 473

p.+dan 034, 390

p.+ğa 046, 377, 435, 437, 469, 500

p.+lar 343, 344

p.+ları 052, 470

p.+m 298, 476

p.+nı 051

p.+nın (K)/p.+niñ (A): 002, 018, 028, 031,
046, 279, 281, 310, 326, 508

p.+sı 287

p.+sının (K)/p.+niñ (A) 276

p.+sız 052

[87]

patşā (K)/ padişāh (A): *Far. Bkz.* “patşa”.

p. 094, 373, 379, 381

p.+ları 410

p.+nın (K)/ p.+niñ (A) 404, 417

[7]

patşah (K)/ pādīshāh (A): *Far. Bkz.* “patşa”.

p.+ım 343, 409

[2]

paydā: *Far.*

paydā bul-: Peyda olmak, ortaya çıkmak.

p.-dı 452

[1]

perde: *Far.*

perdesi **yırt-:** Utanmamak,
arlanmamak.

p.+m y.-ılmasın (K)/ p.+m
y.-ılmasun (A) 128

p.+sın y.-ma 128

[2]

periy: *Far. Peri.*

p. 169

[1]

pış-:

pışıp yit- (K)/ pışüp yit-: pişmek,
pişip olgunlaşmak.

p.-keç 037

[1]

pışe: *Far.* "Huy edinmiş, alışmış"
anlamlarına gelir ve birleşik kelimeler
yapılır.

(ḥayā)- pışe kıı:

p. 126

[1]

pışın-: Pişmek, sıcaktan pişmek.

p.-ıp (K)/ p.-üp (A) 290

[1]

pül: *Far. Pul.*

p.+nũ 228

[1]

R r

rabbānı: *Ar.* Allah'a özgü, Rabb ile ilgili.

r. 062

[1]

raġāya (K)/ ra'aya (A): *Ar.*

raġāya kıılma-: Halktan görmemek.

r.-dı 337

[1]

raġāye (K)/ ra'āye (A): *Ar.*

raġāya kııl-: Halktan görmek.

r.-dı 502

[1]

rāst: *Far.* Doğru, düzgün, düzenli.

r.+tır (K)/ r.+dır (A) 346, 382

[2]

rāzı: *Ar.*

rāzı bul-: Razı olmak.

r.-dı 455

[1]

reġet: *Ar.* Rahat, huzur.

r. 426

[1]

reġim: *Ar.*

reġim it-: Merhamet etmek, acımak.

r. 370

r.-e 497

[2]

reġmet: *Ar.* Rahmet, esirgeme, koruma.

r. 440

[1]

rencite: *Far.*

rencite bulma-: Rencide olmamak, kırılmamak.

r.+üvçı b. (K)/ r.+güçü b. (A)

135

[1]

riyāzet (K)/ rivāyet (A): *Ar.* Rivayet.

riyāzet kııl-: Rivayet etmek, anlatmak.

r.-dılar (K)/ r.-alar (A) 305

[1]

rūzgār: *Far.* Rüzgar, yel.

r. 310

[1]

S s

sábır: *Ar.*

sábır it-: Sabretmek.

s. 153, 315

s.-iyik (K)/ s.-eyik (A) 295,
299

s.-ti (K)/s.-di (A) 366, 377

[6]

saç-: Saçmak.

s.-ip (K)/ s.-up (A) 382

[1]

saçır-: Sıçramak.

(can başına) s.-adı 047

[1]

saç:

saçı uzun aklı kısa: Kadınları
aşğılamak için kullanılan bir söz.

s.+dır 344

[1]

sāf: Ar. Saf, temiz.

s. 275

[1]

safā: Sefa, zevk.

(keyfi) s.+da (bul-) 287

(keyfi) s. (kıl-) 292

[2]

sağal-:

sağalap tūr-: Birini yakalamak
niyetiyle beklemek.

s.-dü (K)/ s.-dı (A) 430

[1]

sağat (K)/ sa'at (A): Ar. Saat.

s.+ta (K)/ s.+de 301

[1]

sağışla-:

sağışlap yürü-: Endişelenip gitmek.

s.-r idi 030

[1]

sağra: Ar. Kır, ova, çöl.

s. 149, 157

[2]

sağal: Sakal.

s.+ın 507

[1]

sağla-: Saklamak, korumak, zararlı bir şeye
karşı emniyetli bir yerde tutmak.

s.-mak 264

s.-rğa 173

s.-wı 170

(kürmetin) s. 136

[4]

sağlan-: Sakınmak.

s. 098, 285

[2]

sal-: Çıkarmak.

s.-ıp (K)/ s.-up (A) 239

(çıgarıp) s.-ı 371

(helēketke) s.-ıyık (K)/ s.-ayık (A) 365

(kulak) s.-ğıl 232

(maydanga) s.-ıp (K)/ s.-up (A) 364

(tertiypke) s.-mak 118

(utqa) s.-ıp (K)/ s.-up (A) 403

(yurt) s.-ğan 267

salır bul- (K)/ salur bul-(A): Koyar
olmak, koymak.

s.-sañ 249

[9]

salın- (K)/ salun- (A): Salınmak, girişmek.

s.-dı 054

[1]

salkın (K)/ salğun (A): Soğuk, serin.

s. 464

salkın al-: Soğuk almak.

s.-dırsa (K)/ s.-dursa (A) 202

[2]

salma-: Koymamak, yerleştirmemek.

(zeħmet) s.-sınnar (K)/ s.-sunlar (A) 145

[1]

samawar: *Rus.* Semaver.

s. 203, 211, 213, 218

s.+dır 209, 234

[6]

san-: Sanmak.

s.-ar (K)/ s.-ur (A) 099

[1]

sanā:

sanā kııl-: Sena etmek, övmek.

s.-ğannan (K)/ s.-ğandan (A)

500

[1]

sanāğat (K)/ sana'at (A): *Ar.* Zanaat,
meslek.

s.+ta (K)/ s.+de (A) 324

[1]

sanama-: Sanmamak.

s. 103

[1]

sanāğat (K)/ san'atlar (A): *Ar.* Sanat.

s.+lar 348, 415, 479

[3]

saray: *Far.* Saray.

s.+da 292

s.+ğa 021, 288
s.+ıbızda (K)/ s.+ımızda (A) 294
s.+ımdağı 339
s.+ın 301
s.+ına 045, 292, 300, 325
s.+ında 287, 303, 305, 314, 317, 322
s.+ında 310
s.+ındağı 276, 279
s.+ındağına 296
s.+ınnan (K)/ s.+ından (A) 286
s.+ları 281
s.+larınınan (K)/ s.+larından (A)282
(cihān) s.+ında 002
[25]
sarāy: *Far. Bkz.* “saray”.
s.+ıgızdan (K)/ s.+ıñızdan (A) 380
s.+ına 377, 400, 499, 529, 535
s.+ının (K)/ s.+ınıñ (A) 373
[7]
sarḥaw: Dert, hastalık, sorun.
s.+ım 447
s.+ıma 447, 448
[3]
sarmaya: *Far.* Sermaye.

s.+sı 177
[1]
sat-: 1. Satmak.
s.-asın 311
s.-ıyım 277
s.-қан 266, 307
s.-қан 380
s.-қан ıdı (K)/ s.-қан idı (A) 374
s.-tı (K)/s.-dı (A) 265, 322
s.-tıñ (K)/ s.-dıñ (A)339
(üner) s.-қанда 456
(aluv) s.-uv 105
satıp al- (K)/ satıp al-(A):
s.-dım (K)/ s.-dum (A) 286
s.-ған 268, 308
[14]
satarlıq: Satmalık,kazanmalık.
(zarar) s. 105
[1]
satuvçı (K)/ satuvçı (A): Satıcı, tüccar.
s. 174
s.+nın (K)/ s+nıñ (A) 180
[2]
sawt: Ses, seda.

s.+1 213

[1]

sawuqlıq, -ğı: Hastalık.

s.+1 204

[1]

sayın: İsimlerden ve -GAn ekli fiillerden sonra “Her” anlamı bildiren edat.

(kürgen) s. 027

(sipken) s. 555

[2]

sayra-: Güzel sesler çıkarmak, şarkı söylemek

s.-ğan 2141

[1]

sebep, -bı: Ar. Sebep. neden.

s. 305, 481

s.+ı 068

s.+ın 467

sebep bul-: Sebep olmak.

s.-dın 352

[5]

sebepli: Ar. Ötürü, için.

s. 261

[1]

sebepli: Bkz. “sebepli”.

s. 163

[1]

sefer: Ar.

seferge çık-: Yola çıkmak.

s.-tı (K)/ s.-dı (A) 004

[1]

serheñ: Far. Baş asker.

s. 331-2, 332, 334, 383, 387, 390, 392, 393, 482, 522, 527, 533, 534

s.+nen (K)/ s.+den (A) 532

s.+ner (K)/ s.+ler (A) 399, 403, 418

s.+nı 382, 519

[20]

seyillik (K)/ sefillik (A): Sefillik.

s.+ten (K)/ s.+den (A) 264

[1]

sık-, -ğ:

sığıp taşla-: Sıkıp atmak.

s.-dı 058

[1]

sınık (K)/ sinuk (A): Kırık.

s.+tır (K)/ s.+dır 220

[1]

sır: Ar. Sır.

s.+ımnı 101

s.+ına 297

s.+ıñnı 101, 137

[4]

sip-,-b: Serpmek, yaymak.

s.-er ĩdı 464

[1]

siħır: *Far.* Büyü.

s. 512

siħır-āmīz: Sihir gibi tesir eden,
büyüleyici.

s. 357

[2]

simīyā: *Ar.* Simya.

s. 264, 312

[2]

sin: İkinci teklik kişi zamiri.

s. 041, 043, 122, 157, 162, 225, 284, 338,
386, 436, 526, 533

s.+de 132, 133

s.+ĭ 114, 385

s.+ĭn 342

s.+ĭñ 062, 075, 085, 122, 157, 159, 160,
311, 524

s.+ĭñ 070, 082

s.+mĭ 338

[29]

siña,-e: “Sen” zamirinin yaklaşma hâl şekli.

s. 134, 231, 276, 351, 415

[5]

sĭn: *Bkz.* “sin”.

s. 133

[1]

sĭñ: *Bkz.* “sin”.

s.+sĭn 315

[1]

sip-:

suw sip- Su serpmek.

s.-keç 554

s.-ken 555

[2]

sipme:

suw sipme: Su serpme.

s.+ge 553

[1]

siyēset: *Ar.* İdam.

s.-ke 393

[1]

siyēset: *Ar.*

siyēset it-: İdam etmek.

s.-mek 482

[1]

sız: İkinci çokluk kişi zamiri.

s. 445, 472

s.+den 441

s.+lerde 504

s.+nı 333

s.+nın (K)/ s.+nın (A) 380, 452

[7]

sizme-: Sezmemek, hissetmemek.

s.-gen imiş 435

[1]

suķ-, -ġ: 1. Sertçe vurmak, itip kakmak.

(ürüp) s.-ıp (K)/ s.-up (A) 154

2. Çarmak.

s.-sa 198

[2]

suġıŝ: Savaş.

s. 025

[1]

sūĥbēt: Ar. Sohbet.

s.-lerine 167

[1]

suñ: Sonra.

s. 008, 020, 025, 057, 074, 079, 082, 091,
263, 472, 488, 500, 502

s.+ınnan (K)/ s.+ından (A) 098, 392

(annan) s. 070, 105

(mınnan) s. 346

[18]

sūr-: Sürmek, kovmak.

s.-dūġūz (K)/ s.-dūñūz (A) 482

[1]

sūra°: 1. Sormak.

s.-dı 016, 036, 496

s.-dılar 533

s.-ġan 041

2. İstemek, talep etmek., rica etmek.

s. 084, 270

s.-ġanınça 076

[8]

sūrāŝ-: Karşılıklı hal hatır sormak, birbirine
iyi dileklerde bulunmak.

(aĥwāl) s.-ıp (K)/ s.-up (A) 501

(aĥwāl) s.-tı (K)/ s.-dı (A) 433

[2]

suw: Bkz. "suw".

s. 246

(yūz) s.+ım 126

[2]

suw başı: Subaşı, komutan.

s. 266, 267, 269, 273, 307

[5]

suw: Su.

s. 464, 552, 553

s.+1 245

(aķ) s. 057

suwğa kİR-: Suya girmek.

s.-İp (K)/ s.-üp (A) 559

suw sİp-: Su serpmek.

s.-keç 554

s.-ken 554

s.-mege 553

[9]

suwrıl-: Sıyrılmak, koparıp çekmek.

s.-İp (K)/ s.-up (A) 389

s.-sın (K)/ s.-sun (A) 394

[2]

süylê-: Bkz. "süylê-".

s.-p 363

[1]

süylê-: Söylemek, anlatmak.

s. 101, 164

s.-dİ 326, 328, 372, 392, 497

s.-gen 345

s.-gendİR 065

s.-genİN 424

s.-mek 100

s.-p 223

s.-r 346

[13]

süylême-: Söylememek.

s. 122, 285

[2]

süylêN-: Kendi kendine söylenmek.

s.-mek 343

[1]

süylêş-: Karşılıklı konuşmak, sohbet etmek.

s.-İp (K)/ s.-üp (A) 306, 330, 351, 436

s.-ken imİş 342

s.-kende 320

s.-tİler (K)/ s.-dİler (A) 429

süylêşe tÜR-: Söyleşe durmak.

s.-ğānda 379

süylêşe bar-: Söyleşerek gitmek.

s.-dİlar 499

[9]

süz: *Bkz.* "süz".

s.+ı 343, 344, 347

süz eytme-: Söz söylememek.

s.-meyin (K)/ s.-mey (A) 334

[4]

suzıl-:

suzılıp yat-: Uzamıp yatmak.

s.-a 408

[1]

süğe süğe: Söve söve, küfrede küfrede.

s 461

[1]

sün-: Sönmek.

s.-di 466, 550

[2]

sündür-: Söndürmek.

s.-di 459

s.-ıp (K)/ s.-üp (A) 450

[2]

süret: *Ar.* Suret, görünüş.

s.+ine 419, 422

[2]

sütül-: Bozulmak, dağılmak, çözülmek.

s.-ıp (K)/ s.-üp (A) 456

[1]

süwel (K)/ sü'el (A): *Ar.* Soru.

s.+ler 475

[1]

süz: Söz, laf.

s. 118, 306, 351, 503

s.+bizge (K)/ s.+imizge (A) 477

s.+de 371

s.+dır 277

s.+ım 136

s.+ın 179

s.+ine 521, 527

s.+lerge 247

s.+lerim 516

s.+lerin (K)/ s.+lerini (A) 223

s.+nın (K)/ s.+nın (A) 346

süz çık-, ğ: Bir konuda konuşmak,
söz etmek.

s.-ıp (K)/s.-up (A) 307

süz eytme-: Konuşmamak.

s.-yınç 414

süz kisil-: Sözü kesilmek.

s.-di 366

[18]

süzlü:

(üz) s.+lî 401

[1]

Ş ş

şadlan-: *Far.* Sevinmek.

ş.-ır ıdı (K)/ ş.-ur-idî (A) 028

[1]

şadlık, -ğı: Mutluluk, sevinç.

ş. 096-2

ş.+ınnan (K)/ ş.+ından (A) 176

[3]

şafağatçı (K)/ şafa'atçı (A): *Ar.* Şefaatiçi, şefaati eden.

ş. 368

[1]

şâğırlık (K)/ şa'ırlık (A): *Ar.* Şair.

ş. 157

[1]

şah: *Far.* Şah, padişah.

ş.+ım 294

ş(ah).+nın (K)/ ş(âh).+nıñ (A) 325

şah nişin: *Far.* Şahın oturduğu yer.

ş. 267, 273, 274

[5]

şâh: *Far. Bkz.* "şah".

ş. 385, 400

ş.+ım 340, 378, 511

[5]

şamâl: *Ar.* Kuzey.

ş.+ğa 246

[1]

şarâp: *Ar.* Şarap, içki.

ş.+nı 166

[1]

şarâyıt: *Ar.* Şartlar, koşullar.

ş.+tan (K)/ ş.+dan (A) 237

[1]

şart: *Ar.* Şart, koşul.

ş.+lar 253

ş.+ları 229

ş.+larının (K)/ ş.+larınınñ (A) 233

[3]

şât (K)/ şâd (A): *Far.*

şât bul-: Sevinmek, mutlu olmak.

ş.-ıp (K)/ ş.-up (A) 286

[1]

şawlama-: Bağırarak konuşmak.

ş. 285

[1]

şeger (K)/ şehir (A): *Far.* Şehir.

ş. 027, 265, 273, 480, 533, 555

ş.+de 013, 267, 467, 550

ş.+den 045, 551

ş.+ge 013, 045, 053

ş.+ñde 355

ş.+ñe 262

ş.+nın (K)/ ş.+niñ (A) 462, 465, 469

[20]

şehüwet: Ar. Şehvet.

ş.+ten (K)/ ş.+den (A) 054

[1]

şeksiz: Şüphesiz, kuşkusuz.

ş. 141, 382

[2]

şelte: Azarlama, kınama.

ş.+ge 352

şelte tî-: Azarlamak, paylamak.

ş.-yer 390

[2]

şerif: Ar. Şerefli, saygın kutsal.

(mürâdı) ş.+ğiz (K)/ ş.+ñiz (A) 514

[1]

şikâyet: Ar. Bkz. “şikâyet”.

şikâyet kııl-: Şikâyet etmek.

ş.-dı 379

[1]

şığır (K)/ şırır (A): Ar. Şiir.

ş. 158

[1]

şikâyet: Ar. Şikayet, yakınma.

ş. 437

ş.+ke 469

şikâyet kııl-: Şikayet etmek.

ş.-dı 284

ş.-ğanımnı 435

[4]

şikâyet: Ar. Bkz. “şikâyet”.

şikâyet kııl-:

ş. 294

[1]

şul: Bu, şu.

ş. 098, 172, 177, 192, 200, 283, 347, 350,
420, 442, 443, 450, 482, 506

ş.+dır 514

[15]

şunun: “Şul” zamirinin ilgi hâl şekli.

ş.+nın (K)/~ ş.+niñ (A) 017, 182, 462

[3]

şulay: Şöyle, öyle, şu şekilde.

ş. 342

[1]

şunda: Şurada, burada.

ş.+ğı 017

[1]

T t

tā: *Far.* Kadar (mesafe ve sınırlandırma belirtir).

t. 531

[1]

tap, -b: Gerekli bir şeyi bulmak.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 014, 383, 521

(bala) t-ar. 014

tab al-: Bulamamak.

t.-madı 448

[5]

tabil-: Bulunmak, ele geçmek.

t.-sın (K)/ t.-sun (A) 519

[1]

tabīp: *Ar.* Hekim, doktor.

t. 448

t.+ler 447

t.+nı 447

[3]

tabiygat: (K)/ tabi'at (A): *Ar.* Huy, karakter.

t.+iñda (K)/ t.+iñda (A) 157

(pākīze) t.+lılar 159

[2]

tacrībe: *Ar.*

tacrībe it-: Tecrübe etmek, denemek.

t.-tīler (K)/ t.-dīler (A) 532

tacrībe kııl-: Tecrübe etmek, denemek.

t.-inmiş 127

t.-mağan 127

[3]

tağaccup (K)/ ta'accup (A): *Ar.*

tağaccup it-: Hayrete düşmek, şaşmak.

t.-īp (K)/ t.-ūp (A) 280, 302

[2]

tağala(K)/ ta'ala ~ te'ālla (A): *Ar.*

(alla) t. 042, 058

(alla) t.+nın (K)/ t.+nīñ (A) 028

(hūdāy) t. 019

[3]

tağām: *Ar.* Yemek, aş.

t. 495

[1]

tağarruz: *Ar.*

tağarruz itme-: Saldırmamak.

t. 144

[1]

tağı: Tekrar, yine, tekrardan, yeniden.

t. 003, 009, 023, 025, 028, 067, 071-2, 082, 092, 095, 098, 173, 180, 201, 209, 237, 249, 286, 303, 319, 323, 408, 421, 443, 457, 475, 483, 493, 497, 551, 558

[32]

tağıyın (K)/ ta'ıyın (A): *Ar.*

tağıyın kııl-: Göreve atamak, belirlemek.

t.-dılar 563

[1]

tağna (K)/ ta'na (A): *Ar.* Ayıplama, kınama.

t.+sınnan (K)/ t.+sından (A) 143

[1]

tağzım (K)/ ta'zım(A): *Ar.* Saygı gösterme, hürmet gösterme.

t. 501

[1]

tağziym (K)/ ta'ziym (A): *Ar.* *Bkz.* "tağzım".

t. 335

[1]

taḥkiyk: *Ar.*

taḥkiyk bıl-: Gerçeği, doğruyu anlamak.

t.-dī 439

t. b.-ebız (K)/ t. b.-emız (A) 477

[2]

taḫat: *Ar.*

taḫat kitürme- (K)/ taḫat kitürme- (A): Güç, kuvvet gösterememek.

t. k.-mes 033

[1]

taḫsır: *Ar.* Kusur, yetersizlik.

t. 289, 338, 506

[3]

taḫta: Tahta.

t. 282

[1]

tala-: Hücum etmek, saldırmak.

t.-p 005

[1]

tama, -ğı (K)/ tama ~ tama' (A) *Ar.* Açgözlülük, hırs.

t.+sınnan (K)/ t.+sından (A) 455

tamağ kis-: Hırslı, açgözlülüğü davranmamak.

t.+ıfını k. 140

tamağ kit-: Hırslı, aç gözlülüğü yok etmek.

t.+nı k.-ır 140

[3]

tamām: *Ar.* 1. Bitme, bitmiş.

t. 204

2. Uygun, muvafık.

t.564

3. Tam, noksansız.

t. 501

tamām it-: Tamamlamak, sona erdirmek, bitirmek.

t.-ıp (K)/ t.-üp (A) 180

tamām kıl-: Tamamlamak, sona erdirmek, bitirmek.

t.-dı 465

[5]

tamaşa: *Far.* Bakıp seyretmek.

t.+nı 416

[1]

tañ: Şaşakalma, hayret, şüphe, tuhaf.

t. 060

[1]

tanıklık (K)/ tanuqluk (A):

tanıklık bir-: Şahitlik etmek.

t.-sinner (K)/ t.-sünler (A)

085

[1]

tap-: Gerekli bir şeyi bulmak.

t.-tım (K)/ t.-dım (A) 378

(bala) t.-tı (K)/ t.-dı (A) 015

(izlep) t.-tı (K)/ t.-dı (A) 523

[3]

tapşır-: Birisine başarması için bir iş vermek, vazife yüklemek.

t.-dılar 021

[1]

taraf: *Ar.* Taraf, yön.

t.+ında 539

t.+ınnan (K)/ t.+ından (A) 496

t.+ka (K)/ t.+ga (A) 013, 052, 407

t.+larğa 295

t.+ta (K)/ t.+da (A) 046, 287, 422, 465, 537

[11]

tarbiye: *Ar.*

tarbiye kıl-: Terbiye etmek, iyi yetiştirmek.

t. 130

t.-mağ 021

[2]

tariyk: Ar. Usul, yöntem.

t.+ınça 434

[1]

tariyqça: Usulce, yöntemce.

t. 510

[1]

tarqal-: Düzenini kaybetmek, dağılmak.

t.-dı 425

t.-miş 404

[2]

tarlıq:

tarlıq bulma-:Darda olmamak.

t.-sın 103

[1]

tarmar: Far.

tarmar bul-: Dağılmak, perişan olmak.

t.-dılar 053

tarmar it-: Dağıtmak, perişan etmek.

t.-tĩ (K)/ t.-dĩ (A) 284

[2]

tart-: Çekmek.

t.-ibrağ (K)/ t.-ubrak (A) 360

tartıp çığar-: Çekip çıkarmak.

t.-ıp ç.-dılar (K)/ t.-up ç.-
dılar 528, 543

[3]

tartīp: Ar.

tartīp kıl-: Tertip etmek,
düzenlemek.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 450

[1]

tartqalaş-: Çekişmek, itişip kakışmak.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 542

[1]

taş: Taş.

t. 186, 431

[2]

taşıt-: Taşıtmak.

t.-tılar (K)/ t.-dılar (A) 186

[1]

taşla-: Bırakmak, terketmek, fırlatıp atmak.

t. 270

t.-dı 007

(sığıp) t.-dı 058

taşlap kit-: Bırakıp, terkedip
gitmek.

t.-kendir 018

t.-tĩ (K)/ t.-dĩ (A) 390

t.-tĩler (K)/ t.-dĩler (A) 400

taşly tür-: Fırlatıp durmak.

t.-ğaç 398

[7]

taw: Dağ.

t. 006, 009

t.+ğa 164

t.+nın (K)/ t.+niñ (A) 165

[4]

tawış, -şı: Ses, gürültü.

t.+ı 183

t.+ın 184

t.+ñnı 160

t.+ıñnın (K)/ t.+ıñniñ(A) 159

[4]

tay-: Basılan, dayanılan bir noktadan kayıvermek.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 178

[1]

tayaq: Sopa, tahta.

t.+ı 498

t.+ın 360

[2]

tayaqla-: Dövmek.

t.-p 407

[1]

tayan-: Dayanmak, destek almak.

t.-ibrağ (K)/ t.-ubrağ (A) 360

[1]

tāyfa (K)/ tā'ife : Ar. Tayfa, topluluk, grup, takım.

t.+sının (K)/ t.+siniñ (A) 169

[1]

tedbīr: Ar. Tedbir, bir işin başarıya ulaşması için düşünülmüş yol.

t.+ıgız (K)/ t.+ıñız (A) 413

[1]

teħit: Far. Taht.

t.+ke 020

[1]

teħsīn: Ar.

teħsīn kıl-: Övmek, yüceltmek.

t.-dı 537

[1]

teħsiyn: Ar. Bkz. "teħsīn".

teħsiyn it-: İyilik, güzellik etmek.

t.-tĩler (K)/ t.-dĩler (A) 031

[1]

tekliyf: *Ar.*

tekliyf kıılma-: Önermek, sunmak.

t. 100

[1]

tekrım: *Ar.* Saygıyla yüceltme, hürmet etme.

t. 501

[1]

terbıye: *Ar. Bkz.* “tarbıye”.

terbıye kııl-: Terbiye etmek.

t.-ar (K)/ t.-ur (A) 017

[1]

tereze: Pencere.

t.+ler 288, 289

t.+lerınnen (K)/ t.+lerınden (A) 376

[3]

tertiyp: *Ar.*

tertiypke sal-: Tertip etmek, düzen vermek.

t.+ke sal- 118

[1]

tespıh: *Ar.*

tespıh tart-: Tesbih çekmek.

t.+ın t.-ıbraķ (K)/ t.-ın t.-ubraķ (A) 360

[1]

teşrıyf: *Ar.*

teşrıyf it-: Teşrif etmek.

t.-ıp (K)/ t.-üp (A) 298

[1]

tı-: Değmek.

t.-yer iken 542

(şelte) t.-yer 390

[2]

tıl:

tıllere dastan bul-: Dillere destan olmak.

t.+de b.-ırsın (K)/ t.+de b.-ursın (A) 416

[1]

tıle-: Dilemek, istemek.

t. 071, 172

t.-dı 170

t.-dıler 530

t.-gen 341

t.-r sız 083

t.-rıım 173

t.-señ 113

[8]

tırgız-: Diriltmek, can vermek.

t.-sın (K)/ t.-sün (A) 084

[1]

tĩri (K)/ tĩriđ (A): Diri, canlı, sağ.

t. 103

[1]

tĩriđik: Yaşama gũcũ.

t.+ĩmnĩn (K)/ t.+gĩmnĩn (A) 177

[1]

tık-, -đ: Tıkmak.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 450, 459, 521, 525, 545

t.-sın (K)/ t.-sun (A) 515

t.-tı (K)/ t.-dı (A) 528

[7]

tılsımlı: Tılsımlı.

t. 175

[1]

tındırma-: Huzura ulaştırmamak.

t.-dılar 549

[1]

tırış-: Gayret etmek, uğraşmak, alışmak.

t.-arın (K)/ t.-urın (A) 173

[1]

tış: Dış, dışarı.

t. 288

t.+ta (K)/ t.-da (A) 290

[2]

tuy- (K)/ tuy (A): Yasaklamak, izin vermemek.

t.-đan 042

[1]

tık: Aynı.

t. 423

[1]

tilisim: Ar. Tılsım.

t. 461

[1]

tire- yağ: evre, etraf, civar, ortam.

t.+ta (K)/ t.+da (A) 031

[1]

tirle-: Terlemek.

t.-p 290

[1]

tışık~ tıřũk, -g: Delik.

t.+ĩne 006

t.+ĩnnen (K)/ t.+ĩnden (A) 009

[2]

tiz: Ar. Tez, abuk, hemen.

t. 047, 382, 383, 385

[4]

tiz tiz: Ar. Çabuk çabuk.

t. 464

[1]

tizek: Tezek.

t.+ke 543

[1]

tizekke mizekke: Tezeğe mezeğe.

t 544

[1]

tizrek: Çabucak, daha çabuk.

t. 391

[1]

tübâl: Sepet.

t. 403, 406

t.+ğa 402, 404, 421

t.+ı 455

t.+nı 405

[7]

tür-: 1. Durmak.

t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 303

2. Ayağa kalkmak, doğrulmak.

t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 457

t.-ũp 044, 416, 460, 491

3. Durmak, beklemek.

t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 422, 430

t.-dũlâr (K)/ t.-dılar (A) 014

t.-ũp 150

4. Yaşamak, hayat sürmek.

t.-a 512

t.-âwğa 551

t.- ũp 117

t.-ũyũm (K)/ t.-âyım (A) 353

t.+mağa 263

5. Kalkmak, uyanmak.

t.-dũlâr (K)/ t.-dılar (A) 556

6. Yardımcı fiil.

t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 363, 422, 430

t.-ũr ıdı (K)/ t.-ũr idĩ (A) 424

t.-ũyũm (K)/ t.-âyım 353

t.-ğânda 542

t.-ũğũz (K)/ t.-iñgız (A) 298

t.-ũp 326,

(aç) t.-mâķ 106

(aķıra) t.-ğân 155

(ana) t.-ğân 449

(barıp) t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 305

(beylep) t.-dũ (K)/ t.-dı (A) 336

(bulıp) t.-dũlâr (K)/ t.-dılar (A) 328

(bulıp) t.-ğânda 557
(bulıbraķ) t.-ür 362
(eyte) t.-ğâç 316
(ħafâ) t.-âsın 362
(ħilēf) t.-sâğız (K)/ t.-sâñız (A) 478
(isip) t.-â 376
(ķarap) t.-ıdı (K)/ t.-ıdı (A) 423
(ķarşı) t.-üp 033
(kile) t.-ğân 445
(kilip) t.-ür 095
(kitip) t.-ür 095
(ķũtũp) t.-dũlâr (K)/ t.-dılar (A) 416
(ũstũne) t.-üp 501
(sağalap) t. 430
(sũyleşip) t.-ğânda 379
(taşly) t.-ğaç 398
(tũrâ) t.-ğân 006
(yana) t.-ğân 458
(yana) t.-ğân 554
(yırde) t.-âmın 369

tũrâ tũr-: Ayakta durmak, durmak,
beklemek.

t.-ğân 006

tũrũp kit-: Kalkıp gitmek.

t.-tĩ (K)/ t.-dı (A) 365

[49]

tũt-: 1. Tutmak, kavramak.

t. 407

t.-sâlar 397

t.-ũp 184, 560

2. Yardımcı fiil.

(bũrnũn) t.-üp 367

(ħũş) t. 142

(ķısķa) t. 147

(kızuw) t.-tũ (K)/ t.-dı (A) 385

(kilip) t.-tũ (K)/ t.-dı (A) 388

(kine) t.-mâ 123

(kĩne) t.-üp 348, 354

(ũnerĩn) t.-üp 054

(yũz) t.-üp 013

tũtũp al-: Tutuverip.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 396

[15]

tũtâş-(I): Katılmak.

(elēlge) t.-ar (K)/ t.-ur (A) 113

[1]

tũtâş-(II): Tutuşmak, yanmak.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 522

t.-mış 528

[2]

tŭtir-: *Bkz.* “tutir-”.

t.-ip (K)/ t.-up (A) 402

[1]

tŭtmā-: Tutmamak.

(dus) t. 097

[1]

tŭz: Tuz.

(ekmek) t. (haqqı ŭçŭn) 139

[1]

tŭzâq, -ġ: Tuzak.

t.+ın 363

t.+ına 456

[2]

tŭp, -b: Dip, ön taraf, yan.

(iŭik) t.+ŭnâ (K)/ t.+ïne (A) 016

(iŭik) t.+ŭndê (K)/ t.+інде431

[2]

tŭġŭl (K)/ tŭġil (A): Deġil.

t. 155, 340, 345, 349, 394

t.+dŭr 277, 312

t. idŭ 357, 418

t.+mŭ (K)/ t.+mŭ (A) 105, 354

(mŭmkin) t.+dŭr 410, 411

(mŭmkin) t. 551

[14]

tŭlkŭ (K)/ dile (A): Tilki.

t.+dên 356

[1]

tŭrlŭ (K)/ tŭrlŭ (A): Tŭrlŭ, çeŭitli.

t. 106, 151, 166, 475, 532

t.+dŭr 039

[6]

tŭŭ-: 1. Dŭŭmek, inmek.

t.-tŭ (K)/ t.-dŭ (A) 077

t.-ŭp 178

2. Hasıl olmak, varlık bulmak.

t.-ŭp 489

3. Yardımcı fiil “Yaklaşma, evrilme, dönüŭme”.

t.-ŭp 499

(itekiñe) t.-sŭn 075

(kurkuw) t.-tŭ (K)/ t.-dŭ (A) 400

tŭŭp kit-: Dŭŭvermek.

t.-tŭler (K)/ t.-dŭler (A) 542

[7]

tŭŭmê-: Hasıl olmamak, varlık bulmamak.

t.-dŭler 297

[1]

tuḡ: Tok.

t.+tır (K)/ t.+dır (A) 196

[1]

tuḡı-: Dokumak, meydana getirmek, var etmek.

t.-dı 066

[1]

tuḡta: Durmak, kesmek.

t. 280, 315

[2]

tuḡtat-, -d: Durdurmak, kesmek, duraklatmak.

t.-tı (K)/ t. -dı (A) 180

[1]

tuḡabā (K)/ talabā (A): Talebeler, öğrenciler.

t.+sı 263

[1]

tup: Top.

t. 026

[1]

tur-: Bkz. “tūr-”.

t.-ğānda 086

[1]

tut-: Bkz. “tūt-”.

t.-sınnar (K)/ t.-sunlar (A) 047

[1]

tutır-: Doldurmak, tamamlamak.

t.-ıp (K)/ t.-up (A) 421

(tübālğa) t.-ıp (K)/ t.-up (A) 405

[2]

tuv-: Doğmak, dünyaya gelmek.

t.-ğan 260

[1]

tuvrı: Doğru, gerçek.

t. 100-2

t. 325

tuvrı kil-: Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca.

t.-dı 266

t.-ıp (K)/ t.-üp (A) 165

[5]

tuy: Düğün.

t.+ğa 035

[1]

tuydır-: Doyurmak, beslemek.

(qarınnarın) t.-ıp (K)/ t.-up (A) 152

[1]

tüben: Alt, aşağı, altında.

t. 107

[1]

tügil-:

tügilip qal-: Dökülövermak.

t.-ïp q.-ğan (K)/ t.-üp q.-ğan
(A) 404

[1]

tügilme- (K)/ tügülme (A): Dökülmemek,
akmamak.

t.-sïn (K)/ t.-sün (A) 126

[1]

tük-: Dökmek.

t.-tïler (K)/ t.-dïler (A) 406

[1]

U u

uçaq: Ocak.

u.+ına 553

u.+ta (K)/ u.+da (A) 457

[2]

uq: Pek, çok, hatta.

u. 239, 417

[2]

uqi-: Okumak.

u.-dı 091, 282, 317, 498

u.-p 422

[5]

ul: “O” zamiri.

u. 002, 003-2, 004, 005, 009, 013, 016, 018,
029-2, 036, 037, 041-2, 042, 043, 044, 083,
092, 098, 113, 132, 134, 141, 163, 172, 175,
176, 189, 199, 200, 203, 236, 244, 256, 266,
267, 272-2, 273, 274, 277, 280, 310, 319,
321, 324, 331, 363, 374, 376, 393, 417, 426,
428, 430, 437, 439, 445, 446, 479, 480, 483,
493, 515, 516, 522, 530, 540, 549, 550, 561,
564

u.+dır 065

u. ıdı (K)/ u. idï (A) 063

[76]

ul (K)/ uqıl (A): Oqıl.

u.+ına 034

[1]

ulan (K)/ uqlan (A): Oqlan.

u. 022, 029, 030, 031, 035, 043, 050, 051,
053

u. ıdı (K)/ u. idï (A) 054

u.+narım (K)/ u.+larım (A) 061

u.+nariñnan (K)/ u.+lariñdan (A) 063

u.+nı 023, 047, 049

u.+nın (K)/ u+nıñ (A) 038, 039, 048

[19]

ulıq (K)/ uqılıq (A): Oqulluk.

u.+qa (K)/ u.+qa (A) 019, 049

[2]

un biş: On beş

u. 165

[1]

un ikī: On iki.

u. 024, 268

[2]

un ikī miñ: On iki bin.

u. 380

[1]

un miñ: On bin.

u. 265

[1]

uñay: Uygun.

u.+ıncı 372

[1]

uram: Sokak, cadde, yol.

u.+da 398, 404

[2]

urı (K)/ uğrı (A): Hırsız.

u. 002, 005, 007, 009

u.+dan 008, 015

u.+ğa 005

u.+nın (K)/ u.+niñ (A) 003

[8]

urıla-: Çalmak, hırsızlık yapmak.

u.-ğan 378

[1]

urılıq: Hırsızlık.

u. 315

u.+қа (K)/ u.+ğa (A) 054, 154

[3]

urın (K)/ urun (A): Yer, mevki.

u. 014, 337, 494

u.+da 180

u.+ına 079

u.+ınnan (K)/ u.+undan (A) 365

u.+nan (K)/ u.+dan (A) 457

[7]

urta:Orta.

u.+sı ıdı (K)/ u.+sı idı (A) 070

[1]

uruv:

u.+dan 261

[1]

usal: Acımasız, kötü.

u. 519

[1]

usalrak: Çok acımasız, çok kötü.

u. ıdı (K)/ u. idî (A) 393

[1]

uşal: Ezme, ezilmiş.

u. 241

[1]

ut: Od, ateş.

u. 466-2, 467, 468-2, 470, 502, 511, 515, 519, 522, 524, 525, 526, 528, 530, 535, 541, 544, 545, 547, 548, 556, 558, 561-2, 563

u.+ın 462, 480

u.+ka 471, 529, 547, 549, 550

u.+ları 465, 550

u.+nı 513, 517, 530, 533

utka sal-: Ateşe vermek, ateşe koymak.

u.-ıp (K)/ u.-up (A) 403

[41]

utın: Odun.

u. 164, 174, 180, 454, 458

[5]

utınçı: Oduncu.

u. 164, 167, 168, 169, 172, 174, 176

u.+nın (K)/ u.+nıñ (A) 162, 167

[9]

utır-: Oturmak.

u. 337

u.-a 236

u.-dı 426, 495

u.-dılar 429

u.-ğan 165

u.-ğanda 306, 436

u.-ıp (K)/ u.-up (A) 020, 475

u.-ır (K)/ u.-ur (A) 224

u.-ır ıdı (K) u.-ur idî (A) 287, 431

u.-mıştır (K)/ u.-mışdır (A) 560

u.-sa 215

[15]

utırt-: Oturtmak.

u.-tı (K)/ u.-dı (A) 501

[1]

utlı: Ateşli.

u. 459

[1]

uyan-: Uyanmak, ayılmak.

u 552

[1]

uyla-: Düşünmek, fikretmek.

u.-dı 554

[1]

uyna-: Oynamak.

u.-r ıdı (K)/ u.-r idı (A) 026

[1]

uz-: Geçmek, geride bırakmak.

u.-ğanda 016

u.-rğa 266

uzıp bar- (K)/ uzup bar- (A):

Geçip gitmek.

u.-ğanda 051

[3]

uz: Kendi.

u.+ı 117

[1]

Ü ü

üç:

üç al-: Öç almak, intikam almak.

ü.-mın 427

[1]

üçsüz: Öçsüz, intikamsız.

ü. 463

[1]

ügüt (K)/ ügüt (A):

ügüt bir- (K)/ ügüt bir- (A): Öğüt,
nasihat vermek.

ü.-dı (K)/ ü.-di (A) 064

[1]

ügüz (K)/ ügüz (A): Boğa, öküz.

ü. 153, 158, 164, 179, 184

ü.+ı 149

ü.+nı 185

ü.+nın (K)/ ü.-niñ (A) 182

[8]

ükün- (K)/ ükün- (A): Pişman olmak.

ü.-dı 050

ü.-señ 098

[2]

ükünç (K)/ ükünç (A): Pişmanlık,
hayıflanma.

ü.+ten (K)/ ü.+den (A) 130

[1]

ülgen: Ölmek, vefat etmek.

ü. 084

ül+çege 186

[2]

üner (K)/ hüner (A): *Far.* Hüner, marifet,
beceriklilik.

ü.+ın 465

üner tüt- (K)/ hüner tüt- (A):
Hüner göstermek.

ü.+ın t.-üp 053

üner sat- (K)/ hünere sat- (A):

Hünere satmak.

ü. s.-kanda 456

[3]

ünerment (K)/ hünerement (A): Far.

Hünere sahibi, hünere, marifetli.

ü. 323

[1]

ünersiz (K)/ hünereless (A): Hünereless,

marifetsiz.

ü. 097-2, 102

[3]

üp-: Öpmek.

ü.-tı (K)/ üp.-dı (A) 507

[1]

ürmeküç: Örmek.

ü. 056, 059

ü.+nın (K)/ ü.+niñ (A) 065, 067

[4]

üs: Büyümek, boy atmak, yaşamak.

ü.+ıp (K)/ ü.+üp (A) 029

üse başla-: Büyümeye,
olgunlaşmaya başlamak.

ü. b.-dı 021

[2]

üt-: Geçmek.

ü.-keç 029

ü.-ken 433

ü.-tı (K)/ ü.-dı (A) 417

[3]

ütin-: Rica etmek, istekte bulunmak.

ü.-ıp (K)/ ü.-üp (A) 437

ü.+üwinnen (K)/ ü.+iwinden (A) 508

[2]

ütinç (K)/ ütünüç (A): Rica, dilek.

ü.+ibiz (K)/ ü.+imiz (A) 442

[1]

ütir-: 1. Öldürmek, cana kıymak, yok etmek.

ü. 407

ü.-diler 407

2. Tasvir fiili "Yaklaşma".

ütire yaz-: Öldüre yazmak.

ü.-e y.-dı 438

[3]

ütkinlik, -g (K)/ ütkinlik, -g (A):

ü.+ine (K) 027

[1]

ütiv: Geçme.

ü. 261

[1]

üz: Kendi.

ü. 099, 124, 175, 314, 323, 352, 401, 419,
422

ü.+î 019, 027, 037, 038, 043, 099, 121, 346,
470

ü.+î 531

ü.+îm 340

ü.+îmnen (K)/ ü.+îmden (A) 020

ü.+în 099, 264

ü.+îñ 414, 442

ü.+îne 121

ü.+îñe 144

ü.+îñin (K)/ ü.îñin (A) 006, 035, 465, 483,
501

ü.+îñnen (K)/ ü.+îñden (A) 107

ü.+îñni 130, 364

ü.+lerin 005

ü.+lerine 546

[37]

V v

var: Var.

v. ıdı (K)/ v. idı (A) 002, 004

[2]

vir-: Vermek.

(gümür) v.-îp (K)/ v.-üp (A) 020

[1]

W w

wa: Ar. Ve.

w. 002, 003, 005, 015, 019, 024-2, 030, 031,
059, 067, 075, 095, 096, 102, 107, 123-2,
124, 129, 132-2, 135, 142-2, 143, 147, 166,
167, 173, 177, 178, 180, 185-2, 262, 275,
295, 296, 320, 323, 327, 348, 356, 357, 361,
368, 369, 370, 371, 372, 381, 423, 464, 471,
475, 476, 483-2, 485, 500, 501, 502-2, 513-
2, 537-2, 560

[69]

wafâ: Ar.

wafâ bulma-: Vefa olmamak.

w.-mas iken 049

[1]

wafât: Ar.

wafât bulma-: Vefat etmemek,
ölmemek.

w. b.-masa 020

[1]

wah: Ar.

(ah) wah it-: (Ah) vah etmek.

w.-îp (K)/ w.-üp (A) 559

[1]

waksındır (K)/ vaqsındır-(A):

Küçümsemek, gücendirmek.

w.-ma 102

[1]

wakığa: *Ar. Bkz. "wākığa"*.

w. 326

[1]

wākığa (K)/ wākı'a (A): *Ar. Olmuş olan, olay.*

w.+nı 363, 389, 392, 536

w.+sı 366

[5]

wakıt *Ar. Vakit.*

w.+ta (K)/ w.+da (A) 419, 563

(tabar) w.+ı 014

[2]

wakig: *Ar.*

wakig bul-: Vuku bulmak,
gerçekleşmek.

w.-ğan 163

[1]

waqsındırma- (K)/ waqsındırma- (A):

Küçümsememek, gücendirmemek.

w. 102

[1]

walakin: *Ar. Velakin, ama.*

w. 191

[1]

wat-: Parçalamak, kırmak, bozmak.

w.-ıp (K)/ w.-up (A) 307, 540

w.-tı (K)/ w.-dı (A) 273

[3]

watıl-: Kırılmak, parçalanmak.

w.- ıp (K)/ w.-up (A) 178

watılıp kit-: Parçalanıp gitmek.

w.- ıp k.-se (K)/ w.-up k.-se

(A) 171

[1]

wediy:

w. 057

w.+den 058

[2]

wezerā: *Ar. Vezirler.*

w.+sın 327

[1]

wezīr: *Ar. Vezir.*

w. 294, 297, 303-2, 327, 329, 476, 480, 485,
491, 494, 495, 496

w.+ge 490

w.+ı 293

w.+ımnı 413

w.+ler 031, 414, 475

w.+lerĩ 409

w.+nĩ 293, 494

w.+nĩn (K)/ w.+nĩn (A) 300, 305, 314, 317,
322, 499

[28]

wilāyet: Ar. Vilayet, il.

w.+ĩnde 260

[1]

Y y

yabış- (K)/ **yabuş** (A): Yapışmak, sıkıca
tutunmak, sarılmak.

y.-kanda 420

y.-tılar (K)/ y.-dılar (A) 397-2, 541

[4]

yabışma- (K)/ **yabuşma-** (A):
Başlamamak, işe girişmemek.

y.-ma 127

[1]

yāğnı: Ar. Yani, demek ki.

y. 095, 099, 102, 105, 117, 121, 131, 135

[8]

yağ: Yer.

y.+ta (K)/ y.+da (A) 032

[1]

yağa: Yaka, elbise yakası.

y.+sına 396

[1]

yağşı: Güzel, iyi.

y. 117, 118, 245, 498

y.+rağtır (K)/ y.-rağdır (A) 038

yağşı it-: İyi, güzel yapmak.

y.-tiğiz (K)/ y.-diñiz (A) 440

[6]

yağşılık: İyilik, güzellik.

y. 411

[1]

yağtırıl (K)/ yağturıl- (A): Aydınlanmak.

y.-miş 553

[1]

yalanğaç: Çıplak, giyimsiz.

y. 005

[1]

yalbar- (K)/ **yalvar-** (A): Yalvarmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 371

[1]

yalğan: Yalan.

y. 516

[1]

yaman: 1.Kötü, faydasız.

y. 132

y.+ın 134

y.+nı 117

2. Zor.

y. 131

[4]

yamanna- (K)/ yamanla- (A): Hor görmek, kötülemek.

y.-p 115

[1]

yamannık, -ğ (K)/ yamanlık, -ğ (A): Kötülük, kötü davranma.

y.+ın 122

[1]

yamannık (K)/ yamanlık (A): *Bkz.* “yamannık”.

y. 132

[1]

yan: Yan, taraf.

y.+ıma 432

y.+ına 335, 356, 429, 458, 499, 501, 552, 553

y.+ında 235

y.+ında 150

y.+ınnan (K)/ y.+ından (A) 266

[12]

yan-: Yanmak, tutuşmak.

y.-ar 529, 535

y.-ar ıdı (K)/ y.-ar -idı (A) 546

yana baş-: Yanmaya başlamak.

y. b.-lasa 522

yana tür-: Yanıp duran.

y. t.-ğân 458, 554

[6]

yandır-: Yakmak, ateşe vermek.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 530

y.-ıyık 403

[2]

yanma-: Yanmamak, tutuşmamak.

y.-sa 516

[1]

yapān: *Far.*

yapānga at-: Önem vermemek, önemsiz görmek.

y.-tı (K)/ y.-dı (A) 381

[1]

yarar:

yarar al-: Fayda bulmak.

y.-sa 316

[1]

yarama-: Yaramamak, faydalı olmamak.

y.-y 283

y.-mas 097

[2]

yaraş-: Uymak, yakışmak, yaraşmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 034

[1]

yarat- (I): Sevmek, hoşlanmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 167

y.-tırarğa (K)/ y.-durğa (A) 104

[2]

yarat- (II): Yaratmak, var etmek.

y.-tı (K)/ y.-dı (A) 059

y.-tım (K)/ y.-dım(A) 063

y.-tıñ (K)/ y.-dın(A) 062

[3]

yaratıl- (K)/ yaratul- (A): Yaratılan.

y.-ğan 054

[1]

yarık: Açık, aralık.

y. 362

y.+mıdır 288

[2]

yarıl-: Yarılmak, ikiye ayrılmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 076

y.-sın (K)/ y.-sun (A)074

[2]

yartı: Yarısı.

y.+sı 074, 075, 076-2

[4]

yasa-: Hazırlamak.

y.-dılar 022

[1]

yaşır-: Bir şeyi saklamak, gizlemek.

(sırıñnı) y. 137

[1]

yat-: Yatmak, dinlenmek.

y.-tı (K)/ y.-dı (A) 552

(suzılıp) y.-a 408

[2]

yatqır- (K)/ yatqur- (A): Yatırmak.

y.-dı 527

y.-dılar 560

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 459

[3]

yawuz: Kötü.

y. 049

[1]

yay: Yaz.

y. 275

[1]

yaz-: Yardımcı fiil “Yaklaşma”.

(ala) y.-dı 308

(ütire) y.-dı 438

[2]

ye: Ar. “Ey, hey” anlamlarında bir seslenme sözü.

y. 060, 062, 070, 074, 078, 079, 082, 484

[8]

yene: Yine, yeniden, tekrar.

y. 092, 098, 235, 292, 381, 394, 403, 407, 422, 428, 478, 549, 550, 556-2

[15]

yerdem:

yerdem iste-: Yardım istemek.

y.-p 474

y.-yık 474

[2]

yerdemçi: Yardımcı.

y.+sın 369

[1]

yeş:

yeş yit-: Yaş almak.

y.+ïne y.-tĩ (K)/ y.+ïne y.-dĩ
(A) 022

yeşke yit-: Yaş almak,

y.-tĩ (K)/ y.-dĩ (A) 024

[2]

yeşir-: Bir şeyi saklamak, gizlemek.

y.-irge (K)/ y.-ürge (A) 480

[1]

yeşirñ-: Kaçıp gizlenmek, saklanmak.

y.-dĩ 050

[1]

yĩ-: Yemek.

y.-mekten (K)/ y.-mekden (A) 106

[1]

yĩgĩt: Bkz. “yigit”.

y. 030

[1]

yĩmiş: Bkz. “yimiş”.

y.+ĩ 037

[1]

yĩr: Bkz. “yir”.

y.+de 352, 369

[2]

yıgıl- (K)/ yıkıl- (A): Yere düşmek, yıkılmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 178, 186

[2]

yılı- (K)/ yıgla- (A):Ağlamak, gözyaşı dökmek.

y.-yım 413

y.-dı 371

y.-ğaç 552

(süylêp) y.-dı 363

[4]

yıl: Yıl, sene.

y. 564

[1]

yıraq:

yıraq bul-: Uzak, irak olmak.

y.-ıyım (K)/ y.-ayım (A) 147

[1]

yırtma-: Yırtmamak, ayırmamak.

(perdesin) y. 128

[1]

yırtıl-: Eksikli, ihtiyaçlı olmak.

y.-ıp (K)/ y.-up (A) 455

[1]

yırtılma-: Yırtılmamak, ayrılmamak.

(perdem) y.-sın (K)/ y.-sun (A) 128

[1]

yibār-: Bkz. “yiber-”.

y.-ıp (K)/ y.-üp (A) 295

[1]

yiber-: Göndermek.

y.-dî 009

y.-dîler 547

y.-gen 185

y.-ıp (K)/ y.-üp (A) 301, 413

[5]

yiberme-: Kaçtırmamak.

y. 407

[1]

yidî: Yedi.

y. 022

[1]

yidî sigîz: Yedi sekiz.

y. 008

[1]

yigît: Yiğit.

y.+lerine 288

[1]

yimîş: Meyve.

y. 042

y.+lerden 151

y.+nĭ 037

y.+ten (K)/ y.+den (A) 042

[4]

yĭñ-: Yenmek, mağlup etmek.

y.-mek 411

[1]

yir: 1. Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân, yer.

y.+de 191, 265, 466, 512, 558-2

y.+ge 160, 341, 410, 548, 557, 562

2. Bulunulan, yaşanılan, oturlan bölge.

y.+ĭ 260

3. Durum, konum.

y.+ĭne 335

(kay) y.+ĭnnen (K)/ y.+ĭnden (A) 397

[15]

yiryŭzŭ (K)/ yiryŭzi (A): Yeryüzü.

y.+ndĕ 059, 060

[2]

yit-: Kovalayıp yetişmek, yanına gelmek.

c.-ĭp (K)/ y.-ŭp (A) 014, 047

c.-keç 034

c.-tĭler (K)/ y.-dĭler (A) 499

(artinnan) c.-tĭ (K)/ c.-dĭ (A) 050

(buyġa) c.-tĭ (K)/ c.-dĭ (A) 029

(pĭŝĭp) c.-keç 037

(ŭyrenĭp) c.-tĭ (K)/ c.-dĭ (A) 026

(yeŝĭne) c.-tĭ (K)/ c.-dĭ (A) 022

(yeşke) c.-tĭ (K)/ c.-dĭ (A) 024

[10]

yŭkŭ: Uyumak.

y.+ġå 552

[1]

yŭmŭrkå: Yumurta.

y. 067

[1]

yŭmŭŝåġġġ: Yumuşaklık, duygusallık.

y. 486

[1]

yŭndŭz (K)/ yŭldŭz (A): Yıldız.

y.+lår 072, 073

[2]

yŭrt: Bina, ev.

y.+lårnı 357

y.+nŭ (K)/ y.+nı (A) 268, 269, 270

y.+ŭn (K)/ y.-ın (A) 523

y.+ŭnå (K)/ y.+ına (A) 361, 534

y.+ŭnŭn (K)/ y.+ınıñ (A) 539

[8]

yüt-: Batmak, gark olmak.

y.-kânı 454

[1]

yüğür-: Koşmak, çok çabuk gitmek.

y.-üp 384

yüğürüp kit-: Koşup gitmek.

y.-tî (K)/ y.-dî (A) 523

[2]

yüğürüş- (K)/ yüğürüş- (A): Koşuşmak.

y.-tülêr (K)/ y.-dîler (A) 534, 559

[2]

yük: Yük, ağırlık.

y. 186

[1]

yüklü: Gebe, hamile.

y. 008

[1]

yürî-: Yürüme, gezinme.

y.-êsîn (K)/ y.-îşîn (A) 284

y.-gênnerîn (K)/ y.-gênlerîn (A) 060

y.-r îdî 030, 356

y.-rlêr îdî 150

[5]

yüz: Yüz, surat.

y.+ün 023

yüz suwı: Namus, itibar.

y. 126, 299

yüz tüt-: Yüz tutmak, yönelmek.

y.-üp 013

[4]

yuk: Yok.

y. 017, 172, 289, 301, 443, 449, 467, 518,
538, 539, 556-2

y. ıdı (K)/ y.- idî (A) 151, 451, 551

y. îdî 389

y.+ını 206

y.+tır (K)/ y.+dır (A) 108, 110, 157, 192,
193, 218, 290, 292, 296, 386, 506

[28]

yul: Yol.

y. 539

y.+da 004, 390, 529

y.+ı 266

[5]

yuldaş: Yoldaş, arkadaş.

y.+larım 123

[1]

yurt:

yurt sal-: Ev yapmak, ev tutmak.
y.-ğan 267

[1]

Z z

zabūn: *Far.*

zabūn it-: Gücsüz bırakmak, ziyan etmek.
z.-ıp (K)/ z.-üp (A) 032

[1]

zāhir: *Ar.*

zāhir bul-: Yardım etmek.
z.-mıştır (K)/ z.-mışdır (A)
513

[1]

zāhit: *Ar.* Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurdıklarını yerine getiren (kimse).
z.+ten (K)/ z.+den (A) 109

[1]

zalı: *Ar.* Zelillik, düşkünlük.
z. (kadiym) 092

[1]

zam: *Ar.*

zam itme-: Doğru veya yanlış bir fikretmemek.

z.-sinner (K)/ z.-sünler (A)
129

[1]

zaman: *Ar. Bkz* “zamān”.
z.+da 149
(mazāh) z.+1 277

[2]

zamān: *Ar.* Zaman, vakit.
z. 503
z.+nar (K)/ z.+lar (A) 261
(ēr) z. 356

[3]

zamāna: *Ar.* “zamān”+ *Far.* “-āne”
Şimdiki zaman.
z. 299

[1]

zār: *Ar.* Ağlama, inleme.
z. 371

[1]

zarar: *Ar.* Zarar.
z. 105, 147

[2]

zārılık:
zārılık kıl-: Ağlayıp inlemek.
z.+lar k.-dı 505

[1]

zayıĝ (A) zayı‘: *Ar. Bkz. “zāyığ”.*

zayıĝ bul- (K)/ zayı‘ bul- (A):

Kaybolmak, yitmek.

z.-ır (K)/ z.-ur (A) 116

[1]

zāyığ (K)/ zāyı‘ (A): *Ar.*

zāyığ bul- (K)/ zāyı‘ bul-(A)

:Kaybolmak, yitmek.

z. ıp (K)/ z.-up (A) 179

[1]

zeher: *Far.*

zeher saç-: Çevreye kötü propaganda yapmak veya insanları olumsuz davranışlara yönlendirmek, tahrik etmek, ortalığı karıştırmak.

z.+ ın s.ıp (K)/ z.+ın s.-up (A)
382

[1]

zeħmet: *Ar.*

zeħmet çik-: Zahmet çekmek.

z.+ler ç. kenin 439

z.+ler ç.-tık (K)/ z.+ler ç. dık
(A) 438

zeħmet çikme-: Zahmet çekmemek.

z.-yım 124

zeħmet salma-: Zahmet vermek, sıkıntı vermek.

z.-sınnar (K)/ z.-sunlar (A)

145

[4]

zeķer: *Ar.* Erkeklik organı.

z.+ın 058

z.+innen (K)/ z.+inden (A) 057

[2]

zindān: *Far.* Zindan.

z.+ına 515, 544

[2]

ziyān: *Far.* Ziyān.

z.+nan (K)/ z.+dan (A) 147

[1]

zikır: *Ar.*

zikır ıl-: Zikretmek, anmak.

z.-ıp (K)/ z.-up (A) 122

[1]

zingār (K)/ zinhār (A): *Ar.* Zinhar, asla.

z. 497

[1]

ziyāde: *Far.* Ziyade, fazla, çok.

z. 490

[1]

ziyāfet :Ar.

z.+ler 502

ziyāfet it-: Yiyip içmek.

z. ĩp (K)/ z.-üp (A) 495

[2]

zülüm,- mü: Ar. Zulüm, eziyet.

z.+ünnân (K)/ z.+ündan (A) 142

[1]

zümre: Ar. Zümre, topluluk.

z.+sinnen (K)/ z.+sinden (A) 321

[1]

zuray-: Büyümeek.

(kürsâkı) z.-ıp (K)/ z.-up (A) 008

[1]

4.2. ÖZEL AD DİZİNİ

Alla (K)/ Allah (Ar): Ar. Allah,
Tanrı.

a.+nın 189

[1]

Alla Tağala (K)/ Allah Te'ālla (Ar) Her şeyin üstünde, şanı yüce olan, şan ve kudret sahibi olan Allah.

A. 042, 058

A. T.+nın (K)/ A. T.+niñ (A) 028

[3]

Aflatün: İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu.

a.368

a.+ı 503

[2]

Buhara: Buhara şehri.

B. 260, 262, 276, 287, 354

B.+nın (K)/ B.+niñ (A) 262

[6]

Cebreil (K) / Cebrā'il (A): Ar. Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen dört büyük melekten biri

c. 086

[1]

Edem (I): Ar. Âdem Peygamber.

e. 056, 057, 060, 062

[4]

Hüdâ: Far.Tanrı.

h. 184
Hūdāy Tağala (K)/ Hūdāy Ta'ala
(A): Yüce Tanrı.
h. tağala 019
[2]
Muḥámmet (K)/ Muḥammed (A):
Hz. Muhammet.
m. 070, 074, 078, 079, 082
[5]
Rebb, -bī: *Ar.* Allah, Tanrı.
r. 061
[1]
Sūre-i Neml: Neml Suresi.
s.+ de 064
[1]

Sülŷmēn: Hz. Süleyman
Peygamber.
s. 063
[1]
Şaçāğ (K)/ Şaca'(A): Seca yerleşim
yeri.
ş. 260
Teñri, -ri: Tanrı.
t.+ñe (K)/ t.+ñge (A) 079
[1]
Teñri, -ri: *Bkz.* "Teñri".
t.+ñnen (K)/ t.+ñden (A) 071
[1]
[1]

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Hakas Türklerinden olan ünlü Rus Türkolog N. F. Katanov, Orta Asya’da bulunan Türkler ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. Burada yaşayan Türk halklarının dillerini, kültürlerini, sözlü ürünlerini incelemiş ve önemli materyaller elde etmiş bir bilim insanıdır. Onun çalışmaları Türkoloji açısından oldukça önemli kaynaklardır.

Bu çalışmada N. F. Katanov’un 1898 yılında yazmış olduğu “*Materyalı k İzuçeniyu Kazansko-Tatarskogo Nareçiya*” adlı çalışmasının 25-170 sayfaları aralığındaki Arap harfleriyle yazılmış ve Kiril harfleriyle transkripsiyonu yapılmış olan metinlerin arasındaki yazım, ses ve biçim bilgisel farklılıklarını inceledik. Katanov’un çalışmalarının diğer sayfalarında bulunan metinlerin sadece Arap veya Kiril harfleriyle yazılmış olmasından dolayı bu metinleri çalışmamıza dahil etmedik.

İnceleme, Metin ve Dizin olmak üzere üç bölümden oluşan çalışmamızın *Giriş* bölümünde Tatarlar, Tatar Türkçesi ve Arap Harfleriyle Yazılan Türkçe Metinler ile ilgili genel bilgilerden sonra N. F. Katanov’un hayatı ve çalışmaları ve incelemesini yaptığımız metinler hakkında bilgiler verdik. *Yazım* ile ilgili durumları *Giriş* bölümünün sonunda değerlendirdik. *Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi* olarak iki alt başlığa ayırdığımız *Dil İncelemesi* başlığı altında metinde rastladığımız ses ve biçim bilgisine ait verileri mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştık. *Transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine Aktarma* başlıklarından oluşan *Metin* bölümünde transkripsiyonu yapılan metne satır numaraları vermek suretiyle 565 satır tespit ettik.

Çalışmamızda yer alan metinlerin üzerinde gerçekleştirilen dil incelenmesi sonucunda ses bilgisi, yazım bilgisi, biçim bilgisi gibi konu alanlarında birtakım sonuçlara vardık. Bu elde ettiğimiz sonuçları aşağıda maddeler halinde şu şekilde verebiliriz:

1. Yazım bilgisine ait unsurların bazılarında Arap harfli metin ile Kiril harfli metinlerin karşılaştırılması sonucunda tespit ettiğimiz verileri şöyle gösterebiliriz:

- Metinde söz başı /y-/ ~ /c-/ meselesi ile ilgili yazım farklılıkları bulunan sözcüklerde Arap harfli metin esas alınarak transkripsiyon yapılmıştır.
- Arapça sözcüklerde, sözcük başında bulunan /ع/, /' / harfleri, Kiril harfli metinde ön damak sesleri bulunan sözcüklerde, düzenli bir şekilde sözcük başında /r/ ve /ɣ/ve harfi kullanıldığı görülmektedir.
- Arapça /ع/ harfi bulunan sözcükler, Kiril harfli metinde arka damak sesleri bulunan sözcüklerde, düzenli bir şekilde /ɣ/ harfi kullanıldığı tespit edilmiştir.
- Arap harfli metinde /خ/, /ح/ ile yazılan bazı sözcüklerin, Kiril harfli metinde /k/ harfi ile yazıldığı görülmektedir.
- Kiril harfli metinde /j/ harfiyle yazılan bazı sözcüklerin, Arap harfli metinde /ى/ harfiyle ve iki ünlü arasında kalan yönelme ekinin bulunduğu durumlarda /ع/ harfiyle gösterildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Kiril harfli metinde /j/ harfiyle yazılan bilinen geçmiş zaman eki Arap harfli metinde düzenli bir şekilde /ا/ harfiyle yazıldığı tanıklanmıştır.
- Arap harfli metinde düzenli bir şekilde /ا/ harfiyle yazılan sözcüklerin Kiril harfli metinde /r/ harfiyle yazıldığı tanıklanmıştır.

2. Metinlerde yer alan sözlerin Arap harfli metin ile Kiril harfli metin karşılaştırması sonucunda 40 ses olayı tespit edilmiştir. Bu 40 ses olayının 8'i ünlülerde 32'si ünsüzlerde gerçekleştirmiştir.

3. Biçim bilgisine ait unsurların bazılarında Arap harfli metin ile Kiril harfli metinlerin karşılaştırılması sonucunda tespit ettiğimiz verileri şöyle gösterebiliriz:

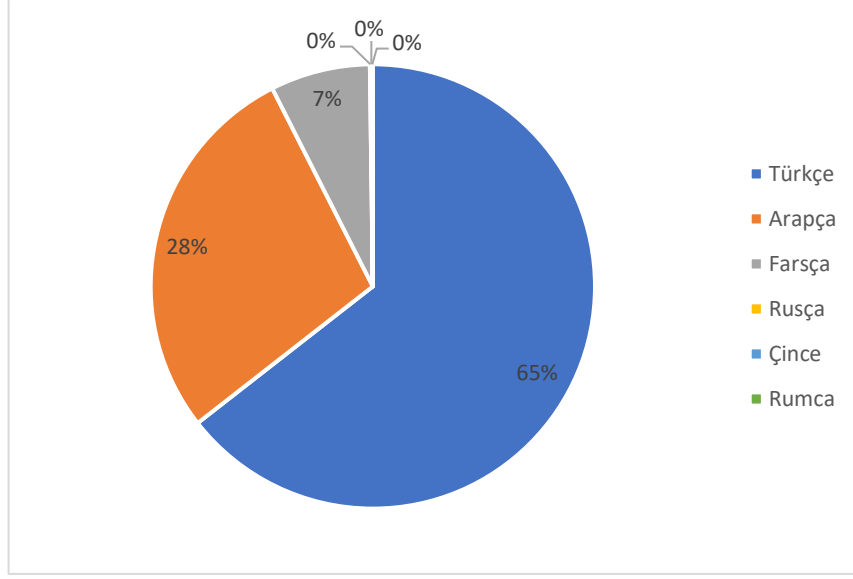
- İlgi hali ekinin Arap harfli metinde daima {+ننك} şekliyle yazıldığı, Kiril harfli metinde ise {+нын/ +нн} şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir. Kiril harfli metinde ekin /н/ ve /н/ ile ikili kullanımları görülmektedir. Bu kullanım diyalektik bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Kazan Ardı,

Tümen Kama, Nogaybek, ve Tav Yağı ağızlarında görülen bu ikili kullanıma bakılarak metinlerin, adı geçen ağızlardan derlendiği tahmin edilmektedir.

- Ayrılma hali ekinin Kiril harfli metinde ünlü ve ünsüz uyumuna uyarak {+дан/ +дән}, {+тан/ тән} ve {+нан/ +нән} şeklinde yazıldığı, Arap harfli metinde ise klasik imlaya uyularak daima /{ن+} ve {د+} şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ayrılma hali ekinin Kiril harfli metinde /m/ ve /n/ ünsüzleri ile biten sözcüklerden sonra bugünkü Tatar Türkçesinde olduğu gibi {+нән/+нан} şeklinde yazıldığı görülmektedir.
- “Ul” zamirinin yön gösterme hâli ekiyle çekime girmiş şekli araya zamir n’si olarak [+нар] şekliyle yapılırken Arap harfli metinde [ك+] şeklinde yapılmıştır. Yönelme hâli Tatar Türkçesinde +ğa/ +ge, +қа/ +ke ekleriyle yapılırken III. teklik kişi zamirinin çekimlenmesinde “+ñar” eki kullanılması diyalektik bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Kazan Ardı Kreşin ağızında seyrek de olsa zamir çekiminde “+ñar” eki kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımın görüldüğü metnin Kreşin Tatar ağızında derlendiği düşünülmektedir.
- Yükleme hali eki, III. Tekil kişi iyelik ekinde genellikle düz ünlülü kullanılırken bir örnekte geniş-yuvarlak ünlüden sonra iyelik ekinin yuvarlak ünlüyle kullanım tanıklanmıştır. İncelenen metinlerde genellikle “+nI” şeklinde ve daima düz ünlülü kullanılan yükleme hâl ekinin yanında “+n” şeklinde kullanımı da tek örnekte tespit edilmiştir. Yükleme hal ekinin bu kullanımı Oğuzca bir özellik olarak görülmektedir. Ayrıca yükleme hâl ekinin bu kullanımı, Kazan Ardı, Kreşin ağızlarında da III. teklik iyelik ekinin üzerine “+n” şeklinde gelmektedir. Adı geçen ekin kullanıldığı bu metinlerin Kazan Ardı, Kreşin ağızından derlendiği tahmin edilmektedir.
- Soru ekinin Kiril harfli metinde /-/ işaretiyle birleştirilerek daima {+мы/+мі} şeklinde dar ünlüyle yazıldığını, Arap harfli metinde ise {م+} şeklinde yuvarlak ünlüyle ve daima ayrı yazıldığı tanıklanmıştır.

- Duyulan geçmiş zaman eki örneklerinde, Oğuzca bir özellik olan {-mIş} ekinin metin içerisinde, bu dönem Tatar Türkçesinde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu ekin yer aldığı iki örnek tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerden birisinin, Arap harfli metinde “مش” şeklinde yazıldığı Kiril harfli metinde kendinden önceki hecede bulunan yuvarlak ünlünün etkisiyle uyumu girip “-мөш” şeklinde yazıldığı görülmektedir.
- Şimdiki zaman ifadeli geniş zamanın olumsuzu {-mA} + {-y} şeklinin Kiril harfli metinde 2. ve 3. teklik şahıs çekimlerinin örneklerinde bugünkü Tatar Türkçesinde olduğu gibi /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle {-мый/-миӳ} şeklinde yazıldığı, ancak Arap harfli metinde daha eskicil şekil olan {مای} ve {می} şeklinin birlikte kullanıldığı tanıklanmıştır.
- Kiril harfli metinde emir kipi I. tekil kişi çekiminin ünlü uyumuna da girerek {-ыжым/-өжөм} şeklinde yazıldığı, Arap harfli metinde düzenli bir şekilde {ایم} şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Emir kipinin olumsuz I. tekil kişi çekiminin Arap harfli metinde daha eskicil olan {-mA} şeklinde yapıldığını, Kiril harfli metinde ise /y/ sesinin daraltıcı etkisiyle {-мыжым/-миӳжым} şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Emir kipinin III. tekil kişi çekiminde klasik imlada Oğuzcadaki yuvarlaklaşmanın benzerinin görüldüğü ve {سون} şeklinde yuvarlak ünlülü yazıldığı Kiril harfli metinde ise {-сын/-сӳн} şeklinde düz ünlülü yazıldığı tanıklanmıştır. Emir kipi I. çoğul kişi çekiminin Arap harfli metinde düzenli bir şekilde {ایک} şeklinde yazıldığı, Kiril harfli metinde ise bugünkü Tatar Türkçesinde olduğu gibi {- ijık/-ыжык} şeklinde yapıldığı görülmektedir. Emir kipi II. çoğul kişi çekiminin uyuma girerek {-гиз/-гыз} şeklinde yazıldığı ve Arap harfli metinde {نکز،نک} şeklinde yazıldığı tanıklanmıştır. Bununla birlikte, emir kipi II. çoğul kişi çekiminin bugünkü Tatar Türkçesi metinlerinde görülmeyen Oğuzca ya da Çağatayca bir özellik olarak değerlendirilebilecek {-өң} şeklinde yapıldığı da tespit edilmiştir. Emir kipi 3. çoğul kişi çekiminin Kiril harfli metinde ek, kendinden önceki genizsi sesin etkisiyle {-сыннар/-сӳннӳр} şeklinde yazıldığı, Arap harfli metinde ise {سونلار/-سون لر} şeklinde yuvarlak ünlüyle yapıldığı görülmektedir.

- “-İp tūr” şekli tasvir fiilinde zarf-fiil eki /-p/’nin Kiril harfli metinde dar ünlülü /ы/ ve /і/ yardımcı sesiyle yazıldığı, Arap harfli metinde ise düzenli bir şekilde /و/ harfi ile yuvarlak ünlülü yazıldığı tanıklanmıştır.
- İsim-fiil eki için {-ȳ}, {-y} yapılarının yanı sıra Oğuzca veya Çağatayca bir öge olan {-māk} ekiyle yapılmış ikili kullanımları da tanıklanmıştır.
- Geniş zaman sıfat-fiil {-vçı/ -vçī} ekinin Kiril harfli metinde {-yчы (-uvçı)/ -ȳчи(üvçī) } şeklinde yazıldığı, Arap harfli metinde ise {غوچی- (-gūçı)~ كوچی (-gūçi)} şeklinde yazıldığı tanıklanmıştır.
- Duyulan geçmiş zamanın hikayesi ekinin {-іп төрөр-ыјы} şekli iki örnekte tespit edilmiştir. Buradaki örnekte kullanılan duyulan geçmiş zaman ekinin {-іп төрөр} yapısı Çağatayca bir özellik olduğu görülmektedir.
- Metinlerde Oğuzca bir unsur olan {-Acak} gelecek zaman ekine hiç rastlanılmamış ancak sıfat-fiil -AcAk olarak örneğine rastlanılmıştır. Bu ekin sıfat-fiil olarak Tatar Türkçesine zaman ekinden önce girmiş olması dikkate değer olarak görülmektedir. {-dI} ve {-sA} zaman eklerinin dışındaki eklerin, aynı zamanda sıfat-fiil ekleri olduğu göz önüne alınırsa, eklerin önce sıfat-fiil daha sonra zaman eklerine dönüştüğü düşünülmektedir.
- Gramatikal söz dizininde 1404 madde başından 905’i Türkçe, 394’ü Arapça, 102’si Farsça 1’i Çince, 1’i Rumca, 1’i Rusçadır. Bunlar yüzdeler halinde aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Şekil 3. Söz Varlığı.

Buna göre metinde, % 65 oranıyla en çok Türkçe kelime kullanılmıştır. Bu oranı % 28'le Arapça, % 7'yle Farsça sözcükler takip etmiştir. Metinde birer adet de Çince, Rusça ve Rumca kelime kullanılmıştır.

Görüleceği üzere, metnin dil varlığından yola çıkılarak elde edilen veriler Erken Dönem Tatar yazı dilinin ses bilgisi, biçim bilgisi ve yazım açısından önemli sonuçlar vermektedir. Buna ek olarak erken dönemde yazılmış olan Arap harfli Tatar Türkçesi metinlerinin okunması hakkında da bize yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abaşın, S. (2020). "Orta Asya'da Çay: XVIII-XIX. Yüzyıllarda Bir İçeceğin Tarihi". (M. Ö. Duran. Dü.). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 170-205.
- Akalın, M. (1998). *Târihî Türk Şiveleri*. TKAE Yayınları: Ankara.
- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili EsKi Anadolu Türkçesine Giriş*. Ötüken: İstanbul.
- Alkaya, E. (2014). *Mişer Tatar Türkçesi*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Alkaya, E. (2017). "Tatar Türkçesi Yazı Dilinde ve Ağızlarında y-/ c- Sesi Üzerine". *Uluslar Arası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 24-38.
- Alkaya, E. ve Kirillova, Z. (2018). *Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, Tarih, Kültür)*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Baran, B. (2017). "Nikolay Fedoroviç Katavov'un Tuva Türkleri ve Tuva Türkçesi Araştırmalarına Katkısı". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 14(4), 59-69.
- Baskakov, N. A. (2006). *Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Sesbilimi*. Kenan Koç (çev.). Multilingual Yayınları: İstanbul.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Bulak, D. Ş. (2017). *Karşılaştırmalı Tarihi Türk Yazı Dilleri Grameri -Fiil Çekimi*. Kesit Yayınlar: İstanbul.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Caferoğlu, A. (2001). *Türk Dili Tarihi (4b.)*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Çelebi, İ. (2000). "İnşikâku'l- Kamer". *İsmlam Ansiklopedisi* (C 22, 343-345). İstanbul: TDV.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2003). *Türk Dili El Kitabı*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Deny, J. (2004). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. Oytun Şahin (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Eckman, J. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2006). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I -Fiil- Basit Çekim*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Ercilasun, A. B. ve Arıkoğlu, E. (Dü.). (2007). *Makaleler (1 b.)*. Akçağ Yayınları: Ankara.

- Ercilasun, A. B., V. Sümer, O. Kabadayı ve Hanayi, O. (Dü.) (2019). "Arap Harfli Metinler Nasıl Okunmalı", *Uluslararası Türkçe Tarihî Metin Araştırmaları Sempozyumu*, 13-15 Haziran 2019, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü, Almatı. 95-102.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bİlgisi*. Bayrak Yayınları: İstanbul.
- Ersoy, H. Y. (2018). *Başkurt Türkçesi Grameri*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Gabain A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Mehmet Akalın (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Ganiyev F. (2010). *Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü*. Caşteğin Turgunbayer (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Gömeç, S. (2006). *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Grönbech, K. (2000). *Türkçenin Yapısı*. Mehmet Akalın (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Gülsevin, G. (1998). "Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Belirtiler". *Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi*, (7), 12-18.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Güney, F. Ş. (2016). *Tatarca Referans Grameri*. Kriter Yayınları: İstanbul.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Hisamova, F. M. (2006). *Tatar Tělë Morfologiyesë*. Meğarif Neşriyatı: Kazan.
- Hisamova, F. M. (2017). *Tatar Tilinin Tarihi Grammatikası*. Tataristan Kitap Neşriyatı: Kazan.
- İnalçık, G. (2020). "Nikolay Federoviç Katanov'un Kütüphanesinin Türkiye'ye Gertirilmesine Dair Bir İnceleme". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 361-376.
- İshakov, G. İ. (2004). "Kazan Üniversitesinin Profesörü Nikolay Fedotroviç Katanov'un Türkoloji Çalışmaları". *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 151-157.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Katanov, N. (2008). *Sibirya ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar*. Burçak Okkalı (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Kokova, İ. (1998). *Nikolay Federoviç Katanov*. Muvaffak Duranlı (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Korkmaz, Z. (1974). "Eski Türkçede Oğuzca Belirtiler". *Türkoloji Dergisi*, 6(1), 15-30.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bigisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

- Kurat, A. N. (2002). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Murat Kitabevi: Ankara.
- Naskali, E. G. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Öner, M. (1999). "matı-/meti Gerundiyumu Hakkında". *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı, 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 833- 840.
- Öner, M. (1999). "I. Bakû Türkoloji Kongresinde İdil-Ural Türkleri". *1926 Bakû Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı, 29-30 Kasım 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 13- 25.
- Öner, M. (2001). "İslah Edilmiş Arap Alfabeti ve Huca Bedî'nin Derlediği Tatar Atasözleri". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ÜzbeK Bayçura Özel Sayısı) X*, 2001, İzmir. 213-313.
- Öner, M. ve Ercilasun A. B. (Dü.). (2007). *"Tatar Türkçesi", Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Öner, M. (2011). *Türkçe Yazıları*. Kesit Yayınları: İstanbul
- Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Öner, M. (2018). "Tatarcada Yeni Morfemler". *Mirovaya Tyurkologiya i Kazanskiy Universitet. Materialı Mejdunarodnoy nauçno-praktičeskoj konferantsii*, 26-28 Nisan 2018, Kazan. 308-314
- Özkan, N. (1997). *Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil ve Edebiyat)*. Geçit Yayınları: Kayseri.
- Özsoy, E. (2018). "Ölümünün 96. Yılı Münasebetiyle Türk Asıllı Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov". *Anasay*, 3, 43-59.
- Özyetgin, A. M. (1996). *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Özyetgin, A. M. (2008). *Tarihten Bugüne Başkurtlar Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler*. Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Safiullina F. S. (2002). *Hezergé Tatar Edebiy Tél*. Megarif Neşriyatı: Kazan.
- Serebrenikov, B. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*. T.Hacıyev ve M. Öner (çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Sev, G. (2007). *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Tefazzulî, A. (1995). Enûşirvân. *İslam Ansiklopedisi* (C 11, 255). TDV: İstanbul.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (1999). *Türk Dilleri Giriş*. Simurg Yayınları: İstanbul.
- Taymas, A. B. (1988). *Kazan Türkleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Tekin, T. (2019). *İrk Bitig*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

- Temir, A. (1987). "Türk (Hakas) Asıllı Rus Türkologu N. F. Katanov (1862-1922)". *Türk Dili* (427), 148-153.
- Tumaşeva, D. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. A. B. Ercilasun (çev.). Akçağ Yayınları: Ankara.
- Türk, Ahmet Turan (2014). Nurihan Fettah'ın "Sızgıra Torgan Uklar Romanı" Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Türk, A. T. (2020). *Erken Dönem Tatar Türkçesine Ait Çok Lehçeli BİR Metin Tefsîr-i No'mânî*. Paradigma Akademi Yayınları: İstanbul.
- Türkmen, F. (1997). "75. Ölüm Yılı Dönümünde Türk Soylu İlk Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov". *Türk Dili* (545), 389-483.
- Yalçın, S. K. (2013). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Yıldız, Ç. (2019). "Ebuzziya Tefvîk Tarafından Yazılan İbn-i Sina Biyografisi". *Journal of Turkish Language and Literature*, 5(3), 538-555.
- Yusupov, F. (2011). "Tatar Şivelerinde Şimdiki Zaman Biçimleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (6/4), 927-962.
- Yusupov, F. (2013). "Tatar Dili Şivelerindeki Fiilin Bazı Arkaik Geçmiş Zaman Biçimleri". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* (2/3), 59-74.
- Zekiye, M. Z. (2019). *Türklerin ve Tatarların Kökeni* (2b.). Selenge Yayınları: İstanbul.
- Eackmann, J. ve Sertkaya, O. F. (Dü.). (2014). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. Ötüken Yayınları: İstanbul.

Sözlükler

- Eren, H. (1988). *Türklük Bilimi Sözlüğü I, Yabancı Türkologlar*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Ganiyev, F. E. (1997). *Rusça-Tatarça Sözlük*. İnsan Yayınevi: Meskev.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Mahmutova, L. T., Möhemmediyev, M. G., Sabirov, K., S., Hanbikova, Ş. S. (1977-1981). *Tatar Têlênêñ Añlatmalı Sözlêgê*, III Tomda, SSSR Fenner Akademiyesê Galimcan

İbrahimov İseméndegé Tél, Edebiyat hem Tarih İnstitutı, Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan.

Mustafayev, E. ve Şçerbinin, V. G. (1996). *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*. Multilingual Yayıncılık: İstanbul.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı Yayınevi: Ankara.

Şahin, E. (1966). *Tatarça Rusça Süzlék*. SSSR Fenner Akademiyesé, Kazan Tél Edebiyat hem Tarih İnstitutı: Meskev.

Toparlı, R., Vural H. ve Karaatlı R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

İnternet Kaynakları

URL-1: Bakirov, A. (2012). *Kazan dün, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi

<https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

URL-2: Bakirov, A. (2012). *Kazan dün, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi

<https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

URL-3: Zakiyev, M. Z. (2008). *Kazan: Tatarlar*. Kazan: Türkoloji Okulu.

<https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/katanov-nikolaj-fjodorovich> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)

URL-4: Zakiyev, M. Z. (2008). *Kazan: Tatarlar*. Kazan: Türkoloji Okulu.

<https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/katanov-nikolaj-fjodorovich> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)

URL-5: Zakiyev, M. Z. (2008). *Kazan: Tatarlar*. Kazan: Türkoloji Okulu.

<https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/katanov-nikolaj-fjodorovich> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)

URL-6: Zakiyev, M. Z. (2008). *Kazan: Tatarlar*. Kazan: Türkoloji Okulu.

- <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/katanov-nikolaj-fjodorovich> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)
- URL-7: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-8: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-9: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-10: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-11: Zakiyev, M. Z. (2008). *Kazan: Tatarlar*. Kazan: Türkoloji Okulu.
- <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/katanov-nikolaj-fjodorovich> (Erişim Tarihi: 28.06.2022)
- URL-12: Alekseev, I. E. (2008). *Nikolay Federovich Katanov Hakkında*.
- https://ruskline.ru/analitika/2008/01/17/o_nikolae_fedoroviche_katanove/ (Erişim Tarihi: 27.06.2022).
- URL-13: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-14: Bakirov, A. (2012). *Kazan dn, bugün, yarın " Yüzlerdeki tarih "*. Kazan: Makovsky Yayınevi
- <https://history-kazan.ru/15365-zvezda-mirovoj-velichiny> (Erişim Tarihi: 28.06.2022).
- URL-15:1 yaş .Hikayeleri- kz ile Eşek
- <https://andersanmasallari.com/okuz-ile-esek/> (Erişim Tarihi: 25.06.2022).

